

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı
Siyaset Bilimi Bilim Dalı

**TÜRKİYE’DE GEÇİCİ KORUMA KAPSAMINDA BULUNAN
SURİYELİLERİN ULUSAL VATANDAŞLIK REJİMİNE ETKİSİ**

Derya ÇAKIR DEMİRHAN

Doktora Tezi

Ankara, 2019

TÜRKİYE’DE GEÇİCİ KORUMA KAPSAMINDA BULUNAN SURİYELİLERİN
ULUSAL VATANDAŞLIK REJİMİNE ETKİSİ

Derya ÇAKIR DEMİRHAN

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı
Siyaset Bilimi Bilim Dalı

Doktora Tezi

Ankara, 2019

TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın ortaya çıkmasında çok büyük emeği ve desteği olan tez danışmanım, hocam Prof. Dr. Berrin KOYUNCU LORASDAĞI'na, tez izleme komitemde yer alarak tezimin oluşum sürecine büyük katkılar sağlayan Prof. Dr. Funda GENÇOĞLU ONBAŞI ve Doç. Dr. Saime ÖZÇÜRÜMEZ hocalarıma cömert katkıları ve emekleri için çok teşekkür ederim. Tez savunma sınavımda yer alan ve katkılarını esirgemeyen hocalarım Prof. Dr. Ali ÇAĞLAR ve Dr. Öğr. Üyesi Kadir DEDE'ye teşekkürlerimi borç bilirim.

Tezimin veri toplama sürecinde bireysel görüşme talebimi kabul ederek bana destek olan, samimiyetle sorularımı cevaplayan, TBMM 27. Dönem İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu Göç ve Uyum Alt Komisyonu üyesi milletvekillerine ve bu süreçte emekleri geçen milletvekili danışmanlarına teşekkürü borç bilirim.

Tüm eğitim hayatım boyunca benden emeklerini ve desteklerini esirgemeyen canım aileme, özellikle tezimi tamamladığım son aylarda vermiş olduğu destekten dolayı anneme çok teşekkür ediyorum.

Son olarak, bu sürecin en başından beri yanımda olan ve sevgileriyle bana güç veren canım kızım ve eşime teşekkür ediyorum.

ÖZET

Çakır Demirhan, Derya. *Türkiye’de Geçici Koruma Kapsamında Bulunan Suriyelilerin Ulusal Vatandaşlık Rejimine Etkisi*. Doktora Tezi, Ankara, 2019.

Uluslararası kitlesel göç akınlarının ulusal vatandaşlık rejimlerine etkisi uluslararası göçmenlerin, sığınmacıların ve yerinden edilmiş insanların sayısının milyonlarla ifade edildiği günümüzde önemli bir sorunsal olarak karşımıza çıkmaktadır. 2011 yılında Suriye’de çıkan iç savaşın ardından kapılarını milyonlarca Suriyeliye açan ve sekiz yıldır sınırları içerisinde barındıran Türkiye Cumhuriyeti örneği, kitlesel akınların ulusal vatandaşlık rejimlerine etkisini anlamak bakımından araştırmaya değer bir alan sunmaktadır.

Bu çalışma, Türkiye’de geçici koruma kapsamında bulunan Suriyelilerin Türkiye’de ulusal vatandaşlık rejimine etkisini araştırmak amacıyla Türkiye’de parlamenter partilerin Suriyelilere yönelik 2011’den günümüze geçen sekiz yıllık süre içerisinde ürettikleri söylemlerinin ulusal vatandaşlık rejimi bağlamında karşılaştırmalı bir analizini yapmak üzere tasarlanmıştır. Çalışma bir durum/vaka analizini içeren nitel bir araştırma olarak tasarlanmıştır. Araştırma kapsamında veriler belge analizi ve bireysel görüşme teknikleri aracılığıyla toplanmıştır. Çalışmanın temel savı, parlamenter partilerin Türkiye’de geçici koruma statüsünde bulunan Suriyelilere yönelik söylemleri değerlendirildiğinde, bir tarafta ulusal vatandaşlık rejimi ile örtüşen diğer tarafta ise Türkiye’de ulusal vatandaşlık rejiminin ötesine geçen söylemlerin güçlendiğidir.

Çalışmanın ilk bölümünde vatandaşlık, ulus devlet-vatandaşlık ve göç-vatandaşlık bağlamındaki literatüre yer verilmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde, Türkiye’de ulusal vatandaşlık rejiminin niteliğine, üçüncü bölümünde Türkiye’de geçici koruma statüsünde bulunan Suriyeliler ile ilgili genel bilgilere yer verilmiştir. Çalışmanın dördüncü bölümü ise parlamenter partilerin Suriyeliler ile ilgili söylemleri ve bu söylemlerin ulusal vatandaşlık rejimi bağlamında karşılaştırmalı bir analizini içermektedir.

Anahtar Sözcükler

Ulusal Vatandaşlık Rejimi, Parlamenter Partiler, Suriyeliler, Geçici Koruma, Kitlesel Akınlar, Uluslararası Göç

ABSTRACT

Çakır Demirhan, Derya. *The Impact of Syrians under Temporary Protection on the National Citizenship Regime in Turkey*. Ph. D. Dissertation, Ankara, 2019.

The impact of mass influxes on national citizenship regimes is emerging as a significant question today when the number of international immigrants, refugees and displaced persons reach millions. After the breaking out of the civil war in Syria in 2011, Republic of Turkey opened its borders to millions of Syrians and has been hosting them for eight years. This is why Turkey comes out as a significant case worth to search in order to figure out the impact of mass influxes on national citizenship regimes.

This study aims at researching the impact of Syrians under temporary protection on the national citizenship regime in Turkey. To this end, the study focuses on the parliamentary parties' discourses on Syrians during the last eight years and analyzes them in a comparative way. The study is a qualitative research based on a case study. The data is collected using document analysis and interviewing technics. Considering the impact of Syrians under temporary protection on the national citizenship regime in Turkey, the main claim of the study is that both the discourse perpetuating the national citizenship regime and the one challenging it are mutually gaining strength.

The first chapter of this study gives coverage to literature on citizenship, nation state – citizenship and immigration and citizenship. The second chapter is on the features of the national citizenship regime in Turkey. The third chapter encompasses the general information about Syrians in Turkey. The fourth chapter of this study is on the discourses of the parliamentary parties' on Syrians and the comparative analysis of these discourses in respect of national citizenship regime.

Keywords

National Citizenship Regime, Parliamentary Parties, Syrians, Temporary Protection, Mass Influx, International Migration

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI.....	ii
ETİK BEYAN.....	iii
TEŞEKKÜR.....	iv
ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR DİZİNİ.....	x
TABLOLAR DİZİNİ	xii
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	xiii
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM	10
VATANDAŞLIK VE ULUS DEVLET: KURAMSAL VE TARİHSEL ARKA PLAN	10
1.1. VATANDAŞLIK: TARİHSEL VE KURAMSAL TEMELLERİ	10
1.2. HAKLAR VE SORUMLULUKLAR TEMELİNDE VATANDAŞLIK: LİBERAL VE CUMHURİYETÇİ VATANDAŞLIK KAVRAMSALLAŞTIRMASI	14
1.2.1. Haklar Temelinde Vatandaşlığın Eleştirisi ve Çokkültürcülük	19
1.2.2. Haklar Temelinde Vatandaşlığın Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Eleştirisi	21
1.3. ULUSAL VATANDAŞLIK REJİMİ: VATANDAŞLIK VE ULUS DEVLET İLİŞKİSİ.....	23
1.4. ULUS DEVLET VE VATANDAŞLIK İLİŞKİSİNİN AŞINMASI.....	25
1.4.1. Göç Karşısında Ulus Devlet: Egemenlik, Sınır Kontrolü, Homojenlik İddiası	30
1.5. VATANDAŞLIĞIN YENİDEN ULUSLAŞMASI MI?.....	34
1.6. ELEŞTİREL VATANDAŞLIK MODELLERİ: GÖÇ TEMELLİ YENİ YAKLAŞIMLAR.....	35
2. BÖLÜM	47
TÜRKİYE’DE ULUSAL VATANDAŞLIK REJİMİ: TÜRKİYE’DE VATANDAŞLIK ve ULUS DEVLET	47
2.1. TÜRKİYE’DE ULUSAL VATANDAŞLIK REJİMİNİN İNŞASI.....	47

2.1.1. Osmanlı Mirası	47
2.1.2. Modernleşme Sürecinde Kimlik Arayışı: Osmanlıcılık, İslamcılık, Türkçülük.....	51
2.2. TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NDE VATANDAŞLIK REJİMİNİN NİTELİĞİ .	54
2.2.1. Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşlığının Siyasal Temelleri	55
2.2.2. Haklar, Özgürlükler ve Sorumluluklar Bağlamında Türk Vatandaşlığı.....	58
2.2.3. 1980'ler ve 1990'lar: Homojen Toplum ve Vatandaşlığın Eleştirisi.....	60
2.3. TÜRKİYE'DE GÖÇ VE VATANDAŞLIK İLİŞKİSİ: TARİHSEL VE YASAL BOYUTLARI.....	61
2.3.1. Kitlese Akınlar: Bulgaristan, Irak ve Suriye Göçleri.....	66
2.4. TÜRKİYE'DE ULUSAL VATANDAŞLIK REJİMİNİN ÖZELLİKLERİNE DAİR TESPİTLER.....	71
3. BÖLÜM	76
TÜRKİYE'DE GEÇİCİ KORUMA KAPSAMINDA BULUNAN SURİYELİLER: GENEL BİLGİLER VE YASAL STATÜLERİ	76
3.1. TÜRKİYE'DEKİ SURİYELİLER: GENEL BİLGİLER	76
3.2. TÜRKİYE'DEKİ SURİYELİLERİN YASAL STATÜLERİ.....	82
3.2.1. Geri Kabul Anlaşması, Vize Muafiyeti ve 18 Mart 2016 Tarihinde Varılan Mutabakat	88
3.3. SURİYELİLERİN DEMOGRAFİK YAPISI	92
4. BÖLÜM	95
TÜRKİYE'DE PARLAMENTER PARTİLERİN SURİYELİLERE YÖNELİK YAKLAŞIMLARI VE ULUSAL VATANDAŞLIK REJİMİ.....	95
4.1. TÜRKİYE'DE PARLAMENTER PARTİLERİN SURİYELİLERE YÖNELİK YAKLAŞIMLARI VE SÖYLEMLERİNİN ANA HATLARI.....	96
4.1.1. Adalet ve Kalkınma Partisi'nin Suriyelilere Yönelik Yaklaşımı: "İnsani Politika ve Değerler Siyaseti"	96
4.1.1.1. İnsani Yardım Söylemi: Tarihsel, Dinsel ve Evrensel Referansları	97
4.1.1.2. Vatandaşlık Tartışmaları	104
4.1.1.3. Sınır Ötesi Harekâtlar ve Suriyelilerin Geleceği.....	107
4.1.2. Cumhuriyet Halk Partisi'nin Suriyelilere Yönelik Yaklaşımı: "Vatandaşların Önceliği"	114
4.1.2.1. Hükümetin Suriye Politikasının Eleştirisi.....	115
4.1.2.2. Vatandaşlık Hakları ve Öncelikler	116

4.1.2.3. Güvenlik Endişeleri.....	121
4.1.2.4. Vatandaşlık Tartışmaları	123
4.1.2.5. Suriyelilerin Yaşam Koşulları, Demografik Tehdit ve Türk Soylular ..	125
4.1.2.6. Suriyelilerin Geleceği.....	127
4.1.3. Milliyetçi Hareket Partisi'nin Suriyelilere Yönelik Yaklaşımı: “Güvenlik ve Devletin Bekası”	128
4.1.3.1. Suriye ve Suriyelilere Yönelik Politikaların Eleştirisi.....	129
4.1.3.2. Güvenlik Endişeleri.....	131
4.1.3.3. Vatandaşların Hakları ve Önceliği.....	133
4.1.3.4. Suriyelilere Vatandaşlık Verilmesi Tartışmaları.....	136
4.1.3.5. Sınır Ötesi Harekâtlar, Geri Dönüş ve Suriyelilerin Geleceği	140
4.1.4. BDP –HDP'nin Suriyelilere Yönelik Yaklaşımı: “Evrensel ve Etnik Değerler”.....	143
4.1.4.1. Kürt Demografik Yapısına Yönelik Endişeler.....	144
4.1.4.2. Suriyelilere Vatandaşlık Verilmesine Yönelik Tartışmalar	148
4.1.4.3. Güvenli Bölge ve Geri Dönüş Fikrinin Eleştirisi: Suriyelilerin Geleceği	149
4.1.5. İyi Parti'nin Suriyelilere Yönelik Yaklaşımı: “Suriyeli Krizi”	151
4.1.5.1. Vatandaşların Hakları ve Önceliği	152
4.1.5.2. Güvenlik Endişeleri.....	154
4.1.5.3. Ulus Devlet ve Toplumsal Düzene Yönelik Tehditler.....	157
4.1.5.4. Suriyelilere Vatandaşlık Verilmesine Yönelik Tartışmalar	160
4.2. TÜRKİYE'DE PARLAMENTER PARTİLERİN SURİYELİLERE YÖNELİK YAKLAŞIMLARININ ULUSAL VATANDAŞLIK REJİMİ BAĞLAMINDA KARŞILAŞTIRMALI BİR ANALİZİ	164
SONUÇ	178
KAYNAKÇA.....	186
EK-1 GÖRÜŞME SORULARI	211
EK-2 ORJİNALLİK RAPORU.....	212
EK-3 ETİK KOMİSYON İZİNİ.....	213

KISALTMALAR DİZİNİ

BMMYK	Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
Ak Parti*	Adalet ve Kalkınma Partisi
AKP	Adalet ve Kalkınma Partisi
CHP*	Cumhuriyet Halk Partisi
MHP*	Milliyetçi Hareket Partisi
BDP*	Barış ve Demokrasi Partisi
HDP*	Halkların Demokratik Partisi
İyi Parti*	İyi Parti
AB	Avrupa Birliği
LGBT	Lezbiyen, Gey, Biseksüel ve Transgender
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
DTÖ	Dünya Ticaret Örgütü
DNA	Deoksiribo Nükleik Asit
TESEV	Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı
PKK	Kürdistan İşçi Partisi
GİGM	Göç İdaresi Genel Müdürlüğü
BMMYK	Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
AFAD	Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı
İŞİD	Irak Şam İslam Devleti
GBM	Geçici Barınma Merkezleri
TBMMTD	Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi
YÖS	Yabancı Uyruklu Öğrenci Sınavı

* Bu çalışmada siyasi parti adlarının kısaltmaları parti tüzüklerinde geçtikleri şekliyle kullanılmıştır.

DEAŞ	Irak Şam İslam Devleti
PYD	Demokratik Birlik Partisi
YPG	Halk Koruma Birlikleri
TOKİ	Toplu Konut İdaresi Başkanlığı
BAĞ-KUR	Esnaf ve Sanatkârlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kurumu
SGK	Sosyal Güvenlik Kurumu
EYT	Emeklilikte Yaşa Takılanlar
CIA	Merkezî İstihbarat Teşkilatı
KPSS	Kamu Personeli Seçme Sınavı

TABLULAR DİZİNİ

Tablo 1. Geçici Koruma Altında Bulunan Suriyelilerin GBM'ne Göre Dağılımı	79
Tablo 2: İllere Göre Geçici Koruma Altındaki Suriyeliler.....	80
Tablo 3: Birebir Formülü Kapsamında Türkiye'den Ayrılan Suriyeliler.....	90
Tablo 4: 2016 Yılı Nisan Ayından Sonra Teslim Alınan Düzensiz Göçmenler	91
Tablo 5: Geçici Koruma Altındaki Suriyelilerin Demografik Dağılımı	92

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1: Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyelilerin Yıllara Göre Dağılımı.....	77
Şekil 2: GBM İçinde ve Dışında Barınan Suriyeliler	79
Şekil 3: Geçici Koruma Altındaki Suriyelilerin Yoğun Olarak Yaşadığı İller	80

GİRİŞ

Modern dönemin evrensel nitelik taşıyan siyasal örgütlenme biçimi olarak ulus devlet (Joppke, 1998, s. 09) eşit haklarla donatılmış ve kültürel olarak homojen olduğu varsayılan halkın yaşadığı sınırları belirli bir toprak parçası üzerinde egemen olarak tanımlanır (Diener, 2017; Schmidke, 2018a; Vink, 2017). Halk ulus devlete vatandaşlık bağı ile bağlıdır ve bu anlamda ulus devlet vatandaşlık özdeşliği ulusal vatandaşlık rejimini ifade eder. 20. yy'nin sonu bu özdeşliğin sorgulanması, ulus devletin bir tarafta küreselleşme ile birlikte Avrupa Birliği gibi bölgesel entegrasyon modellerinin ortaya çıkması diğer tarafta ise kimlik politikası, etnik çatışmalar ve bölünmeler ve uluslararası kitlesel göçler sonucunda ekonomik, siyasal ve toplumsal değişimler ile karşı karşıya kalmasına şahitlik etmiştir (Benhabib, 1999; Bhabba, 1999; Gülalp, 2013). Uluslararası kitlesel göçlerin haklar, egemenlik/sınır kontrolü ve kültürel homojenlik iddiası bağlamında ulusal vatandaşlık rejimlerini etkilediği (Schmidke, 2008b, s. 91) ve ulus devletlerin artan uluslararası kitlesel göçler nedeniyle bir tarafta sınır kontrolü gibi egemenliği ilgilendiren ilkeler diğer tarafta ise evrensel insan hakları ilkeleri arasında sıkıştığı savunulmuştur (Nuhoğlu Soysal, 1994, s.07). Bu etkenlerin aksine bir yeniden uluslaşma olarak değerlendirildiği yaklaşımların (Weil, 2011)varlığı da söz konusudur.

2018 yılı sonunda açıklanan Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği verilerine göre, dünya genelinde 25.9 milyon mülteci ve 70.8 milyon yerinden edilmiş insan bulunmaktadır (UNHCR, 2018a). Uluslararası kitlesel göçlerin yoğunlaştığı günümüzde halen geçerli tek devlet biçimi olan ulus devlet ve ulusal vatandaşlık rejimleri kitlesel göçlerin etkileri ile karşı karşıya kalmaktadır.

Türkiye bu anlamda kitlesel akınların ulusal vatandaşlık rejimlerine etkisi nedir sorusunun muhatabı olabilecek önemli bir örnek oluşturma niteliğindedir. 2011 yılında Suriye'de başlayan rejim karşıtı gösterilerin kısa zamanda kanlı bir iç savaşa dönüşmesiyle milyonlarca insan Suriye'den göç etmek zorunda kalmıştır. Türkiye bu göçün yöneldiği komşu ülkelerden birisi olarak göçün sekizinci yılında 3.6 milyon geçici koruma statüsünde kayıtlı Suriyeliye ev sahipliği yaparak dünyada en fazla sığınmacı barındıran ülke konumundadır (UNHCR, 2018a). Bu bağlamda, dünyada ve Türkiye Cumhuriyeti tarihinde bir örneği bulunmayan bu kitlesel akının Türkiye'ye etkisi

ekonomik, güvenlik, toplumsal değişimler, hukuki ve siyasal boyutlarda incelenmeye değer bir araştırma alanı ortaya çıkarmıştır.

Tezin Amacı ve Yöntemi

Bu tez çalışması, Suriye Arap Cumhuriyetindeki iç savaştan kaçarak Türkiye Cumhuriyeti'ne sığınan ve 2013 yılından itibaren yasal statüleri geçici koruma olarak kabul edilen Suriyelilerin Türkiye'de ulusal vatandaşlık rejimine etkisini araştırmayı amaçlamaktadır. Çalışmanın sonuçları itibari ile göçün ulusal vatandaşlık rejimlerine etkisi bağlamında gelişen literatüre katkı sağlanması hedeflenmektedir. Bu literatür, göç karşısında ulus devlet ve vatandaşlık ilişkisinin aşındığı (Brubaker, 1992; Ford, 2001; Soysal,1994, Schmidke, 2008b) ya da ulusal vatandaşlık rejimlerinin hala gücünü korumaya devam ettiği (Bhabba, 1999; Geddes, 2008; Koopmans ve Statham, 2003) hatta yeniden uluslaştığı (Weil, 2011) şeklinde ayrılan iki farklı bakış açısı üzerinden şekillenmiştir. Bu çalışma ile aynı zamanda Türkiye'de ulus devlet ve vatandaşlık çalışmalarına da katkı sağlanması hedeflenmektedir. Bu çalışma Türkiye'de vatandaşlık ile ilgili çalışmalardan (Aybay, 1998; Baban, 2009; Babül, 2003; Beltan, 2006;Divril, 2015; Erden, 2010; İnce, 2012;Gençoğlu, 1997; Güzel Polat, 2010; Kadioğlu, 2012, 2009; Keyman, 2009; Kartal, 2010; Ozulu, 2015; Soyarık- Şentürk, 2000; 2009, Üstel; 2006)¹ araştırma sorusu bağlamında, Türkiye'de geçici koruma statüsünde bulunan Suriyelilerin Türkiye'de ulusal vatandaşlık rejimine etkisi nedir?" sorusuna yanıt vermesi bakımından, ayrılmaktadır.

¹ ERDEN, Mustafa Suphi. **Türkiye Ve İnan'da Vatandaşlık Ve Etnisite**, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi, Doktora, 2010; BELTAN, Sude Bahar. **Türkiye'de Vatandaşlık Ve Kimlik: 1980 Sonrası Makedonya'dan Gelen Türk-Müslüman Göçmenler Örneği**, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 2006; BABÜL, Elif Müyesser. **İmroz'da Aidiyet: Türkiye Cumhuriyeti'nde Vatandaşlık ve Egemenlik**, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 2003; GENÇOĞLU, Funda. **Türkiye'de Ulusal Kimlik, Vatandaşlık Ve Çoğulculuk: Türban Sorunu**. İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 1997; OZULU, Serpil. **Siyasi Partilerin Vatandaşlık Yaklaşımları: 2002 Sonrası Dönem Ve Yeni Anayasa Yapım Süreci**. Turgut Özal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 2015; DİVRİL, Muammer. **Millî Mücadele Döneminden Cumhuriyet'in İlk Yıllarına Vatandaşlık ve Kimlik Tartışmaları: 1918 – 1924**, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 2015.

Bu soruyu yanıtlayma amacı doğrultusunda bu çalışma, Türkiye’de parlamenter partilerin Suriyelilere yönelik yaklaşımlarının ulusal vatandaşlık rejimi bağlamında analizini yapmak üzere tasarlanmıştır. Bu çalışmanın temel argümanı parlamenter partilerin Türkiye’de geçici koruma statüsünde bulunan Suriyelilere yönelik söylemleri değerlendirildiğinde, bir tarafta ulusal vatandaşlık rejimi ile örtüşen diğer tarafta ise Türkiye’de ulusal vatandaşlık rejiminin ötesine geçen söylemlerin güçlendiğidir. Çalışmanın kapsamına giren Suriyeliler geçici koruma statüsünde bulunan Suriyelilerdir. Türkiye’de geçerli ikamete sahip olan dolayısıyla genel usullere göre vatandaşlık yolu açık olan ya da hâlihazırda Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olan ve çifte vatandaş olan Suriye asıllılar çalışmanın kapsamında değildir. Bu anlamda çalışmada geçen Suriyeliler ifadesi geçici koruma statüsünde bulunan Suriyelileri ifade etmektedir. Bu çalışmada, Türkiye’deki tüm siyasi partilerin değil Türkiye Büyük Millet Meclisinde temsil edilen partilerin söylemlerine odaklanılmıştır. Bunun bir nedeni TBMM’de tutanakları aracılığıyla elde edilen güvenilir veridir. Tutanaklar hem herhangi bir çarpıtma olmadan ifadeleri aktarması açısından güvenilir bir veri kaynağıdır hem de söylemlerin zamansal ve tematik analizi için kaynak ve referans noktası durumundadır. Diğer taraftan parlamenter partiler Türkiye’de milletin temsilcisi olması açısından Türkiye’de öne çıkan görüşlerin temsilcisi ve aynı zamanda yönlendiricisi durumundadır. Parlamenter partilerin söylemlerinin genel olarak Türkiye’de Suriyeliler ile ilgili oluşan kamuoyunu yansıtması açısından iyi bir örnek olduğu düşünülmektedir. Sekiz yıllık süreç içerisinde hem iktidar hem muhalefet partilerinin görüşleri, yine bu süre içerisinde yaşanan önemli olayları ve temel politikaları ortaya koyması açısından önemlidir.

“Suriye’den Türkiye’ye kitlesel olarak göç eden ve geçici koruma statüsünde bulunan Suriyelilerin Türkiye’de ulusal vatandaşlık rejimlerine etkisi nedir?” sorusunun yanıtını bulmak adına araştırma, Türkiye’de parlamenter partilerin Suriyeliler ile ilgili son sekiz yılda ortaya koymuş oldukları yaklaşım ve söylemleri ile sınırlandırılmıştır. Her ne kadar çalışmada üzerine odaklanılan durumun/vakanın açıklığa kavuşturulması adına genel olarak Suriyelilere yönelik devlet tepkisi, yasal değişiklikler ve toplumsal tepkilerin örnekleri yer almış olsa da çalışmanın asıl odak noktası parlamenter partilerdir. Suriyelilerin Türkiye’de ulusal vatandaşlık rejimine etkileri parlamenter partilerin Suriyelilere yönelik geliştirdikleri söylem üzerinden tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu amaca ulaşmak adına, çalışma kapsamında, Türkiye’de parlamenter partilerin Suriyelilere

yönelik yaklaşımları ve söylemlerinde öne çıkan temalar nelerdir? Bu temalar ulusal vatandaşlık rejimlerinin temel özellikleri ve Türkiye’de ulusal vatandaşlık rejiminin niteliği bağlamında nasıl değerlendirilebilir? Bu değerlendirme sonucunda partilerin “Suriyelilere yönelik söylemleri ulusal vatandaşlık rejimi ile örtüşmekte midir?” ya da “Ulusal vatandaşlık rejiminin ötesinde bir nitelik mi taşımaktadır?” soruları sorulmuştur.

Bu bağlamda, bu tez çalışması bir durum-vaka analizi ve nitel bir araştırma olarak tasarlanmıştır. Çalışmada veriler iki farklı teknik kullanılarak; belge analizi ve bireysel görüşme teknikleri aracılığıyla toplanmıştır. Çalışmanın örneklemini Suriyelilerin Türkiye’ye kitlesel olarak ilk göç ettikleri 29 Nisan 2011 tarihinden itibaren yayınlanan Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) genel kurul tutanakları, komisyon tutanakları, siyasi parti programları, merkez yürütme kurulu raporları, siyasi parti yayınları, seçim beyannameleri ve siyasi parti internet sitelerinde yer alan içerikler, siyasi parti genel başkanlarının, bakanların ya da milletvekillerinin Suriyeliler ile ilgili tartışmaların yoğun olduğu dönemlerde medya ve sosyal medya platformlarında yer alan açıklamaları ve 27. dönemde TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu Göç ve Uyum Alt Komisyonu üyesi olarak görev yapan milletvekillerinden yarı yapılandırılmış bireysel görüşme tekniği ile elde edilen veriler oluşturmaktadır.

Belge analizi tekniği ile veri toplama sürecinde, ilk olarak TBMM tutanakları taranmaya başlanmıştır. 24. dönem 1. yasama yılından başlamak üzere tezin tamamlandığı 27. dönem 2. yasama yılı sonuna kadar yayınlanan toplam 987 birleşim tutanağı, incelenmiştir. Tutanaklarda ilk aşama olarak “Suriye”, “Suriyeli”, “mülteci”, “sığınmacı”, “göçmen”, “geçici koruma”, “vatandaş” ifadeleri aranmış ve içerisinde bu ifadelerin geçtiği konuşmalar partilere göre sınıflandırılmıştır. Bu bağlamda partiler mecliste bulunan ve aynı zamanda Suriyeliler ile ilgili görüş beyan eden partilerdir. Dolayısıyla mecliste temsilcisi bulunan ancak Suriyeliler ile ilgili mecliste konuşma yapmamış olan partiler sınıflandırma kapsamına alınamamıştır. Bu bağlamda Adalet ve Kalkınma Partisi (Ak Parti), Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), Barış ve Demokrasi Partisi-Halkların Demokratik Partisi (BDP-HDP) ve İyi Parti çalışmada yer alan partilerdir. Komisyon tutanakları, siyasi parti programları, merkez yürütme kurulu raporları, siyasi parti yayınları, seçim beyannameleri ve siyasi parti

internet sitelerinde yer alan içerikler de hem bu ifadeler hem de partilerin vatandaşlık ve göç ile ilgili yaklaşımlarını ortaya çıkarmak amacı ile incelenmiştir.

Belge analizi ile toplanan ve partilere göre sınıflandırılan bu veriler daha sonra her bir parti için “Suriyelilere yönelik temel yaklaşımı/söylemi nedir?” sorusuna cevap bulmak adına partilerin Suriyelilere yönelik söylemleri, söylemlerde öne çıkan temalara göre gruplandırılmıştır. Bu temaları, insani yardım, değerler siyaseti, güvenlik endişeleri, demografik yapıya yönelik tehdit, Türk vatandaşlarının mağduriyeti, Türk soyluların durumu, Suriyelilere vatandaşlık verilsin ya da verilmesin şeklinde gerçekleşen söylemler olarak sıralamak mümkün olmuştur. Partilerin Suriyeliler konusundaki söylemleri temalar olarak tespit edildikten sonra partilerin “Suriyelilere yönelik yaklaşımı/söylemleri konusunda bazı kırılma noktaları/değişiklikler var mıdır?” “Eğer varsa bu değişikliğe neden olabilecek unsurlar neler olabilir?” sorularına yanıt aranmıştır. Bu bağlamda söylem değişikliği ya da söylemlerin güçlendiği ya da zayıfladığı dönemler ile ilgili medya ve sosyal medyada sözkonusu kırılmaların ya da yoğunlaşmaların olduğu dönemlerde yaşanan olaylar; seçimler, terör olayları, ulusötesi harekâtlar gibi dönemlerde siyasi parti milletvekillerinin ya da temsilcilerinin açıklamaları incelenmiştir ve tespitlerin teyit edilmesine çalışılmıştır.

Çalışma kapsamında veri toplama tekniklerinden bir diğeri olan bireysel görüşme tekniği aracılığı ile veri toplamak amacıyla olasılığa dayalı olmayan örneklem seçim tekniklerinden uzman seçimi yoluyla (Bhattacharjee, 2012, s. 69-70; Good, 1963, s. 274; Kish, 1965, s.18-19) örneklem belirlenmiştir. Bireysel görüşmeler, TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu, Göç ve Uyum Alt Komisyonunda görevli milletvekilleri ile yapılmıştır. Söz konusu milletvekilleri Türkiye’de geçici koruma altında bulunan Suriyeliler ve uyumları ile ilgili araştırma yapan bir komisyonda görev aldıkları için konudaki uzmanlıkları göz önünde bulundurularak tercih edilmiştir. Komisyonda görevli toplam 10 milletvekilinden 5’i Ak Parti’li, 2’si CHP’li, 1’i MHP’li, 1’i İyi Parti’li ve 1’i HDP’lidir. Söz konusu milletvekilleri partileri tarafından komisyona görevlendirilmişlerdir ve komisyon çalışmalarına partilerini temsilen katılmaktadırlar. Bu nedenle komisyondaki milletvekillerinin görüşlerinin parti görüşünü yansıtacağı varsayılmıştır. Bireysel görüşmeler bağlamında 27. dönem TBMM Göç ve Uyum Alt Komisyonu üyesi olan ve biri komisyon başkanı olmak üzere toplam 4 Ak Parti

milletvekili, 1 CHP milletvekili, 1 İyi Parti milletvekili, 1 MHP milletvekili ve 1 HDP milletvekili ile görüşülmüştür. Toplamda komisyon üyesi 10 milletvekilinin arasından 8 milletvekili ile görüşülmüştür.

Bireysel görüşmeler, yapılandırılış biçimlerine göre yarı yapılandırılmış görüşme tekniğiyle gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerden önce soruların yer aldığı bir metin mevcuttur. Sorular konu daraltma mantığı çerçevesinde konu ile ilgili daha genel sorulardan daha detaylı olanına doğru sıralanmıştır. Bununla birlikte; önceden belirlenen soruların dışında görüşmenin akışına uygun ve konu kapsamında yazılı olmayan sorular da sorulmuştur. Bu bağlamda yazılı sorular kılavuz sorular (Merriam, 2015, s. 88) durumunda olmuştur. Kılavuz sorular milletvekilleri ile randevu öncesinde paylaşılmıştır. Aynı şekilde milletvekillerine araştırma hakkında bilgi verilmiş ve gönüllü katılım /bilgilendirme formu kendilerine iletilmiştir. Görüşmeler 20 dakika ile 45 dakika arasında değişen sürelerde gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerde milletvekillerinin ve TBMM Basın, Yayın ve Halkla İlişkiler Dairesi Başkanlığı izni kapsamında ses kayıt cihazı kullanılmıştır. Bireysel görüşmeler öncesinde Hacettepe Üniversitesi Etik Komisyonu'ndan gerekli izin alınmıştır.

Bireysel görüşmelerde sorular bir taraftan partilerin Suriyelilerin Türkiye'ye gelişleri, bulunuşları ve gelecekleri ile ilgili görüşleri, temennileri ve çekincelerini ortaya çıkarmaya çalışırken diğer taraftan tutanaklardan edinilen veriyi desteklemiş ve açıkta kalan noktaları tamamlamayı ve partilerin söylemlerine dair yapılan tespitleri teyit etmeyi hedeflemiştir. Bireysel görüşmeler 2019 yılı Mayıs-Temmuz ayları arasında yapılmış ve dolayısıyla hem Suriyelilerin Türkiye'de 8 yılına dair vekillerin değerlendirmelerini alma imkânı sunmuş hem de gelinen noktada partilerin Suriyeliler konusundaki söylemlerindeki değişiklikler ya da devamlılıklar anlamında güncel duruşlarını tespit etme imkânı sağlamıştır.

Tezin Bölümleri

Bu tez çalışması dört bölümden oluşacak şekilde tasarlanmıştır. Çalışmanın birinci bölümü ulusal vatandaşlık rejimine dair kuramsal bir çerçeve sunmak amacıyla oluşturulmuştur. Çalışmanın bu bölümü, tez çalışmasının son bölümünde verilerin analizi konusunda birer kıstas olarak yararlanılacak olan ulusal vatandaşlık rejimlerinin genel

ilkelerini ortaya çıkarması açısından önemlidir. Vatandaşlık rejimi kavramı bu çalışmada siyasal bir topluluğa üyelik, haklar, sorumluluklar ve statü konusunda bir ülkenin sahip olduğu formel ve enformel normların (Vink, 2017, s. 222) tümünü kapsayacak şekilde kullanılmıştır. Bir ülkenin vatandaşlık rejimi kimlerin vatandaş olduğu, kimlerin vatandaşlığın dışında kaldığı, vatandaşların vatandaş olmalarından kaynaklanan haklarının neler olduğu, vatandaş olmayanların haklarının ve statüsünün neler olduğu, siyasal aktiviteye katılıp katılamayacakları, bir toplumda yasal olarak kimlerin göçmen kimlerin sürekli ikamet sahibi, kimlerin geçici korunan ya da kimlerin düzensiz/ kaçak göçmen olduğu sorularının yanıtını verir. Bir ülkeye dışarıdan gelen ya da ülkede hâlihazırda ikamet etmekte olan vatandaş olmayanların vatandaşlığa erişim ile ilgili yasal ve yasal olmayan süreçlerini kapsayan normlar bütünü bir ülkenin vatandaşlık rejiminin parçasıdır. Dolayısıyla vatandaşlık rejimi vatandaş olanlarla birlikte vatandaş olmayanların eylemlerini, mobilitesini ve onlara yönelik politikaları da içerir (Vink, 2017, s. 223-238). Vatandaşlığın siyasal ya da etnik öğeleri, haklar ve sorumluluklar, kapsayıcılık /dışlayıcılık ve bu bağlamlarda cumhuriyetçi ve liberal gibi ifadeler ise bir ülkede vatandaşlık rejiminin niteliğini ifade etmede kullanılan kavramlardır. Bu bağlamda çalışmanın birinci bölümünde ilk olarak vatandaşlık kavramına odaklanılmış ve vatandaşlığa yönelik kavramsal ve tarihsel bir çerçeve oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu çerçeve oluşturulurken ilk olarak vatandaşlığın ulus devlet ya da modernite öncesi temellerine değinilmiştir. Burada amaçlanan vatandaşlığa özgü rasyonalitenin açığa çıkarılması ve günümüze süreklilik arzeden yanının ortaya konması olmuştur.

Vatandaşlığa yönelik kuramsal ve tarihsel çerçeve oluşturulurken ikinci olarak vatandaşlık literatüründe iki temel paradigma olarak karşımıza çıkan cumhuriyetçi ve liberal vatandaşlık kavramsallaştırmalarına yer verilmiştir. Bu kavramsallaştırma çalışmanın ilerleyen kısımlarında vatandaşlık ve ulus devlet ilişkisi açıklanırken temel bir nitelik teşkil eden haklar ve sorumluluklar temelinde vatandaşlığı ele almanın açıklayıcı bir yolunu da oluşturmaktadır. Haklar temelinde vatandaşlığın çokkültürcülük ve toplumsal cinsiyet bağlamında eleştirilerine yer verilmiş ve böylelikle tezin ilerleyen kısımlarında ulusal vatandaşlık rejiminin önemli bir niteliği olarak ifade edilecek olan vatandaşlık hakları konusunun tartışmalı yanlarına işaret edilmiştir.

Bu bölümde üçüncü olarak ulus devlet ve vatandaşlık ilişkisi bağlamında ulusal vatandaşlık rejimi kavramına odaklanılmıştır. Vatandaşlığı ulus ile eş anlama getiren tarihsel sürece değinilmiştir. Ulus devlet ve vatandaşlık ilişkisinin aşınması savına yer verilmiştir. Ulus devlet ve vatandaşlık ilişkisinin aşındığı savı ilk olarak küreselleşme, bölgesel entegrasyon ve Avrupa Birliği çerçevesinde gelişen literatür kapsamında, ikinci olarak ise göç ve vatandaşlık literatürü kapsamında, egemenlik, insan hakları, sınır kontrolü ve homojen toplum temaları öne çıkarılarak ele alınmıştır. Bu iki bakış açısına yer verdikten sonra çalışmada vatandaşlığın yeniden uluslaştığını savunan güncel akademik tartışmalardan bahsedilmiştir. Çalışmanın birinci bölümü göç temelli, göçün özerkliği yaklaşımı temelinde açıklanan eleştirel vatandaşlık modellerine işaret eden kısım ile sonlandırılmıştır. Bu yeni modeller ulusal vatandaşlık rejimlerinde vatandaşlığın haklar, statü ve kimlik olarak tanımlanmasına farklı bir bakış açısı getirmesi ve ulusal vatandaşlık rejiminin dışında bir alana işaret etmesi (ancak henüz varmamış olması) açısından önem arz etmektedir.

Çalışmanın ikinci bölümünde, Türkiye’de vatandaşlık ve ulus devlet ilişkisine, bir diğer ifade ile Türkiye’de ulusal vatandaşlık rejimine odaklanılmıştır. Çalışmanın bu bölümü çalışmanın son bölümündeki analizi gerçekleştirirken kullanılan Türkiye’de ulusal vatandaşlık rejiminin özelliklerini ortaya çıkarması bakımından önemlidir. Türkiye’de ulusal vatandaşlık rejiminin inşası başlığı altında Türkiye’de ulus/halk/vatandaş’ın inşası süreci açıklanmaya çalışılmıştır. Bu anlamda ilk olarak Osmanlı’dan miras kalan demografik yapı, düşünsel zemin ve kurumsal altyapının Türkiye’de ulusal vatandaşlık rejimine katkısına değinilmiştir. Bu bağlamda Osmanlı’da modernleşme ile tebaadan vatandaşa doğru evrilen sürece yer verilmiştir ve Türk kimliğinin oluşum sürecinde Osmanlıcılık, İslamcılık ve Türkçülük fikirleri irdelenmiştir. Bu bölümde ikinci olarak Türkiye Cumhuriyeti’nde vatandaşlık rejiminin niteliğine yer verilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığının siyasal temelleri, etnisite ve din ile ilişkisi, toplumsal homojenlik bağlamında ele alınmıştır. Türkiye Cumhuriyeti’nde ulusal vatandaşlık rejiminin niteliğini anlatmak açısından belirlenen bir diğer başlık haklar, sorumluluklar, özgürlükler bağlamında Türk vatandaşlığıdır. Tez çalışmasının bu bölümünde 1990’lı yıllara gelindiğinde homojen toplum ve vatandaşlık anlayışının eleştirisi, 2000’li yıllarda Avrupa Birliği üyelik müzakere süreci ve yeni anayasa çalışmalarına kısaca değinilerek anayasal yurttaşlık tartışmalarına yer verilmiştir.

Bu tez çalışmasının ikinci bölümünde, son olarak, Türkiye’de göç ve vatandaşlık ilişkisine değinilmiş, bu ilişkinin tarihsel ve yasal boyutlarına yer verilmiştir. Bu bölüm Türkiye’nin geçmiş göç deneyimlerine yer vererek kimlerin topluma kabul gördüğü, yasaların bu noktadaki rolü hakkında bilgi verirken, bir taraftan Türkiye’de vatandaşlık rejiminin niteliği hakkında bilgi vermekte bir taraftan da Suriye göçünü adlandırmada yardımcı olacak altyapıyı sağlamaktadır. Bulgaristan, Irak ve Suriye’den Türkiye’ye yönelen kitlesel göçler ise birbirleriyle benzeşen ya da farklılaşan yanlarıyla yine Türkiye’de ulusal vatandaşlık rejiminin niteliği konusunda bilgi verici niteliktedir.

Bu tez çalışmasının 3. bölümünde Türkiye’de geçici koruma kapsamında bulunan Suriyelilerin, Türkiye’ye gelişleri, kalışları, yasal statüleri, demografik yapıları ve onlara yönelik uygulanan politikalar ile ilgili detaylı bilgiye yer verilmiştir. Bu bölüm partilerin Suriyeliler ile ilgili söylemlerinin dayandıkları temelleri ya da referans noktalarını anlamak bakımından gerekli olarak görülmüştür.

Çalışmanın son bölümünde Türkiye’de parlamenter partilerin Suriyelilere yönelik söylemlerinin ulusal vatandaşlık rejimi bağlamında karşılaştırılmalı bir analizi yapılmıştır. Bu analiz hem çalışmanın birinci bölümünden çıkarılan ilkeler, hem de ikinci bölümden çıkarılabilen Türkiye’de ulusal vatandaşlık rejiminin özellikleri bağlamında yapılmıştır. Bu amaçla ilk olarak parti söylemleri tespit edilmiş ve zamansal ve tematik olarak sıralanmıştır. Bu bölümde bu açıdan partilerin söylemlerinde öne çıkan temaların neler olduğu, söylemlerde kırılma noktalarının olup olmadığı, eğer varsa nasıl açıklanabileceği üzerinde durulmuştur. Türkiye’de parlamenter partilerin Suriyelilere yönelik söylemlerinin ulusal vatandaşlık rejimi bağlamında karşılaştırılmalı bir analizi başlığı altındaki kısımda ise tespit edilen bu temalar tezin birinci ve ikinci bölümlerindeki ilke ve özellikler bağlamında ulusal vatandaşlık rejimi ile örtüşen ya da ötesine geçen söylemler olarak tespit edilmiştir. Bu bağlamda partilerin en çok hangi konuda söylem ürettiği, bu söylemlerin ulusal vatandaşlık rejimi ile örtüşüp örtüşmediği tespit edilmiştir. Türkiye’ye kitlesel olarak göç eden ve geçici koruma altında bulunan Suriyelilerin, parlamenter partilerin söylemleri bağlamında Türkiye’de ulusal vatandaşlık rejimini nasıl güçlendirdiği ya da ötesine geçen söylemler ürettiği ile ilgili tespitlerde bulunulmuştur.

1. BÖLÜM

VATANDAŞLIK VE ULUS DEVLET: KURAMSAL VE TARİHSEL ARKA PLAN

Çalışmanın bu bölümü vatandaşlık konusundaki literatüre ayrılmıştır ve bu bağlamda, vatandaşlık kavramının anahatları, tarihsel ve kuramsal arkaplanı ve temel tartışma konularını kapsamak üzere tasarlanmıştır. Bu bölümde ilk olarak, vatandaşlığın tarihsel ve kuramsal temellerine yer verilmiş ve vatandaşlığın ulus öncesi temellerine değinilmiştir. İkinci olarak vatandaşlığı tanımlamanın çok yaygın bir yolu olarak liberal ve cumhuriyetçi vatandaşlık kavramsallaştırmaları adı altında haklar ve sorumluluklar temelinde vatandaşlık anlayışına ve bu anlayışın çokkültürcü ve toplumsal cinsiyet temelli eleştirilerine yer verilmiştir. Bu bölümde üçüncü olarak ulusal vatandaşlık rejimi bağlamında ulus devlet ve vatandaşlık ilişkisine değinilmiştir. Ulus devlet ve vatandaşlık ilişkisinin aşındığını savunan literatüre yer verilmiş ve ulus devletin aşındığı savını göç ile temellendiren yaklaşımlar için ayrıca bir başlık oluşturulmuştur. Ulus devlet ve vatandaşlık ilişkisinin aşındığını savunan yaklaşımlara eleştirel bakan görüşler de bu bölüm kapsamında ele alınmıştır. Bu bölümde son olarak göçü merkeze alan eleştirel vatandaşlık yaklaşımlarına yer verilmiştir.

1.1. VATANDAŞLIK: TARİHSEL VE KURAMSAL TEMELLERİ

Vatandaşlık kavramını tanımlama konusundaki temel sorunsal siyaset bilimi içerisinde değerlendirilebilecek birçok kavram için geçerli olduğu gibi, kavramın her dönemde ve herkesçe aynı şekilde anlaşılacak bir anlama referans etmiyor oluşudur. Bunun nedeni vatandaşlık ile anlaşılacak şeyin içinde bulunulan tarihsel kesit ve siyasal kültüre göre farklılık göstermekte olduğudur. Öyle ki Catherine Neveu (2005, akt. Bauböck, 2011) dünya üzerinde ne kadar siyasal tarih ve kültür varsa, o kadar vatandaşlık kavramsallaştırması vardır tespitinde bulunmuştur. Her ne kadar dönemsel ve mekânsal olarak değişiklik gösterse de vatandaşlığın bütün yorumlarının ortak noktasının vatandaşlığı siyasal bir topluluğa üyelik olarak nitelendirmeleri (Bauböck, 2017, s. 65) olduğunu iddia etmek mümkündür. Vatandaşlığı tanımlarken siyasal bir topluluğa

üyeliğin yanısıra; haklar ve sorumluluklar, yasal statü, kimlik, katılım gibi kavramlar, her biri farklı toplumsal ve dönemseller arka planlar üzerine gelişen ve irdelenmesi gereken kavramlar olarak, karşımıza çıkmaktadır (Honohan, 2017; Joppke, 2007; Kymlicka ve Norman, 1994).²

Çağdaş toplumlarda vatandaşlık, ulus devlet sınırları içerisinde homojen, yasal ve siyasal bir statü olarak tanımlanmıştır (Mass, 2013). Vatandaşlık siyasal yaşamın önemli düzenleyici bir ilkesi durumundadır ve bireyler ile devlet arasında yasal bir bağ oluşturan ve bireyleri bazı hak ve sorumluluklarla donatan bir statüdür. 1933 Montevideo, Devletlerin Hak Ve Görevlerine Yönelik Sözleşmesi'ne göre devletin gerekleri içerisinde; belirli bir toprak parçası, bir hükümet, diğer devletlerle ilişki kurabilme kapasitesi ve belirli toprak parçası üzerinde yaşayan halk bulunur (Vink ve Bauböck, 2013, s. 622). Bu noktada vatandaşlık devlete olan siyasal bağı ifade eder ve bu bağ vatandaşlığın hukuki boyutu olarak bireyi devlete bağlar (Weil, 2011, s. 615-616).³

Bugün için ulus devletle sıkı sıkıya ilintili görünse de vatandaşlık, ulus devletten çok önce var olan ve ulus devletle sınırlı kalmayan bir kavramdır (Bosniak, 2001, s. 238). Dolayısıyla vatandaşlık kavramının tarihsel ve kuramsal temellerini ortaya koymanın alışlageldik bir yolu kavramın 'klasik' anlamını ortaya koymaktır. Klasik anlamda vatandaşlıktan bahsedildiğinde, klasik sözcüğü öncelikle klasik dönem olarak adlandırılan Antik Yunan ve Roma düşünürlerine referansla kullanılır. Bu bağlamda klasik sözcüğünü, kendisinden sonrakiler için bir referans kaynağı olması bakımından klasik, olarak düşünmek de mümkündür. Vatandaşlığın kuramsal temelleri ile ilgili tüm tartışmalar bir şekilde benzeşmek, ayrışmak, karşı çıkmak, ya da türemek şekillerinde olsun klasik döneme referans yapan klasik bir kavramsallaştırma üzerinden hareket eder (Pocock, 1995). Ancak "vatandaşlık poliste ortaya çıkmış ve ulus devlette kendini gerçekleştirmiş bir şey değildir" (Diener, 2017, s. 37). Aidiyet ve sivil sorumluluklara

² Christian Joppke (2007) vatandaşlığı, haklar, statü ve kimlik; Kymlicka ve Norman (1994) yasal statü ve kimlik; Iseult Honohan (2017) ise yasal statü aktivite (siyasal katılım) ve üyelik olarak kavramsallaştırmıştır.

³ Patrick Weil (2011)'e göre vatandaşlığın üç temel boyutu vardır; hukuki, siyasi ve psikolojik boyut. Hukuki anlamda vatandaşlık bireyi ulus devlete bağlar. Siyasi ya da sivil anlamda vatandaşlık ise seçimlerle ilgilidir. Demokrasilerde yetişkin vatandaşlar temsilcilerini seçerler ancak yabancılar/vatandaş olmayanlar sivil ya da siyasi topluluğa diğer şekillerde katılırlar (s. 615). Psikolojik anlamda vatandaşlık ise aidiyet duygusu, özdeşleştirme ve sadakat ile ilgilidir. Ulus devletlerde bu "hayali bir cemaate" bağlılık ile kurulur (s. 616).

yönelik vatandaşlık idealleri günümüzde daha görünür olmakla birlikte dünya tarihi boyunca var olmuş ve sürekli bir şekilde farklı vatandaşlık biçimleri oluşturmuştur. Örneğin, Diener (2017) avcı toplayıcı yaşam şekli akrabalık ilişkisine dayalı bir üyelik şekli ortaya çıkardığı varsayımında bulunmuştur. Ona göre, neolitik devrimle birlikte, tarım, hayvanların ve bitkilerin evcilleştirilmesi insanlık tarihinde büyük değişikliklere neden olmuş ve yerleşik hayat, yazının ortaya çıkması, uzun mesafeli ticaret gibi sonuçlar bir topluluğa üyeliği akrabalık ilişkisine dayanmaktan çıkarmış ve ikamet ilişkisini ortaya çıkarmıştır. Bu durum ise siyasal bir organizasyon olarak küçük çaplı devletler ya da 'poleis'i ortaya çıkarmıştır. 'Poleis'in farklı bölgesel biçimler almakla birlikte en açık olarak şehir devletleri ile örneklendirilmesi mümkündür. Şehir devletleri genelde dilbilimsel olarak birbiriyle ilişkili insanların baskın olarak bulunduğu bölgelerde ortaya çıkmışlardır. Örnekler, Sümerleri, Finikelileri ya da Yunanları kapsamaktadır (s. 39). Şehir ve vatandaş (*civitas* ve *citoyenne* / ve *buergher* ve *burgh*) arasındaki ilişkiyi etimolojik olarak da görmek mümkündür (Benhabib, 1999, s. 720).

Vatandaşlığın klasik anlamı, literatürde Yunan şehir devletlerine referansla ele alınmakta ve ana hatları Aristoteles'in *Politika* adlı eserinde ortaya çıkmaktadır (Bellamy, 2008; Kartal, 2010). Aristoteles'e göre insan siyasal bir hayvandır (zoonpolitikon), insanlar ancak diğer insanlarla etkileşime geçtiklerinde özgürdürler (Pocock, 1995, s.45). Bir diğer ifade ile insanlar, siyasal bir topluluk içerisinde özgürdürler. Devlet ise vatandaşlardan oluşan bir bütündür (Benhabib, 1999). Aristoteles'e göre iyi vatandaş hem yöneten hem de yönetilendir. Vatandaş hem iyi yönetmeyi hem de iyi itaat etmeyi bilmelidir. Tüm vatandaşlar rotasyon usulü ile yönetimin bir parçası olmalıdır. Bu noktada Aristoteles, söz konusu idealin ancak küçük ölçekli kentlerde gerçekleşeceğini savunmuştur. Aristoteles'e göre vatandaşlar birbirlerini tanımalı, ortak değerleri ve çıkarları olmalıdır. Ancak o zaman hangi işe kimin en uygun olduğuna nesnel bir şekilde karar verilebilir ve o kişilerin o işin başına getirilmeleri için çalışılır. Ayrıca, herkesi ilgilendiren kararlarda adalet temel alınmış olur. Vatandaşlar arasında uzlaşma onları daha adil, daha cesur ve daha vatansever yapar. Bu noktada vatandaş sadece kendisine değil aynı zamanda polise ait olandır (Bellamy, 2008, s.7). Antik Yunanlılar için vatandaş '*politos*' polislin bir üyesidir ve gerektiğinde askerlik hizmetini, jüri görevini yapmaya çağrılan, vergi ödeyen ve *Ecclesia*'da yılın en azından bir ayında görev yapan kişidir (Benhabib, 1999, s. 720).

İdealize edilen Antik Yunan demokrasisi; polis, köleleri, kadınları ve vatandaş olmayanları resmi bir şekilde dışlaması ve baskı altına alması bakımından haklı bir şekilde eleştirilir (Ford, 2001, s. 210). “Cinsiyet, ırk ve sınıf Atina vatandaşı olmanın belirleyici unsurlarıdır” (Bellamy,2008, s.5). 20 yaşın üzerinde ve erkek olmak, Atina vatandaşı bir ailede doğmuş olmak, silah sahibi olmak ve savaşacak yeteneğe ve kölelere sahip olmak Atina vatandaşı olmanın gerekleridir (Finley, 1983, akt. Bellamy, 2008). Bu durum Atina’da vatandaşlığın çoğunluğu dışlayıcı yanını ortaya koymaktadır. Benzer bir şekilde Aristoteles’in bir demokraside vatandaş olan bir kişinin genellikle oligarşide bir vatandaş olmayacağı yönündeki tespiti (Benhabib, 1999, s. 721) Antik Yunan’da vatandaşlığın kapsayıcılığının sınırlı yanını ortaya koymaktadır. Diğer taraftan vatandaşlık fedakârlığı bir kamusal erdem olarak yüceltmesinden dolayı baskıcıdır. Tam bu noktada liberal düşünürler Antik Yunan’da vatandaşlığı dışlayıcı olması ve vatandaşların devletle tam olarak özdeşleşmiş olmaları yönünden eleştirirler (Bellamy, 2008, s. 07). Benzer bir şekilde polis, dışlayıcı olması bakımından radikal perspektiften de eleştirilir. Jacques Ranciere (2007) eleştirisini siyasal olan üzerinden geliştirirken Aristoteles’in yurttaşlık tanımını, yöneten ve yönetilen ilişkisi çerçevesinde ele almasının siyasal olandan uzaklığına dikkat çeker. Etienne Balibar (2015)’a göre Antik Yunan düşüncesinde polis kitlesel dışlamalar alanıyken, ‘politeia’ vatandaşlığın inşasıdır ve vatandaşlık kendisini dönemler boyunca yeniden ve yeniden inşa ederken dışlama özelliğini korumuştur.

Siyasal olan ile vatandaşlık ilişkisini netleştirmek adına Antik Yunan kent devletlerinde (polis) kamusal ve özel alan ayrımından bahsetmek bir gereklilik halini almaktadır. Siyasal olan kamusal alan dâhilindedir ve siyasal alan yalnızca vatandaş olanların katılımına açıktır. Vatandaş olmak için özgür olmak, özgürlüğün koşulu olarak da belirli oranda mülk sahibi olmak gereklidir. Kısacası yaşamını idame ettirebilmek için çalışmak zorunda olmayanların alanıdır. Tam da bu nedenle Antik Yunan’da siyasal alan dışlayıcıdır. (Duverger, 1992). Kamusal alan vatandaşların alanı olması bakımından eşitler alanıdır. Özel alan ise eşitsizler ve zorunluluklar alanıdır. Dolayısıyla klasik dönem için toplumsal olanın kamusal ve siyasal olanla eş tutulduğuna yönelik yaygın bir kanı vardır. Ancak, Hannah Arendt’e göre toplumsallık modern bir kavramdır, insanın toplumsal bir varlık olduğunu ilk olarak Thomas Aquinas savunmuştur. Arendt’e göre, toplumsal olan ne kamusal alan ne de özel alan ile ilgili değildir. Toplumsal olanın siyasal

olanla özdeşleşmesi Arendt'e göre ulus devletin bir sonucudur. Ona göre bizler toplumu ulus adı verilen devasa bir aile içerisinde görmeye alışkın olduğumuzdan Antik Yunan için de bu durumun geçerli olduğunu düşünme hatasına düşülmektedir (2009).

İmparatorluk Roma'sı ise vatandaşlığı siyasi değil yasal bir statüye dönüştürmesi açısından bir karşıtlık yaratmıştır. Bu noktada vatandaş siyasi bir topluluğun değil hukuki bir topluluğun parçası haline gelmiştir (Pocock, 1995, s.38). Roma başta İtalya sonra Avrupa'nın geri kalanı Afrika ve Asya'ya yayıldıktan sonra İmparatorluğun genişlediği bu alanlarda özyönetimlere olanak verilmiş ve böylelikle bir tür çifte vatandaşlık ortaya çıkmıştır, Roma vatandaşları aynı zamanda yaşadıkları şehrin de vatandaşlarıdır (Bellamy, 2008). Roma vatandaşlığı birtakım hak ve ödevleri kapsamıştır. Ödevler; askerlik ve vergilerden, haklar ise evlilik ve ticaret yapma hakkından ibarettir ve bu haklar vatandaş olmayanlara tanınmıyordu. "Roma yurttaşı Atina yurttaşı gibi kanunları yapan ve işleyen değil, hukukun koruması altında olan kişiydi, böylelikle yurttaşlığın geniş ve heterojen bir nüfusa yaygınlaştırılması kolaylaşmıştı" (Kartal, 2010, s. 21).

Vatandaşlığın geçmişten günümüze evrimi incelendiğinde klasik döneme kıyasla değişim gösterdiği yadsınamaz bir gerçekliktir ancak vatandaşlığın kendisine içkin olan rasyonalitenin benzerliği de söz konusudur (Bellamy, 2008).

1. 2. HAKLAR VE SORUMLULUKLAR TEMELİNDE VATANDAŞLIK: LİBERAL VE CUMHURİYETÇİ VATANDAŞLIK KAVRAMSALLAŞTIRMASI

Vatandaşlık üzerine olan kuramsal literatür oldukça geniş ve çok çeşitli olmasına karşın vatandaşlık literatürüne hakim iki temel paradigmadan bahsetmek mümkündür. Bunlar daha çok sorumluluklara yönelik vurgusu temelinde tanımlanan cumhuriyetçi vatandaşlık ve haklara olan vurgusu temelinde tanımlanan liberal vatandaşlıktır.

Cumhuriyetçi ve liberal vatandaşlık teorileri birbirlerine taban tabana zıt değildir, aksine başta haklar ve sorumluluklar olmak üzere farklı önceliklere vurgu yapma konusundaki farklılıkları ile birlikte, Avrupa siyasi tarihi içerisinde sürekli devinen, soyut ve statik kalmayan dönemsel koşullar içerisinde kendilerini yeniden üreten bir konumdadırlar (Honohan, 2017, s. 85).

Liberalizm birey ve devlet arasındaki ilişkiye ve devletin neyi yapıp neyi yapamayacağına odaklanır ve vatandaşlığa bireyleri koruyan, formal ve prensip olarak evrensel, yasal statü olarak bakar. Cumhuriyetçi teori ise özgürlük, özyönetim ve ortak iyiyle ilgilidir ve vatandaşlığı hem yasal bir statü ve özneler arası eşitliğin tanınması şeklinde konumlandırır hem de aktif katılım, özveri ve vatandaşlığın sivik erdemini gerektirir (Honohan, 2017, s. 84-85).

Cumhuriyetçi teori, erken modern dönemde, İtalyan Rönesans'ı şehir devletlerinde ortaya çıkan ve 17. yy İngiltere'si ve 18. yy Avrupa'sında gelişen, prenslere ve krallara karşı kendi kendini yöneten vatandaş siyasalarını savunma fikrine referansla ortaya çıkmıştır. Bu gelenekteki en önemli düşünürler, Niccolo Machiavelli, James Harrington, Jean Jacques Rousseau, Mary Wollstonecraft ve James Madison'dır. Bu düşünürler Antik Yunan ve Roma cumhuriyetine bakmışlar ve özgürlüğün kölelik ya da bireysel tercih hakkına sahip olmama karşısında nasıl konumlandığını görmüşlerdir. Bu gelenek bağlamında vatandaşlık aktif siyasal katılımı gerektirdiğinden daha küçük ölçekli devletler için uygun olduğu düşünülmüştür. Bu dönemde vatandaşlığın gereği olarak benimsenen bir başkasına bağımlı olmamak fikri ki bu belirli oranda mülke sahip olmayı gerektirdiğinden vatandaşlık kadınları ve mülkiyeti bulunmayanları dışlayıcı bir özelliğe sahip olmuştur (Held, 2006, s. 32-34; Honohan, 2017, s. 85-86).

18. yy'de ticaretin gelişmesi ve devletlerin büyümesi ile birlikte katılımı içeren aktif vatandaşlık bir diğer ifade ile katılım, imkânsız ve aynı zamanda gereksiz bir hal almıştır. Bu bağlamda iki farklı bakış açısı ortaya çıkmıştır. Bunlardan birisi katılımı bir özgürlük aracı olarak gören Roma modeli ki James Madison kurumsal denge ve temsile dayanan (Held, 2006, s. 73) daha büyük modern bir devlet; Amerika için cumhuriyetçiliği yeniden düşünmesi ile örneklendirilebilmesi mümkündür (Honohan, 2017, s. 86). Diğer bakış açısı ise Atina modelidir. Rousseau küçük boyutta kendi kendini yöneten vatandaşlığı savunmuştur. Hem Amerikan hem de Fransız devrimcileri cumhuriyetçi fikirlere başvurmuş olmalarına rağmen, ilki cumhuriyetçiliği liberalizme evrilebilecek bir yol açacak şekilde yeniden şekillendirmiştir. İkincisi ise Jakobenlikle ilişkili olan türden şiddet ve tiranlığa karşı oluşan bir tepkiye imkân vermiştir. Böylelikle 19. yy de cumhuriyetçilik düşüğe geçmiştir ve liberalizm toplumsal ve devlet gücünün artışı ile ilişkili olarak bireysel özgürlüğü savunarak yükselmiştir. Beraberinde cumhuriyetçi

teorinin ortaya atmış olduğu hukukun üstünlüğü ve kurumsal denge kavramlarını da yanına almıştır. Her ne kadar liberalizmle ilişkilendirilen temel argümanlar; doğal haklar, rıza ve anayasal olarak sınırlandırılmış devlet 17. yy'ye kadar, John Lock'un düşüncesinde izlenilebilse de liberalizmin bir diğerkolu olarak, faydacılık ve milliyetçiliğin kolektivist yorumlarına karşı ortaya çıkan bireysel özgürlük ve özerklik fikirleri açıkça Benjamin Constant, Alexis de Tocqueville ve John Stuart Mill'in düşüncelerinde gelişmiştir (Held, 2006, s. 87-88; Honohan, 2017, s. 86).

20. yy'de ise liberalizm özellikle sosyalizm olmak üzere birçok kolektivist otoriter tutumun karşısında bir alternatif olarak görülmüştür (Honohan, 2017, s. 86) Çağdaş liberal düşünüşte vatandaşlar eşit sivil statüyü, ifade ve vicdan özgürlüğünü de içeren güçlü yasal hakları ve devletin hangi türü olursa olsun anayasal olarak sınırlandırılmasını gerektirir. Vatandaşlık belirli hak ve görevlerle birlikte evrensel ve resmi yasal statüdür ve seçimlere dayalı temsil liberal vatandaşlığın önemli bir parçasıyken, özyönetime aktif katılım vatandaşlığın olmazsa olmazı ya da başka bir ifadeyle önemli bir kısmı değildir (Honohan, 2017, s. 87).

Liberal perspektif her ne kadar bazı ortak iyileri tanımaya açık olsa da bu bireysel iyilerin bir araya gelmesi olarak algılanır. Özgürlük liberalizmin tek değeri değildir. Eşit özgürlük ve birey vatandaşa verilen önem liberalizmin bir başka kolunun oluşumunun önünü açmıştır; eşitlikçi-liberal ve devlet destekli yeniden dağıtımcılık. Bu yaklaşım kanonik ifadesini John Rawls'un siyasal teorisinde bulmuştur: eşit özgürlük ve en dezavantajlının lehine, yararlanabileceği şekilde eşitsizlikleri sınırlandırmaktır. Rawls'dan sonra liberal teori toplumsal ve ekonomik fırsatların dağıtımını konusunda tutum almak, ya da ona cevap vermek ile meşgul olmuştur (Honohan, 2017, s. 87).

1990'larda liberal fikirlerin sınırlılıklarının eleştirisi ortaya çıkmıştır ve cumhuriyetçilik bu sınırlılıklardan hareketle yeniden canlanmıştır (Honohan, 2017, s. 87). Cumhuriyetçi yeniden canlanma, özgürlüğün kendi kendini yöneten bir siyasal topluluğa üyelikten geçtiği şeklindeki argüman ile yeniden anlamlandırılmıştır. Tüm bunlar daha katılımcı bir kol olarak Hannah Arendt ve Michael Sandel olarak, daha muhafazakar bir kol olarak ise Skinner ve Philip Petit olarak yeni cumhuriyetçiliğin örnekleri olarak karşımıza çıkmıştır (Honohan, 2017, s. 88).

Cumhuriyetçi vatandaşlık Aristoteles'in sadece yönetilmeyi değil yönetimin de bir parçası olmayı vurguladığı, Machiavelli'in İtalyan şehir devletlerini ve Rousseau'nun genel iradeyi vurguladığı vatandaşlık anlayışı gibi katılım ve sivil özerkliği öne çıkarır. Vatandaşlığı, yerine getirilmesi gereken bir iş, sorumluluk, ya da şerefli bir görev olarak görür (Maas, 2013; Walzer, 1989). Liberal anlamda vatandaşlık ise aksine, kanunların üstünlüğünü ve devlet müdahalesinden uzak olmayı öngörür. Liberal anlamda vatandaşlık bir eylem değil statüdür (Maas, 2013, s. 05). "Bu statü edilgen bir biçimde yararlanılacak bir statü, bir yetki, bir hak ya da bir dizi hak olarak tanımlar. Birincisi yurttaşlığı yaşamımızın özü, ikincisi ise dış çerçevesi haline getirir" (Walzer, 1989, s. 216). Liberaller özgürlüğü siyaset öncesi olarak görürken cumhuriyetçiler için özgürlük siyasal olarak gerçekleştirilebilecek bir şeydir. Dolayısıyla liberal vatandaşlık yasal statü ve haklara odaklanırken cumhuriyetçi vatandaşlık da aktiviteye yani siyasal katılıma odaklanır. Özgürlük iyidir ancak doğal olarak sahip olunacak bir şey değildir. Yasal ve siyasal kurumların yasal ve siyasal eşitliğin güvenli bir kamusal statüsünü kurması ile gerçekleşir. Bu vatandaşları keyfi güç kullanımına karşı korur (Honohan, 2017, s. 88). Liberaller için devlete karşı bireylerin sahip oldukları haklar ön plandayken kurallara uyma, vergi verme jüride görev alma gibi örneklendirilebilecek sorumluluklar geleneksel olarak daha zayıf kalmıştır (Honohan, 2017, s. 89-91).

Her iki paradigma da hem Platon ve Aristoteles'ten miras kalan insanın doğası gereği toplumsal bir varlık olduğu fikrinden hem de Thomas Hobbes, John Locke ve Immanuel Kant'ın düşüncesinde kendini açık eden tüm siyasal bağların tehditlere karşı nasıl korunulacağı konusunda yapılan stratejik anlaşmalardan ibaret olduğu (Dauenhauer, 1996) fikrinden hareket etmiştir. Hem liberaller hem de cumhuriyetçiler için vatandaş özne, bir diğer ifade ile bir yöneticinin emrinde olmayan kişi, tarihsel kökenleri düşünüldüğünde ise köle olmayan kişi olarak tanımlanmıştır. Çağdaş cumhuriyetçiler aktif katılım ve ortak iyinin müzakereci yorumuna vurgu yaparken, liberaller sınırlı devlet, rıza ve çıkarların seçimler aracılığıyla temsiline vurgu yapar (Honohan, 2017, s. 92-93). Cumhuriyetçilerin ve liberallerin ayrı düştüğü bir diğer konu vatandaşlık erdemleri ve erdemler eğitimi konusundadır. Liberalizm sivil erdem ve eğitime vurgusu azdır (Honohan, 2017, s. 93) Cumhuriyetçilikte ise tam tersi eğitim vatandaşlığın merkezindedir. Çünkü insanları ortak iyiye yönlendirmek, kendi bireysel çıkarlarını ön planda tutmalarını önlemek adına önemlidir (Honohan, 2017, s. 93).

Vatandaşlığın belirli haklar ve sorumluluklardan oluştuğu fikrinin T. H. Marshall (1950)'in düşününde detaylandığını görmek mümkündür. Marshall, vatandaşlık haklarını sivil, siyasal ve sosyal haklar olarak üç kategoride ele almış ve her bir hakkın ortaya çıkışını 18., 19. ve 20. yy'ye referansla kendi ifadesiyle 'mantıksal değil ama tarihsel' bir ayrım olarak ele almıştır (s. 10-11). Marshall'a göre sivil haklar, bireysel özgürlük için gerekli olan hakları kapsar: birey özgürlüğü, fikir, hürriyet ve vicdan özgürlüğü, mülkiyet hakkı, sözleşme hakkı ve adalet hakkı. Genelde sivil element adalet ile ilgili olandır ve muhatap kurumları mahkemeler ve yargıdır. Siyasal haklar ise siyasal güce katılım hakkını ifade etmektedir. Bu haklara karşılık gelen kurumlar parlamento ve yerel yönetim meclisleridir. Sosyal haklar, ekonomik refah ve güvenlik haklarıdır (Marshall, 1950, s.10-11). Sivil haklar 18. yy.'ye; siyasal haklar 19. yy'ye ve sosyal haklar ise 20.yy'ye olmak üzere her bir hakkın oluşumu farklı döneme referans yapmaktadır (Marshall, 1950, s. 14). Marshall, 18. yy'nin sivil hakların mimarı olduğu iddiasını o dönemde gerçekleşen; *Habeas Corpus*, *Toloration Act* (Hoşgörü Yasasına) ve basına uygulanan sansürün kaldırılmasına dayandırmıştır (s. 14-15). 19. yy'de ise siyasal haklar sınırlı olmakla birlikte tam olarak siyasal haklarını kullanan ayrıcalıklı bir ekonomik sınıf mevcuttur. Ancak bu dönemin siyasal hakların genişlemesi açısından Marshall'a göre kesinlikle bir kapasitesi vardır. Siyasal haklar sivil haklarının sonucu bireylerin elde ettiği kazanımlara göre genişliyordu ve ekonomik özgürlükleri sonucunda birey toplumsal bir statü elde ediyor ve bu statüye karşılık siyasal haklar elde ediyordu (1950, s. 20). 19. yy birçok açıdan sosyal hakların doğuşuna şahitlik etmişti ancak bu haklar vatandaşlığa entegre haklar değillerdi. Marshall sosyal hakları sona bırakmıştır, çünkü sosyal haklar son iki yüzyılda işçi hareketlerinin, kadın hareketlerinin ve diğer sosyal hareketlerin çabaları sonucu kazanılmıştır. Sosyal haklar ticari birlikler kurma, sağlık ve sosyal güvenlik, işsizlik tazminatı, yaşlılık maaşı, çocuk bakımı, eğitim desteği gibi hakları kapsamaktadır (Benhabib, 1999, s. 722). Sosyal haklar kamusal eğitimle canlanmış ve 20. yy'de vatandaşlıkla birlikte diğer iki hakla bir araya gelmişlerdir (Marshall, 1950).

T.H. Marshall vatandaşlığı haklar temelinde tanımlarken, bir siyasal topluluğa üye olanlar arasındaki ilişkiyi eşit haklara sahip olma temeline oturtmuştur. Brandt (2000)'e göre Marshall'ın modern vatandaşlık anlayışının temelinde piyasa ilişkileri bulunmaktadır ve vatandaşlık analizinin temelinde piyasanın belirsizliği ve sınıf sisteminin eşitsizliği ile toplumsal ve siyasal eşitliği içeren liberal temeller arasındaki gerginliği oturtmuştur. Bu

durumda vatandaşlık, ulusal toplumun üyeleri arasındaki eşitliği sağlayan bir tampon durumundadır ve refah devleti dezavantajlı vatandaşların tam sivil ve siyasal haklarını kullanmalarını sağlar (s. 217-18). Vatandaşlarını eşit haklarla donatan refah devleti politikaları ekonomik dezavantajlıları topluma entegre etmede başarılı olmuştur ancak aynı durum kültürel dezavantajlılar için geçerli olmamıştır (Kymlicka, 1995).

1.2.1. Haklar Temelinde Vatandaşlığın Eleştirisi ve Çokkültürcülük

Ulus devlet sınırları içerisinde homojen, yasal ve siyasal bir statü olarak haklar ve ödevler temelinde tanımlanan vatandaşlık kavramı 20.yy'nin sonlarına doğru gelindiğinde bazılarında göre çokkültürcü talepler ve kültür merkezci eğilimler karşısında çağdaş toplumlarda devlet vatandaş ilişkisini artık açıklayamaz duruma gelmiştir. Bu talepler temelde insan hakları, homojen kültür ve ulusal kimlik eleştirileri üzerinden şekillenmiş ve 20.yy'in sonunda tanınma ve kabul talepli, yerli halklar, ulusal azınlıklar, göçmenler, etno-kültürel gruplar, LGBT ve kadın hareketleri olarak var olmuştur (Parekh, 2006, s.01).

20.yy'nin sonunda çokkültürcü taleplerin ortaya çıkışı dönemin bazı dinamiklerini ortaya koymayı gerekli kılmaktadır. 20.yy refah devletinin yükselişine ve çöküşüne aynı zamanda refah devleti etrafında kurulan ulusal topluluğun çöküşüne de şahitlik etmiştir. Vatandaşlık ve demokrasi kavramları otantik kimliğin tanınması ve kültürel farklılığın tanınmasına doğru yönelmiştir (Gülalp, 2013, s. 32). I. Dünya Savaşı sonrası paradigması olan evrensel insan haklarının sorgulanmaya başlanması (Kymlicka, 2007, s.279), Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından ortaya çıkan etnik çatışmalar, post sömürgecilik ve ardından Avrupa'ya yaşanan kitlesel işgücü göçü, ulaşım ve bilgi iletişim teknolojilerinin gelişmesi ile göçün geçmişe oranla çok daha kitlesel yaşanıyor olması, göçmenlere ve sığınmacılara yönelik milliyetçi tepkilerin ortaya çıkması gibi nedenler (Kelly, 2002; Kymlicka, 2001; Mills, 2007) kültürel çeşitliliğin olduğu toplumlarda ideal vatandaşlık nasıl olmalıdır (Kymlicka, 1995; Weinstock, 2017) sorusunun sorulmasına neden olmuştur.

Çokkültürcülük tartışmaları kadın hareketleri, göçmenler, azınlıklar gibi çok geniş ve çeşitli bir yelpazede ortaya çıkmış ve tartışılmış olsa da, haklar temelinde vatandaşlığa

bir eleştiri olarak kendisini konumlandıran çokkültürcü vatandaşlık, temelde liberalizmin iyi ihmalcilik eleştirisi çerçevesinde şekillenen bir tartışmadır. Kimi düşünürler (Barry, 2001) liberalizmin çoğulculuk üzerine kurulu olduğundan hareketle çokkültürcü talepleri karşılamada yeterli olduğunu savunurken, kimi düşünürler (Kymlicka, 1995; 2001; 2004; 2007; Parekh, 2006) liberalizmin geçmişte dinsel çoğulluğu koruduğunu ancak kültürel çoğulluğa yanıt veremediğini, iyi ihmalcilik ilkesinin çoğunluğun lehine bir homojenlik yarattığını savunmuş ve vatandaşlık, temel hak ve özgürlükler, yönetim konularında liberalizmle uyumlu olabileceklerini düşündükleri “çokkültürcü modeller” öne sürmüşlerdir.

Bhikhu Parekh öngördüğü çokkültürcü siyasal sistemin olmazsa olmazları olarak minimal bir anayasa, merkezi olmayan bir devlet, çokkültürcü bakış açısının sonucu olarak oluşan ortak kültür ve çoğulcu ulusal kimliği görmüştür (Parekh, 2006, s. 207-236).

Bu noktada Parekh’in çokkültürcü yaklaşımının bir şekilde ortak nokta bulabilecek vatandaşlardan oluşma gibi bir varsayım taşıdığı da göze çarpmaktadır. Düşünürün hiçbir şekilde ortak bir kültür oluşturamayacak gruplarla ilgili bir çözüm iddiası bulunmamaktadır. Düşünürün kendisinin de çokkültürcü bir yapı ile çelişkili olabileceğini iddia ettiği son unsur ulusal kimlik ile ilgilidir. Ulusal bir kimlik farklılıkları bir arada tutacak ve dağılmasına engel olacaktır. Ulusal kimlik etno-kültürel değil siyasi olacaktır (2006, 231-32). Parekh’in çokkültürcü vatandaşlık yaklaşımının ulusal siyasal kimlik yanı modern vatandaşlık kavramı ile örtüşmekte ve yerine yeni bir kavram koymamaktadır iddiasında bulunmak yanlış olmayacaktır.

Will Kymlicka (1995) kültürel farklılıkları görmezden gelen vatandaşlık geleneğine karşı çıkarak, gruplara özgü haklar ve gruplara özgü vatandaşlık (2004) tanımı yapmış ve çokkültürcü bir vatandaşlık ideali ortaya koymuştur. Kymlicka gruplara özgü vatandaşlık yaklaşımını gruplara özgü haklar temeline oturtmuştur. Düşünür gruplara özgü vatandaşlığın unsurları olarak göçmenler, metikler, ulusal azınlıklar, etno-dinsel gruplar, ve Afrikalı-Amerikalılardan bahsetmiştir. Düşünür bu ayrımın amacının eşitliğin neden olduğu eşitsizlik durumu ile mücadele etmek olduğunu savunmuştur (Kymlicka ve Norman, 2000).

Göç bağlamında çokkültürcülük düşünüldüğünde, Kymlicka'nın göçmenlere özgü vatandaşlık hakları dikkat çekicidir. Düşünürüne göre göç siyasi ya da ekonomik nedenlerle bir toplumdaki ayrılarak başka bir toplumda yaşama kararının sonucudur. Göçün şekli Kymlicka'nın göçmenlere tanıdığı hakların niteliğini belirlemesi açısından önemlidir. Yasal süreçlerle gerçekleşen göç sonucu bir ülkeye gelenleri göçmen; yasadışı yollarla gelen ya da dönmesi gerekirken dönmeyenleri metik olarak adlandırmıştır. Göçmenler vatandaşlık hakkına sahipken, metiklerin vatandaşlık hakkı bulunmamaktadır. Kymlicka göçmenler için çokkültürcü hakları ve gerektiğinde pozitif ayrımcılığı öngörmüştür (Kymlicka, 2007, s. 74-75).

Kymlicka'nın gruplara özgü vatandaşlık kavramsallaştırmasının normatif bir önerme olarak kaldığını iddia etmek mümkündür. Bu yaklaşımın sınırlılıkları ise iki temel açıdan eleştirilmiştir (Çakır Demirhan, 2014), bunlardan birisi farklı vatandaşlıklar tanımlamanın bir tür vatandaşlık hiyerarşisi yaratma olasılığıdır (Benhabib, 2002). İçerisinde eşitliği barındırmayan bir çokkültürcü yapı kaçınılmaz olarak segregasyon yaratacaktır (Rex, 1996, s. 02). Bir diğeri ise düşünürün grupları birbirinden keskin çizgilerle ayırmış olması ve birden fazla gruba dâhil olanlar için bir çözüm sunmamış olması konusundadır (Benhabib, 2002; Carens, 1997; Young, 1997).

1.2.2. Haklar Temelinde Vatandaşlığın Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Eleştirisi

Batı ulus devleti içerisinde biz ve öteki/kapsanan-dışlanan ikilemi içerisinde evrilen ve haklar ve sorumluluklar ile donatılmış bir üyelik statüsü olarak vatandaşlık, anlayışı maskülen ve heteronormatif bir özne içermesi (Volpp, 2017) bakımından eleştirilmiştir. Vatandaşlık bu özelliği dolayısıyla kadınları ve cinsel olarak normatif olmayan özneleri tam üyelik konusunda uygun olmayan adaylar olarak görmüştür (Vollp, 2017, s. 154).

T. H. Marshall (1950) Batı demokrasilerinde 18.yy 19.yy ve 20. yy.'lerde sırasıyla mülkiyet ve korunma gibi sivil, katılım olmak üzere siyasi ve son olarak da sosyal hakların güvence altına alındığını savunmuştur. Ancak bu anlatı kadınlar için geçerli değildir (Vollp, 2017, s. 155). 19. yy'de Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Britanya gibi ülkelerde kadınlar bağımsız yasal özneler olarak düşünülmemekte ve dolayısıyla mülkiyetlerini kontrol edememekte ve sözleşme imzalamamaktaydılar. ABD'de evli

kadınlara ilk kez tanınan mülkiyet hakkı Missisipi’de 1839’da evli kadınların mülkiyet yasası olarak geçmiştir ve evli köle sahibi kadınlara yöneliktir (Vollp, 2017, s. 155). Eşit haklar ilkesine dayanan refah devleti politikaları ise hetero-seksüel ve erkeğin ailenin reisi olduğu bir aile biçimi ortaya koymuştur (Fraser, 1996, s. 218) Kadınların siyasal anlamda yurttaşlığa erişimi ve erkeklerle aynı hak ve sorumluluklara sahip olmasının tanınması Amerika Birleşik Devletleri’nde 1920’de gerçekleşmiştir. Dolayısıyla kadınlar vatandaşlık hakları olarak kategorilendirilen sivil, siyasal ve sosyal haklardan erkeklerle eş zamanlı olarak yararlanamamışlardır. Örneğin, 1952 ye kadar Birleşik Devletler Göçmen Yasası aile birleşimine yönelik hakkı ailenin reisi olarak yalnızca erkeklere tanımıştır (Volpp, 2017, s. 155) Bugün ise halen 25 ülkede, başta göçmen yasaları olmak üzere yasaların kadınlara yönelik ayrımcı niteliği nedeniyle kadınlar, kendi vatandaşlıklarını çocuklarına geçirememektedir (UNHCR, 2018b).

Bir tarafta vatandaşlık hakları konusunda eşit haklara sahip olma mücadelesi sürerken diğer tarafta eşit haklar temelinde tanımlanan vatandaşlığın kadınların toplumsal dezavantajlı durumlarına çözüm olmadığı da görülmüştür. Bu durumun temel bir nedeni olarak görülen kamusal alan özel alan zıtlığı ve bu zıtlığın geleneksel olarak kadına özel alanı erkeğe ise kamusal alanı tahsis etmesi durumu sorunun kaynağı niteliğindedir. Siyasal haklarını elde etmiş olan ancak, toplum içerisinde ikincil konumda olan yasal olmasa da toplumsal varlığı erkeğe referansla var olan ‘ikinci cins’ (Beauvoir, 1949) olarak kadının toplumsal yerinin sorgulanması ikinci dalga feminizmin de temel mücadele alanını oluşturmuştur. Betty Friedan (1963)’ın *The Feminine Mystique* (Kadınlığın Gizemi) adlı kitabında “ adı konmayan sorun” olarak bahsettiği kadının özel alana sıkışmışlığı ile kadının kamusal alanda etkili olma çabası 1990’lı yıllara kadar kadın hakları ve vatandaşlık ilişkisinin ana eksenini oluşturmuştur. Söz konusu dönemde kadınların çalıştıkları işlerde erkeklere göre daha az gelir elde etmeleri, genellikle pembe yakalı işlerde çalışmaları eleştirilmiş ve kadınların liberalizmin erkeklere sağladığı özgürlük ve eşitlikten eşit derecede yararlanamadığı savunulmuştur (Pateman, 1988).

Bugün için kadının eşit vatandaş olarak eşit derecede kapsanmasının önündeki engel kamusal özel alan ayrımının sonucu olarak değil, bu ayrımın keskin çizgiler ile nitelendirilmesi ile ilgili olduğu düşünülmektedir. Sorgulanan şey geleneksel kamusal alan özel alan ayrımı ve bu ayrımın cinslere tekabül ettiği savıdır (Fraser, 1998; Lister,

2008; Pateman, 1983; 1988). Öyle ki Ruth Lister (2008) ev içi bakım işlerinin sonuçları itibari ile “siyasal vatandaşlığı” temsil ettiğini savunmuştur (s. 56).

Kamusal alan özel alan ayrımı ve haklar temelinde eşit vatandaşlık eleştirileri liberalizmin keskin kamusal/özel zıtlığı ve eşit haklar vurgusu nedeniyle aynı zamanda liberalizme yöneltilebilir eleştirilerdir. Cumhuriyetçilik ise her ne kadar öncelikle kamusal özel ayrımını çok net bir biçimde göz önüne getirmese de cumhuriyetçilik ile feminizmin barışık olduğunu iddia etmek de mümkün görünmemektedir (Phillips, 2000).

1.3. ULUSAL VATANDAŞLIK REJİMİ: VATANDAŞLIK VE ULUS DEVLET İLİŞKİSİ

Modern devletin mevcut şekli uzun zamana yayılan bir evrimin sonucudur. Daha eskiye kadar dayanmakla birlikte, 1648 Westphalia Anlaşması ulus devlet formunun ve ulus devletin baskın siyasi otorite olduğu yeni bir uluslararası düzen ortaya çıkmasının miladı olarak değerlendirilir (Diener, 2017, s. 44; Gans, 2017, s. 109; Maas, 2013, s. 04; Schmidke, 2008a, 02). 16.yy’a gelindiğinde imparatorlukların çok farklı ve çeşitli unsurları yöneten modern öncesi formları ortadan kalkmıştır. Ortaçağ Avrupası’nın bir taraftan istikrarsızlık, küçük devletler, sınırlı ticaret ve yaşam koşullarının diğer medeni yerlerdeki ile karşılaştırıldığında daha kötü olması nedeniyle üyelik ideallerinin ve siyasal –ülkesel (teritoryal) örgütlenmenin yeni formlarının ortaya çıkacağı yer olması garip görünürken (Diener, 2017, s. 43) diğer taraftan feodal Avrupa monarşik yönetimin şehir temelli burjuva ile birlikte güçlenmesine de şahitlik etmiştir. Bu biraradalık sonucu ortaya çıkan yönetim ise modern devletlerin temelini oluşturmuştur (Diener, 2017, s. 43) .

16.yy krallıkları İngiltere, Fransa, Portekiz, Polonya ve İspanya gibi merkezi devletlerin doğuşuna neden olmuştur (Habermas, 1994; Kartal, 2010, s. 27). Halk egemenliğinin milliyetçilik ile birleşimi Avrupa’nın bu monarşik devletlerini kademeli olarak zayıflatmış (Diener, 2017, s. 44) ve bu devletlerin çoğu demokratikleşme süreci ile daha sonra Fransa örneğinde olduğu gibi ulus devletlere dönüşmüşlerdir (Habermas, 1994). Ulus devlet rasyonel yönetimin ilkelerini oluştururken aynı zamanda özgür bireyin ve kolektif eylemin yasal altyapısını oluşturmuştur. Bu devlet şekli aynı zamanda kapitalizmin dünya çapında gelişmesini de güvence altına almıştır. Ve dahası bu şekilde

ortaya çıkan ulus devlet 18.yy'a gelindiğinde, kültürel ve etnik homojenliğin de temellerini atmıştır (Habermas, 1994).

Ulus sözcüğünün kökeni olan “natio” kavramı Romalılarda doğum ve köken tanrıçasına verilen ad olmakla birlikte akrabalık ilişkileri olan ya da ortak genlere referansla kullanılan bir kavramdır. Bu durumda “natio” siyasi olarak örgütlenmemiş kabile ya da insan topluluklarına verilen ad özelliğini taşımaktadır. Bu anlamsal ilişki ortaçağ boyunca devam etmiş ve 18.yy'a gelindiğinde ulus, *staatsvolk* yani siyasi olarak örgütlenmiş halk anlamını kazanmıştır. Fransız Devrimi'yle ise ulus, devlet egemenliğinin temeli haline gelmiştir (Habermas, 1994). Fransız Devrimi'nden bu yana meşru devletlerin vatandaşları tarafından kurulmuş olması halk egemenliği veya demokrasi bağlamında evrensel bir norm halini almıştır (Brubaker, 1992, s. 622). Westphalyan devlet düzeninin modern mirasında sınırlar toprak parçası ile ayrılan ulusal toplulukların belirleyici karakteristiği olarak algılanmıştır ve kültürel ve etnik olarak homojen ulusları ayıran sınırlar modern politika ve toplumun mekansal anlatısı olarak uluslaştırılmış ve ideolojik anlamda doğallaştırılmıştır (Schmidke, 2008a, s. 02).

Siyasal sınırların kültürel sınırlarla örtüştüğü savı ideal ulus devletin tanımını yapmıştır ve vatandaşlık kavramı ortak bir kimliğe sahip insanları özellikle dil temelinde kapsayacak şekilde değişmiştir (Diener, 2017, s. 44- 45). Bir diğer ifade ile vatandaşlık ulus ile eş anlamlı hale gelmiştir. Maarten Vink (2017)'e göre ulus devletin bu özelliğini onun rasyonel ve psikolojik temelleri ile açıklamak mümkündür. Ulus devletin rasyonel temeli, tarihsel olarak ulusun bir topluluğun üyelerini diğerlerinden yapısal bir şekilde farklı kılan belirli bir etnik ya da kültürel gelenekle meşrulaştırılmaya çalışılması ile ilgilidir. Uluslar toprak parçalarına ayrılmıştır ve böylelikle siyasi topluluğun kimliği içerisinde devlet ve vatandaş arasındaki yasal bağ kurulmuştur. Bu perspektiften ulus devlet, modern liberal demokrasilerde politikanın bir önkoşulu durumundadır. Tarihsel olarak, ulusal vatandaşlık rejimleri bireyler ve siyasi topluluk arasındaki ilişkiyi düzenlerken kırılgan bir haklar ve sorumluluklar dengesine dayanmıştır. Bu denge dahilinde ulus devlet, belirli bir dereceye kadar bireysel özgürlükleri ve sosyal refahı garanti altına alır ve karşılığında vatandaşlar ulusal olarak tanımlanmış ve demokratik olarak kontrol edilmiş politikayı kabul ederler. Sonuç olarak bu ilişki karşılıklı güven, sadakat ve siyasi istikrar ortaya çıkarır (s. 93- 94). Vink (2017)'e göre ulus devletin

psikolojik temelleri ise vatandaşların devlete olan aidiyet hisleri ile ilgilidir. Ulus devletin önemli bir özelliği sürekli bir şekilde üyeleri kapsayarak ve ötekileri dışlayarak yeniden inşa edilen sınırlarının olmasıdır. Ulus olmanın altında yatan bir hissiyat vardır ve bu hissiyat bireyi topluma bağlayan psikolojik yapışkanı sağlarken aynı zamanda “ötekilerin” ayrımcılığa uğramasına da imkân tanır. Topluluk ne kadar biricik ve etno-kültürel olarak ayrıksı tanımlanırsa, üyeleri de o kadar kutsal bir topluluğun parçası olarak kalmaya devam ederler (s. 94).

Ulusal kimlik ve egemen ulus devlet ideali 19. ve 20. yy Avrupa savaşları ve politikaları ile birlikte bütünleşmeye devam etmiştir (Diener, 2017, s. 45). Woodrow Wilson’ın 14. Maddesi, sömürgesi olamayan yerlerde bile ulus devlet ile özdeşleşen ulus idealini sosyo-kültürel, siyasal ve coğrafi olarak eksik bir vatandaşlık ideali şeklinde yayan Avrupa kolonyalizmi ve hatta aslında uluslar değil devletler birliği olarak 1945 Birleşmiş Milletler Beyannamesi de Westphalyan devlet geleneği ile uzlaşır nitelikte olmuştur (Diener, 2017, s. 45- 47).

1.4. ULUS DEVLET VE VATANDAŞLIK İLİŞKİSİNİN AŞINMASI

Modernitenin karakteristik bir özelliği vatandaşlığın ulus devletle olan özdeşliğidir. Fransız İhtilali’nden bu yana ulus devlet modern dünyanın evrensel siyasal örgütlenme prensibi halini almıştır (Joppke, 1998, s. 09). Ancak, ulus devletin artık bu niteliği taşıyıp taşımadığı, ulus devlet ve vatandaşlık ilişkisi bağlamında ise ulus devletin vatandaşların haklarının garantörü olması konusundaki merkezi rolü gittikçe artan bir şekilde sorgulanmaktadır. Birçok 20. yy sonu paradigması ulusal otonominin erozyona uğradığını savunur ve ulusötesi güçlere ve devlet, yurt ve kişiler arasında değişen ilişkiye vurgu yapar (Bhabba, 1999, s. 11). 1989 sonrası dönem, Soğuk Savaş’ın sonu, Almanya’nın birleşmesi, Avrupa Birliği’nin ekonomik ve finansal bir örgütlenmeden Avrupa parlamentosu ile birlikte siyasal bir bütünlüğe dönüşmesine ve aynı zamanda bir tarafta küresel entegrasyon diğer tarafta ise etnik ve kültürel bölünmelere (Benhabib, 1999, s. 713-14) etnik çatışmalara ve kitlesel göçlere şahitlik etmiştir. Küreselleşme trendleri devlet-düzenlemeli siyasal ekonomiyi baltalamış ve devlet merkezli ulusal topluluğun zayıflamasına katkıda bulunmuştur (Gülalp, 2013, s. 31-32). Tüm bu ekonomik ve toplumsal değişimler birçoklarına göre ulusal vatandaşlık rejimlerinin;

haklar bakımından eşit ve kültürel olarak homojen olduğu varsayılan halkı barındıran sınırları belirli bir toprak parçası üzerinde egemen olan ulus devletler olarak sorgulanmalarına neden olmuştur.

R.T. Ford (2001)'a göre bugün küresel ekonomi ulus ekonomilerini aşmakta, küresel ittifaklar saf ulus politikasını gölgede bırakmakta ve küresel yakınlıklar milliyetçiliğin dışlayıcı bağılıklarına meydan okumaktadır. Uluslararası ticaret, göçler ve kimlik politikası ise ulus devlet ve vatandaşlık bağına aşındırmaktadır. Uluslararası ticaret ulusal önceliklerin önüne geçmektedir. Ticaret söz konusu olduğunda ulusal çıkarlar ve vatandaşlık daha az önemli olmaktadır. Düşünüre göre modern vatandaşlık halk ve toprak parçası ilişkisi üzerine kurulmuştur ancak, geniş kapsamlı göçler bu birlikteliği yıpratmaktadır. Bir halk ve üzerinde yaşanan sınırları belirli toprak parçası bağına koparmaktadır. Kimlik politikası ise halk kavramını aşındırıyor olması bakımından ulus devletin altını oymaktadır. Bir devlete uzun yıllardır vatandaşlık bağı ile bağlı olan insanlar bile kendilerini bir ulusla değil etnik grupla özdeşleştirmektedirler.

Ulus devlet ve vatandaş ilişkisinin aşınması tartışmalarının odağındaki kavramlar olarak küreselleşme ve insan haklarından bahsetmek mümkündür. Her iki kavram ile ilgili tartışma da ulus devletin sınırları içerisindeki en etkili egemen güç, haklarının garantörü olması konularındaki rolünün azaldığı iddiası üzerinden hareket etmiştir. Bugün için ulus devlet, küreselleşme ve vatandaşlık tartışmalarının üzerinden hareket ettiği unsurlar olarak göç, egemenlik/sınır kontrolü, bölgesel entegrasyondan bahsetmek mümkündür. Bu unsurların her biri aynı zamanda insan hakları ile de yakından ilgilidir.

Küreselleşmeyi kısa ve öz olarak “malların, paranın, fikirlerin ve kişilerin sınırları hızlıca geçmesi” (Featherstone ve diğerleri, 1990) olarak tanımlamak mümkündür. Zaman zaman çelişkili tanımlamalara sahip olsa da, küreselleşmenin sıklıkla hızlı büyüme, devleti aşan ulusötesi ortaklıklar, ekonomik anlamda liberal politikalar, sağlık ve eğitim alanlarında özelleştirmeler, bilgi teknolojilerindeki hızlı gelişme ile uzak bölgelerin hızlıca iletişime girebilmesi, devlet kaynaklı ya da kontrollü bilgiye eğlence anlayışına meydan okunması, tek biçimli kültürel ürünlerin dünya çapında milyonlara ulaşması (Bhabba, 1999, s.11), ulus politikalarını gölgede bırakan küresel yakınlıklar, ulusal önceliklerin önüne geçen uluslararası ticaret (Ford, 2001) ile ifade edildiğini görmek mümkündür. Bu tanımlamalarda da yer alan küreselleşme kısılacında altı oyulan ulus

devlet argümanının karşısında ulus devletin hiçbir zaman sınır kontrolü, ya da ekonomik kontrol konularında küreselci argümanların iddia ettiği türden bir kontrol başarısına sahip olmadığı (Joppke, 1998, s. 12), devlet kontrolünün bir “altın çağı”nın hiçbir zaman var olmadığı (Thompson ve Krasner, 1989, s. 198) savı yer almaktadır. Joppke (1998)’e göre küreselleşmeyi devlet açısından düşünenlerin varmış oldukları sonuç devletin mobil olmayan ve belirli bir toprak parçasına sabitlenmiş olarak devletin, hiper-mobil ve yersizyurtsuzlaşmış ekonomik ve kültürel akımları kontrol etmede güçsüz duruma düşmüş olduğudur. Bunun anlamı geçmiş ekonomik ve kültürel faaliyetlerin belirli bir toprak parçası ile sınırlı olduğu ve böylelikle devletin onları kontrol edebildiğidir. Oysaki Joppke’a göre, kapitalist piyasa için bir şekilde küreseldir ve toprak parçalarıyla sınırlı değildir, tam da bu nedenle ekonomik ve kültürel faaliyeti devletin sınırları ile sınırlı görmek, geçmişte öyle olmuş olduğunu düşünmek içerisinde sorunlar barındıran bir yaklaşımdır (s. 12). Bu yaklaşımdaki haklılık payını kabul etmekle birlikte devletin kontrol kapasitesinin azaldığı tespitinin de altını çizmek de faydalı görünmektedir. Küresel ekonomi ve uluslararası insan hakları normları ve buna yönelik söylemler devletin düzenleyici rolü ve kapasitesini azaltmaktadır. Bunun iki temel örneği olarak devlet otoritesinin Avrupa Birliği, Dünya Ticaret Örgütü gibi ulus üstü kurumlara paylaştırılması ve sınır ötesi iş ağları için özelleştirilmiş ulus ötesi yasal rejimden bahsetmek mümkündür (Sassen, 1998, s. 49).

Küreselleşen dünyada ulus devlet ve vatandaşlık ilişkisini bir sorunsal olarak ortaya koyan iki kült yaklaşım Rogers Brubaker (1992) ve Yasemin Nuhoğlu Soysal (1994)’a aittir. Rogers Brubaker (1992), savaş sonrası göçlerin Batı ulus devleti için bir sorun olduğunu ve ulus devletlerin bu sorunlar karşısında kendilerini yeniden üretmek zorunda kalacağını savunmuştur. Yasemin Nuhoğlu Soysal (1994) ise Brubaker ile ulus devlet ve vatandaşlık ilişkisinin ulus devleti zora soktuğu konusunda hemfikir kalarak ancak aynı zamanda onun bir adım ötesine geçerek yeni bir tür vatandaşlık ve devlet ilişkisinden bahsetmiştir.

Nuhoğlu Soysal, yeni bir tür vatandaşlık anlayışı ortaya atarken ulus devletin göç karşısında ortaya çıkan çıkmazından hareket etmiştir. Ona göre küresel sistemin göç ile ilgili iki kurumsallaşmış prensibi bulunmaktadır. Bunlardan birisi ulusal egemenlik diğeri ise insan haklarıdır. Ulus devletin bir taraftan inan hakları konusundaki sorumlulukları

artarken diğler taraftan da göçü düzenlemeye ve sınırlarını kontrol altında tutmaya çalışmaktadır (Nuhoğlu Soysal, 1994, s.07-08). Nuhoğlu Soysal'a göre, ulusal vatandaşlıktan 19.yy boyunca ve 20. yy'nin ortalarına kadar bahsetmek mümkündür. İkinci Dünya Savaşı sonrasında üyeliğin artık ulus sonrası bir formu ile karşılaşılmıştır. Ulusal vatandaşlık rejimi yerini ulus sonrası bir üyelik biçimine bırakmıştır. Bu yeni üyelik biçiminde ulusal vatandaşlık rejiminde esas olan sınırları belirli toprak parçası olarak yurt, yerini daha akışkan sınırlara bırakmıştır. Bu akışkanlık ulus devlet ile çelişen bir durumdur (Nuhoğlu Soysal, 1994,s.140-41).

Avrupadaki misafir işçiler örneği Yasemin Nuhoğlu Soysal'ın ulus sonrası vatandaşlık argümanında temel örnek durumundadır. Avrupa'daki misafir işçiler, resmi olarak vatandaş olmasalar da göç edilen ülkenin çeşitli yasal ve yönetsel yapılarının içerisine eklenmişlerdir (Nuhoğlu Soysal, 1994, s. 136). Nuhoğlu Soysal'ın bu noktadaki örneği Türk misafir işçilerdir. Türk bir misafir işçi vatandaş olmadan Fransız siyasasının bir parçası olabilmektedir (1994, s. 141). Dolayısıyla Avrupa'da savaş sonrası göçmenlerin durumunda olduğu gibi, bir üyelik hakları sistemine dahil olmak kaçınılmaz olarak artık bir ulusal birliğe dahil olmayı gerektirmemektedir. Bu bağlamda misafir işçiler siyasal üyeliğin mantığını ve ulusal vatandaşlık kurumundaki büyük değişikliği yansıtmaktadır (Nuhoğlu Soysal, 1994, s. 03-04). Yasemin Nuhoğlu Soysal, bu noktadan hareketle meşruiyet ilkeleri ulusal aidiyet yerine evrensel birey olma durumuna dayanan, yeni ve evrensel bir vatandaşlık anlayışı olarak ulus sonrası vatandaşlığı (*post-national citizenship*) ortaya koymuştur (Nuhoğlu Soysal, 1994, s. 01-03). Ulus sonrası vatandaşlık modelinin normatif çerçevesini ve meşruiyet kaynağını insan haklarını dünya düzeyinde bir kurucu ilke olarak benimseyen ulusötesi söylemler ve yapılar oluşturmaktadır (Nuhoğlu Soysal, 1994, s. 03)

Nuhoğlu Soysal'ın ulus sonrası vatandaşlık kavramsallaştırması ulusal vatandaşlık ile üyeliğin temeli, üyeliğin biçimi ve meşruiyet kaynağı konularında zıtlık oluşturmaktadır. Üyeliğin temeli ulusal vatandaşlık rejiminde ulusal haklar iken ulus sonrasında evrensel birey olma, bir diğler ifadeyle insan haklarıdır. Ulusal vatandaşlık tek bir statü varsayar ve bütün vatandaşlar aynı hak ve ayrıcalıklara sahiptir. Bununla birlikte, ulus sonrası model üyeliğin çoklu formunu öngörür. Üyeliğin biçimi ise her iki vatandaşlık biçiminde de ulus devlettir. Çünkü dünya ulusal ve uluslararası aktörlerin eylem ve modellerinin

temel belirleyen siyasi birimlere ayrılmış şekildedir, ayrıca ulus devlet hala sosyal adaletin kaynağıdır. Üyelik hakları ulus ötesi olsa da üyelik ulusaldır (1994, s. 143). Meşruiyet kaynağı ise ulusal vatandaşlıkta ulus devlet iken, ulus sonrasında ulus ötesi topluluktur. Siyasi sığınmacıların durumu bu durumu örneklendirmektedir. Onların misafir edilen ülkedeki statüleri insan haklarına referansla belirlenmektedir (1994, s. 140-43). Sonuç olarak vatandaşlık, bir taraftan hala ulus devlet ve ulusal egemenliğin devamlılığını sürdürürken diğer taraftan ulus devletin sınırlarını aşan yeni bir üyelik formunu meşrulaştırmaktadır (Nuhoğlu Soysal, 1994, s.137).

Yasemin Nuhoğlu Soysal'ın ulus sonrası vatandaşlık anlayışı çerçevesinde ortaya koyduğu üyelik haklarının evrensel statüsü yaklaşımı temelde göç trendleri ve Avrupa'da vatandaşlığın dönüşümü ile ilgilidir. Bu dönüşümü benzer bir şekilde değerlendirmeye yönelik birçok yaklaşımdan bahsetmek mümkündür. Üyelik haklarının sadece ulusal bağlılıklardan değil, birey olma durumunun evrensel statüsünden kaynaklandığı (Levy ve Sznajder, 2006, s. 658) ya da ulus devletin insan haklarına temel oluşturmadığı, insan haklarının ulus devletin ötesinde evrensel temellere dayandığı (Hirsh, 2003) gibi fikirler bu yöndeki yaklaşımlardır. Benzer bir şekilde Avrupa'da bölgesel entegrasyon ile ortaya çıkan Avrupa vatandaşlığı ulusal vatandaşlık rejimlerinin değişimi olarak; Avrupa vatandaşlığı, Avrupa vatandaşının Avrupa Birliği kurumlarına bağlı olduğu ve sınır ötesi yönetişime katıldığı, toprağı ve ulusu görmezden gelen ve geleceğe yönelik olası sorunlar taşıyan yeni bir tür kolektif kimlik olarak algılanmıştır (Nemtoi ve Ignatescu, 2014, s.653)

Birliğin vatandaşlığı kavramı 1993'de Maastricht Anlaşması'nda "Avrupa Birliği vatandaşı üye devletin vatandaşlığına sahip olan herkestir" (Treaty on European Union, 1992, s. 15) şeklinde geçmiştir. Avrupa Birliği'nde vatandaşlığa yönelik sınıflandırma da; kendi ülkelerinde yaşayan ve çalışan vatandaşlar, Avrupa Birliği üyesi vatandaşlar, birlik içerisinde başka bir ülkede ikamet edenler, üçüncü ülke uyruklular yani üye bir ülkede çalışan ve ikamet iznine sahip olanlar (*denizens*), siyasi mülteciler, belirli bir çalışma süresi içerisinde gelmiş üçüncü ülke uyruklular, mülteciler ve yasadışı kayıtsız göçmenler olmak üzere yedi farklı gruptan oluşmaktadır (Brandt, 2000, s. 219). Avrupa Birliği vatandaşlığı ile vatandaşlık ilk kez tek bir devlet, belirli coğrafi bir yer olarak devlet ile sınırlı olmayan, ulus üstü bir vatandaşlık ile karşılaşmıştır (Nemtoia ve Ignatescub, 2014, s. 657). Bu noktada Oliver Schmidke'e göre Avrupa, ulusal sınırların

radikal bir şekilde yeniden tanımlanmasının örneği durumundadır ve Avrupa Birliğinde politika ve politika yapım süreçleri ulusal sınırları aşmaktadır. Ve dahası üye ulus devletlerin sınırları vatandaşların günlük yaşamlarında da önemini yitirmiş durumdadır (Schmidke, 2008b, s. 92-93).

Avrupa Birliği'nin ulus ötesi siyasal bir form oluşturduğu görüşü Andrew Geddes tarafından eleştirilmiştir. Ona göre sınırları belirli toprak parçası olarak yurdun sonu, ulus devletin kontrol kaybı ve sınırları olmayan bir dünya fikirleri gerçekçi değildir. Avrupa Birliği sınırların kalkması değil, aslında yeni sınırların belirlenmesi anlamına gelmektedir. Ulus devlet hala Avrupa'da uluslararası göçe anlamını veren sınır yönetim süreçlerinin merkezindedir. Avrupa'da göç politikası hala ülkeseldir (teritoryal) ve sıkı bir şekilde iş, refah, aidiyet ve hak sahipliğinin hala büyük ölçüde ulusal kalan siyasal-kavramsal sınırlar dahilindedir (Geddes, 2008, s. 219).

1.4.1. Göç Karşısında Ulus Devlet: Egemenlik, Sınır Kontrolü, Homojenlik İddiası

Çoğu zaman kaçınılmaz olarak değerlendirilen (İçduygu, 2007, s. 141) ve çeşitli nedenlerinin yanı sıra daha iyi yaşam koşullarına kavuşmak uğruna yapılan (Dudwick, 2011, s. 441) uluslararası kitlesel göçler ulus devleti haklar, egemenlik/sınır kontrolü ve kültürel homojenlik iddiası bağlamında etkilemektedir (Schmidke, 2008b, s. 91). Her ülke vatandaşları o ülkenin vatandaşı olmanın bir özelliği olarak çeşitli haklar deneyimler, bu hakların tamamı her zaman ülkeye dışarıdan gelenlere açık değildir. Bunun temel nedeni Joppke (1998)'e göre kıt kaynakların bulunduğu dünyada, hakların maliyetinin yüksek oluşu dolayısıyla hakların tüm dünya için geçerli olamayacak oluşudur. Kapılarını tüm dünyaya açacak olan bir ulus devlet kaçınılmaz olarak bir gecede iflas edecektir (Joppke, 1998, s. 08). Bu noktada sınır kontrolünün ulus devletin özellikle ekonomik açıdan olmazsa olmazı oluşu şaşırtıcı değildir. Ulus devletin sınır kontrolü ile ilgili geçmiş deneyimlerinde de öncelikle göze çarpan ekonomik boyut olmuştur. Örneğin, merkantilist dönemde ülke dışına çıkmak yasakken bir ülkenin sınırları içerisine girmek iş gücüne olan ihtiyaç dolayısıyla daha kolaydı. 1880'lerden sonra ise ulus inşa endişeleri başta Avrupa olmak üzere, çıkma özgürlüğüne rağmen girişlere kısıtlama getirmiştir. Bir ülkeden çıkışı engelleyen son rejim olan komünizmin çöküşünden sonra ve küreselleşmenin yükselişiyle birlikte sermayenin, malların ve bilginin yayılışı bir ülkeden

çıkışta serbestlik ancak girişte yasak durumu sorgulanır hale gelmiştir. Bu sorgulamanın temelinde evrensel adalet ve insan hakları bağlamındaki eleştiriler yer almaktadır (Joppke, 1999, s. 02).

Sınır kontrolünün bu ekonomik boyutunun ötesinde bir de ulus devletin bir ulusun temelinde olduğu varsayılan kültürel homojenlik iddiasının göçün sonucu oluşan çeşitlilik ile sarsılması boyutu vardır. Modern toplumlardaki etno-kültürel çeşitlilik ulusal homojenlik ve ayrıcalık mitini sorgulatmaya başlamıştır (Schmidke, 2008b, s. 92). Uluslararası göçler bu bağlamda, siyasal ve kültürel sınırların örtüştüğünü varsayan modern ulus olma prensiplerine meydan okumaktadır (Joppke, 1999, s. 07).

Sınır kontrolü bir devletin egemenliği ile yakından ilgilidir. Egemenliği belirli bir toprak parçası üzerindeki otorite olarak tanımlamak mümkündür. Egemenlik kişilere değil toprak parçasına referans yapar ve bir toprak parçasına girme ve kalma gibi göçü ilgilendiren konuların aslında egemenliği kısıtlayan konular olarak görülmelerine neden olur (Joppke, 1999, s. 05). Dolayısıyla sınırların özellikle kitlesel göçler ile ihlal edilmesi bir egemenlik sorunu olarak nitelendirilir. Çünkü sınırları belirli bir toprak parçası ulus devletin vazgeçilmezidir ve ulus devlet her ne kadar kimilerine göre oynadığı rol azaltılmış olsa da (Koopmans ve diğerleri, 2008, s. 225), kimilerine göre göç karşısında güçlü kaldığını kanıtlamıştır (Joppke, 1999) ve yeryüzünde tek ve demokratik bir dünya devleti olmadığı sürece de ulus devletler vatandaşlar topluluğunu sınırlara bölmeye devam edecek ve üzerinde egemen olmaya devam edecektir. Kapsayıcılık ve dışlayıcılık unsurları modern vatandaşlığın üzerine kurulu olduğu bir denge olması (Turner, 2016, s. 142) açısından bakıldığında ise vatandaşlık içeride kapsayıcı dışarıya yönelik ise dışlayıcı olmaya devam edecektir (Brubaker, 1992).

Küreselleşme ile birlikte egemenliğin ve insan haklarının birbirleriyle çatıştığı fikri (Benhabib, 1999, s. 710) beraberinde ulusal egemenliğin insan hakları ile barışık olup olamayacağı sorusunu getirmektedir (Benhabib, 1999, s.712). Bu noktada insan haklarını ön plana çıkaran ve ulusal sınırların varlığını sorgulayan evrenselci argümanlar ve egemenliği ön plana çıkaran sivil cumhuriyetçi argümanlar ile karşılaşmaktadır. Ulusal sınırların kaldırılmasını savunan en güçlü argüman Joseph H. Carens (1995) tarafından ortaya konulmuştur. Carens, ulusal sınırların olmaması gerektiğini ahlaki bir perspektiften savunmuştur. John Rawls'un cehalet perdesi (*veil of ignorance*)

yaklaşımının adalet ilkeleri bağlamında göçmen, mülteci ve sığınmacılar için geçerli olması gerekliliğinden bahsetmiştir (Benhabib, 1999, s. 711; Carens, 1995, s. 229). Carens, adil bir toplumun demokratik adalet teorisi kapsamında, kimseyi toplumunun dışında bırakmaması ve dışlamaması gerektiğini savunmuştur (Kukathas, 2011, s. 341). Dolayısıyla Carens, liberal demokrasilerin sınırların olmadığı bir dünya için politika üretmeleri gerektiğini düşünmüştür (Benhabib, 1999, s. 712). Chandran Kukathas (2011) Carens'in ahlaki temellere dayandığı sınırların olmaması argümanını hem ahlaki temelinin ötesine taşımış hem de sınırları fiziksel sınırların ötesinde kavramsal sınırlar olarak ele almıştır. Kukathas'a göre sınırlar, sadece fiziksel değil aynı zamanda bireylerin ve otoritelerin haklar ve sorumluluklarını tanımlayan ve sadece karaları birbirinden değil, sokakları, nehirleri, binaları bile ayırabilen kavramsal bariyerlerdir. Bazen sadece sınırı geçmek bile insanlara birtakım haklar vermektedir. (s. 325- 327). Siyaset bir sınırı daha açık ya da daha kapalı yapabilir. Çünkü giriş koşullarını düzenleyebilir. Ya da bir ülkenin sınırlarından ne olarak girmek istediğiniz de durumu değiştirebilir. Örneğin, bir ülkeye turist olarak girmek işçi olarak girmekten daha kolaydır (Kukathas, 2011, s. 327). Bir ülkeye girme konusundaki kısıtlamalar çok farklı olabilmektedir. Örneğin etnisite, ulus, din, siyasal görüş, zenginlik, gelir, yaş, sağlık, meslek, suç geçmişi gibi özellikler kısıtlamalara temel oluşturabilmektedir. Örneğin Avustralya, ileri yaşlardaki göçmen başvurularını ülkeye katkı sağlayabilecek ve ülkenin onlar için harcamış olduğunu tazmin edecek kadar uzun süreli vergi ödemeyecekleri için geri çevirebilmektedir. Malezya İsraililerin ülkelerine girmelerini istisnai durumlar hariç kabul etmez ya da ABD komünist parti üyelerine vize vermez (Kukathas, 2011, s. 329- 330).

Bu durumda sınırların açık olması bir derece meselesidir. Sınırlar daha açık ya da daha kapalı olabilmektedir. Devlet politikaları sınırları bir açıdan açarken diğer açıdan kapatabilir. Örneğin, öğrenci vizelerini arttırıp, göçmen vizelerini düşürebilir. Vatandaş olmayı kolaylaştırıp oturumcu olmayı zorlaştırabilir. Ya da tam tersini yapabilir. Dolayısıyla sınırların açıklığı değişken bir durumdur (Kukathas, 2011, s. 331-332). Kukathas'a göre açık sınırlara sahip olan bir ülkenin üç farklı boyutta açıklığa sahip olması gerekir. Bunlar giriş, katılım ve üyeliktir. Giriş, bir ülkeye yabancıların girmesi ve oturum hakkına sahip olması ile ilgilidir. Katılım, iş bulabilmek, ticaret yapabilmek, ya da iş kurabilmek ile ilgilidir. Üyelik ise yabancılar topluma daha derinden karışması anlamına gelmektedir. Bunlar belki kamu personeli olabilmeyi, seçimlere katılmayı ya da

seçimlerde adaylığını koymayı kapsayabilir (Kukathas, 2011, s. 332) Kukathas, açık sınırlar argümanının ahlaki olarak en iyi olmasada meşrulaştırılabilir en iyi açık sınır argümanı olduğunu savunmuştur. Kukathas, açık sınırları bir ideal olarak ortaya koymuştur. Sınırların açıklığından bahsedebilmek için sınırların var olması gerekliliğine işaret etmiş ve temelde sınırlı bir açık sınır ideali savunmuştur. Açık sınır idealinin ona göre en meşrulaştırılabilecek formu budur (Kukathas, 2011, s. 342).

Açık sınırlar argümanının karşısında ise yabancıların vatandaşlığı konusunda daha katı olan yeni cumhuriyetçi yaklaşımlar bulunmaktadır Bu bağlamda cumhuriyetçi yaklaşımlar, cumhuriyetçi vatandaş modeline yaklaşabilen göçmenler için vatandaşlığı uygun görür (Benhabib, 1999, s. 712).

Egemenlik ulus devlet ile sıkı sıkıya ilintili görünürken insan hakları evrensel bir referansa sahiptir. Bu evrensel referans temelinde ulusal vatandaşlığı tanımlamak gibi bir çelişkiyi de içerisinde barındırır (Benhabib, 1999). Öyle ki modern ulus devlet, bireyleri hak taşıyıcı olarak görür ve bu hak taşıyıcılık temelde insan olmalarından dolayı, insan hakları temelli bir yaklaşımdır. Vatandaşlık haklarının ahlaki eşitliğe dayandığı, ulus devletin modern toplum sözleşmesinin meşruiyetini ulusun bireylerin hak taşıyıcısı olarak görülmesinden kaynaklanan eşit muameleden kaynaklandığı varsayımı ile karşılaşılmaktadır. Dolayısıyla insan hakkı modernler için vatandaş hakkına eşit (Benhabib, 1999, s. 734). Bu noktada evrensel haklar olarak insan haklarının aslında ulus devletten bağımsız olmadığı düşünülmektedir (Benhabib, 1999,s. 734-35; Carens, 2008, s. 25) Bu noktadaki çelişki ulus devletin kendisini ve meşruiyetini insan hakları gibi evrensel ahlaki prensiplere dayandırmasındadır. Bu noktada evrensel ilkelerle toplumsal sözleşmeyi meşrulaştırmaya çalışmak ile, ulusun kendisini kapalı bir topluluk olarak tanımlaması arasında bir gerilim mevcuttur (Benhabib, 1999,s. 734-35). Benzer bir gerilim ulus devletin bir taraftan yasal egemenlik hakkını saklı tutması ve vatandaş olmayanlara yönelik liberal ve evrensel olarak uygulanabilir haklar ile kendi ayırt edici kimliği ve egemenliği arasındadır (Özçürümez, 2008, s. 278).

Ulus devletin özellikle göç karşısında insan hakları ve egemenlik prensipleri arasında sıkışmışlığı, ulus devletin insan hakları ile ya da pratikte yabancılara adil davranma ile barışık olup olamayacağı sorusunu ortaya atmaktadır (Benhabib, 1999, s. 713-14). Bu

konudaki genel normatif eğilim ulus devletin egemenlik ve insan hakları arasında uygun bir denge kurması yönündedir (Benhabib, 1999, s. 713).

1.5. VATANDAŞLIĞIN YENİDEN ULUSLAŞMASI MI?

Avrupa Birliği, bir bölgesel entegrasyon modeli olarak, ulus devletin aşındığı fikrinin somut örneği olarak gösterilegelmiştir. Ancak, Avrupa Birliği aynı zamanda vatandaşlığın yeniden uluslaşmasının (Weil, 2011, s. 622) örneği olarak da değerlendirilmiştir. Bu bağlamda, Amsterdam ve Lisbon Anlaşmaları ile ulus devletin gücünün azalmasının çok ötesinde uluslaşmanın güçlendiği savunulmuştur (Weil, 2011, s. 622). Amsterdam Anlaşması'nın 8(1) maddesinde birliğin vatandaşlığının ulusal vatandaşlığa ek olduğu ve onun yerine geçmeyeceği (Treaty of Amsterdam, 1997, s. 27) vurgulanmıştır.

Bir ülkenin fiziksel sınırları içerisinde yaşayan ancak vatandaş olmayanların vatandaş olanların sahip olduğu pek çok hakka sahip olduğunu vurgulayan ve dolayısıyla vatandaş olma ayrıcalığının artık çok da geçerli olmadığını savunan görüşler mevcuttur. Örneğin, Yasemin Nuhoglu Soysal Avrupa Birliği içerisinde sürekli oturma iznine sahip olanların sivil, toplumsal ve ekonomik hakların tamamından ulusal vatandaşlarla eşit şekilde faydalandıklarını ifade etmiştir (Soysal, 1994). Bu bağlamda vatandaş olanlarla olmayanlar arasındaki tek fark oy kullanma yani siyasal haklar konusundadır. Ancak bu görüşe muhalefet edecek güçlü argümanlar bulunmaktadır (Bhabba, 1999; Bloemraad, 2017). İlk olarak vatandaş olanlarla olmayanların siyasal olmasa da eşit toplumsal, ekonomik ve sivil haklara sahip oldukları iddiasının pratik gerçeklerle çok da örtüşmediği yönünde bir görüş ile karşılaşılmaktadır. Örneğin, göçmenlere yönelik ırkçılık ve şiddet tüm Avrupa Birliği ülkelerinde görülmektedir. Ayrıca ayrımcı polis davranışı, gettolaşma, işveren ayrımcılığı, Avrupa metropollerinin karakteristiği durumundadır (Bhabba, 1999, s. 18).

Bir ülkede yaşayan ve o ülkenin vatandaşı olmayanların vatandaşlarla siyasal haklar dışında aynı haklara sahip olmaları onların vatandaş olmak isteklerinde bir değişiklik yaratmamış oldukları, halen birçok göçmenin yaşadıkları ülkelerin vatandaşları olmaya

çalıştıkları durumu aslında ulusal vatandaşlık rejiminin değiştiği argümanına karşı ortaya konulmaktadır (Bloemraad, 2004, s. 389; Weil, 2011, s. 622).

Ulusal vatandaşlığın etkisini yitirmekte olduğu varsayımına karşın Joseph H. Carens ise bir kavram karmaşası sorunsalına işaret etmiştir. Fiziksel olarak bir devletin toprakları içerisinde bulunan ve vatandaş olmayanlar vatandaşların sahip oldukları bazı haklara sahiptirler. Yasal ikamet statüsünde olanlar ise bu hakların çoğu zaman çoğuna sahiptir. Turistler hatta kısa süreli ziyaretçiler de temel bazı haklara sahiptir. Bu hakları can güvenliği ve mal güvenliğine yönelik haklar ya da tıpkı vatandaşlar gibi adil yargılanma hakkı şeklinde sıralamak mümkündür. Bu durum Carens'a göre temelleri ahlaki olan bir durumdur. Bu haklar evrensel haklardır. Yasal haklar ve vatandaşlığı iç içe geçmiş görmek bir hatadır (Carens, 2008, s. 25- 27). Carens'ın bu yaklaşımından çıkarılabilecek sonuç, bugün özellikle Avrupa Birliği ülkelerinde göçmenlerin geniş kapsamlı hakları deneyimlemelerinin vatandaşlık haklarına sahip oldukları anlamına gelmediği, bunun bir yanılgı olduğu yönündedir. Bu noktada Carens vatandaşlık hakları ile evrensel temellere dayanan yasal hakları ayrı tutmuştur.

Günümüzde ulusal vatandaşlık gücünü korumaya devam etmektedir (Bhabba, 1999; Koopmans ve Statham, 2003; Weil, 2011). Küreselleşme çağında devlet ve birey vatandaş arasındaki ilişki değişmiş olsa da, devlet hala sosyal, ekonomik ve siyasal hakların yürütücüsü durumundadır (Bhabba, 1999, s. 12). Hatta vatandaşlık hala uluslararası koruma, geri dönme, siyasal katılım, sınırdışı edilmekten korunma, gibi birtakım hakların temel kaynağı durumundadır (Weil, 2011, s. 622) ve her ne kadar trans, supra gibi yeni ön eklerle karşımıza çıksa da temelde ulus devlette değişmeden kalan bir öz bulunmaktadır (Koopmans ve Statham, 2003, s. 195-97).

1.6. ELEŞTİREL VATANDAŞLIK MODELLERİ: GÖÇ TEMELLİ YENİ YAKLAŞIMLAR

Hakların ve klasik vatandaşlık kavramsallaştırmalarının ötesinde eylem ve mücadele olarak vatandaşlık, siyasal olanın yeniden inşası, tanınma (Bauböck, 2017) gibi kavramlardan hareket ederek göçmen vatandaşlığı, edimsel vatandaşlık (*performative citizenship*), karmaşık-kırılgan vatandaşlık (*precarious citizenship*), ihlal edici

vatandaşlık gibi kavramsallaştırmalar öne çıkarılmıştır. Bu yaklaşımlar temelde vatandaş olmayanların aktivizmi, mücadelesi, hak sahipliği bir diğer ifade ile bireylerin yasal statü olarak vatandaşlığı taşımamalarına rağmen vatandaşlığı deneyimliyor olmaları ile ilgilidir. Tüm bu yaklaşımları içeren literatür, küresel göç, mobilite/insan hareketliliği pratikleri ve deneyimleri ve kontrol türlerinin vatandaşlığı nasıl yeniden şekillendirecek ve kavramsallaştıracak yeni alanları oluşturduğu üzerinde durur (Turner, 2016, s. 142) ve eleştirel bir tutuma sahiptir (Ataç, Rygie, Stierl, 2016, s. 532).

Bu yaklaşımların temelinde günümüzde dünya genelinde yaşanan göçler ve süreklilik halinde mobilite arzeden yer değiştirmeler bulunmaktadır. Bu durum literatürde göçün özerkliği (*otonomy of migration*) (Nyers, 2015; Papadoupulos ve Tsianos, 2013) ifadesi ile açıklanmaya çalışılmıştır. Göçe özerklik yaklaşımı göçü basit bir şekilde ekonomik ve siyasi gerekliliklerin bir sonucu olarak değil siyasetin ve toplumsal yaşamın şekillenmesini teşkil eden bir güç olarak görmektedir (Papadoupulos ve Tsianos, 2013 s. 184). Papadoupulous ve Tsianos'a göre geçmiş yıllarda devletlerin karşılaştıkları sorun göçmenlerin nasıl bastırılacağı ya da susturulacağı idi. Ancak görüldü ki insanların mobilizasyonu devam ediyor. Bu noktada artık sorun göçmenlerin immobilize edilmesi ve kurumsallaştırılmasıdır. Bugün için temel endişe, mobilitenin nasıl sistemleştirileceği, nasıl üretken ve sürekli hale getirilebileceği ve onun nasıl yeni bir siyasal sistem ve egemenliğin azalması ile birleştirileceğidir (Papadoupulous ve Tsianos 2013, s. 179).

Göçün özerkliği yaklaşımında öncelikle göçün özneliği vardır. Göçü kontrol etme daha sonra gelir. Bu yaklaşıma göre göç, kendi mantığını geliştirme, kendi motivasyonunu ve kendi gidişatını belirleme kapasitesine sahiptir. Özerklik yaklaşımı göçü romantize eden bir yaklaşım olarak değil, yeni gerçeklikler üreten bir durum olarak ele alınmıştır. Göçün özerkliği tezi bu bağlamda insan hareketliliğini sermayeden önce ancak ondan bağımsız olmadan ve mobiliteyi ise kontrolden önce ve yine ondan bağımsız olmadan görmektir (Papadoupulos ve Tsianos, 2013 s. 184).

Göçün özerkliği kavramı göç literatürünü domine eden humaniteryanizm, güvenlik, göç yönetimi, iş piyasası gibi kavramlardan bağımsız olarak göçü ele almış ve göçmenlerle ilgili ırkçılık karşıtı sosyal hareketleri içeren siyasal proje olarak ifade edilmiştir (Nyers, 2015, s. 26). Her ne kadar göçün özerkliği bütünleşmiş bir teori olmasa da, bu konuyla ilgilenen akademisyenler ve aktivistler göç literatüründe yer alan göçün nedenlerinin nasıl

anlamlandırdığı, insan unsurunun rolü ve sınır politikaları gibi birçok ortak temaya muhaliftirler (Nyers, 2015, s. 27). Göçün özerkliği yaklaşımı Papadoupulous ve Tsianos (2013) tarafından göçü sadece ekonomik ve siyasi gerekliliklere bir yanıt olarak görmek değil, göçü siyasetin ve sosyal hayatın inşasında kurucu bir unsur olarak görmek olarak tanımlanmıştır (Papadoupulous ve Tsianos 2013, s. 184). Göçün özerkliği yaklaşımı göçün yoksulluk, savaş, doğal afet ve benzeri gibi nesnel yönlerinden çok göçün öznel yönlerine vurgu yapar (Nyers, 2015, s. 27). Bu yaklaşımın temel iddiası göçün nesnel ve yapısal yönlerini yadsımadan, ancak onların ötesinde göçün nedenlerini bu nesnel ve yapısal etkenlerin sonucu olarak, bir diğer ifade ile savaş, yoksulluk ya da doğal afetler gibi etkenlerin sonucu olarak bireylerde oluşan yer değiştirme isteği olarak değerlendirmektir (Nyers, 2015, s.28).

Göçün özerkliği yaklaşımının bir diğer iddiası kontrol politikaları ile ilgilidir. Sınır kontrolleri sıkılaştıkça, göç engellenmemekte ve can güvenliği açısından daha tehlikeli hale gelmektedir. Dolayısıyla sınırları yeniden düşünmek özerklik yaklaşımının bir parçasıdır (Nyers, 2015, s. 28). Özerklik yaklaşımı göçmenleri hem kurban (göçmenler güçsüzdür algısı), hem de güvenlik riski (göçmenler tehlikelidir algısı) olarak görme ikili zıtlığını reddeder. Ve bunun yerine hareket halindeki (mobil) özneler olarak göçmenleri ifade eder. Özerklik yaklaşımı çerçevesindeki çalışmalar, göçmenlerin öznelliğini öne çıkarır ve göçmenlerin sosyal hareketlerini, kampanyalarını, hak taleplerini, birtakım haklar elde etmelerini, sınırdışı edilmeye ve alıkonulmaya karşı sosyal mobilizasyonlarını, çalışma koşullarındaki ayrımcılık, yer değiştirme özgürlüğüne karşı getirilen kısıtlamaları kapsar (Nyers, 2015, s. 29).

Kaçış teması ile (Mezzandra, 2004) göçün özerkliğinin olumlu bir anlam yüklediği bir tema olarak karşılaşılmaktadır. Sandro Mezzandra (2004) kaçışın hep şüpheli karşılandığı, korkaklık ve vatan hainliği ile iliştiirildiği ancak kaçışın özgürlük ve bağımsızlık adına gerçekleştirilen ve kişiyi özne konumuna yerleştiren bir siyasal aktivite ve hak olduğunun altını çizmiştir (s. 267-268).

Özerklik yaklaşımları devlet ve vatandaşlık merkezli siyasal geleneğin ötesinde olarak değerlendirilmiş ancak dünya düzeni için yeni bir model olarak da görülmemiştir (Nyers, 2015, s. 32). Avrupa söylemi ile şekillenen vatandaşlık algısının ötesine geçmek üzere bir adım olarak değerlendirilmiştir. Çokkültürcülükteki vatandaşlık rejiminin taleplerini

kullanma paradoksu bir ölçüde özerklik yaklaşımı için de geçerlidir (Nyers, 2015, s. 31) Ancak özerklik yaklaşımları vatandaş olmak için verilen uğraşı ya da vatandaşlık rejimini tamamen dışlamadığından bu paradoksun bir ölçüde ötesine geçmiştir. Özerklik yaklaşımı bu uğraşların bizi vatandaşlığın ötesinde bir alana taşıma potansiyeline odaklanır (Nyers, 2015, s. 32).

Özerklik yaklaşımlarına göre hakların farklılaştırılması, çokkatmanlılaştırılması, ya da ayrılması günümüzde vatandaşlığın sadece bir kısmıdır. Diğer bir kısmı ise mücadelecî yönüdür. Bireylerin siyasal özne olarak devletle girdikleri belirsiz ilişki diğer boyuttur (Nyers, 2015, s. 24). Göçmen vatandaşlığı, aslında vatandaşlığı sadece sınır kontrolü, egemenlik, toprak bütünlüğü açılarından görmenin eksik olduğu eleştirisi üzerinden hareket eder. Günümüz vatandaşlığına eleştirel yaklaşanların sorduğu soru “kim vatandaşır” sorusundansa bir kişiyi vatandaş yapan şey nedir?” (Andrijasevic, 2013, s. 50) ve yasal statülerinin ötesinde özneler kendilerini nasıl vatandaş olarak inşa ederler (Nyers, 2015, s. 33) sorusudur.

Göçmenlerin vatandaşlığı denilince akla gelen süreç göçmenlerin bir ülkeye vardktan belirli bir süre sonra ve belirli prosedürleri ve kriterleri sağladıktan sonra, ulusal vatandaşlık için başvurabilecekleri şeklindedir (Nyers, 2015, s. 23). Bu süreç içerisinde kendilerinden belirli bir şekilde yaşamak, örneğin bir işte çalışmak, kanunlara uymak, sivil hayata katılmak ve bunun gibi beklentiler vardır. Bu noktada Nyers (2015)’ın ortaya koyduğu vatandaşlık göçmenlerin siyasal karar ve pratiklerine dayandığını iddia ettiği bir göçmen vatandaşlığıdır (s. 23). Göç belli başlı sosyal ve siyasal meselelerde; mobilite, oturma ve vatandaşlık hakları gibi temel mücadeleleri içerir. Bu uğraşın dışı vurumunu göçmen ve mültecilerin sosyal hareketlerinde görmek mümkündür (Anderson, Gibney, Paoletti 2011; Nyers, 2011; Nyers, 2015)

Bu açıdan bakıldığında göçmenler tarafından ortaya çıkarılan sorunsal sadece toplumsal ve ekonomik ya da güvenlikle ilgili değildir. Göç politikanın en derin sorularından birisi olan siyasal topluluk nedir sorusu ile de ilgilidir: temelde egemenlik ve devlet vatandaşlığı tam olarak göçmenlerin siyasal yaşamını açıklayamamaktadır. Nyers’a göre göçmen vatandaşlığı adı altında ortaya koymuş olduğu türden vatandaşlık anlayışlarının ortaya konulması ve teorikleştirilmesi gerekmektedir (Nyers, 2015, s. 24). Göçmen vatandaşlığının önemli bir boyutu vatandaşlık pratikleridir (“*acts of citizenship*”), bu

pratikler ile insanlar yasal olarak devlet otoritesince tanınmadan önce kendilerini siyasal özneler, vatandaşlar olarak inşa ederler (Nyers, 2015, s. 25). Göçmenler ve sığınmacılar dünya genelinde vatandaşların sahip olduğu türden haklar için protestolarda bulunarak onları destekleyen vatandaşlar ile birlikte yeni bir tür vatandaşlık ve siyasi topluluk ortaya çıkarmaktadırlar (Ataç, Rygie, Stierl, 2016, s. 532) Göç hareketlerini gücün kontrolünün önüne geçiren pratik bu pratiktir. Kısacası göçmen vatandaşların devlet tarafından yasal bir şekilde tanınmalarından önce hakları için mücadele etmeleri vatandaşlık pratikleridir (Isin, 2008, s. 15-16).

Nyers'in vatandaşlık pratikleri olarak ifade ettiği yaklaşıma benzer bir yaklaşım Engin Isın (2017) tarafından edimsel vatandaşlık (*performative citizenship*) olarak ifade edilmiştir. Yazılı bir metne uymanın ötesinde aktörlerin vatandaşlığı nasıl deneyimledikleri ile ilgilenmiş ve insanların vatandaşlığı nasıl deneyimlediklerinin vatandaşlığın inşasında önemli bir yer tuttuğunu savunmuştur (s. 501). Ona göre vatandaşlık kimin hakların öznesi olarak eyleyip kimin eyleyemeyeceğinin üzerine olan siyasal ve toplumsal mücadeleyi içerir. Bu mücadeleler sadece vatandaş olanı değil olmayanı da bir diğer ifadeyle vatandaşlar ve vatandaş olmayanların oluşturduğu hak talebinde bulunan farklı toplumsal grupları kapsar. İnsanlar haklar ve ödevleri kullanarak, talep ederek ya da eylemde bulunarak vatandaşlığı ortaya koyarlar ve vatandaşlığı ortaya koyduklarında yaratıcı bir şekilde anlamını ve işlevlerini değiştirirler (Isın, 2017, s. 501).

Edimsel vatandaşlık bir hakkı deneyimlemeyi içerir: Bu özelde ya da evrensel bir hak olabilir. Vatandaşlığı deneyimlemek bir hak talebinde bulunmayı içerir. Bu hak talebinin farklı formları olabilir. Bazen kurumlardan hak talebinde bulunulabilir; ya da dava açılabilir. Ancak Isın'a göre bazen de hak taleplerinin tanınmadığı ancak mücadele ettiği durumlar da vardır. Bazen hak talebinde bulunan kişi hakların öznesi olmamasına rağmen, kendisini hakların öznesi konumuna yerleştirir. Hatta öyle ki bazen hak talebinde bulunan kişinin hak talep etmeye hakkı yoktur yani vatandaş değildir. Edimsellik işte tam burada haklara sahip olma hakkını da talep etmektir (Isın, 2017, s. 517).

Isın edimsel vatandaşlık yaklaşımının kapsayıcılığına da vurgu yapmıştır. Modern vatandaşlığın dışlayıcılığının insanların eylemleri ve mücadeleleri ile aşıldığına dikkat çekmiştir. Siyasal bir toplulukta her zaman özellikleri evrensel karakterlere sahipmiş gibi görünen ve diğer farklılıkları domine eden bir toplumsal grup her zaman vardır şeklinde

bir argüman ile sıkça karşılaşılır. Modern devlette bu dar toplumsal grubun karakteristik özellikleri; mülk sahibi, yetişkin, erkek, rasyonel, beyaz, Hristiyan, heteroseksüel ve engelsiz olmaktır. Bu özellikler birçok diğer toplumsal grubu ise hak sahibi olmayan durumuna düşürmüştür. Ancak 20.yy'a gelindiğinde kadınların, siyahların ve *Queer*lerin uğraşları bu baskın duruma meydan okumaya başlamıştır(Isin, 2017, s. 503).

Karmaşık-kırılgan vatandaşlık (*precarious citizenship*) kavramı güvenli vatandaşlık haklarına erişmeye muktedir olmayan bir diğer ifadeyle normal süreçlerle vatandaşlık haklarına erişim hakkı olmayan, uzun süreli plansız ve geçici yasal statüleri bulunan (Lori, 2017, s. 744) göç sonucunda haklar ve statü bakımından adeta arafta kalmış (Baban, Ilcan, Rygiel, 2016, s. 41) insanları anlatmak için kullanılmaktadır. Geçici statüdeki bu insanlar ya devletsiz konumdadır ya da yasal statüler 'arasında' belli belirsiz bir konumdadırlar. Bu plansız ve geçici yasal statü devletler tarafından gittikçe artan bir şekilde benimsemektedir. Bunun nedeni olarak devletlerin vatandaşlık özellikle de azınlık, sığınmacı ya da iş gücü konularında ortaya çıkacak sorunlardan kaçınma isteklerini görmek mümkündür (Lori, 2017, s. 744). Ancak, bu durumda devletler açısından bir paradoksun ortaya çıktığını görmek de mümkündür. Statüleri uzun süre boyunca askıda bekleterek devletler yasal statülerinde ve nüfuslarını denetleme/gözetleme yetenekleri konusunda belirsizlik yaratmaktadırlar. Bu belirsizlik bir taraftan sınırları korumanın, kayıtsız yasadışı geçişleri engellemenin bir sonucuyken, diğer taraftan tam aksini güçlendirmektedir; göçmenlerin ve azınlık nüfusların yasal statülerindeki belirsizliği somutlaştırmaktadır (Lori, 2017, s. 744).

Karmaşık vatandaşlığın dört alt tipi olarak ulusal kimlik dokümanına sahip olmayan, devletsizleri; bir devletin kimliğine sahip olan ancak ikamet ettiği ülkelerde yasal statüleri bulunmayanları; geçici insani koruma altında bulunanları ve geçici misafir işçileri saymak mümkündür (Lori, 2017, s. 745). Güvencesizlik-karmaşıklık kavramı şimdiye kadar daha çok sosyal koruma ve işçi hakları konularındaki erozyonu anlatmak için ekonomik güvencesizlik anlamında kullanılmıştır ve uzun süreli işsizliğin artması, geçici çalışma, maaşların ve sigortanın azalması bu erozyonun örnekleridir (Somers, 2008). Somers bu kavramı resmi olarak vatandaş olan ancak neoliberal reformlar ve piyasalaşma nedeniyle vatandaşlıkla ilgili sosyal korumaları elinden alınanlar için kullanmıştır. Ancak son yıllarda artan düzensiz göç ve kitlesel akımlar ile birlikte bu kavram literatürde

gittikçe artan bir şekilde ekonomik haklar boyutunun ötesinde vatandaşlığa erişim anlamında kullanılmaya başlanmıştır (Baban vd., 2016; Lori, 2017; Rygiel, 2016).

Güvencesizlik- karmaşıklık literatürüne güncel bir örnek olarak Türkiye’de geçici koruma altına bulunan Suriyelilere işaret eden çalışmalar (Baban, Ilcan, Rygiel, 2016) mevcuttur. Türkiye’nin birtakım politikalarla Suriyelileri bazı vatandaşlık haklarından faydalandırıyor olması, ancak diğer taraftan da Suriyelilerin statülerinin bir aradalık, araf (*limbo*) durumu teşkil ediyor olması ile durum örneklendirilmektedir. Baban, Ilcan ve Rygiel (2016)’ya göre, Suriyeliler sadece birtakım vatandaşlık hakları talep etmekle kalmamakta, aynı zamanda sosyal hizmetler, insani yardım ve iş gibi imkânlarla da ulaşmaya çalışmaktalar. Sonuç olarak Türkiye’deki Suriyeli sığınmacılar, bir tür güvencesizlik, farklılaştırılmış dahil etme ve müzakere edilmiş vatandaşlık haklarının arasında çoklu birtakım yolların parçası haline gelmiştir (s.41 -43).

Eleştirel vatandaşlık literatürü bağlamında ortaya atılan bir diğer vatandaşlık kavramsallaştırması ihlal edici/sınırı aşan vatandaşlıktır (Rygiel, 2016, s. 547). Kim Rygiel, bu kavramı vatandaşlığı deneyimlemenin yollarından birisi olarak kimliğin, ulusun ve devletin sınırlarını kesintiye uğratarak vatandaşlığı düşünmenin ve deneyimlemenin farklı yollarını ortaya koymak amacıyla kullandığını ifade etmiştir. Ona göre ihlal edici/ sınırı aşan vatandaşlık kavramını, normlar, kanunlar, kurallar ya da ülke sınırları tarafından belirlenen limitleri aşmak ya da karşı çıkmak ile ilgili olarak ortaya çıkan bir tür vatandaşlık politikası olarak düşünmek mümkündür (Rygiel, 2016, s. 547). Rygiel ihlal edici sınırları aşan vatandaşlık iddiasını “yaşamak için ölmek” başlığı altında ele almıştır. Ona göre “yaşamak için ölmek” bir diğer ifade ile yaşamak için ölümü göze almak ya da bu uğurda yaşamını yitirmek, devletin biyopolitika mantığını görünür kılarak modern vatandaşlığın altını oymaktadır. Çünkü modern devlet mantığı gücünü hükümet ettiği vatandaşı olan ve süreklilik halinde siyasal hayattan dışladığı vatandaşı olmayan arasındaki ayrıma dayandırır. Vatandaş olmayanlar devletin sorumluluklar alanının dışındadır. Vatandaş olmayanlar, göçmenler ya da sığınmacılar başka devletlerin ya da uluslararası toplumun sorumluluğundadır. Oysaki vatandaş olmayan göçmen ya da sığınmacılar yaşamlarını yitirdiklerinde devlet birtakım sorumluluklar üstlenir. Bu durumda ölen sığınmacı devletin biyopolitik mantığının sınırlarını aşmaya başlar. Yaşarken herhangi bir hakkı olmayan sığınmacı öldüğünde cenazesinin hazırlanması,

kimliğinin tespit edilmesi ya da yakınlarının haberdar edilmesi gibi birtakım haklara sahip olur. Modern devlet burada etik nedenlerle ölü sığınmacının bedenini yönetmeye başlar. Ölmüş olan kişi ölümle yaşarken elde edemediği yasal bir kişilik elde etmiş olur. Ölünün hakları ise kimlik tespiti, DNA ve kişisel geçmiş tespiti bir diğer ifade ile onun bu dünyadaki yerinin tespiti şeklindedir (Rygiel, 2016, s. 548-549).

Rygiel (2016) bu durumu ironik bir şekilde ölüm sonrası vatandaşlık (“*posthumous citizenship*”) olarak adlandırmış ve Pop (2013)’ün “İtalya Lampedusa’da ölenlere vatandaşlık bahsetti” başlıklı haberine referansla örneklendirmiştir. Haber 2013 yılının Ekim ayında Lampedusa açıklarında mültecileri taşıyan botun batması sonucu gerçekleşen toplamda iki kazadan ilkinde 367 ikincisinde ise 260 kişi hayatını kaybetmesi ile ilgilidir. Bu trajedi üzerine adaya giden dönemin İtalya başbakanı Enrico Letta: “Dün Lampedusa’da yaşamını yitirenler bugün İtalyan vatandaşıdır..” şeklinde açıklama yapıp devlet töreni ile defnedileceklerinin haberini verirken kazalardan sağ kurtulan mülteciler ise kaçak göçmenler olarak göz altına alınmışlardır (Rygiel, 2016, s. 550).

Sınırları aşan/ihlal edici vatandaşlığın bir boyutu yaşamak için ölümü göze alanlar ve yaşamlarını yitirenler iken diğer boyutu ise mültecilere ulaştıkları ülkelerde yardım eden ülke vatandaşlarıdır. Ülke vatandaşları bu dayanışma ile vatandaşlığın sınırlarını aşan bir eylemde bulunurlar (Rygiel, 2016, s. 550). Tüm bu noktalardan hareketle Rygiel, klasik vatandaşlığın sınırlar, haklar gibi temalarının ötesinde ve onu aşan bir vatandaşlık pratiği yaşandığını savunmuştur.

Her ne kadar eleştirel vatandaşlık yaklaşımları vatandaş olmayanların vatandaşlarla bazı ortak haklara sahip olmalarını birer vatandaşlık pratiği olarak değerlendirmiş olsa da buna eleştirel yaklaşanlar (Carens, 2008) da vardır. Mücadele, eylem, vatandaşlık pratikleri gibi kavramlarla ifade edilen vatandaş olmayanların eylemleri ve talepleri ile vatandaşlığı deneyimlemek bağlamında vatandaşlıklar yaklaşımı aslında Irene Bloemraad (2017)’nin “Vatandaşlık fark eder mi? Eder” yaklaşımı, vatandaş olmanın, her ne kadar vatandaşa eşit haklar tanınmadığının örnekleri geçmişte görülmüş olsa da, resmi bir statü olarak vatandaş olmamaya göre anlamlı bir fark yarattığı fikrini destekler. Ona göre vatandaş olmanın sosyo-psikolojik anlamda olumlu bir etkisi vardır. Bu etkiyi, dayanışma, birliktelik, toplumla özdeşleşme ve kendini tanımlama gibi sıralamak mümkündür (Bloemraad, 2017, s. 529). Bununla birlikte devletin vatandaşlarına çok az fayda, hak ve

kaynak sağladığı ülkelerde vatandaş olup olmamanın daha az etkili bir unsur olması olasıdır (Bloemraad, 2017, s. 528).

Çalışmanın bu bölümünde, ulus devlet sınırları içerisinde bireyleri hak ve sorumluluklarla donatan, üyelik temelinde yasal ve siyasal bir statü ve kimlik, olarak tanımlanan vatandaşlık (Honohan, 2017; Joppke, 2007; Kymlicka ve Norman; 1994; Maas, 2013), ulus devletle özdeş görünmekle birlikte vatandaşlığın ulus öncesi formlarının olduğu (Bosniak, 2001; Diener, 2007) ve bu formların bugün vatandaşlığa yüklenen anlamlarla örtüşen bazı özellikler taşıdığı, dolayısıyla vatandaşlığın kendisine özgü bir rasyonalitenin olduğu (Bellamy, 2008) noktasından hareket edilmiştir. Bu bağlamda ulusal vatandaşlık rejimlerine ulus öncesi formlardan miras kalan rasyonalitenin vurgulanması adına, Antik Yunan şehir devletleri ve İmparatorluk Roma'sında vatandaşlığa kısaca değinilmiştir. Antik Yunan şehir devletlerinde vatandaşlığın siyasal bir topluluğa üyelik, herkesi kapsamayan bir statü olarak vatandaşlık (Duverger, 1992), fedakârlığı kamusal bir erdem olarak gören vatandaşlık anlayışı (Bellamy, 2008) Roma'da ise vatandaşlığın yasal bir statüye dönüşmesi (Pocock, 1995) ve kısıtlı bazı haklar; evlilik ve ticaret yapma hakkı ve sorumlulukları; vergi ödemek, askerlik yapmak (Kartal, 2010) gibi içermesi bakımından modern vatandaşlık anlayışı ile paralellikleri olduğu çıkarımını yapmak mümkün olmuştur.

Vatandaşlığa özgü rasyonalitenin tespiti için bu bölümde liberal ve cumhuriyetçi vatandaşlık yaklaşımlarına yer verilmiştir. Liberal ve cumhuriyetçi vatandaşlık kavramsallaştırmalarının tarihsel arka planı ve özellikleri hem vatandaşlığa özgü rasyonaliteyi hem de bugün ulusal vatandaşlık rejimlerinin önemli bir özelliği olan vatandaşlığın haklar ve sorumluluklara vurgu yapan yanını ortaya koyması açısından anlamlıdır. Çalışmanın bu kısmında liberal vatandaşlığın yasal statü ve haklara daha fazla odaklandığı, cumhuriyetçi vatandaşlığın ise katılım, vatandaşlık sorumlulukları ve erdemlerine ve vatandaşın bu yönde eğitimine daha fazla odaklandığı (Honohan, 2017, s. 89-93) ifade edilmiştir. Liberal ve cumhuriyetçi vatandaşlığın öne çıkan bu özelliklerinden, bu çalışmanın ikinci bölümünde ele alınan Türkiye'de vatandaşlık rejiminin niteliğini ifade etmek konusunda faydalanılmıştır.

Bu bölümde çalışmanın asıl odak noktasını oluşturan ulusal vatandaşlık rejimi kavramına vatandaşlık ve ulus devlet ilişkisi başlığı altında yer verilmiştir. Bu kapsamda sınırları

belirli toprak parçası üzerinde egemen ulus devlet mantığı çerçevesinde, ulusal vatandaşlık rejiminin özellikleri olarak, vatandaş ve devlet arasındaki ilişkiyi düzenleyen haklar ve sorumluluklar dengesi (Vink, 2017, s. 93-94), siyasal sınırların kültürel sınırlarla örtüştüğü savı (Diener, 2017, s. 44-45), bir diğer ifade ile kültürel ve etnik olarak homojen bir toplum anlayışı (Habermas, 1994) ve vatandaşlığın ulusla eş anlamlı (Vink, 2017) kullanımı, bununla bağlantılı olarak bir ulusun üyelerinin diğerlerinden etnik ve kültürel olarak farklı olduğu varsayımı, vatandaşlığın psikolojik boyutu olarak vatandaşların devlete olan aidiyet hissi (Vink, 2017; Weil, 2011), kendini toplumla özdeşleştirme ve devlete ve topluma sadakat (Weil, 2011, s. 616) olarak tespit edilmiştir.

Ulusal vatandaşlık rejimi ulus devletle özdeşleşen vatandaşlık idealini ifade ettiği için ulus devletin aşındığı savları ulus devlet ve vatandaşlık ilişkisinin azaldığı (Brubaker, 1992; Soysal, 1994) iddiası bağlamında ulusal vatandaşlık rejimi için de geçerli olmuştur. Bu konuda, küreselleşme, bölgesel entegrasyon ve Avrupa Birliği, etnik- kültürel bölünmeler ve çatışmalar, kimlik siyaseti ve göç konuları etrafında şekillenen bir literatür ile karşılaşmaktadır. Küreselleşmenin etkileri olarak görülen yeni üyelik şekilleri, sınırların ötesine geçen Avrupa Birliği gibi siyasi ve hukuki kurumlar, küresel ticaret ve uluslararası insan hakları normları, ulus devletin belirli sınırlar üzerinde en etkili güç, egemen olma durumunun sorgulanır hale gelmesi bu tartışmanın bir boyutudur (Bhabba, 1999; Ford, 2001; Sassen, 1998). Tartışmanın diğer boyutu ise ulus ötesi bağlılıklar, göçler ya da ulusal aidiyeti ortadan kaldıran etnik aidiyetler (kimlik politikası) ile vatandaşlığın devlete olan sıkı ilişkisinde devletin yerini ulus ötesi ya da yerel/etnik aidiyetlerin alması ile vatandaşlık bağının devlete değil ulus ötesi ya da yerel aidiyetlere yönelmesidir (Ford, 2001; Sassen, 1998).

Avrupa Birliği'nde vatandaşlığın ulus üstü (Nemtoia ve Ignatescub, 2014;) bir forma büründüğü, üye ülkelerin ulusal sınırlarını aştığı (Scmidke, 2008b) ya da Avrupa Birliği ve göçmenler bağlamında artık ulus sonrası bir vatandaşlıktan (Soysal, 1994) bahsedilebileceği bu literatür kapsamında ortaya çıkan fikirlere dir. Yine literatürde bu fikirlerin eleştirileri ile karşılaşmak da mümkün olmuştur. Eleştirileri Avrupa Birliği'nin sınırların kalkması değil aslında yeni sınırların oluşması olarak görülebileceği yönündeki eleştiriler oluşturmuştur (Geddes, 2008). Bu literatür bağlamında karşılaşılan bir iddia egemenlik ve evrensel insan hakları ilkeleri arasında sıkışan ulus devlet argümanıdır

(Soysal, 1994). Bu noktada tartışmalı olan bir durum insan haklarının tamamen evrensel bir referansa sahip olması (Hirsh, 2003; Soysal, 1994) iddiasıdır. Bu iddia karşısında ulus devletin bireyleri insan olmalarından kaynaklı olarak hak taşıyıcısı olarak görmeleri savına (Benhabib, 1999) referansla bu çalışmada aslında insan haklarının hem ulus devlet hem de ulus ötesi evrensel bir referansının olduğu noktasından hareket edilmiştir. Bu bölümde, vatandaşlığın yeniden uluslaşması başlığı altında günümüzde ulusal vatandaşlığın bazı meydan okumalarla karşılaşsa da hala gücünü koruduğu hatta vatandaşlığın yeniden uluslaştığı (Weil, 2011), hala hakların yürütücüsü ve kaynağı durumunda olduğu (Bhabba, 1999; Weil; 2011) ve her ne kadar karşımıza ulus ötesi ya da üstü gibi kavramlarla çıksa da ulusal vatandaşlığın değişmeden kalan bir özü olduğu (Koopmans ve Statham, 2003) yönündeki tespitlere yer verilmiştir.

Bu tez çalışması uluslararası kitlesel göçe odaklanan bir çalışmadır. Dolayısıyla göçü merkeze alan ve göç temelli yeni bazı vatandaşlık kavramsallaştırmaları öne süren literatüre çalışmada yer verilmiştir. Bu yeni kavramsallaştırmalar alışıldık ulus devlet vatandaşlık ilişkilerinde olduğu gibi haklar odaklı değil, siyasal olan, tanınma ve mücadele olarak vatandaşlık gibi kavramlardan hareket etmektedir. Bu anlamda yeni bir model değil ancak devlet ve vatandaşa odaklanan siyasal gelenekte yeni bir eğilim niteliğindeki (Nyers, 2015) yaklaşımlar olarak ifade edilmiştir.

Göçmen vatandaşlığı, edimsel vatandaşlık (*performative citizenship*)(Isın, 2017), karmaşık- kırılğan vatandaşlık (*precarious citizenship*) (Baban, Ilan Rygiel, 2016; Lori, 2017), ihlal edici vatandaşlık (Rygiel, 2016) gibi kavramsallaştırmalarla ifade edilen güncel eleştirel modeller, bir ülkede vatandaş olmayanların bazı vatandaşlık haklarını deneyimliyor olmaları, siyasal toplumun protestolar, eylemler gibi hak mücadeleleri bağlamında farklı katılım şekilleriyle bir parçası haline gelmeleri durumu üzerine kuruludur. Bu vatandaşlık yaklaşımları tamamlanmış birer alternatif değil, vatandaşlığı yeniden şekillendirecek yeni alanların oluşumunda küresel göç, insan hareketliliği deneyimleri ve kontrol türleri gibi konulara değinen yaklaşımlardır. Bu literatür, göçü alışageldik güvenlik bağlamında okuma yaklaşımının ötesinde ve göçün özerkliği adı altında eleştirel bir şekilde ele almıştır. Göçün özerkliği yaklaşımı; göçün engellenmesi değil kurumsallaştırılması, göçü ekonomik ya da siyasi nedenler sonucu değil sosyal hayatın inşasında kurucu bir unsur olarak görmek (Nyers, 2015), göçmenleri sistemin

kurbanları ya da tehlike unsuru olarak görmek yerine toplumsal yaşamın inşasında kurucu bir unsur olarak görmek (Papadoupoulos ve Tsianos, 2013) göçü yoksulluk, savaş, doğal afet sonucu gibi değerlendirmeyip, bireylerin yer değiştirme isteği olarak görmek (Nyers, 2015), kaçıışı bu anlamda korkaklık ve vatan hainliği değil, özne konumuna yerleşmek, siyasal bir eylem ve hak olarak görmek (Mezzandra, 2004) bakış açısına sahip olmaktadır.

Vatandaşlık literatürü olarak adlandırabileceğimiz bu yaklaşımlar ve tartışmalardan ulusal vatandaşlık rejimleri ile örtüşen ve onun ötesine geçen bazı temaları tespit etmek mümkün olmuştur. Egemenlik prensipleri; sınır kontrolü, güvenlik tedbirleri, sınırlar içerisindeki nüfus hakkında bilgi sahibi olma, haklar ve sorumluluklar dengesi, toplumsal homojenlik varsayımı, ulusal aidiyet, vatandaşlık erdemi olarak fedakârlık, ulusal vatandaşlık ile örtüşen temalar olarak tespit edilmiştir. Ulusal vatandaşlık ile çelişen ve ötesinde değerlendirilebilecek temalar olarak ise; ulus ötesi bağlılık/ aidiyet, kimlik siyaseti; etnik /yerel /ulus altı aidiyet, bir ülkeye ülke dışından gelenlere yönelik insani yardım ve göçmenlere yönelik açık kapı olarak tespit edilmiştir.

2. BÖLÜM

TÜRKİYE’DE ULUSAL VATANDAŞLIK REJİMİ: TÜRKİYE’DE VATANDAŞLIK ve ULUS DEVLET

Çalışmanın bu bölümünde Türkiye’de vatandaşlık ve ulus devlet ilişkisine yer verilmiştir. İlk olarak, Türkiye’de ulusal vatandaşlık rejiminin inşası sürecine “Osmanlı Mirası” ve “Modernleşme sürecinde kimlik arayışı: Osmanlıcılık, İslamcılık, Türkçülük” başlıkları altında yer verilmiştir. İkinci olarak, Türkiye Cumhuriyeti’nde vatandaşlık rejiminin niteliğine, Türkiye’de vatandaşlık, siyasal temelleri, haklar, sorumluluklar ve özgürlükler dengesi ve homojen toplum iddiası bağlamında ele alınmıştır. Çalışmanın bu bölümünde üçüncü olarak, Türkiye’de göç ve vatandaşlık ilişkisine tarihsel ve yasal bağlamında değinilmiş ve Türkiye Cumhuriyeti’ne gerçekleşen kitlesel akınlar olarak Bulgaristan, Irak ve son olarak Suriye göçüne yer verilmiştir. Bu bölümdeki tüm başlıklardan elde edilen Türkiye’de vatandaşlık rejiminin niteliğine yönelik tespitler ise bu bölümün son kısmında ifade edilmiştir.

2.1. TÜRKİYE’DE ULUSAL VATANDAŞLIK REJİMİNİN İNŞASI

Türkiye Cumhuriyeti Devleti modern bir ulus devlet olarak, insan, toprak ve egemenlik ilkesine dayalı olarak kurulmuştur. Çalışma kapsamında, Türkiye Cumhuriyeti’nde halkın/ulusun/vatandaşın nasıl tanımlandığı, nasıl inşa edildiği Osmanlı’da modernleşme sürecini de içine alan bir süreklilik içerisinde okunması gereken bir durum olarak tespit edilmiştir. Bu bağlamda çalışmada, Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhuriyeti arasında modernleşme süreci bağlamında halk, vatandaş, düşünce akımları, kimlik ve kurumların sürekliliğine işaret edilmiştir.

2.1.1. Osmanlı Mirası

Osmanlı’dan cumhuriyet Türkiye’sine miras kalan vatandaş ve vatandaşın kimliği sorunsalını Osmanlı kimliği, Osmanlı millet sistemi, Osmanlı’da modernleşme çabaları,

tebaadan vatandaşa doğru gerçekleşen dönüşüm ve eğitim sistemindeki dönüşüm üzerinden ortaya koymak mümkündür.

Kemal Karpat'a göre, Türkiye'de Avrupa ulus devletinden farklı bir ulus devlet ortaya çıkmıştır. Bunun nedeni, Modern Türkiye'yi oluşturan Müslüman ve Osmanlı unsurlardır. Osmanlı Müslüman unsurları içerisinde çıkan entelektüel elitler, Osmanlı'nın Müslüman unsurlarını "ülkenin otantik tarihsel milli kimliği olarak lanse edilen etnik Türk kimliğine dönüştürmekte" önemli bir rol oynamışlardır (Karpat, 2014, s. 18). Bu durumda, Kemal Karpat'ın "Osmanlı unsurları" olarak adlandırdığı ve Türk kimliğinin inşasında önemli yer tutan "Osmanlı"nın nasıl oluştuğuna bakmak anlamlı olacaktır.

Osmanlı Devleti "Türkçe konuşan aşiret liderleri ve az sayıda Hristiyan kabile şefi tarafından" kurulmuştur (Karpat, 2014, s. 20). Osmanlı Devleti'nin topraklarının büyük bir kısmı, çoğunlukla Ortodoks Hristiyanların yaşadığı Balkanlardadır ve Bizans İmparatorluğu'nun toplumsal düzeninden rahatsız olan söz konusu Hristiyan halkın, Osmanlı'nın "uçlara özgü" serbest ve eklektik bir İslam anlayışı... ile farklılıkların bir arada yaşamasına olanak tanıyan yapısı içerisinde yaşamalarına imkân vermiştir. Birarada yaşama anlayışı II. Mehmet döneminde, millet sistemi olarak resmi bir boyut kazanmıştır. Millet sistemi her etnik ve dini gruba kendi dilini, kültürünü ve inancını yaşatma imkânı vermiştir (Karpat, 2014, s. 20). Osmanlı millet sistemi içerisindeki üç gayrimüslim topluluk; Ortodoks Yunanlar, Ortodoks Ermeniler ve Yahudilerdir. Her bir millet vicdan özgürlüğüne sahiptir ve kendisini yönetme hakkı vardır⁴ (Kymlicka, 1995, s. 156). Karpat'a göre Müslümanlar da millet olarak sistemin bir parçası iken Müslüman olmayanlara etnik ve dilsel çeşitliliği sürdürme imkânı sağlayan sistem Müslümanlara uygulanmamıştır. Bu durumda, her ne kadar İslami olmayan tımar ya da para vakıfları gibi kurum ve bunlara bağlı uygulamalar Osmanlı'da mevcut olmuş olsa da, Osmanlı İslami bir devlettir ve İslam Müslümanlar arasında şeriat uygulamalarıyla kültürel bir homojenlik sağlamıştır (Karpat, 2014, s. 21).

⁴ Will Kymlicka'ya göre Osmanlı millet sistemi azınlık haklarının bir öncül örneği durumundadır ancak bu sistemin eksiği milletlere dışarıdan bir baskı olmamasına rağmen grup içi baskıdan koruyucu bir mekanizmanın olmamasıdır. Bu anlamda Osmanlı millet sistemi Kymlicka'ya göre teokrasiler federasyonudur (1995, s. 156-157)

Millet sistemi ile ilgili fikir oluşturulmasına katkı sağlayan iki önemli konu devletin dili ve eğitim kurumlarıdır. Osmanlı'da bilim dili Arapça, edebiyatın dili Farsça olmakla birlikte devletin, “kültürel ve dini elitin dili başından itibaren Türkçe(dir)” (Karpas, 2014, s. 21). Türkçe egemen etnik grubun değil, yöneticilerin dili olması açısından etnisiteler arası bir sorun teşkil etmemiştir. İlerleyen zamanda, Farsça ve Arapça sözcüklerle zenginleşmiş olan Osmanlı Türkçesi devletin dili olması bakımından da Türk kimliğinin sürdürülmesinde önemli bir rol oynamıştır (Karpas, 2014, s. 21). Eğitim, üst düzey devlet adamlarının yetiştirildiği okul olan Enderun hariç yerel düzeyde ve yerelde cemaatlerin denetiminde olmuştur (Karpas, 2014, s. 21).

Erik Jan Zürcher ise millet sistemi konusunda teori ve pratik ayırımına işaret etmiştir. Zürcher, öncelikle millet sistemini, Osmanlı'nın daha önceki İslam devletlerinin sınırları içerisindeki gayrimüslimleri *zimmi* (korunan) statüsünde toplumun bir parçası olarak ele almaları durumunun⁵ devamı olarak değerlendirmiştir. Bu sistemde gayri Müslümler vergi ödemeleri karşılığında dini özgürlüklerine sahip bir şekilde ve dini liderlerinin temsili ile belirli bir düzeyde yönetsel özerkliğe sahip “ikinci sınıf tebaa olarak” yaşamışlardır. Millet sistemi, Zürcher'e göre olması gerektiği şekli ile aktarılagelmiş ancak gerçekte milletlerin “ülke çapında özerk topluluklar” değil, yereldeki devlet temsilcileri karşısında yerel topluluklardan oluşmuştur (Zürcher, 2015, s. 27).

Osmanlı millet sistemi içerisinde tebaanın vatandaşa dönüşme süreci aynı zamanda Osmanlı Devletinin modernleşme ve merkezileşme sürecidir. Ulusal vatandaşlığın ortaya çıkışı, modern merkezi bir devletin 19.yy'den başlamak üzere basamak basamak inşa edilmesi ile doğrudan orantılıdır.⁶ Osmanlı devlet yapısının dönüştürülmeye çalışılması her ne kadar II. Selim döneminde özellikle askeri alanda başlamış olsa da ileride Batı tarzı bir ordu ve bürokratik bir devlet örgütü gibi, değişimi sağlayacak olan reformlar süreci II. Mahmut döneminde başlamıştır (Zürcher, 2015). Bu dönemde askeri ve bürokratik olarak birçok yeniliğin temelleri atılmış ve nüfus sayımı, vergi sistemindeki düzenlemeler, devletin eski memurların mallarına müsadere yöntemi ile el koymasının

⁵ Feyzi Baban bu statünün kaynağının Müslüman ve gayrimüslim cemaatlerin kendi aralarındaki ilişkiyi düzenleyen Medine Vesikası'na dayandığını savunmuştur (Baban, 2009, s. 72).

⁶ Rona Aybay, vatandaşlık konusundaki bu süreklilik görüşünün aksini savunmuş ve imparatorluklarda vatandaşlıktan bahsedilemeyeceğini, egemenliğin ulustan kaynaklandığı devletlerde vatandaşlıktan bahsedilebileceğini savunmuştur (Aybay, 1998, s. 37).

sonlandırılması gibi özel mülkiyetin önünü açacak durumlar tebaa-devlet ilişkisinden ziyade, her ne kadar devlet vatandaş ilişkisi demek için erken olsa da, bu ilişkinin kurulmasına doğru giden yolun ilk taşları durumundadır. Tanzimat Fermanı, Islahat Fermanı ve Kanun-i Esasi için de benzer bir mantık yürütmek anlamlı olacaktır.

1839'da Gülhane Hatt-ı Hümayunu (Tanzimat Fermanı) bu süreci devam ettiren dört temel yenilik getirmiştir. Bunlardan birincisi; tebaanın can, mal ve namusunun güvence altına alınması; ikincisi iltizam sisteminin yerine yeni bir vergilendirme sistemi getirilmesi; üçüncüsü askerliğin zorunlu olması⁷; dördüncüsü ise dini grup ayrımı gözetmeksizin tebaanın tamamı için geçerli olan yasa önünde eşitliktir (Zürcher, 2015, s. 84). Tanzimatın öngördüğü bu düzenlemeler ile tüm unsurlarının yasa önünde eşitliği, statü, din ve etnik köken ayrımı gütmeyen tüm unsurlarının yaşam, mülkiyet ve onuru koruma altına alınmıştır (Saybaşıllı, 2000, s. 31-32). Bu yeniliklerin kapsamı sınırlı olsa da mülkiyet hakkı, yasalar önünde eşitlik, ya da askerlik gibi haklar ve sorumluluklar, tebaa ile devletin ilişkisini daha modern anlamda belirleyen bir katkı durumundadır.

Bu süreç 1876'da anayasa süreci ile devam etmiştir. "İslam dünyasında din ilkelerinden bağımsız ilk uyrukluk yasası olarak kabul edilen" (Üstel, 2006, s. 166) 1869 Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesi gayrimüslim tebaanın dış devletlerin himayesine geçmesine karşı önlem almak adına çıkarılır ve amacı "Osmanlı uyruklüğünün kazanılması ve kaybedilmesi" (Üstel, 2006, s. 166) şartlarının belirlenmesidir. Bu konudaki daha açık bir düzenleme 1876'da Kanun-i Esasi'de yer alan "Teba-i Devlet-i Osmaniye'nin Hukuk-ı Umumiyesi" kısmında din ve mezhep ayrımı gütmeyen Osmanlı egemenliğindeki herkesi Osmanlı olarak kabul etmesidir. Bir diğer önemli husus ise Türkçe konusudur. Devlet işine girebilmek için devletin "lisan-ı resmi" si olan Türkçe'nin bilinmesi gerekmektedir (Üstel, 2006, s. 167).

II. Meşrutiyet ve yarattığı siyasal ortam vatandaşlığa geçiş konusunda önemli bir role sahiptir (Işın ve İşyar, 2008; Üstel, 2006). II. Meşrutiyetle birlikte dernek kurma, toplanma özgürlüğü ve seçimler ile sivil ve siyasal haklar genişlerken bu hakların genişlemesiyle ilgili çekinceler de hep bir tarafta saklı tutulmuştur. Öyle ki Üstel'e göre

⁷ Gayrimüslümler askerlik bedeli ödeyerek askerlikten muaf olabilmıştır. Göçebeler ve İstanbullular askerlik yapmazken, Müslüman ahali için 5 yıl zorunlu askerlik (zaman zaman 22 yıla kadar çıkan hizmet süresi ile birlikte) büyük bir bedel haline gelmiştir (Zürcher, 2015, s. 93)

devlet toplum ilişkisindeki güvensizlik, derneklerin “siyaset dışı”lık vurgusu Cumhuriyet Türkiye’sine miras kalmıştır (Üstel, 2006, s. 167).

Ulus devlet ve vatandaş ilişkisinin kurulmasında özellikle cumhuriyetçi perspektiften bakıldığında son derece önemli olan ve Cumhuriyet Türkiye’sinde ulusun vatandaşını yetiştirme misyonuna sahip eğitim konusunda da Osmanlı’nın son dönemindeki eğitim sistemi ile süreklilikler tespit etmek mümkündür. II. Mahmut ilk laik okulları açtırmış, II. Abdülhamit döneminde sayıları çokça artmış (Zürcher, 2004) ve II. Meşrutiyetin ardından artık vatandaş inşa etmeye yönelik müfredat kendisini açık etmeye başlanmıştır. Fusun Üstel, 1915 yılında özel okullara yönelik çıkarılan “Mekâtip-i Hususiye Talimatnamesi” ile “Türkçe, Osmanlı Tarihi ve Osmanlı Coğrafyası’nın zorunlu dersler kapsamında yer alması ve bu derslerin Türk öğretmenler tarafından Türkçe olarak verilmesi zorunluluğunun getirilmesi(ni) vatandaşlar topluluğunun inşası” olarak yorumlamış ve Cumhuriyetle olan devamlılığını her ikisinin de Üçüncü Cumhuriyet Fransası’ndan etkilenmiş olmasıyla açıklamıştır (Üstel, 2006, s. 179)

2.1.2. Modernleşme Sürecinde Kimlik Arayışı: Osmanlılık, İslamcılık, Türkçülük

Osmanlı Devleti’nin 19.yy’da karşılaştığı temel sorun devletin bekası sorunudur. Ard arda alınan askeri yenilgiler, bu yenilgiler karşısında yapılan askeri yeniliklere eski düzen unsurlarının başkaldırıları, Batı’nın müdahalesini engellemek adına gayrimüslümlere verilen ayrıcalıkların toplumun müslüman kesiminde yarattığı mağduriyet hissi ve yüzyıllardır Osmanlı’nın tebaası olan Hristiyan unsurların birer birer ayrılması ve kendi ulus devletleşme süreçlerini başlatmış olmaları bu sorunun temel nedenleridir. Bu dönemde devlet, bir taraftan batılı devlet modelleri gibi merkezileşmeye çalışmakta ve imparatorluk teamüllerinin yerine aklı merkeze alan modern bir bürokrasi oluşturmaya çalışmış diğer taraftan ise bünyesinde barındırdığı farklı unsurları milliyetçi akımlardan kurtarmak ve toplumu bir arada tutmak adına bir Osmanlı kimliği arayışına girmiştir.

Osmanlılık tam da bu durumda Müslüman ve gayrimüslim, farklı diller konuşan Osmanlı toplumunu bir arada tutmak amacıyla Osmanlı devlet adamları ve dönemde ortaya yeni çıkmış entelektüelleri tarafından bir çözüm olarak düşünülmüştür. Karpat’a

göre Osmanlı kültürel olarak yabancı olduğu topraklarda “esnek düşünme ve mevcut koşulları gerçekçi ele alma” yeteneği sayesinde tutunmuş ve büyümüştür. 16.yy’de halifelikle beraber iki yüzyıl süren bir İslami ortadoksluğun ardından III. Selim döneminden itibaren Osmanlı yeniden “pragmatik, dünyevi ve esnek ruh yapısına” (Karpat, 2004, s. 22) dönmüştür.

Osmanlı Devleti ilk kez 15.yy ve 16. yy’lerde Osmanlı hanedanlığı ya da Devlet-i Ali-i Osmani olarak anılmaya başlanmıştır. Ondan önce, Türk soylu beylik kökenlerine sahip olma bilincine sahip olan devlet için Türk ya da Osmanlı ifadeleri kullanılmamıştır. Ancak, Osmanlı Devleti Avrupalılar tarafından Türk olarak nitelendirile gelmiştir (Karpat, 2004, s. 24). Halkı Osmanlı olarak adlandırmak 19. yy’de çözülmeye karşı bir önlem olarak ve modern merkezi bir devlet kurma çabası ile Osmanlı halkından bir Osmanlı milleti/vatandaşı çıkarma çabasıdır. Halkı Osmanlı olarak tanımlamak farklılıkların üstesinden gelerek eşit bir kimlik yaratmak anlamına da gelmekteydi. Osmanlılık bu noktada anayasacılık yolunda bir amaç değil daha çok modernleşmenin bir aracı olarak görülmüştür (Karpat, 2004; Zürcher, 2004). Bununla birlikte, Osmanlılık politikası uzun ömürlü olmamıştır (Akçura, 2008; Karpat, 2004; Saybaşılı, 2000; Zürcher, 2004; 2015).

Yusuf Akçura’ya göre Almanlar tarafından milliyetlerin esasına ırk yerleştirilince ve “1870-71 seferleriyle Napolyon ve Fransa İmparatorluğu tekerlen(miş), işte o zamandan itibaren Osmanlı milleti denen siyasi görüş, biricik dayanağını kaybetmiş(tir)” (Akçura, 2008, s. 37-38). Böylelikle, Akçura’ya göre, Osmanlı milliyeti hayali de Fransız imparatorluğu ile beraber sona ermiştir (Akçura, 2008). Bununla birlikte, Osmanlılık farklılıkları bir arada tutma konusunda başarılı olmasa da (Karpat, 2004, s. 26) daha sonra Türkiye’de kimlik oluşum sürecinin bir parçası da olmuştur. “Osmanlılık, Müslümanlara, içinden Türk kimliğinin oluşacağı bir politik kimlik kazandırmıştır. Milliyetçiler onlara çok zor bağ kurabilecekleri uzak bir geçmişte, onaltı ayrı Türk devleti kurduklarını öğretilmiştir” (Karpat, 2004, s. 32). Karpat (2004) Osmanlılığın “Türklüğün kılık değiştirmiş bir biçimine” dönüştüğünü savunmuştur (Karpat, 2004, s. 33).

İslamcılık, tıpkı Osmanlılık gibi, aynı kaygılarla benimsenmiş, Tanzimat süreciyle başlayan yenileşme hareketlerine bu hareketlerin içinden (Genç Osmanlılar) (Zürcher,

2015) ve dışından muhalefet olarak doğmuş ve II. Abdülhamit döneminde halifelik vurgusu ile pekişmiştir. Buradaki amaç en azından Müslüman unsurların kalışını sağlamaktır. Osmanlı'nın Balkanlardaki kayıplarının ardından Osmanlı Devleti içerisinde Müslüman nüfusun artmış⁸ olması (Zürcher, 2015) da bu durumun gerçeklikte bir karşılığının olabileceği ümidini ortaya çıkarmıştır. Akçura'ya göre Osmanlıcılığın çökmesinin ardından,

artık var kuvveti pazıya verip İslam unsurlarını... soy farklarına bakmaksızın dindeki ortaklıktan istifade ile tamamen birleştirmeye, her müslimin en küçük yaşında ezberlediği “din ve millet birdir” kaidesine uyarak bütün Müslümanları, son zamanların millet kelimesine verdiği mana ile bir tek millet haline koymaya çalışmak lüzumuna kani oldular. (Akçura, 2008, s. 39)

II. Abdülhamit belirli bir toprak parçasına bağlı milletçiliği reddeden ve Müslüman olan bütün Osmanlıların “tek bir ulus olduğu” nu savunan bir politika uygulamıştır (Karpas, 2004, s. 36). Zürcher'e göre, İslamcılık sadece Sultan Abdülhamit değil her ne kadar İslamcı siyasi hareketlerden şüphe duysalar da İttihat ve Terakki tarafından da zaman zaman başvurulan bir politika olmuştur. Bunun bir örneği İttihatçıların 1914 yılında sultana cihat ilan ettirmeleridir (Zürcher, 2004, 265).

Karpas'a göre Osmanlıcılık ve İslamcılığı devlet başlatmışken Türkçülük koşulların sonucu olarak ortaya çıkmıştır (Karpas, 2004, s. 48). Benzer bir bakış açısını Saybaşılı (2000)'de de görmek mümkündür. Ona göre, ne Osmanlıcılık ideolojisi ne de I. ve II. Meşrutiyetle birlikte tüm unsurların merkezi bir parlamentoda temsil edilmesi, Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılmasının önüne geçebilmiştir. İmparatorluğun Arnavutlar, Araplar gibi Müslüman unsurlarının bile imparatorluk dahilinde tutulamayacağı görülünce, imparatorluğun elinde tek bir millet; Türk (milleti) çoğunlukta ve azınlıkta iki millet; Kürtler ve Yahudiler kalmıştır. II. Abdülhamit'in İslam'ı birleştirici unsur olarak kullanma çabası da sonuç vermemiştir. Bu durumda ne Jön Türklerin ne de Cumhuriyetin kurucu liderlerinin çok fazla alternatifi kalmamıştır (Saybaşılı, 2000, s. 32- 33).

Bu alternatif, Kemal Karpas'a göre Osmanlıcılık ve İslamcılığı ayakta kalma ve modernleşme bağlamında kurgulayan “devletin tek varisi” olan Türklerdir. (Karpas,

⁸ Osmanlı'nın Balkanlardaki kayıpları ve Kafkasya'dan 18.yy Tatar ve 19. yy Çerkez göçleri Osmanlı'da demografik yapıyı Müslümanları Anadolu'da çoğunluk haline getirecek kadar değiştirmiştir (Zürcher, 2015)

2004, s. 41) O halde Türk kimdir sorusu anlam kazanmaktadır. Karpat'a göre Türk kimliği 19. yy'nin arkaplanı üzerinde "etnik-kavimsel" Türk kimliği⁹ ile Osmanlı ve İslamın siyasi öğelerinin eklemlenmesi sonucu oluşmuştur (Karpat, 2004, s. 43). Bu kimliğin oluşumunda 19. yy ve 20. yy'nin başında Kafkasya ve Balkanlardan gelen Müslüman unsurların Türk, Osmanlı ve Müslüman olmak temelinde Türk kimliğine eklemlenmesinin kimliğin tamamlayıcı öğeleri olduğunu iddia etmek mümkündür (Karpat, 2004, s. 43).

Balkan Savaşı ve Arnavutluk'un Osmanlıdan bağımsızlaşması, Yusuf Akçura tarafından bir siyaset olarak belirtilen Türkçülüğü öne çıkarmıştır (Karpat, 2004, s. 47). Akçura'nın Türkçülüğü tıpkı İslamcılık gibi "umumi" (Akçura, 2005, s. 43) bir diğer ifadeyle tüm Türkleri kapsayan türden bir Türkçülüktür. Zürcher'e göre, Türk Ocakları şeklinde örgütlenen bu anlamdaki Türkçülük Türk milliyetçiliğinin bir kısmını oluştururken diğer kısmını Anadolu Türklüğünü romantize eden "halka doğru" hareketiyle karakterize edilebilecek olan "gerçek Türkler" yaklaşımı oluşturmuştur (Zürcher, 2004, s.265-6). Bu kuramsal çerçevenin ötesine geçildiğinde gerçekte yaşanan ise İttihadçıların korumaya çalıştığı vatanın ne sadece Türkler, ne sadece Müslümanlar ne de sadece Osmanlılar için bir vatan olmasıdır. Onlar Zürcher'e göre Osmanlı Müslümanlarının oluşturduğu bir ulus amacındaydılar ve bu nedenle Osmanlılık, İslamcılık ve Türkçülük tek başlarına idealize edilen birer amaç değil, araç durumundaydılar (Zürcher, 2004, s.286). Sonuç olarak vurgulamak gerekir ki Osmanlı'dan miras kalan düşünsel zeminin kimlik açısından önemli bir kısmını oluşturan Osmanlılık, İslamcılık ve Türkçülük akımları ve bu akımlara bağlı kimlik oluşturma çabaları da vatandaşın inşası sürecinin önemli araçsal birer parçasını oluşturmuştur.

2.2. TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NDE VATANDAŞLIK REJİMİNİN NİTELİĞİ

Rogers Brubaker'ın (1992) vatandaşlığı, toprak esasına dayanan (*jus soli*) Fransız modeli ve soy esasına dayanan (*jus sanguinis*) Alman modeli olarak ayırması ve Fransız vatandaşlığını daha siyasal ve Alman vatandaşlığını daha etnik temellere dayalı olarak sınıflandırması, her ne kadar bu keskin ayrımın vatandaşlığı anlamlandırmada yanıltıcı

⁹ Karpat'a göre etnik –kavimsel anlamda Türklük, Osmanlı'da sadece devletin dilinin Türkçe olması konusunda kendisini göstermekteydi (Karpat, 2004, s. 42).

olduğu savunulsa da (Weil¹⁰, 2011, s. 617), bu ayırım ülkelerin vatandaşlık rejimlerinin dayandığı esaslardan bahsedilirken sıklıkla başvuru olan bir ayırımdır. Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığı da sıklıkla bu bağlamda değerlendirilmiş, soy esasına dayalı vatandaşlık hakkına sahip olmak konusunda Alman modeline benzetilse de, siyasal temellere dayanmak, vatandaşlık sorumluluklarına vurgu yapmak suretiyle Fransız modeline daha yakın olduğu savunulmuştur (Kadıoğlu, 2012; 2009; Keyman, 2009; Soyarık-ŞenTürk, 2009). Bununla birlikte Türk vatandaşlığının Türk milliyetçiliği ile paralel bir şekilde 1928-1938 arası dönemde olduğu gibi zaman zaman etnik temelli bir boyut kazandığı (Kadıoğlu, 2009; Soyarık, 2000; 2009) da dikkate değerdir.

2.2.1. Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşlığının Siyasal Temelleri

Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığı her ne kadar homojen bir ulusal kimlik yaratma çabası içerisinde olmuşsa da, sınırları içerisinde yaşayan herkesi dil, din ırk, ya da cinsiyet ayırımı gütmeyen yasa önünde eşit vatandaşlar olarak kabul etmiştir. Bu anlamda Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığı kapsayıcıdır ve Batıdaki ulus devletlerden de eşit vatandaşlık için çeşitli toplumsal grupların verdiği mücadele olmadan bunu gerçekleştirebilmesi bağlamında farklıdır (Baban, 2009, s. 65- 66).

Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığının kapsayıcı siyasal temellere sahip olduğuna dair ilk kanıt olarak 1921 Anayasası'na sıklıkla işaret edilir (Tanör, 2016; Soyarık, 2009). 1921 Anayasası'nda; "Türk halkı(nın) mütareke sınırları içinde yaşayan ve etnik kökeni ne olursa olsun siyasal birlik ve bağımsızlık temelinde bir araya gelmiş kitleler..." (Tanör, 2016, s. 250) olarak tanımlanması coğrafi referansa sahip, etnik köken ayırımından uzak siyasal ve kapsayıcı (Soyarık, 2009, s.136) olarak nitelendirilmesine neden olmuştur. Ancak bu geniş ve kapsayıcı tanımlama bağımsızlık mücadelesi döneminin bir sonucu olarak da yorumlanmıştır (Soyarık, 2009, s.136).

¹⁰ Weil'e göre *jus soli* ve *jus sanguinis* ayırımını Fransız ve Alman vatandaşlık modelleri olarak göstermek yanlışır. Devletler *jus soli* ve *jus sanguinis*'i dönemsel çıkarlarına göre seçerler. Bununla birlikte, Fransa 1803 Medeni Kanunu'nda *jus sanguinis* benimsenmiş ve *jus soli* feodalizmi hatırlatan bir kavram olarak görülmüştür. *Jus sanguinis* Fransa'dan sonra Kıta Avrupası ülkelerine yayılmıştır (Weil, 2011, s. 617).

Bir diğerk örnek 1924 Anayasası'nın "Türk" tanımıdır. 1924 Anayasası'nın 88. Maddesinde "Türkiye ahalisine din ve ırk farkı olmaksızın vatandaşlık itibariyle Türk ıtlak olunur"(Teşkilatı Esasiye Kanunu, 1924) ifadesi bu siyasal temelli tanımlamanın temel referans noktasıdır. Buradaki iki temel öge "Türkiye ahalisi" ifadesiyle coğrafi nitelik ve vatandaşlık vurgusu ile de siyasi niteliktir (Soyarık, 2009, Tanör, 2016). Din ve ırk ayrımı yapmama noktasında etnik vurgudan uzak kapsayıcı bir çerçeve çizer. "Türk" tanımlamasının etnik-kavimsel (Karpat, 2004) bir grubun adı oluşu burada Osmanlıcık, İslamcılık ve Türkçülük bağlamında inşa edilmiş bir kimliktir. Buradaki Türk tanımlaması ile Kanuni Esasi'nin Osmanlı'sı aynı anlamda değerlendirilebilir. Halk egemenliğine dayanan yeni bir devletin halkının ismi için eski sisteme referans yapan bir isim kullanması anlamlı olmayacaktır.

Ayşe Kadioğlu'nun Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığı için yapmış olduğu anlamlı bir tespiti "milletini arayan devlet" (Kadioğlu, 2009, s. 116-119) olarak Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığının inşasında devletin milletin inşasından önce kurulmuş olmasına yaptığı vurgudur. Bu noktada devletin merkezinden tanımlanan vatandaşın, anayasada siyasal temellere dayalı bir vatandaşlık algısı yaratsa da "makbul vatandaş" tanımlanmaya başlandıkça bu siyasal temelden uzaklaşmaya başlanmıştır. Bu bağlamda, 1924'ten 1929'a doğru giden süreçte laikliğe, 1929-38 arasında ise etnik ögelere vurgu artmıştır (Kadioğlu, 2009; Soyarık, 2000).

Bu tespitin temelinde bu süreçte 19. yy'den beri uğruna çaba sarfedilen modernleşme idealinin gerçekleştirilmesi için öncelikle geçmişin meşruiyet araç ve simgelerinin yeni kurulan ve millet egemenliğine dayanan bu ulus devlette yer almaması olmuştur. Bunlardan en görünür olanı ve belki de Türk siyasi hayatındaki önemli çatışma alanlarından birisini oluşturan dinin devlet ve toplumdaki yeridir. Devletin eğitim ve yasal sistem aracılığıyla laikleştirilmesi aslında II. Mahmut dönemin başlamış ve İttihat ve Terakkinin etkin olduğu dönemlerde de devam etmiş ve belirli bir yol kat etmiştir (Zürcher, 2015, s. 276-277). 1924'de hilafetin kaldırılması, Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun ilanı ve 1926'da Medeni Kanun, 1928'de devletin dininin İslam olduğuna yönelik ifadenin anayasadan çıkarılması, devletin laikleşmesi çabaları kapsamındadır. Bu laikleşme çabalarının bir ayağı da dini sembollerin kamusal yaşamdan çıkarılması üzerinedir. 1925 Şapka Kanunu ile fes ve sarığın yasaklanması, dinsel kılık kıyafetin

camiler dışında yasaklanması, tatil gününün Cuma gününden Pazar gününe alınması gibi düzenlemeleri bu kapsamda değerlendirmek mümkündür (Zürcher, 2015, s. 277- 278). Zürcher'e göre her ne kadar doğrudan amacı laiklik olmasa da Harf İnkılabı ile Latin harflerine geçilmesi toplumda hem yenilikçi hem de muhafazakar kesim için sembolik anlam ifade etmiştir. Bu değişiklik her ne kadar batı medeniyetine uyum sağlamak ve muasır medeniyet seviyesine çıkmak konusunda kolaylaştırıcı bir araç olarak görüldüyse de bu değişikliğin bir de Osmanlı geçmişi ve Ortadoğu ile araya mesafe koymak gibi bir iması da mevcuttur (Zürcher, 2015, s. 279).

Modern ulus devletlerin çoğunda, devletin sınırları içerisinde yaşayan siyasal topluluk dil, etnisite ve kültür açısından homojen olmaktan uzaktır ancak dış dünyaya karşı varsayımsal bir homojenlik sunulur (İçduygu ve Kaygusuz, 2004, s. 31) Bu homejenlik bağlamında, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığın odak noktası toplum olmuştur. Bu noktada birey ihmal edilmiş, eski sistemin özelliği olan dini topluluklar da üstesinden gelinmesi gereken bir şey olarak görülmüştür. Feyzi Baban'ın ifadesiyle, “cumhuriyetçi elitler etnik ve dini bağlılıklarla tanımlanmış cemaati, modern ulusal bir toplum yaratma yolunda en büyük engellerden biri olarak gör(müşür)” (Baban, 2009, s. 62).

Türk vatandaşlığında Rousseaucu, genelin iyisi için toplumsal bütünleşme teması da vardır (Baban, 2009, s. 62), bu bütünleşme için “akılcılık, ilerleme, modern ulus ve laiklik bir tarafta diğer tarafta ise bu bütünleşmenin önünde engel olabilecek ve özel alana hapsedilen “etnik kimlikler, din ve geleneksel toplumsal ilişkiler” mevcuttur (Sunar, 1996 akt. Baban, 2009, s.64). Cumhuriyet Halk Fırkasının 1931 kongresinde altı okun; milliyetçilik, laiklik, halkçılık, cumhuriyetçilik, devletçilik ve inkılapçılığın ifade edilmesi ve daha sonra anayasaya dahil edilmesi ile “vatandaşların bunları içselleştirmesi beklenmiştir” (Kadıoğlu, 2009, s. 119). Kadıoğlu halkevleri, Türk Tarih Kurumu ve Türk Dil Kurumu'nun kurulmasını bu bağlamda değerlendirmiştir. Bu kurum ve ilkeler bir diğer ifadeyle, devletin organik bir bütünlük olarak ele aldığı toplumdan tek bir millet yaratma çabasıdır, bir diğer ifade ile devletin merkezde olduğu modernleşme çabaları ve bu çabaların tepeden doğru siyasal kültürde oluşturduğu “homojenleştirici” etkidir (Keyman ve İçduygu, 2009, s. 07).

Özetle, başta siyasal temelde tanımlanmaya daha yakın olan Türk vatandaşlığı, özellikle tek parti döneminde dil ve kültürde birliği hedefleyen uygulamalar ile Alman tipi, soyu

ve kültürü esas alan bir vatandaşlığa doğru yönelmiştir şeklinde bir iddiada bulunmak yanlış olmayacaktır (Soyarık, 2009, s. 142).

2.2.2. Haklar, Özgürlükler ve Sorumluluklar Bağlamında Türk Vatandaşlığı

Türkiye’de ulusal vatandaşlık rejiminin bir özelliği de çok açık bir şekilde vatandaşlarının sorumluluklarına yaptığı vurgudur (Baban 2009; Kadioğlu, 2009; 2012; Keyman, 2009; Üstel, 2006) ve bu nedenle cumhuriyetçi vatandaşlık olarak değerlendirilir (İçduygu ve Kaygusuz, 2004) Sistem, bu anlamda Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarına siyasal haklarını tanıırken, neredeyse Romalı vatandaş erdemine yakın bir düzeyde, ulusal çıkarların bireysel özgürlük ve haklardan daha önce geldiğini bir ön kabul olarak sunmuştur (Keyman ve İçduygu, 2009, s. 08). “Kemalist seçkinler için vatandaşlık, haklar diliyle çevrilmiş liberal bir kategori olmamış, medeniyet olarak modernite projesi ile uyumlu, rasyonel ve laik bir ulusal kimlik yaratma amaçlı kurulmuş, ahlak yüklü bir kategoriyi ifade etmiştir” (Keyman ve İçduygu, 2009, s. 09).

Türk vatandaşlığı Lozan Konferansı’nda da vurgulandığı şekliyle, bütün vatandaşların yasalar önünde haklar ve sorumluluklar açısından tam eşitliğine dayanan, üniter, seküler, ülkesel ve kapsayıcı bir kimlik niteliğindedir (İçduygu ve Kaygusuz, 2004, s. 44) . İsmet İnönü’nün gayrimüslimlerin zorunlu askerliği üzerinde tartışılırken, Lozan Konferansında sarf ettiği eşit sorumluluklarını yerine getirmeyenler, eşit haklardan da yararlanamazlar¹¹ şeklindeki ifadesi sorumlulukları öne çıkaran vatandaşlık anlayışının bir göstergesi olarak okunmuştur (İçduygu ve Kaygusuz, 2004, s. 45).

Cumhuriyetin özellikle erken dönemindeki vatandaşlık bilgisi ders kitaplarında vatandaşların sorumluluklarının vurgulandığı (Üstel, 2006; Soyarık, 2000) ve bu

¹¹ Bu ifade, sorumlulukları vurgulamakla birlikte sorumlulukları hakların bir ön koşulu olarak görmek şeklinde aşırı bir yorumlamaya da açıktır. Ancak dönemin koşulları bağlamında değerlendirildiğinde bu anlamından uzaklaşmaktadır. Lozan’da Türk Heyetinin önemli bir çabası daha önce Osmanlı döneminde Gayrimüslimlere verilen ayrıcalıklara benzer ayrıcalıklar vermemek ve geçmiş hataları tekrarlamamaktır. Osmanlının son döneminde gayrimüslimlerin ayrıcalıklarının toplumda adaletsizlik yarattığı hemfikir olunan bir durumdur. Örneğin, başka milletlerin himayesine giren gayrimüslimlerin kapitülasyonlardan faydalanarak bir tür haksız rekabet ortamı yaratmaları gibi durumlar söz konusu olmuştur. Batılı ülkelerin Lozan’da gayrimüslimlerin askerlikten muaf olması konusundaki baskılarına karşılık haklar ve sorumluluklar bağlamında eşit vatandaşlık argümanı sunulmuştur.

sorumlulukların, vergi vermek, seçimlere katılmak, “kamu düzenini bozmamak” ve erkeklerin askerlik yapması olduğu ifade edilmiştir (Kadıoğlu, 2009, s. 122). Ders kitaplarında yer alan bu sorumluluklarla ilgili vurgu çok partili hayata geçişle başlayan liberalleşme sürecinin bir sonucu olarak, 1950li yıllara gelindiğinde yerini daha fazla demokrasi ve haklar vurgusuna bırakmıştır. Düşünce ve ifade özgürlüğünün vatandaşlık hakları olarak vatandaşların kendileri gibi düşünenlerle birlikte fikirlerini güçlendirebilecekleri farklı siyasal partileri kurdukları, yurttaşlık bilgisi ders kitaplarında yer almıştır (İnce, 2012, s. 108). Dolayısıyla, çok partili bir sistem de bir vatandaşlık hakkı olarak işaret edilmiş ve yine bu dönemde vatandaşlık haklarının devlet tarafından garanti altına alınması gerektiği ile ilgili ifadelere de yer verilmiştir (İnce, 2012, s. 109).

Türkiye’de vatandaşlığa hak ve özgürlükler bağlamında bakıldığında ise 1961 Anayasası hak ve özgürlükler bakımından kendisinden öncekilere ve 1982 Anayasası’na göre daha özgürlükçü bir anayasa olarak değerlendirilmiştir:

Temel hak ve hürriyetler Anayasa’nın sözüne ve ruhuna uygun olarak, ancak kanunla sınırlanabilir. Kanun, genel ahlak, kamu düzeni, kamu yararı, sosyal adalet ve milli güvenlik gibi sebeplerle de olsa bir hakkın ve hürriyetin özüne dokunamaz (T.C. Resmi Gazete, 1961 Anayasası, Madde 11)

1961 Anayasası’nda özel hayatın gizliliği, din ve vicdan özgürlüğü, “önceden izin almaksızın toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı ve dernek kurma hakkı” güvence altına alınmıştır. Bunların yanı sıra iş ve çalışma hayatı ile ilgili de “dinlenme hakkı, ücrette adalet, sendika kurma, toplu sözleşme ve grev, sosyal güvenlik ve sağlık” gibi haklar da yer almıştır (Soyarık, 2009, s. 145). 1961 anayasası sorumluluklara vurgu yapan vatandaşlık anlayışı karşısında ilk kez (Tanör, 2016, s. 378) ya da daha fazla (İnce, 2012, s. 114) birey hak ve özgürlüklerine önem verilmesi olarak yorumlanmıştır.

1970’li yıllarda ülke genelinde artan şiddet olayları ve kutuplaşmalar 1961 Anayasası’nın gereğinden fazla özgürlükçü olduğuna dair bir izlenim yaratmış öyle ki 1971’de dönemin Başbakanı Nihat Erim, anayasanın birçok Avrupa ülkesinden daha özgürlükçü olduğunu ve Türkiye’nin böyle bir lüksü kaldıramayacağını savunmuştur (İnce, 2012, s. 119). Diğer taraftan kimilerine göre 1961 Anayasası sadece daha özgürlükçüydü ve hak ve özgürlükler konusunda eksiklikleri hatta demokratik olmayan yönleri de vardır (İnce, 2012, s. 120). 1961 Anayasası’nın özelliklerine müdahaleler 1971 muhtırasıyla başlamış ve 1980 darbesinin ardından hazırlanan 1982 Anayasası ile iyiden iyiye kısıtlanmıştır

(İnce, 2012, s. 141; Soyarık, 2009, s. 148). İyileşmeler için ise 2000’li yıllara kadar bir gelişme kaydedilememiş, ancak, Avrupa Birliği üyeliği yolunda Kopenhag Kriterleri’nin sağlanmasına yönelik geçirilen uyum paketleri gibi yasal anlamda hak ve özgürlüklere yönelik bazı gelişmeler kaydedilmiştir (İnce, 2012, s. 143).

2.2.3. 1980’ler ve 1990’lar: Homojen Toplum ve Vatandaşlığın Eleştirisi

1980’li yıllarda ekonomide liberalleşme ile devletin sınırlandırılmasının özellikle de 1990’lı yıllarda sivil toplumun gelişimi ve sivil haklar, demokrasi ve Avrupa Birliği gibi söylemlerin Türk burjuvazisinin amacı haline gelmesi ile devletin yukarıdan doğru dönüştürmeye çalıştığı homojen siyasal kültürün eleştirisi ve toplumun dönüşümü başlamıştır (İçduygu 2009; Keyman ve İçduygu 2009). Bu dönem için devletin kuruluşundan beri özellikle de tek parti döneminin homojen kamusal alan hedefi ile özel alana sıkışan tüm farklılıkların kamusal alanda görünürlük isteğinde kayda değer bir canlanma olmuştur. Din, etnisite, cinsiyet temelli eşitlik ve özgürlükler temelli hak talepleri bu dönüşümün sonuçlarıdır. Bu dönüşümün üç temel ayağı olduğunu iddia etmek mümkündür. Bunlar; İslami talepler, “Etnik şiddet, terörizm ve kimlik siyaseti biçimlerini alan” Kürt meselesi (Keyman ve İçduygu, 2009, s. 11) ve sivil toplumun ortaya çıkışıdır” (İçduygu, 2009, s. 241; Keyman ve İçduygu, 2009, s. 10). İslami kesim eleştirisini laiklik, Kürtler ise etnik farklılık ve anadil üzerinden yürütmüşlerdir. Bu dönemin temel tartışma konusu kamusal alan ve özel alan bağlamında kimlik ve tanınma üzerinden ilerlemiştir. Ancak 1980’ler boyunca farklılıkların özel alanla sınırlandırılması durumu değişmemiştir (İnce, 2012, s. 137).

2000’li yıllarda hak ve özgürlükler temelinde bazı gelişmeler yaşanmıştır. Bunlardan birisi Avrupa Birliği ile ilişkiler bağlamında olmuştur. Avrupa Birliğine resmi üyelik ve uyum sürecinin başlaması ve yeni anayasa çalışmalarının gündeme gelmesi sonucunda ve demokratik açılım süreci tartışmaları bağlamında anayasal yurttaşlık/vatandaşlık (İnce, 2012; Keyman, 2009; Özkırmı, 2013) toplumdaki farklılıkları kapsayabilecek bir vatandaşlık tanımı olarak özellikle akademisyenler tarafından sıkça dile getirilir olmuştur. Başak İnce (2012) anayasal yurttaşlığın liberal demokratik yurttaşlığa eş olduğunu, farklılıkların taleplerini vatandaşlık hakları bağlamında karşılayacağını savunmuştur (s.193). Fuat Keyman (2009) çokkültürlü ve çok ırklı toplumlarda devlet ve toplum

ilişkinini demokratik siyasal bir düzene oturtmanın yolu olarak, etnik milliyetçilikten uzak, kimlikle ilgili talepleri ve vatandaşlık haklarını uzlaştırabilecek farklılıkları temel alan, anayasal bir yurttaşlık öngörmüştür (s. 356).

Umut Özkırmı (2013) ise anayasal yurttaşlığın gereği olarak çokkültürcü bakış açısıyla yazılmış, siyasal katılım, ekonomik yeniden dağıtım ve kültürel tanınmayı hedefleyen, yeni, kapsayıcı ve liberal bir anayasaya işaret etmiştir (Özkırmı, 2013, s. 37-38) ve yine Özkırmı yeni anayasanın daha önceki anayasaların Türklüğe yaptığı referansı ve milliyetçiliği içermemesi gerektiğini savunmuştur (Özkırmı, 2013, s. 38). Benzer bir görüş olarak yorumlanabilecek bir yaklaşım TESEV Anayasa Komisyonu Raporu'nda (Erdoğan ve Yazıcı, 2011) yer almıştır. Raporda devletin belirli bir etnisite ya da kültüre referans yapan bir kimlik temelinde tanımlanmaması gerektiği önerisi yer almıştır. Raporda, herhangi bir din, mezhep ya da etnik kimliğe referans yapmamak bakımından "eşitlikçi" bir vatandaşlık tanımı olması gerekliliği savunulmuştur (Erdoğan ve Yazıcı, 2011, s. 8). Bu vatandaşlığın tam olarak nasıl ifade edileceğine dair belirli bir kavram sunulmamış olsa da metin içerisinde Türk vatandaşlarından bahsederken "Türkiye yurttaşları" (Erdoğan ve Yazıcı, 2011, s. 13) ifadesinin kullanılmış olmasını bir öneri olarak değerlendirmek mümkün görünmektedir.

Anayasal yurttaşlık tartışmasının diğer bir tarafında ise Türklüğü etnik değil ulusal referansla değerlendiren, ayrıştırıcı değil birleştirici gören yaklaşımlar bulunmaktadır. (Güzel Polat, 2010) "Türkiyelilik" önerilerini, "Türk" olmayı belirli bir etnisiteye mal etmesi ve herkesin yerel bir kimliğinin olduğunu ve olması gerektiğini varsayması bakımından sorunlu görenler ve anayasal yurttaşlık ile Türk vatandaşlığının birbiriyle çelişmediğini savunan görüşlerden (Güzel Polat, 2010, s. 350-253) bahsetmek mümkündür.

2.3. TÜRKİYE'DE GÖÇ VE VATANDAŞLIK İLİŞKİSİ: TARİHSEL VE YASAL BOYUTLARI

1923'de Yunanistan ile yapılan mübadele Türkiye Cumhuriyeti tarihinde yüzbinleri bulan ilk insan hareketliliğidir. Mübadele Lozan Konferansı'nda özellikle Yunan tarafının ısrarcı olmasıyla kararlaştırılmıştır (Zürcher, 2015). Mübadele 1923 ve 1926 yılları

arasında gerçekleşmiştir (Çağlar vd, 2015, s. 01). Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün verilerine göre, Yunanistan'dan 1922 yılından 1928 yılına kadar geçen 6 yılda toplam 384 bin kişi Türkiye'ye göç etmiştir (goc.gov.tr, 2019). 30 Ocak 1923'te imzalanan Protokole göre, Yunanistan'daki Batı Trakya Türkleri hariç, Müslümanlar ile Türkiye'deki adalar ve İstanbul Rumları hariç, Ortodoks Hristiyan nüfus mübadele edilmiştir. Mübadelenin zorunlu olması durumu iki taraf için de zorlaştırmıştır (Macar, 2015, s. 174- 176). Mübadillerin sayısı farklı kaynaklarda farklı ifade edilse de Yunanistan'a gidenlerin sayısı 1.2 milyon (Zürcher, 2015) ile 1.6 milyon (Macar, 2015) arasındadır. Savaşta kaybedilen insan gücü ve tarımda insan gücüne ihtiyaç duyulması mübadeleyi Yunanistan'ın lehine çevirmiştir (Zürcher, 2015). Mübadelede Hristiyan Türkçe konuşanlar gönderilirken, Yunanistan'dan Türkçe bilmeyen Müslümanlar gelmiştir. Bu durum göstermektedir ki ulus oluşturma sürecinde olan iki taraf; hem Türk hem de Yunan tarafı, dini açıdan benzerliği, dini merkeze alan bir mübadeleyi ulus oluşturma sürecinde daha yararlı görmüşlerdir (Macar, 2015; Zürcher 2004).

Yunanistan ile yapılan mübadelenin ardından tıpkı öncesinde olduğu gibi Balkanlardan Türkiye'ye Müslüman ve Türk göçü devam etmiştir. Ancak, 1934 yılında kabul edilen İskân Kanunu ile ilk kez Türkiye'ye göçenlerin kimler olabileceğine yönelik resmi bir karar verilmiştir. 1934 İskân Kanununda muhacir/göçmen ve sığınmacı kavramları tanımlanırken Türk kültürü vurgusu yer almıştır:

Türkiye'de yerleşmek maksadı ile dışarıdan, münferiden veya müçtemian, gelmek istiyen Türk soyundan meskûn veya göçebe fertler ve aşiretler ve Türk kültürüne bağlı meskûn kimseler, işbu kanunun hükümlerine göre Dahiliye Vekilliğinin emri ile kabul olunurlar. Bunlara (muhacir) denir. Kimlerin ve hangi memleketler halkının Türk kültürüne bağlı sayılacağı İcra Vekilleri Heyeti kararı ile tesbit olunur (T.C Resmi Gazete, 1934, İskân Kanunu).

Yine İskân Kanunu'nda kimlerin göçmen olamayacağı da vurgulanmıştır. “Türk kültürüne bağlı olmayanlar, anarşistler, casuslar, göçebe çingeneler, memleket dışına çıkarılmış olanlar” (T.C. Resmi Gazete, 1934, İskân Kanunu) arasından herhangi bir gruba dahil olanların göçmen olarak kabul edilmeyeceği ifade edilmiştir. İskân bugün de göç ve sığınma konusunda belirleyici kanun olarak işaret edilmektedir (İçduygu, Erder ve Gençkaya, 2014, s. 239).

Diğer taraftan, Türk kültürüne bağlı sayılmanın kıstaslarının nasıl yorumlandığını anlamak için 1934'den günümüze Türkiye'nin dışarıdan gelen göç konusundaki deneyimine bakmak anlamlı olacaktır. 1936 yılından başlamak üzere Türkiye'ye iskanlı göçmen ya da serbest göçmen olarak, Yugoslavya'dan Türkiye'ye 305.158 kişi göç etmiş, 1949 ve 1979 yılları arasında Bulgaristan'dan 271.584 kişi, 1989 yılında ise yaklaşık 400.000 kişi, 1923- 49 yılları arasında Romanya'dan 122.558 kişi gelmiştir (göç.gov.tr, 2019). Balkanların dışından, 1950'de Doğu Türkistanlılar, II. Dünya Savaşı'nın ardından “doğu lejyonlarındaki...Özbekler, Kazaklar, Kırgızlar, Türkmenler, Karakalpaklar, Balkarlar, Karaçaylar, Azeriler, Dağıstanlılar, İnguşlar, Çeçenler olmak üzere Müslüman halklar” (göç.gov.tr, 2019), 1979'da İran'dan çoğunluk Azeri olmak üzere Fars ve Kürt kökenliler ve 1982 yılında Rusya'nın Afganistan'ı işgalinin ardından “o bölgedeki birçok Türk kökenli Türkiye'ye gelmiştir. Gelenler arasında Özbekler kadar, Uygurlar, Kazaklar ve Kırgızlar da bulunmaktadır” (göç.gov.tr, 2019). 1991'de Irak'tan, 1992-1998 yılları arasında Bosna'dan, 1999'da Kosova'dan, 2001 yılında Makedonya'dan Türkiye'ye göç gerçekleşmiştir (göç.gov.tr, 2019). Son olarak, Suriye'den Türkiye'ye resmi kayıtlara göre 3. 666.059 (göç.gov.tr, 2019) kişi geçici koruma statüsünde yerleşmiştir.

Tüm bu göç dalgaları içerisinde kitlesel akın olarak değerlendirilebilecek toplumsal kabul ve devlet tepkisi anlamında ayrıca değerlendirilmek durumunda olan 1989 Bulgaristan, 1991 Irak ve 2011'den günümüze Suriye'den göçü ayrı tutmak gerekirse Türkiye Cumhuriyeti'ne göç edenlerin Müslüman, Türk ya da “Türk dil ailesine bağlı” (göç.gov.tr, 2019) akraba olarak adlandırılan topluluklardan oldukları görülmektedir. Osmanlı'nın Balkanlardaki topraklarından Türkiye'ye göç edenler; Müslüman eşittir Türk yaklaşımı bağlamında ve tıpkı Cumhuriyet öncesi Balkan ve Kafkaslardan yaşanan göç gibi kendi vatanlarına dönüyorlar şeklinde değerlendirilmiştir ve göçmenler de kendilerini bu pencereden görmüşlerdir. Özellikle Türkçe konuşmak ya da etnik olarak Türk olmak gibi bir vurgu söz konusu değildir. Diğer bir nokta ise, II. Dünya savaşı sonrasında Müslüman artı Türk, ya da akraba topluluklardan gerçekleşen göçtür. Özetlemek gerekirse bu göçlerin demografik özü Osmanlı Müslüman tebaası ya da Müslüman ve Türk soylu/ akraba olmaktır.

İskân Kanunu'nun tüm bu anlamları kapsayan “Türklük” vurgusu 2006 yılındaki yenilenen iskân kanununda korunmaya devam edilmiştir. 3. Madde'de göçmen; “Türk

soyundan ve Türk kültürüne bağlı olup, yerleşmek amacıyla tek başına veya toplu halde Türkiye'ye gelip bu Kanun gereğince kabul olunanlardır” (Resmi Gazete, İskân Kanunu, 26 Eylül 2006) şeklinde tanımlanmış ve kimin Türk soylu olup kimin olmadığına tespiti ve tayinin ise “ilgili bakanlıkların görüşü alınarak Dışişleri Bakanlığının teklifi üzerine Bakanlar Kurulu kararı ile” yapılacağı belirtilmiştir (Resmi Gazete, İskân Kanunu, 26 Eylül 2006)

Türkiye’de göç ile ilgili kanunlar ve vatandaşlık kapsamında dikkate değer bir değişiklik çifte vatandaşlık konusundaki, 1981 yılında Almanya’ya göç etmiş Türklerin sorunları göz önüne alınarak çifte vatandaşlıklarına imkân sunacak düzenlemedir. Çifte vatandaşlık Türk vatandaşlarının aidiyet ve kimlik konusundaki yeknesaklığına bir meydan okuma gibi görünse de tüm dünyada ulus devletlerin kendisinden göçen vatandaşları ile bağıni koparmamak adına (Weil, 2011) benimsedikleri bu uygulamaya katılarak (Soyarık, 2009) durumun faydaları kısmına odaklanan bir politika izlemiştir.

Türkiye’de vatandaşlığın yasal durumu dikkate alındığında, yürürlükte olan vatandaşlık kanununa göz atmak anlamlı olacaktır. Yürürlükte olan 12.06.2009 tarihli Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlık kanununa göre Türk vatandaşlığının kazanılmasının iki temel yolu bulunmaktadır. Bunlardan birisi vatandaşlığın doğum yoluyla kazanılması, diğeri ise vatandaşlığın sonradan kazanılmasıdır. Doğumla kazanılan vatandaşlık soy bağı ve doğum yeri olmak üzere iki yolla gerçekleşir. Sonradan kazanılan vatandaşlık ise; yetkili makam kararıyla vatandaşlığın kazanılması; genel esaslar yoluyla, evlat edinilme, seçme hakkını kullanma şeklinde, evlilik yoluyla vatandaşlığın kazanılması, vatandaşlığın yeniden kazanılması ve vatandaşlığın istisnai olarak kazanılması yollarıyla gerçekleşir (Resmi Gazete, 12.06 2009, Türk Vatandaşlığı Kanunu; 06.04.2010, Türk Vatandaşlığı Kanununun Uygulanmasına Dair Yönetmelik).

5901 sayılı Türk Vatandaşlık Kanunu’na göre vatandaşlık temelde soy esasına dayanmaktadır. Toprak esasına bir diğeri ifadeyle doğum yerine göre vatandaşlık Türkiye’de doğan vatansız statüdekiler için geçerli olması açısından sınırlıdır.

Soy bağı

MADDE 7 – (1) Türkiye içinde veya dışında Türk vatandaşı ana veya babadan evlilik birliği içinde doğan çocuk Türk vatandaşıdır. (2) Türk vatandaşı ana ve yabancı babadan evlilik birliği dışında doğan çocuk Türk

vatandaşıdır. (3) Türk vatandaşı baba ve yabancı anadan evlilik birliği dışında doğan çocuk ise soy bağı kurulmasını sağlayan usul ve esasların yerine getirilmesi halinde Türk vatandaşlığını kazanır.

Doğum yeri

MADDE 8 – (1) Türkiye'de doğan ve yabancı ana ve babasından dolayı doğumla herhangi bir ülkenin vatandaşlığını kazanamayan çocuk, doğumdan itibaren Türk vatandaşıdır. (2) Türkiye'de bulunmuş çocuk aksi sabit olmadıkça Türkiye'de doğmuş sayılır. (Resmi Gazete, 12.06.2009, Türk Vatandaşlığı Kanunu)

Yetkili makam kararı ile vatandaşlığın kazanılmasının genel usul ve esasları çeşitli olmakla birlikte, yeterli düzeyde Türkçe bilmek, kamu düzen ve milli güvenliğini tehdit etmemesi ve en az 5 yıl Türkiye'de ikamet etmesi gereklidir (Resmi Gazete, 12.06 2009, Türk Vatandaşlığı Kanunu). Geçici Koruma Statüsünde bulunan Suriyelilerin vatandaşlığı tek yol olan istisnai yol ise 12. Madde'de açıklanmıştır:

MADDE 12 – (1) Millî güvenlik ve kamu düzeni bakımından engel teşkil edecek bir hali bulunmamak şartıyla Cumhurbaşkanı kararı ile aşağıda belirtilen yabancılar Türk vatandaşlığını kazanabilirler.

a) Türkiye'ye sanayi tesisleri getiren veya bilimsel, teknolojik, ekonomik, sosyal, sportif, kültürel, sanatsal alanlarda olağanüstü hizmeti geçen ya da geçeceği düşünülen ve ilgili bakanlıklarca haklarında gerekçeli teklifte bulunulan kişiler.

b) (Ek: 28/7/2016-6735/27 md.) 4/4/2013 tarihli ve 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun 31 inci maddesinin birinci fıkrasının (j) bendi uyarınca ikamet izni alanlar ile Turkuaz Kart sahibi yabancılar ve bunların yabancı eşi, kendisinin ve eşinin ergin olmayan veya bağımlı yabancı çocuğu.

c) Vatandaşlığa alınması zaruri görülen kişiler.

d) Göçmen olarak kabul edilen kişiler.

(2) (Ek: 19/10/2017-7039/29 md.) Millî güvenlik ve kamu düzeni bakımından engel teşkil edecek hali bulunanların talepleri Bakanlıkça reddedilir. (Resmi Gazete, 12.06 2009, Türk Vatandaşlığı Kanunu)

İstisnai yoldan Türk vatandaşı olmak, ülkeye faydası olabilecek yabancıların eğer güvenlik konusunda bir sorun teşkil etmiyorlarsa Türk vatandaşı olmalarına imkân sağlamaktadır. Yabancı yatırımcıların Türk vatandaşı olması da bu kapsamda değerlendirilebilecek bir uygulama durumundadır. 6 Aralık 2018'de Türk Vatandaşlığı Kanunu'nun Uygulanmasına Dair Yönetmelikte yapılan değişikliğin ardından bir önceki değişiklikle Yabancı yatırımcının yapması gereken 2.000.000. Amerikan Doları'ndan 500.000 Amerikan Doları'na düşürülen miktar, Aralık 2018'deki bu son değişiklik ile 250.000 Amerikan Doları olmuştur (Resmi Gazete, 6 Aralık 2018, Türk Vatandaşlığı

Kanunu'nun Uygulanmasına Dair Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik). Bu değişiklik Türk vatandaşı olmanın kolaylaşması olarak yorumlanmıştır (Koşer Akçapar ve Şimşek, 2018). Bu bağlamda ulusal vatandaşlık rejimi bağlamında yasalar anlamında bir esneme olarak değerlendirilmesi de mümkündür.

2.3.1. Kitlesele Akınlar: Bulgaristan, Irak ve Suriye Göçleri

Türkiye 1989'da cumhuriyet tarihinin ilk toplu göçü /kitlesele akını ile karşı karşıya kalmıştır (İçduygu, 2015). Bu göç 1989 yılında Bulgaristan'dan Türkiye'ye gerçekleşen göçtür. Aslında Cumhuriyetin ilanından 1989 yılına kadar geçen zamanda Bulgaristan'dan belli aralıklarla Türkiye'ye göçler gerçekleşmiş ancak kitlesele nitelik taşımayan zamana yayılmış yer değiştirmeler şeklinde olmuştur. 1925'de Türkiye ile Bulgaristan arasında imzalanan Türk- Bulgar ikamet sözleşmesi kapsamında Türkiye'ye 218.998 kişi gelmiştir. Ancak bu sayıya 1949 yılında, 24 yılda ulaşılmıştır (Göç.gov.tr, 2019) sadece 1989 yılında ise sadece birkaç ayda yaklaşık 400 bin "Bulgar Türkü ya da Pomak (Müslüman Slav) Türkiye'ye göçmüştür" (Kirişçi ve Karaca, 2015, s. 301).

Bulgaristan sınırları içerisindeki Türk nüfusu hem demografik hem de güvenlik açısından tehdit olarak görmüş ve üzerlerindeki baskıyı asimilasyoncu politikalar aracılığıyla arttırmıştır. Türklerin isimlerinin değiştirilmesi, Türkçe eğitimin yasaklanması, camilerde ibadete izin verilmemesi gibi uygulamalar bu asimilasyoncu politikalara örnek teşkil etmektedir (Kirişçi ve Karaca, 2015, s. 301). Bulgaristan'dan gelenler soydaş olarak görülmüş ve toplumsal kabul anlamında büyük bir sıkıntı yaşanmamıştır. Siyasiler ve medyanın etkisiyle oluşan kamuoyu Bulgaristan'dan gelenlere kucak açma yönünde şekillenmiştir (Gökçek, 2017). Bugün bile Suriyeliler ile karşılaştırılırken Bulgaristandan gelenlerin, Türk soyluluk, aidiyet, ya da etnik olarak Türk olmasa da Müslüman olmak ve kendisini Türk olarak görmek bakımından Türk kimliği ile nasıl örtüştüğü vurgusu sıkça karşılaşılan bir durumdur. Bunun bir örneğini çalışma kapsamında kendisi ile bireysel olarak görüşülen TBMM Göç ve Uyum Alt Komisyonu üyesi, İyi Parti milletvekilinin ifadelerinde görmek mümkündür:

Şimdi siz de hatırlarsınız bilirsiniz, uzun yıllar önce Bulgaristan'dan ciddi bir göç aldık. Bu Berene kampları ifadesiyle rahmetli Özal döneminde ama oradaki göç, oradaki insanlar 1. Bulgar değildi, 2. Türk'tü. 3. Müslümandı.

Oradaki insanlar Anadolu'yu Türkiye coğrafyasını anavatan olarak gören, evladı Fatihandı bir anlamda. Yani şunu ifade etmeye çalışıyorum. Biz Balkanlardan ne kadar göç almış isek, aldığımız göçün gelenlerin büyük bir bölümü Türk soyundan artı Türk olmasalar bile biliyorsunuz Balkanları Türkiye'yi geçtikten sonraki o bölgede hangi milletten olursanız olun, Müslümanınız Türk diye lanse ediliyorsunuz. Hani bu da çok güzel bir şey Müslümanla Türklüğü içiçe girdiği bir anlam ifade eder ben Balkanlarda bunu gördüm, hepimiz de yaşıyoruz, ve Balkanlardaki her Müslüman belki etnik olarak Türk değil, belki başka bir milletten Hırvat, ya da Arnavut, ya da Sırp hatta Bosnalı, bunlar Müslüman olmuşsa kendilerini Türk gibi hisseden Anadolu'ya bağlılıkları çok yüksek olan, özellikle Bulgaristan'dan gelenler zaten etnik olarak Türktü. Biz bu göçmenleri Anadolu'ya aldığımızda şunu gördük, bu göçmenler bize artı katma değer sağladı.(TBMM Göç ve Uyum Komisyonu Üyesi, İyi Parti Milletvekili, Bireysel Görüşme, 2019)

Bulgaristan'dan gelenler hızlıca vatandaşlığa alınmıştır (Kirişçi ve Karaca, 2015, s. 303). Erken cumhuriyet döneminden beri 1934 İskân Kanunu'nda da belirtildiği şekliyle (Kirişçi ve Karaca, 2015, s. 302; Soyarık, 2009, s. 141) Türk soyluların ülkeye gelmesine sıcak bakılmıştır. Dolayısıyla Türkiye Cumhuriyeti Bulgaristan'dan gelenlere vatandaşlık vererek geçmiş ile bir süreklilik içinde hareket etmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti tarihinin ikinci kitlesel göçü, Iraktan Türkiye'ye 1991 yılında gerçekleşen kitlesel akındır. Saddam Hüseyin'in saldırılarından kaçan Iraklı Kürtler, Türkiye'ye yönelmiş ve Türkiye Kapılarını 1988'de 50.000 kişiye açmış ve "geçici sığınma kampları"na yerleştirmiştir (Kirişçi ve Karaca, 2015, s. 303-305). 1991 Krizi gerçekleştiğinde ise 50.000 kişiden 30.000'i halen Türkiye sınırları içerisinde yaşamaktaydı (Danış, 2009, s. 16).

Ancak 1991'e gelindiğinde PKK kaynaklı artan şiddet dikkate alınarak Türkiye PKK terör örgütü ile mücadelesi bağlamında bu durumu bir ulusal güvenlik riski olarak değerlendirmiştir (Kirişçi ve Karaca, 2015, s. 298). Bu kez kapılarını açmamış ancak ilerleyen zamanda yaklaşık 500.000 Iraklı'nın (Danış, 2009, s. 16) Türkiye sınırlarını geçmesine engel olunamamıştır. Ancak bu dönemde, Irak'ın kuzeyinde bir güvenli bölge oluşturma konusunda ABD ile anlaşılmış ve 460.000 kişi bu bölgedeki kamplara yerleştirilmiştir ve ardından kısa zamanda insanlar kamplardan çıkarak evlerine yerleşmişlerdir (Kirişçi ve Karaca, 2015, s. 303-305). Bazı kaynaklara göre Ekim 1991'de Türkiye'de geri dönmeyen sadece 5.000 kişi kalmıştır (Danış, 2009, s. 18). Güvenli bölgenin güvenliğini sağlamak adına yapılan Çekiç Güç Harekâtları bir taraftan da bağımsız Kürt devleti kurulmasının işini kolaylaştırıcı olarak yorumlanmış ve sıklıkla bu

dönemde Türkiye'ye geçen Kürtlerin PKK'nın gücünü artırdığı düşünülmüştür (Oran, 1998 akt, Kirişçi ve Karaca, 2015, s. 306). Irak'tan Türkiye'ye yönelen bu göçlerin Türkiye'de Kürt milliyetçiliğini artırdığı ve dolayısıyla Kürt siyasi hareketini güçlendirdiği de savunulmuştur (Şahin ve Düzgün, 2015, s. 186). Dolayısıyla her ne kadar 1990'larda Irak'tan Türkiye'ye yönelen kitlesel akın ile Türkiye'ye gelenler kalıcı olmadıysa da bu göçün etkileri Türkiye'de kalıcı olmuştur. Bulgaristan'dan Türkiye'ye göçenlerin aksine, Iraklı Kürtlere yönelik toplumsal kabul de düşük olmuştur. Temelde güvenlik ve toplumsal düzen üzerinden şekillenen bu yaklaşım Türkiye'nin cumhuriyet döneminden beri süregelen kimin topluma kabul edileceği sorusuna Türkiye Cumhuriyeti'nin geçmiş deneyimleri ile çelişmeyen bir tepki verilmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin karşı karşıya kaldığı son kitlesel göç akını Nisan 2011'de başlayan ve sonraki ay ve yıllarda devam eden Suriye'den Türkiye'ye gerçekleşen göçtür. Suriye'deki iç savaştan kaçan ve komşu ülkelere sığınan insanların sayısı milyonları bulmuştur (UNHCR, 2019a). 2019 yılı itibari ile Suriye'den Türkiye'ye sığınan ve geçici koruma statüsünde bulunan Suriyeli sayısı 3.6 milyonu aşmıştır (goc.gov.tr, 2019a).

Türkiye Cumhuriyeti Suriyelilere yönelik açık kapı politikası izlemiş ve Suriyelileri misafir olarak değerlendirmiştir. Bu değerlendirmenin temelinde Suriye'deki iç savaşın kısa sürede sona ereceği ve geri dönüşün gerçekleşeceği öngörüsü yer almıştır. Suriyelilerin Türkiye'de bulunduğu ilk yıllarda kamp dışındaki nüfusa ilişkin kayıt tutulamamış ve kayıt altına alma işlemi Göç İdaresinin kurulmasının ardından 2013-2014 yıllarında hızlanmış ve 2016 yılında tamamlanmıştır. 2019 yılı itibariyle halen kayıt altında olmayan Suriyelilerin varlığı iddiası mevcuttur.

Suriyelilere yönelik toplumsal kabul ilk yıllarda Suriye'de yaşanan insani kriz dikkate alındığında toplumda yüksek olmuş ve Türk halkı yardımseverlik örnekleri göstermiştir. Bununla birlikte Suriyeliler topluma yük, güvenlik tehdidi ve "bizden oldukça farklı yabancı insanlar" olarak da görülmüşlerdir (Erdoğan, 2017, s. 18). Göçün ilerleyen yıllarında, Suriye'deki savaşın sona ermemiş olması, Türkiye'de artan terör olayları, Avrupa Birliği ile geri kabul konusunda varılan mutabakat ve Suriyelilere vatandaşlık verilebileceğine yönelik yapılan açıklamalar Suriyelilerin kalıcılığına işaret etmiş ve Suriyelilerin kalıcılığı olasılığı ise toplumda Suriyelilere yönelik rahatsızlığın artmasına neden olmuştur. Ancak, ekonominin kötüleşmesini bu rahatsızlığın nedenleri arasında ilk

sırada saymak mümkündür. Bu tepkiler çoğunlukla Suriyelilerin daha rahat yaşadığı, Türk vatandaşlarının sırtından geçindiği, vatanları için kalıp savaşmak yerine kaçtıkları, Suriyeliler Türkiye’de keyif çatarken Mehmetçiğin Suriye’de şehit olduğu ifadeleriyle #suriyelileristemiyoruz, #suriyeliler, #Suriyeli, #SuriyelilerDefoluyor #suriyeliistemiyoruz, #SuriyelilerDefolsun, #ülkemdesuriyeliistemiyorum hashtagleri altında paylaşılmıştır. Sınır ötesi harekâtlarda şehitlerin gelmeye başlaması bu karşılaştırmayı ve Suriyelilere yönelik olumsuz bakış açısını derinleştirmiştir.¹² Suriyelilerin Türkiye’deki 8 yılını toplumsal anlamda bu şekilde okumak mümkünken devlet tutumu bağlamında açık kapı ile başlayan süreci, insani yardıma yapılan vurgu, vicdani sorumluluklar ve ensar muhacir ilişkisi şeklinde özetlemek mümkündür. Ancak, bu politikanın topluma yansımalarının oldukça düşük olduğunu ve Suriyelileri çok az kişinin “din kardeşi ve bizden birileri” (Erdoğan, 2017, s. 18) olarak nitelendirdiği sonucuna ulaşan alan çalışmaları (Erdoğan, 2017) bulunmaktadır.

Suriyelilerin kanunlar bağlamında vatandaşlığa bir etkisi olduğu savunulmuştur (Koçer-Akçapar ve Şimşek, 2017). Son 8 yılda kanunlarda yapılan değişiklikler, Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’nun çıkarılması, bu kanuna istinaden Geçici Koruma Yönetmeliği’nin çıkarılması ve istisnai yoldan vatandaşlık konusunda yatırımcılara vatandaşlık verilmesinin kolaylaştırılması konusundaki vatandaşlık verme konusundaki esneklik anlamında değişiklik sayılabilir. Koçer-Akçapar ve Şimşek’ e göre, yeni vatandaşlık kanunu son göç akımlarının bir sonucu olarak gerçekleşmiştir. Bunun amacı ekonomik ve sosyal sermayesi olan nitelikli göçmenleri ödüllendirmek ve diğerlerinin entegrasyonunu kolaylaştırmaktır (2017, s. 176). Benzer bir şekilde Ahmet İçduygu da Uluslararası Koruma Kanunu’nun her ne kadar AB ile uyum kapsamında çıkarılmış olsa da Suriyelilerin durumunun bunda bir etken olduğunu savunmuştur (İçduygu, 2017, s. 29). Dolayısıyla, zorunlu askerlik konusunda yapılan değişikliği de Suriyeliler ve sınır ötesi harekâtlar bağlamında değerlendirmek mümkün görünmektedir.

Diğer taraftan belirtmek gerekir ki kanunlarda esneme olarak okunan bu durumla birlikte bir taraftan da tezin son bölümünde detaylı olarak incelenecek olan haklar ve sorumluluklar, sınır kontrolü, güvenlik, demografik endişeler bağlamı başta olmak üzere

¹² Ahmet İçduygu Suriyelilerin siyasallaşmasını küresel düzeyde siyasallaşmış bir konu olmasına karşın, 2015 yazında Avrupa’ya geçmeye çalışan mültecilerin durumu ile Türkiye’de siyasallaştığını savunmuştur. (2017, s. 33)

Türkiye’de ulusal vatandaşlık rejiminin özelliklerini güçlendirici söylemler de de artış meydana gelmiştir.

Suriye’deki krizin sona ermemiş olması ve Türkiye’ye yönelik artan güvenlik tehdidi ve yeni kitlesel göçler olasılığı karşısında Suriye’nin kuzeyine yönelik harekâtlar Fırat Kalkanı, Zeytin Dalı ve son olarak Barış Pınarı Harekâtları düzenlenmiştir. Harekâtlar, Suriyelilerin geri dönüşü için hem gerekli hem de insani olan tek yol olarak görülmüştür. Geçen süre içerisinde ise uyum çalışmalarına başlanmış ve ilk kez Mart 2018’de Türkiye Büyük Millet Meclisi İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu, Mülteci Hakları Alt Komisyonu tarafından Göç ve Uyum Raporu hazırlanmış ve Mülteci Hakları Alt Komisyonu’nun adı 3 Mart 2018’de Göç ve Uyum Alt Komisyonu olarak değiştirilmiştir. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü bünyesinde uyum buluşmaları ve bunlara benzer çeşitli etkinlikler düzenlenmektedir. Bununla birlikte göçü yönetme politikasının bir parçası olarak nitelikli Suriyelilere vatandaşlık verilmektedir. Bu bağlamda vatandaş olan Suriyeliler ile ilgili rakamlar 2017 Mayıs ayında 12.000 (TBMM Alt Komisyon Raporu, 2018) 2019 Mayıs ayında 75.000 (TBMM Göç ve Uyum Alt Komisyonu Başkanı, Ak Parti Milletvekili, Bireysel Görüşme, 2019) ve 2019 Kasım ayında 100.000’e yakın (TBMM Alt Komisyonu Tutanağı, 2019b, s. 21) olarak ifade edilmiştir.

Bu noktada devlet tutumunu gönüllü geri dönüşlerin teşviki ve kalıcı olanlar için ise uyum politikaları olarak özetlemek mümkündür. Harekâtlar sonucunda 2.10.2019 tarihinde Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan tarafından açıklanan geri dönüş verisi 360.000 Suriyelidir (Yenişafak, 2019).

Son dönemde gerçekleşen bir diğer önemli durum İdlip’ten gelen göçün sınır ötesinde karşılanması durumudur. Bu kez Türkiye sınır ötesinde önlem almıştır. Türkiye’nin insani yardım söyleminde bir değişiklik olmamakla birlikte, güvenli bölgeyi çözüm olarak daha ön planda tuttuğu görülmektedir. Bu bağlamda resmi açıklamalarda , Barış Pınarı harekâtı Suriyelilerin güvenli geri dönüşü için önemli addedilmiştir¹³(CnnTürk, 2019, Kasım 9).

¹³ 2018 yılında Esad ülkeden göç edenleri ülkeye geri çağırdı (ensonhaber.com, 2018) ve mal beyanında bulunmalarını mal beyanında bulunulmayan taşınmazların kamulaştırılacağını ve Suriye’de yaşayanlara dağıtılabileceğini duyurdu (HaberTürk, 2018). Böylelikle Suriye’lilerin dönüşünün önünde bu türden engeller de bulunmaktadır. Barış Pınarı Harekâtı ile Suriyelilerin geri dönebilecekleri güvenli bölgenin oluşturulması öngörülmüştür.

Suriyelilerin Türkiye’deki mevcut hukuki statüleri, demografik yapıları ve bu başlık altında özetle ele alınan konular bu tez çalışmasının 3. Bölümünde deytaylı bir şekilde ele alınmıştır.

2.4. TÜRKİYE’DE ULUSAL VATANDAŞLIK REJİMİNİN ÖZELLİKLERİNE DAİR TESPİTLER

Türkiye Cumhuriyetinde vatandaşlık herşeyden önce haklar ve sorumluluklar bağlamında tanımlanmış eşit yasal bir statüdür. Tüm vatandaşlarını eşit sayar. Vatandaşlar hak taşıyıcısıdır ve “insan hakları” perspektifi söz konusudur. Türkiye’de vatandaşlık rejiminin temel bir özelliği sorumluluklara yaptığı vurgunun haklara göre daha çok ön planda olmasıdır. Bu açıdan literatürde cumhuriyetçi vatandaşlığa daha yakın olarak konumlandırılır (Kadıoğlu, 2012; 2009; Keyman, 2009; Soyarık-Şentürk, 2009).

Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığı ülkesel (territorial)dir. Sınırları belirlidir ve sınırları korumak üzerine politika üretmiştir. Tehdit olarak gördüklerini ülke sınırları dışında tutmaya yönelik politikalar izlemiştir. Bu bağlamda Türkiye Cumhuriyeti’nin güvenlik, toplumsal düzen ve demografik yapı gibi kaygıları vatandaşlık politikasında etkilidir.

Tipik bir ulusal vatandaşlık rejimi özelliği olarak ulus vatandaşa eşittir ve her ne kadar homojen olmasa da toplumu homojen olarak tahayyül etmeyi tercih eder (Baban, 2009; Keyman ve İçduygu, 2009). Dolayısıyla toplumu oluşturan vatandaşlara yönelik varsayımsal bir homojenlik sözkonusudur. Bu varsayımsal homojenlik Türk adı etrafında tanımlanan eklektik bir kimlikten hareket eder. Bu kimliğin bileşenlerini başlangıçta Osmanlı’dan miras kalan Osmanlı-Müslüman unsurları ve etnik-kavimsel Türklerdir (Karpat, 2014). Daha sonra cumhuriyet döneminde Osmanlı Müslüman unsurları dışında Türk ve akraba topluluk unsuru Türk kimliğine eklemlenir. Türk ve akraba topluluklar Müslümandır. Bu noktada Müslüman olmak birleştirici bir unsurdur ancak her Müslüman bu kimliğin bir parçası değildir. Ümmet bu noktada ulus ötesi bir aidiyet olarak dışarıda kalır. Osmanlı-Müslüman unsurları her zaman Türkçe konuşan ya da etnik olarak Türk olan kimliklerden oluşmak durumunda da değildir. Balkanlarda yaşayan Müslümanlar bu duruma örnek teşkil etmektedir. Burada Müslüman eşittir Türk denklemi devreye girer, ancak bu Türk kimliğinin inşası sürecinde kendisini etnik kökeni ile tanımlayan Osmanlı

unsurlarını kapsamaz. Bu noktada Türküm diyebilen Müslüman Türk ulusal kimliğinin bir parçası olarak görülür.

Türkiye Cumhuriyeti'nde çok olağan olarak vatandaşlığın önemli bir boyutu da psikolojik boyuttur. Bu psikolojik boyutu aidiyet hissi ve ülkü birliği ile ifade etmek mümkündür. Tasada kıvançta bir olma, birlik ve beraberlik ruhu taşıma, kendisini Türk hissetme söylemleri bu bağlamda değerlendirilebilir niteliktedir. Vatandaşlık erdemi olarak ise fedakarlık, vatan uğruna gerekirse canını vermek ve bedel ödeme Türkiye'de ulusal vatandaşlık rejiminin önemli bir parçası durumundadır.

Çalışmanın bu bölümünde, Türkiye'de ulusal vatandaşlık rejiminin niteliğine dair tespitlerde bulunulmuştur. Türkiye'de kimlik ve vatandaşlığın inşası sürecinde Osmanlıdan miras kalan demografik yapı, kurumlar ve düşünsel zemine değinilmiştir. Osmanlı'da tebaadan vatandaşa dönüşme sürecini aynı zamanda modernleşme ve devletin merkezileşmesi sürecinin bir sonucu olarak görmek mümkündür. II. Mahmut dönemindeki yenilikler; vergi sistemi, özel mülkiyetin önünü açacak düzenlemeler ve nüfus sayımı; 1839 Tanzimat Fermanı ile tebaanın canı, malı ve namusunun güvence altına alınması, iltizam sisteminin yerine yeni bir vergilendirme sistemi getirilmesi, zorunlu askerlik ve tüm tebaa için yasa önünde eşitlik (Zürcher, 2015, s. 84) tebaa ve devlet ilişkisini modern devletteki devlet vatandaş ilişkisine yakınlaştırma olarak değerlendirilmiştir. Benzer bir şekilde, 1876 Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesi ile ilk kez "Osmanlı uyrukluğunun kazanılması ve kaybedilmesi" ile ilgili düzenlemelerin yapılması (Üstel, 2006, s. 166) ve daha net bir şekilde 1876 Kanuni Esasi'de Osmanlı egemenliğindeki herkesin Osmanlı olarak ifade edilmesi modern ulus devletin egemenlik ve ulus ilişkisine denk düşen bir ilişki kurulmasına yardımcı olmuştur. Haklar ve sorumluluklar ekseninde vatandaşlık konusunda ise II. Meşrutiyet, tüm bu süreçlerin en belirginini olmuştur. II. Meşrutiyet ile dernek kurma özgürlüğü ve seçimler ile sivil ve siyasal haklar genişlemiştir. Cumhuriyetçi vatandaşlığın önemsedığı bir özellik olarak vatandaşların eğitimi konusunda, II. Mahmut döneminden itibaren okullaşma anlamında başlayan süreç ise Türkiye Cumhuriyeti'ne miras kalan bir perspektif olmuştur.

Osmanlıdan kalan yasal kurumsal mirası bu şekilde özetlemek mümkünken, kimlik anlamında Osmanlıcılık, İslamcılık ve Türkçülük akımlarının izini sürmek önemli bulunmuştur. 19.yy'de Osmanlı Devleti, iç muhalefet, dış baskı ve milliyetçi akımların

tebaası üzerindeki olumsuz etkisi tehditlerine karşı toplumu bir arada tutacak bir kimlik arayışına girmiş ve ilk çözümü Osmanlı kimliğini savunmak olmuştur (Karpat, 2004; Saybaşı, 2000; Zürcher, 2004; 2015) . Halkı Osmanlı olarak adlandırmak bir tarafta çözümlenin önüne geçmek adına yapılırken diğer tarafta merkezi bir devlet olarak Osmanlı Devletinin milletini/vatandaşını oluşturma çabasıdır (Karpat, 2004; Zürcher, 2004). Toplum bir arada tutma konusunda başarıya ulaşamasa da Osmanlılık Türkiye Cumhuriyetine Müslüman unsurlara daha sonra Türk kimliği olarak ifade edilecek siyasi bir kimlik kazandırma konusunda etkili olmuştur (Karpat, 2004, s. 32). İslamcılık Müslüman unsurları bir arada tutmak üzere düşünülmüş ancak sonuç vermemiştir ve artık Türkçülük koşulların bir gereği olarak (Karpat, 2004) ortaya çıkmıştır. Bu üç akım da Osmanlı'nın son dönem politikasında yönlendirici unsur olmamıştır, araçsaldılar (Zürcher, 2004) ancak Türk ulusal kimliğinin oluşumunda etkilidirler. Osmanlıdan Türkiye Cumhuriyetine miras kalan Türk kimliği eklektik bir kimliktir. Bu kimlik hem Osmanlılık, hem İslamcılık hem de Türkçülüğün öğeleri olarak; etnik-kavimsel Türklük, Osmanlı ve Müslüman unsurların eklemlenmesi sonucudur (Karpat, 2004, s. 43).

Türkiye Cumhuriyetinde vatandaşlık rejiminin niteliği başlığı altında yapılan ilk tespit Türkiye'de vatandaşlığın siyasi yönüne dairdir. Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığı zaman zaman etnik temellere vurgu yapmakla birlikte (Kadıoğlu, 2009, Soyarık, 2000; 2009) siyasi temellere dayanır ve sorumluklara yaptığı vurgu ile Fransız vatandaşlık modeline benzetilmiştir (Kadıoğlu 2009, 2012; Keyman, 2009; Soyarık-Şentürk, 2009). Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığı sorumluluklara vurgu yaparken sorumlulukları neredeyse hakların önkoşulu olarak gördüğü (İçduygu ve Kaygusuz, 2004) de savunulmuştur. Daha liberal anlamda haklar ve özgürlüklerin ön plana çıkması 2000li yılları bulmuştur (İnce, 2012). Bir diğer tespit ise ulusal vatandaşlık rejimlerinin tipik bir özelliği olarak toplumu etnik ve kültürel olarak homojen varsaymaktır. Türkiye Cumhuriyeti'nde vatandaşlık rejimi bu anlamda farklılıkları özel alan ile sınırlı görmüştür (Baban, 2009).

Türkiye Cumhuriyeti'nin ulus oluşturma sürecindeki ilk büyük insan hareketliliği Yunanistan ile 1923'de yapılan mübadele olmuştur. Mübadele, Müslüman ve Hristiyan nüfusun değişimi olarak gerçekleştirilmiş olması açısından dini homojenliğin ulus

oluşturma sürecinde tercih edildiği (Macar, 2015; Zürcher, 2004) durumunu ortaya koymuştur. 1934 yılında kabul edilen İskân Kanunu Türkiye’de kimlerin göçmen olabileceğine yönelik ilk resmi belge niteliği taşımaktadır. Bu kanunda “Türk soyundan” ve “Türk kültürüne bağlı” ifadeleri ile Türklük vurgusu yapılmıştır. Ancak bu noktada kimlerin Türk olarak kabul edildiğini anlamak adına çalışmada Türkiye’nin kapılarını açtığı göçmenler hakkında verilere yer verilmiştir. Bu verilerden hareketle ulaşılan sonuçta, kitlesel akınlar olarak 1989 Bulgaristan, 1991 Irak ve 2011 Suriye göçü dışarıda tutulmak kaydıyla, Türkiye’ye göç edenlerin Müslüman, Türk ya da Türk dil ailesine bağlı akraba topluluklardan oldukları görülmüştür. Daha açık bir şekilde bu durumu Türkiye Cumhuriyeti’ne kabul edilenlerin Osmanlı Müslüman tebaası ya da Müslüman ve Türk soylu/ akraba topluluklardan geldiği görülmüştür. İskân Kanununun bu vurgusu 2006 yılındaki yenilenen İskân Kanunu’nda da korunmuştur.

Bulgaristan, Irak ve Suriye göçleri de toplumsal kabul ve devlet tutumu anlamında Türkiye’de vatandaşlık rejiminin özellikleri, ya da topluma kimlerin kabul gördüğü ile ilgili bilgi verir niteliktedir. 1989 Bulgaristan’dan gelenler Müslüman eşittir Türk olarak, topluma kabul edilmiş ve devlet tutumu olarak da kısa sürede vatandaşlığa alınmıştır. Bu anlamda İskân Kanunu’nun Türk kültürü vurgusu bağlamında ve Türkiye Cumhuriyeti’nin geçmiş deneyimleri bağlamında tutarlı bir tepki verilmiştir. Irak konusunda ise durum farklı olmuş, Irak’tan gelen Kürtler daha çok güvenlik endişesi ve toplumsal düzene tehdit bağlamında değerlendirilmiş ve tampon bölgenin kurulmasının ardından büyük oranda geri dönüş gerçekleştirilmiştir.

Suriye’den gerçekleşen göç ise hem Bulgaristan hem de Irak göçünden farklı bir durum ortaya çıkarmıştır. Suriyeliler Türkiye’de geçici koruma kapsamına alınmıştır. Geçici koruma vatandaşlığa genel usuller yoluyla geçiş için gerekli geçerli ikamet koşulu sağlamamakla birlikte eğitim, sağlık ve iş piyasasına katılma konularında vatandaşların sahip olduğu bazı haklara sahip olunmasına imkân vermiş ve geri göndermeme ilkesi bağlamında Türkiye’de kalış süresini sınırlandırmamıştır. Bu açıdan, Türkiye’deki Suriyelilerin durumu aynı zamanda vatandaş olmayan, genellikle geçici yasal statülerde bulunan ancak buldukları ülkelerde vatandaşvari hakları deneyimleyen ve litertürde karmaşık /kırılgan vatandaşlık olarak ele alınan durumu da örneklendirir nitelikte olmuştur. Nitelikli Suriyelilere vatandaşlık vermek ve tüm geçici korunanlar için uyum

öngörülmüştür. Ekim 2019 itibari ile toplamda 360.000 Suriyeli geri dönmüş (Yenişafak, 2019) ve bu sayının güvenli bölgenin oluşturulmasının ardından daha da artacağı öngörülmüştür. Göçün ilk yıllarında Türk toplumu Suriyelilere yönelik misafirperverlik ve yardımseverlik örnekleri göstermiştir. Bununla birlikte, ilerleyen yıllarda Suriyeli'deki savaşın sona ermemiş olması, Türkiye'de artan terör olayları, bölgeden IŞİD ve YPG'den kaçan yeni kitlelerin Türkiye'ye sığınması ile yeni göç dalgalarının oluşması, Geri Kabul Anlaşması bağlamındaki tartışmalar ve vatandaşlık tartışmalarının Suriyelilerin Türkiye'de kalıcı olacağına dair bir algı yaratmış olması ve belki en önemlisi olarak ekonomideki kötüye gidiş ile toplumda Suriyelilere karşı hoşnutsuzluk artmıştır. Suriyelilerin Türkiye'de vatandaşlık kanunu bağlamında bir değişikliğe neden olduğu savunulmuştur (Koçer-Akçapar ve Şimşek, 2017). Koçer-Akçapar ve Şimşek, vatandaşlık kanunundaki son değişiklikleri nitelikli göçmenleri ödüllendirmek ve diğerlerinin entegrasyonunu kolaylaştırmak amacıyla yapılan değişiklikler olarak değerlendirmişlerdir.

Haklar ve sorumluluklar, eşit yasal statü, ülkesellik, homojen toplum varsayımı, aidiyet hissi ve fedakârlık erdemi Türkiye Cumhuriyeti'nde vatandaşlık rejiminin niteliğine yönelik temalar olarak tespit edilmiştir. Detaylı bir şekilde ifade etmek gerekirse; Türkiye'de vatandaşlık haklar ve sorumluluklar temelinde tanımlanan vatandaşların yasalar önünde eşitliğini öngören bir statüdür. Sorumluluklara yaptığı vurgu, haklara yaptığı vurgudan daha fazladır. Ülkeseldir; sınırları belirlidir ve bu sınırları ve içerisindeki yapıyı korumak gibi bir kaygısı vardır. Bu nedenle tehdit olarak gördüklerini ülkeye kabul etmemeye yönelik politika geliştirmiştir. Güvenlik, demografik yapının bozulması ve toplumsal düzen ve asayişin bozulması gibi endişeleri vatandaşlığa yönelik politikasında etkilidir. Ulus vatandaşa eşittir ve toplumu homojen bütünlük olarak varsayar. Bu noktada Türk adı ile ifade edilen eklektik kimliği bu homojenliğin temsilcisi olarak görür. Türk kimliğini ise Osmanlı'dan miras kalan Osmanlı Müslüman unsurlar (Türkçe konuşmak ya da etnik Türk olmak durumunda değildir) ve etnik-kavimsel Türkler, 2. Dünya Savaşı sonrasında ise Müslüman olan Türk ve akraba topluluklar unsuru eklenir. Müslüman olmak birleştirici unsur gibi görünmekle birlikte her Müslüman bu kimliğin bir parçası değildir. Ümmet bu anlamda Türk ulusal kimliğinin dışındadır. Türkiye'de vatandaşlık rejiminin bu özellikleri aynı zamanda tipik bir ulusal vatandaşlık rejimi olması anlamına da gelmektedir

3. BÖLÜM

TÜRKİYE’DE GEÇİCİ KORUMA KAPSAMINDA BULUNAN SURIYELİLER: GENEL BİLGİLER VE YASAL STATÜLERİ

Çalışmanın bu bölümünde ülkelerindeki iç savaştan kaçarak Türkiye’ye sığınan Suriyeliler ile ilgili çeşitli istatistikler, yasal durum ve demografik yapılarına ilişkin durumlarını kapsayan verilere yer verilmiştir. Suriyelilerin geçici koruma kapsamında olmalarından kaynaklanan haklarına, geri kabul anlaşması bağlamında gelişen sürece ve muhalefet tarafından nasıl karşılandığına, Türkiye’de eğitim almakta olan Suriyeliler konularında bilgi verilmiştir. Bu bölüm ile amaçlanan Türkiye’ye kitlesel olarak göç etmiş ve halen yaşamını Türkiye’de sürdürmekte olan Suriyeliler ile ilgili çalışmanın son bölümünü oluşturan parlamenter partilerin Suriyelilere yönelik söylemlerinin dayandığı temeller ile ilgili bilgilerin ortaya konulmasıdır. Böylelikle parti söylemlerinin daha iyi anlamlandırabileceği düşünülmüştür.

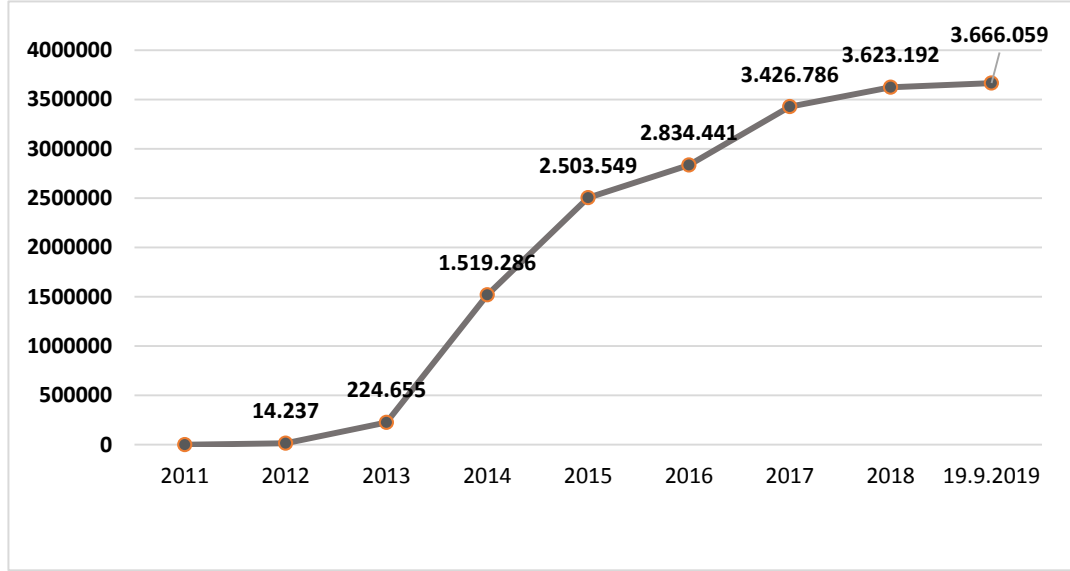
3.1. TÜRKİYE’DEKİ SURIYELİLER: GENEL BİLGİLER

Suriye Arap Cumhuriyeti’nde 15 Mart 2011 tarihinde başlayan rejim karşıtı gösteriler yaklaşık 8 yıldır süren ve 400.000 insanının ölümüne (CNN, 2019) 5.625.871 Suriyelinin komşu ülkelere sığınmasına (UNHCR, 2019a) ve Suriye içerisinde 6.6 milyon Suriyeli’nin yerlerinden edilmesine (UNHCR, 2019b) neden olan ve halen devam eden kanlı bir savaşa ve sadece Suriye’yi değil komşusu olan ülkeleri de etkileyen büyük bir insanlık dramına dönüşmüştür. Ülkelerindeki savaştan kaçan Suriyelilerin Türkiye’ye ilk kitlesel akını, rejim karşıtı gösterilerin başlamasından çok kısa bir süre sonra, 29 Nisan 2011 tarihinde, Cilvegözü sınır kapısından girişlerle olmak üzere 252 kişilik bir grupla başlamış ve sonraki yıllarda artarak devam etmiştir (Erdoğan, 2016, s. 69).

Türkiye savaştan kaçan ve kendisine sığınan Suriyelilere yönelik politikasını ‘açık kapı’ politikası olarak adlandırmış ve sınır geçişlerine izin vermiştir. 2012 yılında Türkiye’ye sığınan kayıtlı Suriye vatandaşı sayısı 14.237 iken bu rakam 2013 yılında 224.655, 2014 yılında 1.519.286, 2015 yılında 2.503.549, 2016’da 2.834.441, 2017’de 3.426.786, 2018

yılında 3.623.192 ve 2019 yılı Ekim ayında 3.666.059' a ulaşmıştır. Aşağıda Türkiye Cumhuriyeti Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün bu rakamlara ilişkin grafik yer almaktadır.

Şekil 1: Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyelilerin Yıllara Göre Dağılımı

Kaynak: T.C. GİGM verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır (goc.gov.tr, 2019a).

Grafik'te göze çarpan önemli bir artış döneminden bahsetmek mümkündür. Bu artış 2013 yılından sonra özellikle 2014-2015 yılları arasındaki artıştır. Bu dönemdeki artışı açıklayabilecek durumlardan birisi Türkiye'ye sığınan Suriyelilerin ilk etapta kayıt altına alınamayıp ilerleyen yıllarda bu işlemin tamamlanmaya çalışılmasıdır. Öyle ki Murat Erdoğan'ın (2015) aktardığına göre, Türkiye'de yaşayan Suriyeliler arasında kayıt altına alınanların oranı 22 Ağustos 2014 tarihinde %50 iken "bu oran İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün BMMYK'nin teknik desteği ile yaptığı yoğun çalışmalar neticesinde Nisan 2015'de %90'ı aşmıştır" (Erdoğan, 2015, s. 321). 2016 yılına gelindiğinde ise AFAD başkanı Suriyelilerin tamamına yakınının biyometrik kayıt altına alındığını ifade etmiştir (TBMM Alt Komisyon Tutanağı, 2016) Türkiye'de halen kayıt altına alınmamış Suriyelilerin olduğu hatta bu sayının azımsanmayacak kadar yüksek olduğu da tartışılmakta olan bir iddia olarak devam etmektedir. Bunun bir örneği bu tez çalışması kapsamında görüşülen Türkiye Büyük Millet Meclisi, İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu, Göç ve Uyum Alt Komisyonu Cumhuriyet Halk Partili Üyesi, Şanlıurfa milletvekili tarafından şu şekilde ifade edilmiştir; "(Şanlıurfa'da) 450.000 devletin

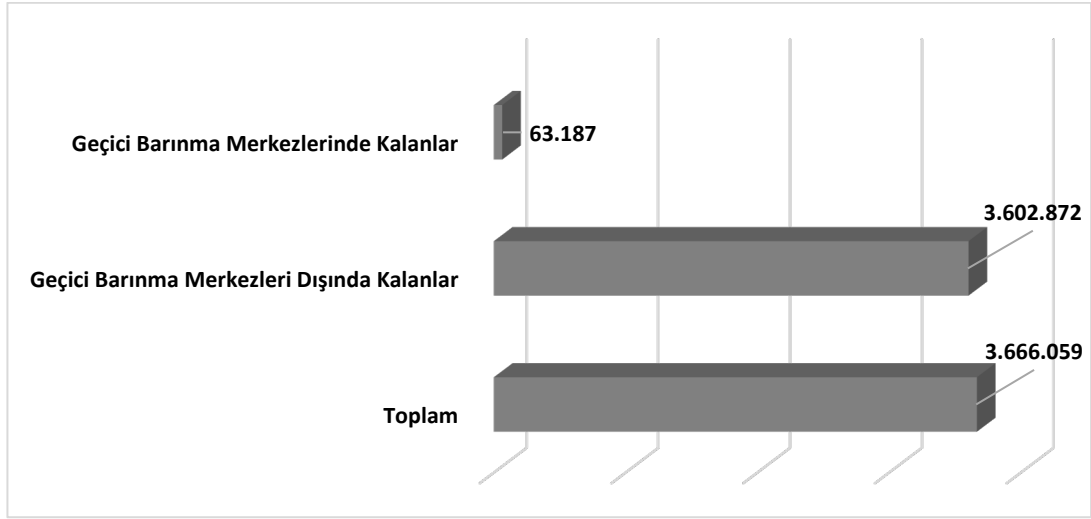
kayıtlarında olan, 150.000, bizim yaptığımız analizlere göre 150.000 de kayıt dışı insan (Suriyeli) var” (TBMM Göç ve Uyum Alt Komisyonu üyesi, CHP Milletvekili, Bireysel Görüşme, 2019).

Artışı açıklayabilecek bir diğer durum ise “rejimin baskısından kaçan Sünni Arap’ların” (Erdoğan, 2015, s. 317) yanısıra, 2014 yılının başından itibaren bölgedeki savaşın önemli bir unsuru olan Irak Şam İslam Devleti (İŞİD)’den kaçan başta Kürtler, Ezidiler, Nusayriler ve diğer grupların da Türkiye’ye gelmesi (Erdoğan, 2015, s. 317) durumudur. “Sadece 18-24 Eylül 2014 tarihlerinde Kobani’den İŞİD saldırılarından kaçan 180.000 civarında” (Erdoğan, 2015, s. 318) Suriyeli Türkiye’ye kabul edilmiştir. Dönemin AFAD Başkanı Fuat Oktay da benzer bir şekilde üç gün içinde 200 bine yakın Suriyelinin Türkiye’ye giriş yaptığını ifade etmiştir (TBMM Alt Komisyon Tutanağı, 2016, Ocak 21, s. 14).

Türkiye’nin açık kapı politikası 8 Ocak 2016 tarihinde havayolu ve deniz yolu ile Türkiye’ye giriş yapacak olan Suriyelilere yönelik vize uygulamasının başlatılması (T.C Dışişleri Bakanlığı, 2015) haricinde, karayolundan gelenler için halen devam etmiştir. Bununla birlikte, Ağustos 2019’dan sonra İdlip’ten Türkiye’ye doğru yönelen göç dalgasında Türkiye ilk önlemlerini Türkiye sınırının ötesinde alma kararı vermiştir (Milliyet, 2019b).

Türkiye’ye de geçici koruma altında bulunan 3.666.059 Suriyeliden 63.187’si Geçici barınma merkezlerinde kalırken, 3.602.872’si Türkiye’de çeşitli illerde barınma merkezleri dışında yaşamlarını sürdürmektedir (goc.gov.tr, 2019).

Şekil 2: GBM İçinde ve Dışında Barınan Suriyeliler

Kaynak: T.C. GİGM verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır (goc.gov.tr, 2019a).

Tablo 1: Geçici Koruma Altında Bulunan Suriyelilerin GBM'ne Göre Dağılımı

İL	GBM ADI	GBM MEVCUDU	TOPLAM
ADANA (1)	Sarıçam	17.690	17.690
KİLİS (1)	Elbeyli	9.469	9.469
KAHRAMANMARAŞ (1)	Merkez	11.382	11.382
HATAY (3)	Altınözü	2.691	11.179
	Yayladağı	4.334	
	Apaydın	4.154	
OSMANİYE (1)	Cevdetiye	13.467	13.467
Toplam		63.187	
GEÇİCİ BARINMA MERKEZLERİ DIŞINDA BULUNAN SURIYELİ SAYISI		3.602.872	

*20/09/2019 İtibariyle

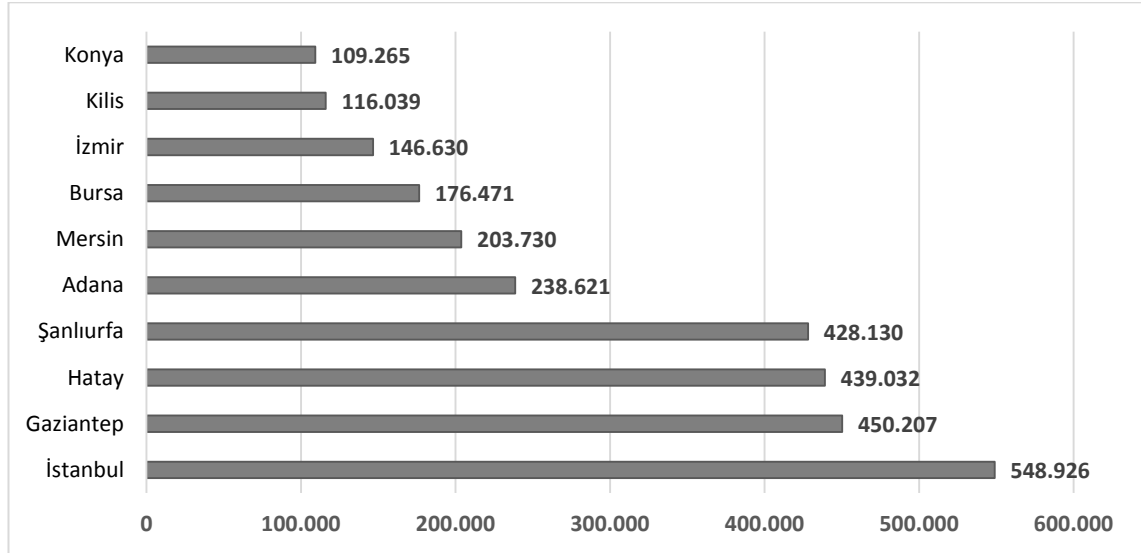
Kaynak: T.C. GİGM verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır (goc.gov.tr, 2019a).

İstanbul 548.926¹⁴ geçici koruma kapsamında kayıtlı Suriyeli ile Türkiye'de en çok Suriyeli geçici korunan barındıran il durumundadır. İstanbul'un ardından en fazla Suriyeli nüfusa sahip il, 450.207 kişiyle Gaziantep'tir. Gaziantep'i 430.359 Suriyeli ile Şanlıurfa,

¹⁴ İstanbul'da 18 Temmuz 2019 verilerine göre, 547.485 (goc.gov.tr, 2019, Temmuz) geçici koruma kapsamında Suriyeli bulunmaktaydı. Eylül ayında ise bu rakam 1441 kişi azalmıştır. Bu azalmada İstanbul'da kayıtlı olmayan Suriyelilerin kayıtlı oldukları illere gönderilmesi uygulamasının etkisi bulunmaktadır.

439.132 kişiyle Hatay, 203.730 kişiyle Mersin izlemektedir. Suriyeli nüfusun en az olduğu il 20 kişi ile Bayburt. İl nüfusu ile Suriyeli nüfusun karşılaştırma yüzdesi en yüksek olan il %81.40 ile Kilis iken, karşılaştırma yüzdesi en düşük olan il ise %0,10 ile Zonguldak'tır (goc.gov.tr, 2019a).

Şekil 3: Geçici Koruma Altındaki Suriyelilerin Yoğun Olarak Yaşadığı İller

T.C. GİGM verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır (goc.gov.tr, 2019a).

Tablo 2: İllere Göre Geçici Koruma Altındaki Suriyeliler

İL SIRA	İLLER	KAYIT EDİLEN	NÜFUS	İL NÜFUSUNA ORANI	İL SIRA	İLLER	KAYIT EDİLEN	NÜFUS	İL NÜFUSUNA ORANI
	TOPLAM	3.666.059	82.003.882	4,47%		TOPLAM	3.666.059	82.003.882	4,47%
1	ADANA	238.621	2.220.125	10,75%	42	K.MARAŞ	92.868	1.144.851	8,11%
2	ADİYAMAN	26.031	624.513	4,17%	43	KARABÜK	869	248.014	0,35%
3	AFYON	7.858	725.568	1,08%	44	KARAMAN	787	251.913	0,31%
4	AĞRI	1.092	539.657	0,20%	45	KARS	180	288.878	0,06%
5	AKSARAY	3.068	411.172	0,74%	46	KASTAMONU	2.397	383.373	0,63%
6	AMASYA	742	337.508	0,22%	47	KAYSERİ	79.915	1.389.680	5,75%
7	ANKARA	93.930	5.503.985	1,71%	48	KIRIKKALE	1.640	286.602	0,57%

8	ANTALYA	1.816	2.426.356	0,07%	49	KIRKLARELİ	2.700	360.860	0,75%
9	ARDAHAN	123	98.907	0,12%	50	KIRŞEHİR	1.391	241.868	0,58%
10	ARTVİN	35	174.010	0,02%	51	KİLİS	116.025	142.541	81,40%
11	AYDIN	7.999	1.097.746	0,73%	52	KOCAELİ	57.498	1.906.391	3,02%
12	BALIKESİR	4.702	1.226.575	0,38%	53	KONYA	109.127	2.205.609	4,95%
13	BARTIN	156	198.999	0,08%	54	KÜTAHYA	842	577.941	0,15%
14	BATMAN	22.418	599.103	3,74%	55	MALATYA	28.297	797.036	3,55%
15	BAYBURT	20	82.274	0,02%	56	MANİSA	14.515	1.429.643	1,02%
16	BİLECİK	596	223.448	0,27%	57	MARDİN	87.553	829.195	10,56%
17	BİNGÖL	1.091	281.205	0,39%	58	MERSİN	203.533	1.814.468	11,22%
18	BİTLİS	1.041	349.396	0,30%	59	MUĞLA	15.332	967.487	1,58%
19	BOLU	2.654	311.810	0,85%	60	MUŞ	1.484	407.992	0,36%
10	BURDUR	8.767	269.926	3,25%	61	NEVŞEHİR	9.939	298.339	3,33%
11	BURSA	176.471	2.994.521	5,89%	61	NİĞDE	4.778	364.707	1,31%
22	ÇANAKKALE	5.997	540.662	1,11%	63	ORDU	683	771.932	0,09%
23	ÇANKIRI	550	216.362	0,25%	64	OSMANİYE	51.268	534.415	9,59%
14	ÇORUM	2.638	536.483	0,49%	65	RİZE	977	348.608	0,28%
15	DENİZLİ	12.649	1.027.782	1,23%	66	SAKARYA	16.486	1.010.700	1,63%
16	DİYARBAKIR	33.045	1.732.396	1,91%	67	SAMSUN	6.071	1.335.716	0,45%
17	DÜZCE	1.873	387.844	0,48%	68	SİİRT	4.062	331.670	1,22%
18	EDİRNE	1.074	411.528	0,26%	69	SİNOP	144	219.733	0,07%
19	ELAZIĞ	14.009	595.638	2,35%	70	SİVAS	4.069	646.608	0,63%
30	ERZİNCAN	108	236.034	0,05%	71	ŞANLIURFA	428.007	2.035.809	21,02%
31	ERZURUM	1.117	767.848	0,15%	72	ŞIRNAK	15.023	524.190	2,87%
32	ESKİŞEHİR	4.959	871.187	0,57%	73	TEKİRDAĞ	14.637	1.029.927	1,42%
33	GAZİANTEP	450.207	2.028.563	22,19%	74	TOKAT	1.014	612.646	0,17%
34	GİRESUN	179	453.912	0,04%	75	TRABZON	3.313	807.903	0,41%
35	GÜMÜŞHANE	109	162.748	0,07%	76	TUNCELİ	54	88.198	0,06%

36	HAKKARİ	5.252	286.470	1,83%	77	UŞAK	2.365	367.514	0,64%
37	HATAY	439.031	1.609.856	27,27 %	78	VAN	2.147	1.123.784	0,19%
38	İĞDIR	87	197.456	0,04%	79	YALOVA	3.905	262.234	1,49%
39	İSPARTA	6.727	441.412	1,52%	80	YOZGAT	4.544	424.981	1,07%
40	İSTANBUL	548.916	15.067.724	3,64%	81	ZONGULDAK	600	599.698	0,10%
41	İZMİR	1 46.630	4.320.519	3,39%					

Kaynak: T.C. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır (goc.gov.tr, 2019a).

Türkiye’de geçici koruma statüsünde bulunan Suriyelilerin dışında ikamet izni ile Türkiye’de bulunanlar da mevcuttur. T.C. Göç idaresi Genel Müdürlüğü’nün 2018 verileri bağlamında ifade edilecek olunursa, Türkiye’de ikamet izni kapsamında bulunan 99.643 Suriyeli vardır. Bu sayının 74.930 kısa dönem ikamet iznine sahip olanları ifade etmektedir. Bunun dışında 4.056 Suriyeli aile ikamet izni, 3.555 Suriyeli ise öğrenci ikamet izni ile Türkiye’de bulunmaktadır. 16.783 Suriyeli ise çalışma izni kapsamında Türkiye’de bulunmaktadır (goc.gov.tr, 2018).

3.2. TÜRKİYE’DEKİ SURİYELİLERİN YASAL STATÜLERİ

Türkiye’deki Suriyelilerin yasal statülerini belirleyen unsurları uluslararası hukukta yer alan düzenlemeler; İnsan Hakları Evrensel Beyanname, Mültecilerin hukuki durumuna dair sözleşme (Cenevre Sözleşmesi), Mültecilerin Hukuk Statüsüne İlişkin 1967 Protokolü, Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme; Türkiye’nin tarafı olduğu anlaşmalar; Türkiye ile Avrupa Birliği Arasında 18 Mart 2016 Tarihinde Varılan Mutabakat; ulusal hukukta yer alan düzenlemeler; Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, Uluslararası İşgücü Kanunu, Geçici Koruma Yönetmeliği, Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik, Uluslararası Koruma Başvuru Sahibi ve Uluslararası Koruma Statüsü Sahibi Kişilerin Çalışmasına Dair Yönetmelik şeklinde sıralamak mümkündür (TBMM Alt Komisyon Raporu, 2018).

Suriye'deki savaştan kaçarak Türkiye'ye sığınan Suriyeliler sıklıkla "Suriyeli mülteciler" ya da "Suriyeli Sığınmacılar" olarak ifade edilmiş olmalarına karşın Türkiye Cumhuriyeti'nin 24 Ağustos 1951 tarihinde imzaladığı Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme'sine (Cenevre Sözleşmesi) koymuş olduğu coğrafi çekinceye dolayı sığınmacı statüsüne sahip değildir. Türkiye Cumhuriyeti bu çekinceyi Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme'nin 42. Maddesine dayanarak koymuştur ve Madde 1-A'da¹⁵ aşağıdaki şekilde ifade edilmiştir:

- B. (1) İşbu Sözleşme'nin amaçları bakımından kısım A, Madde 1'deki "1 Ocak 1951'den önce meydana gelen olaylar" ifadesi, ya,
- (a) "1 Ocak 1951'den önce Avrupa'da meydana gelen olaylar"; veya
- (b) "1 Ocak 1951'den önce Avrupa'da veya başka bir yerde meydana gelen olaylar" anlamında anlaşılacak ve her Taraf Devlet bu Sözleşme'yi imzaladığı, tasdik ettiği veya ona katıldığı sırada bu Sözleşme'ye göre taahhüt ettiği yükümlülükler bakımından bu ifadenin kapsamını belirten bir beyanda bulunacaktır (Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme, 1951).

Türkiye bu çekince bağlamında yalnızca Avrupa'dan gelenlere mülteci statüsünü tanımıştır. "Misafir" olarak nitelendirilen Suriyelilerin hukuki statüsü ilk olarak 2013 yılında Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ile kanunun 91. Maddesi kapsamında açıklığa kavuşmuş ve 22.10.2014 tarihinde bu kanun kapsamında yürürlüğe giren Geçici Koruma Yönetmeliği ile netlik kazanmıştır. Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun kapsamında¹⁶ uluslararası koruma ve ayırt edici özellik olarak kitlesel akımlar sonucu ülkeye sığınanlara yönelik geçici korumadan bahsedilmiştir. Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun 91. Maddesiyle ise geçici koruma

¹⁵ "Madde 1- A. İşbu Sözleşme'nin amaçları bakımından "mülteci" kavramı: 1 Ocak 1951'den önce meydana gelen olaylar sonucunda ve ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle, yararlanmak istemeyen; yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen her şahsa uygulanacaktır" (Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme, 1951)

¹⁶ "Kapsam MADDE 2 – (1) Bu Kanun, yabancılarla ilgili iş ve işlemleri; sınırlarda, sınır kapılarında ya da Türkiye içinde yabancıların münferit koruma talepleri üzerine sağlanacak uluslararası korumayı, ayrılmaya zorlandıkları ülkeye geri dönemeyen ve kitlesel olarak Türkiye'ye gelen yabancılara acil olarak sağlanacak geçici korumayı (...)kapsar." (Resmi Gazete, 2013, Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu).

detaylandırılmıştır: “ Ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen yabancılara geçici koruma sağlanabilir” (Resmi Gazete, 2013, Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu).

Geçici Koruma Yönetmeliği içerisinde ise geçici koruma:

Ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak veya bu kitlesel akın döneminde bireysel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen ve uluslararası koruma talebi bireysel olarak değerlendirmeye alınamayan yabancılara sağlanan korumayı (Resmi Gazete, 2014, Geçici Koruma Yönetmeliği)

ifade edecek şekilde tanımlanmıştır. Suriyelilerin durumu Geçici Madde 1 ile geçici koruma statüsü olarak netleştirilmiştir:

GEÇİCİ MADDE 1-(1) 28.4.2011 tarihinden itibaren Suriye Arap Cumhuriyeti’nde meydana gelen olaylar sebebiyle geçici koruma amacıyla Suriye Arap Cumhuriyeti’nden kitlesel veya bireysel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen Suriye Arap Cumhuriyeti vatandaşları ile vatansızlar ve mülteciler, uluslararası koruma başvurusunda bulunmuş olsalar dahi geçici koruma altına alınırlar. Geçici korumanın uygulandığı süre içinde, bireysel uluslararası koruma başvuruları işleme konulmaz. (Resmi Gazete, 2014, Geçici Koruma Yönetmeliği)

Geçici koruma yönetmeliğinin netleştirdiği önemli bir diğer konu ikamet hakkı ve vatandaşlık hakkı ile ilgilidir. Geçici Koruma Yönetmeliği’nin 25. Maddesi’ne göre, geçici koruma statüsüne sahip olmak ikamet iznine sahip olmak anlamına gelmemektedir. Bunun yansıması ise vatandaşlığa geçişte bir önkoşul olan geçerli ikamete sahip olmama durumudur. Diğer bir ifade ile Türkiye’de geçici koruma kapsamında bulunan kişiler bu statüde uzun yıllar kalsalar dahi, geçici koruma statüsünde buldukları takdirde normal süreçlerden genel usuller ile Türk vatandaşlığına geçiş hakları bulunmamaktadır (Resmi Gazete, 2014, Geçici Koruma Yönetmeliği).

Geçici Koruma Yönetmeliği aynı zamanda geçici koruma statüsünde bulunanların can güvenliğini öncelikli tutarak 6. Madde’de yaşam ve özgürlük hakkının ihlal edilebileceği bir yere geri gönderilmeyeceklerini de taahhüt etmektedir. Ayrıca Geçici Koruma

Yönetmeliği'nin 24. Madde'sine göre geçici koruma altında bulunanların kamu düzeni, sağlığı ve güvenliği açılarından tehdit teşkil etmedikleri sürece illerde yaşamalarının önü açıktır (Resmi Gazete, 2014, Geçici Koruma Yönetmeliği).

Geçici Koruma Yönetmeliği'nde, Türkiye'de, içinde Suriyeliler geçen tartışmaların büyük bir çoğunluğunun ana eksenini oluşturan 'haklar' meselesi de açıklığa kavuşturulmuştur. Bu haklar yönetmelikte hizmetler başlığı altında sağlık hizmetleri, eğitim hizmetleri, iş piyasasına erişim hizmetleri, sosyal yardım ve tercümanlık hizmetleri olarak sıralanmıştır. Yönetmelikte sağlık hizmetleri ile ilgili öne çıkan koşulları, geçici korunanlara yönelik sağlık hizmetlerinin Sağlık Bakanlığı'nın kontrol ve sorumluluğunda olduğu, acil ve temel olan sağlık hizmetleri¹⁷ bağlamında tedavi ve

¹⁷ “MADDE 27- (1) Aşağıda belirtilen sağlık hizmetleri geçici barınma merkezlerinin içinde ve dışında Sağlık Bakanlığının kontrolü ve sorumluluğunda yapılır veya yaptırılır. a) Sağlık hizmetlerini yürütmek üzere sürekli faaliyet gösterecek sağlık merkezleri kurulabilir. Sağlık merkezinin bulunması halinde, yeterli sayıda ambulans ve sağlık personeli bulundurulur. b) Temel ve acil sağlık hizmetleri ile bu kapsamdaki tedavi ve ilaçlardan hasta katılım payı alınmaz. c) İkinci ve üçüncü basamakta sunulan sağlık hizmetleri de dâhil olmak üzere, sağlık hizmeti bedelleri; Sosyal Güvenlik Kurumu Başkanlığı tarafından genel sağlık sigortalıları için belirlenmiş olan sağlık uygulama tebliğindeki bedeli geçemez. ç) Sunulan sağlık hizmeti bedeli, Sağlık Bakanlığı kontrolünde, Sosyal Güvenlik Kurumu Başkanlığı tarafından genel sağlık sigortalıları için belirlenmiş olan sağlık uygulama tebliğindeki bedeli geçmeyecek şekilde AFAD tarafından ödenir. d) Geçici korunanlar acil ve zorunlu haller dışında, özel sağlık kuruluşlarına doğrudan başvuramazlar. e) Bulaşıcı hastalık riskine karşı gerekli tarama ve aşılar yapılarak her türlü önlem ve tedbir alınır. f) Üreme sağlığıyla ilgili olarak yetkili personel tarafından bilgilendirme yapılır ve destek faaliyetleri yürütülür. g) Kişisel veya toplu kullanım alanlarının sağlığa uygunluğu kontrol edilerek, tespit edilen aksaklıkların giderilmesi ve geçici barınma merkezlerinin bulunduğu çevre koşullarının sağlık açısından uygun hale getirilmesi sağlanır. ğ) Geçici korunanlar arasında madde bağımlılığı veya psikolojik sorunları olduğu tespit edilenler hakkında sağlık kurumuna nakli de içerebilecek şekilde gerekli tedbirler alınır. h) Çocuklara yönelik gerekli aşıların yapılması amacıyla gerekli tedbirler alınır. ı) Barınma merkezleri oluşturulurken gerekli olan uygun fiziki donanım kurulur ve Sağlık Bakanlığına teslim edilir. (2) Geçici korunanlara sağlık hizmetlerine ilişkin olarak yapılan yardımlar Sağlık Bakanlığı koordinasyonunda yürütülür. (3) Aşı ile koruyucu sağlık hizmetleri sunumunun gecikmeksizin ve sürekli uygulanabilmesi için geçici korunanların kimlik beyanı ve tespiti yapılarak, adres değişiklikleri ivedilikle Sağlık Bakanlığımıza bildirilir. (4) Sınırı ilk geçişlerinde ve acil durumlarda, henüz kayıt işlemlerini tamamlamamış olan bu Yönetmelik kapsamındaki yabancılara, sağlık hizmetlerinden yararlanabilmeleri için kimlik bilgilerine göre işlem yapılır. (5) Geçici korunanlara sağlanacak psiko-sosyal hizmetler, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından 3.1.2014 tarihli ve 28871 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan Türkiye Afet Müdahale Planı'nda da belirtilen geçici korunanlara sağlanacak psiko-sosyal hizmetlerde destek çözüm ortakları ile yürütülür. (6) Bu madde kapsamında sağlanacak temel ve acil sağlık hizmetlerine karşılık olarak sağlık hizmet sunucularına bir bedel ödenmesinin zorunlu olması halinde; Sosyal Güvenlik Kurumu Başkanlığı tarafından genel sağlık sigortalıları için belirlenmiş olan birim fiyatları geçecek veya daha düşük iskontoyu içerecek şekilde fiyat uygulaması yapılamaz. Aşılar hariç

ilaçlardan hasta katılım payı alınmayacağı, ikinci ve üçüncü basamak sağlık hizmetleri de dâhil olmak üzere sağlık hizmetleri bedellerinin AFAD tarafından ödeneceği, sağlık hizmet bedelleri belirlenirken Sosyal Güvenlik Kurumu'nun genel sağlık sigortalıları için belirlediği bedellerin esas alınacağı, sağlık hizmet bedelinin bu bedelden yüksek olamayacağı, geçici korunanların acil ve özel durumlar dışında özel sağlık kuruluşlarından yararlanamayacağı, bulaşıcı hastalıklara karşı taramalar yapıp, gerekli önlemlerin alınacağı ve aşılamların yapılacağı ve aşılar dışında Sosyal Güvenlik Kurumu'na bedeli karşılanmayan sağlık hizmetlerinin geçici korunanlara da sağlanmayacağı şeklinde sıralamak mümkündür. Geçici korunanların ihtiyaç duymaları halinde sosyal yardımlardan faydalanabilecekleri ve yine ihtiyaç duymaları halinde tercümanlık hizmetlerinden ücretsiz olarak faydalanabilecekleri yönetmeliğin 30. ve 31. Maddelerinde belirtilmiştir (Resmi Gazete, 2014, Geçici Koruma Yönetmeliği).

Geçici koruma statüsünde bulunanların eğitimleri konusunda yetkili olan kurum Milli Eğitim Bakanlığı olarak yönetmelikte belirtilmiştir. Milli eğitim mevzuatına göre geçici korunan 36-66 aylık çocuklara okul öncesi eğitim verilebilir, ilköğretim ve ortaöğretimi ile ilgili faaliyetleri Milli Eğitim Bakanlığı mevzuatına göre belirlenir, lisans, yüksek lisans ve doktora düzeyindeki eğitim faaliyetlerinden ise Yükseköğretim Kurulu sorumludur. Milli Eğitim Bakanlığı ve Yükseköğretim Kurulu geçici korunanların daha önceki eğitimleri ile ilgili değerlendirme ve denklik yetkisine sahiptir. Geçici korunanların çalışmaları için gerekli izini Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'ndan alacakları ve bu izinlerin geçici koruma sona erdiğinde sona ereceği yönetmelikte yer almıştır.

Yönetmelikte geçici korumanın sonlandırılmasına ilişkin hususlarda bulunmaktadır. Yönetmelikte geçici koruma Bakanlar Kurulu kararı ile sonlandırılacağı (Resmi Gazete, 2014, Geçici Koruma Yönetmeliği) yer almıştır. Geçici koruma yönetmeliği bir taraftan ikamet ile ilgili düzenlemesi ile Türkiye'de geçici koruma kapsamında bulunan Suriyelilerin vatandaşlığının önünü kapatırken diğer taraftan da hizmetler başlığı altında açıklığa kavuşturduğu sağlık, eğitim sosyal hizmetler gibi alanlarda Suriyelilere vatandaşvari haklar vermektedir.

olmak kaydıyla bu madde kapsamına girenlere Sosyal Güvenlik Kurumunca bedeli karşılanmayan sağlık hizmetleri kapsamında sağlık hizmeti verilemez.”

Türkiye Cumhuriyeti'nin Suriyelilere sağlamış olduğu geçici korumanın niteliği Göç ve Uyum Alt Komisyonu Başkanı, Ak Parti Milletvekili tarafından ise şu şekilde ifade edilmiştir:

Geçici koruma statüsünün başındaki geçici kelimesi hem psikolojik, hem sosyolojik hem de hukuki olarak Suriyelilerin geri dönüş süreçlerini kolaylaştıracak bir statüdür. Zaten bu statü, Avrupa'da uygulandığı gibi değildir artık, biz bu statünün üzerini doldurmuşuzdur. Göçmenlerin ve mültecilerin hakları konusunda mülteci *plus* uygulamalar vardır bu statünün içerisinde, tek devam ettirmemizin sebebi bu Suriyelilerin er geç kendi ülkelerine dönüşleri süreçlerini, gönüllü geri dönüş süreçlerini kolaylaştırma anlamında bu statünün devamlı olması gerektiğini düşünüyorum. Biz Suriyelileri o bölgeye döndüreceğiz, eğer döndürmezsek, ortada bir kitlesel göç var, o bölge başka terör örgütleri tarafından doldurulur ve yeni sorunlar ortaya çıkar. Biz orada güvenli bölgeyi NATO ile veya uluslararası kuruluşlarla veya kendimiz sağladığımız andan itibaren oraya barış geldiği andan itibaren burdaki kardeşlerimizin hepsi de dönmek istiyorlar, ben sahada kendim hem bilimsel araştırmalar yaptım hem de yüzyüze. Görüyorum ki bu insanlar kendi mahallelerine, kendi vatanlarına dönmek istiyorlar, dolayısıyla dönecekler. Bu Türkiye'de de hem onlara verdiğimiz uyum çalışmaları hem onların okul, çocuklarının okullara devam etmesi, hem üçüncü kişilere ihtiyaçları olmadan becerileri ve bilgilerinin arttırılması çalışmaları sonunda bu kişiler bu coğrafyada kendi vatanlarını yeniden imar edecekler ve nasıl Osmanlıda bu coğrafya da 500 yıl barış olduysa bir yüzyıl sonra tekrar bu barışın bu coğrafyaya hüküm süreceğini düşünüyorum. (TBMM Göç ve Uyum Alt Komisyonu Başkanı, Ak Parti Milletvekili 1, Bireysel Görüşme, 2019)

Bu ifadelerde, geçici koruma statüsünün geri dönüşü psikolojik, sosyolojik ve hukuki açıdan kolaylaştırıcı olduğu ve uyum çalışmalarının da ileride bölgede barışın sağlanmasında önemli bir rol oynayacağı göze çarpmaktadır.

Türkiye'de geçici koruma altında bulunan Suriyeliler ile ilgili bir diğer yasal düzenleme Türkiye'de geçici koruma altında bulunanların çalışmalarıyla ilgili usul ve esasları belirlemek amacıyla 15.01.2016 tarihinde yürürlüğe giren Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik'tir. Bu yönetmeliğe göre, geçici koruma statüsündeki yabancılar Türkiye'de çalışabilmek için çalışma izni almak zorundadır, çalışma iznine başvurularını geçici koruma altına alındıktan 6 ay sonra yapabilirler ve çalışma izni muafiyeti yalnızca tarım ve hayvancılık alanlarında mevsimlik çalışacak olanlar için geçerlidir (Resmi Gazete, 2016, Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik).

3.2.1. Geri Kabul Anlaşması, Vize Muafiyeti ve 18 Mart 2016 Tarihinde Varılan Mutabakat

“Avrupa Birliği ile Geri Kabul Anlaşması ve Vize Muafiyeti Yol Haritası eş zamanlı olarak 16 Aralık 2013 tarihinde Ankara’da imzalanarak 25 Haziran 2014 tarihinde TBMM tarafından onaylanmıştır” (goc.gov.tr, 2015). 1 Ekim 2014 tarihinde anlaşmaya taraf ülkelerin vatandaşları için geçerli olmak üzere yürürlüğe konulmuştur. Üçüncü ülke vatandaşlarıyla ilgili hükümler ise üç yıl sonra yürürlüğe girmek üzere anlaşmaya varılmıştır (goc.gov.tr, 2015).

18 Mart 2016 tarihinde Türkiye ile Avrupa Birliği arasında varılan mutabakat ise Türkiye’deki Suriyelilerin durumuna yönelik bir başka uygulamayı hayata geçirmiştir. Bu mutabakat ile Ege Denizi’nin düzensiz göçmenlerin geçişi için bir güzergâh olma durumunun ortadan kaldırılması ve Türkiye’nin düzensiz göçmenlerin Avrupa’ya geçişindeki “transit” konumunun ortadan kaldırılması amaçlanmıştır (TBMM Alt Komisyon Raporu, 2018, s. 27). Mutabakat kapsamında “1’e 1 formülü” olarak ifade edilen durum düzensiz göçmenlerin Türkiye’de birikmesini önleyeceği gerekçesiyle 4 Nisan 2016 tarihinden itibaren uygulanmaya başlamıştır. “1’e 1 formülü”ne göre, Türkiye’nin Yunanistan’ın kabul ettiği her bir düzensiz göçmen karşılığında Avrupa Birliği ülkelerine, Birleşmiş Milletler Kırılmalılık Kriterleri bağlamında 1 Suriye uyruklu yerleştirilecektir ve bu sayı ilk etapta 72.000 olarak belirlenecek, 1’e 1 formülü kapsamında geri Avrupa Birliği ülkelerine yerleştirilen düzensiz göçmen sayısı 72.000’i geçtiği takdirde yeniden değerlendirme yapılacaktır (TBMM Alt Komisyon Raporu, 2018, s. 27).

Avrupa Birliği ile Geri Kabul Anlaşması ve görüşmeleri sonucu ortaya konan bu mutabakat Türkiye’de özellikle bu formül ve vize muafiyeti bağlamında yoğun bir şekilde tartışılmış, özellikle Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde geçen hararetli tartışmalarda muhalefetin yoğun eleştirilerine maruz kalmıştır. Cumhuriyet Halk Partili milletvekillerinin Türkiye’ye Suriyeliler için yapılan yardımın anlamsız olduğunu, Türkiye’nin vize muafiyetinden daha büyük sorunları olduğunu ve bu anlaşmayla Türkiye’nin büyük bir mülteci kampına dönüşeceğini iddia etmişlerdir:

Değerli milletvekilleri, bugüne kadar, Hükûmet olarak Suriyeli sığınmacılara 8 milyar dolar harcamışız. Avrupa Birliği Edirne ve Ege'deki adalardan kendi ülkelerine gelmek isteyen, gelen mültecileri yeniden Türkiye'ye göndermek ve mülteci akınına dur demek için Türkiye'ye 3 milyar avro rüşvet teklif etti. Bu 3 milyar avro rüşvet, Suriyeli sığınmacıları ve diğer sığınmacıları düşündüğümüzde kişi başına 1.363 avro yapıyor; biz 8 milyar dolar harcamışız, bize verilen para 1.363 avro. Türkiye Suriyeli ve diğer mültecilerle ilgili, kişi başına 1.363 avroyla Avrupa Birliği'nin sınır bekçiliğini yapmaya aday. Bu savaşın beş, on yıl daha süreceği söyleniyor, yani bu savaş beş, on yıl daha sürdüğünde Türkiye Avrupa Birliğiyle yapmış olduğu, imzaladığı bu sözleşmeyle de büyük bir mülteci kampı hâline gelecek (TBMMTD, CHP Milletvekili, 23 Aralık 2015, 26(1), B. 18).

Benzer kaygılar Halkların Demokrasi Partisi Milletvekilleri tarafından da dile getirilmiştir:

Değerli milletvekilleri, tabii, bu bir haftadır, muhtemelen önümüzdeki günlerde de yoğunca bu Meclisin gündemine gelecek olan Avrupa uyum süreci veya vize serbestisi uğruna yoğun sözleşmelerin kabulüyle ilgili bir süreci yaşayacağız. Hiç şüphesiz, özellikle Şansölye Merkel'in vaadine dayanarak hem yoğun olarak Avrupa'ya sığınmak durumunda olan Suriyeli göçmenlerin ve genel olarak Asyalı göçmenlerin Türkiye'de... Türkiye'nin, bir bakıma, Avrupa için açık bir kamp hâline getirilmesi, mülteci kampı hâline getirilmesi...(TBMMTD, HDP Milletvekili, 26 Nisan 2016, 26(1), B. 81)

Milliyetçi Hareket Partisi de diğer muhalefet partileriyle aynı endişeleri taşımış ve bu durumun güvenlik riski oluşturmakla birlikte Türkiye'nin demografik yapısını değiştirmek gibi bir risk de taşıdığını savunmuştur:

Bunun dışında Avrupa Birliği daha ne dayatıyor bize? Avrupa Birliği birtakım fonlar verecekmiş. Diyor ki siz benim çöplüğüm olun ama ben de size fonlar vereceğim. Türkiye'nin hani ekonomisi bu kadar iyi, bu kadar atladı patladı ekonomi, döviz rezervi, Merkez Bankası. Avrupa Birliği'nin bizim mültecileri kabul etme karşısında vereceği fonlara ihtiyacımız olduğunu belli eder bu kanun. Yani o fonlara bizim ihtiyacımız var, ekonomik açıdan değerlendirin bu hadiseyi. Sayın Bakan 2 bin tane adam ne yapar ki dedi. Doğru, kendisine göre öyle bir rakam çıkartmış. Ama biraz evvel Sayın Korutürk bir rakam verdi. 500 bin Avrupa'ya giden mülteci var, bunun da yüzde 50'si Türkiye üzerinden gidiyor. 250 bin, çoğu Bangladeş, Somali, Afrika kökenli mültecinin Türkiye'ye geldiğini düşünün her yıl. Dört yıl, 1 milyon kişi. Bakın, Suriyeli 1 milyon kişi var Türkiye'de. Türkiye'nin demografik yapısı farkına varmadan ciddi ciddi değiştiriliyor. 1 milyon Suriyeli mülteciyi insan hakları adına, Müslümanlık adına aldık şu anda 1 milyon aramızda, kaynağı belli olmayan, kimliği belli olmayan, nerede yaşadığı, ne yaptığı belli olmayan 1 milyon bu ülkenin kültürüyle

bağdaşmayan insanı bu coğrafyada barındırıyoruz. (TBMMTD, MHP Milletvekili, 25 Haziran 2014, 24(4), B.108)

TBMM Göç ve Uyum Alt Komisyonu Üyesi, İyi Parti milletvekili de geri kabul anlaşmasını kabul etmenin büyük bir yanlış olduğunu savunmuştur:

Türkiye’deki göçmen meselesini ya bize göndermeyin elimizdeki lüzumsuz veya ihtiyaç dışı kaçak yollarla gelenleri geriye alın sanki bunun müsebbibi Türkiyeymiş gibi biz de size 3 kuruş para verelim, içinden seçelim 1000 kişi 3000 kişi 5000 kişi, öyle mi bunun zaten 10 milyonluk, 20 milyonluk, 50 milyonluk, toplumumuz içerisinde bunu bizim için de Avrupa için de söylüyorum. Sorun olmaz, toplum içerisinde eritiriz. Ama bizim istediğimizi alalım, istemediğimizi size gönderelim. E biz napalım, e size canım biz para verelim. Yani tabiri caizse insanın kalitesi malzemeye bir tutulmaz ama işimize yarayanı biz alalım işimize yaramayanlar sizde kalsın. Türkiye böyle bir Türkiye değil. Bir kere böyle bir anlaşmayı kabul etmek zaten en büyük yanlıştır. Ha Avrupa’ya ya da dünyaya “bak işte bunlara destek vermezseniz kapıları açarız” dış politikada böyle şeylerin devlet yönetim anlayışında, hoş olmayan Türk milletine yakışmayan, tavidir. (TBMM Göç ve Uyum Alt Komisyonu Üyesi, İyi Parti Milletvekili, Bireysel Görüşme, 2019)

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü’nün 2019 verilerine göre Geri Kabul Anlaşması kapsamında Türkiye’den toplam 22.729 Suriyeli Avrupa Birliği ülkelerine gönderilmiştir (goc.gov.tr, 2019b).

Tablo 3: Birebir Formülü Kapsamında Türkiye’den Ayrılan Suriyeliler

ÜLKE	TOPLAM
GENEL TOPLAM	22.729
ALMANYA	8.212
FRANSA	4.268
HOLLANDA	4.033
FİNLANDİYA	1.536
İSVEÇ	1.318
BELÇİKA	1.301
İSPANYA	602
İTALYA	382
AVUSTURYA	213
LÜKSEMBURG	206
HIRVATİSTAN	202
PORTEKİZ	198

LİTVANYA	102
ESTONYA	59
LETONYA	46
SLOVENYA	34
MALTA	17

*10/07/2019 İtibariyle

Kaynak: T.C. GİGM verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır (goc.gov.tr, 2019a).

4 Nisan 2016 tarihinden 2019 yılına kadar geçen süre içerisinde Geri Kabul Anlaşması kapsamında Türkiye'ye yeniden giriş yapan düzensiz göçmen sayısı ise 1884 kişidir (goc.gov.tr, 2019b).

Tablo 4: 2016 Yılı Nisan Ayından Sonra Teslim Alınan Düzensiz Göçmenler

UYRUK	TOPLAM	UYRUK	TOPLAM
GENEL TOPLAM	1884	GENEL TOPLAM	1884
PAKİSTAN	718	LÜBNAN	6
SURİYE	357	FİLDİŞİ	5
CEZAYİR	194	TUNUS	5
AFGANİSTAN	111	HAİTİ	4
BANGLADEŞ	103	MALİ	4
IRAK	96	DOMİNİK	3
FAS	56	HİNDİSTAN	3
İRAN	51	SİERA LEONE	3
MISIR	26	KONGO	2
NİJERYA	20	YEMEN	2
SRİ LANKA	17	BURKİNA FASO	1
KAMERUN	17	GAMBİYA	1
DEMOKRATİK KONGO	16	KOMORLAR	1
FİLİSTİN	12	NİJER	1
NEPAL	11	SUDAN	1
GİNE	10	ÜRDÜN	1
MYANMAR	9	ÖZBEKİSTAN	1
SENEGAL	8	ZİMBABWE	1
GANA	7		

Kaynak: T.C. GİGM verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır (goc.gov.tr, 2019a).

Türkiye Yunanistan ile olan ikili geri kabul anlaşmasını 15 Temmuz darbe girişimi sonrasında darbecilerin iadesini gerçekleştirmediği gerekçesiyle 7 Haziran 2018 tarihinde askıya almıştır (Hürriyet, 2018, Haziran 6). Mevlüt Çavuşoğlu 22.07.2019 tarihinde Avrupa Birliği ile olan geri kabul anlaşmasının vize serbestisi ile aynı zamanda

gerçekleşmesi gerektiği, vize serbestisinin henüz hayata geçirilmediği gerekçesiyle askıya alındığını açıklamıştır (Milliyet, 2019a).

Bununla birlikte Türkiye'nin bir düzensiz göç güzergâhına dönüşmemesi için ise çaba sarfedilmektedir. İçişleri Bakanı Süleyman Soylu Türkiye'nin bir transit geçiş yoluna dönüşmemesi için sahil güvenlik tedbirlerini sıkı tuttukları açıklamasını yapmış ve gerekçe olarak Avrupa ülkelerini kastederek “kimseye kıyak olsun diye yapılan değil Türkiye için...terör, uyuşturucu, kaçakçılık, illegalite, sigara kaçakçılığını neredeyse yok ettik ki çoğu PKK'nın elindeydi, onlar şimdi insan kaçakçılığına yöneliyor” ifadelerini kullanmış ve durumun Türkiye için güvenlik sorunu boyutuna işaret etmiştir. (CNNTÜRK, 2019, Kasım 9)

3.3. SURİYELİLERİN DEMOGRAFİK YAPISI

Türkiye’de geçici koruma statüsünde bulunan toplam 3.634.378¹⁸ Suriyelinin 1.967.697’si erkek, 1.666.681’i kadın nüfustur. Suriyelilerin yaşlara göre nüfus dağılımına bakıldığında 0-4 yaş arası nüfusun 533.979 ile nüfusun en yoğun olduğu yaş aralığı olduğu görülmektedir. Bu rakama 5-9 yaş arası 495.191 nüfus da eklendiğinde Türkiye’de geçici koruma kapsamında bulunan toplamda 1 milyona yakın 0-9 yaş arası çocuk nüfus bulunduğu göze çarpmaktadır (goc.gov.tr, 2019a).

Tablo 5: Geçici Koruma Altındaki Suriyelilerin Demografik Dağılımı

YAŞ	ERKEK	KADIN	TOPLAM
TOPLAM	1.967.697	1.666.681	3.634.378
0-4	276.120	257.859	533.979
5-9	255.076	240.115	495.191
10-14	199.770	185.176	384.946
15-18	149.752	123.172	272.924
19-24	317.612	229.299	546.911
25-29	205.235	146.508	351.743
30-34	169.485	124.476	293.961
35-39	119.924	94.739	214.663
40-44	79.209	69.982	149.191
45-49	58.708	55.849	114.557
	47.462		

¹⁸ Suriyelilerin demografik yapılarına ilişkin veriler son olarak Temmuz 2019’da güncellenmiştir. Bu çalışma tamamlandığında Türkiye’de geçici koruma statüsünde bulunan toplam Suriyeli sayısı 3.666.059’dur.

50-54	47.462	45.406	92.868
55-59	33.041	33.330	66.371
60-64	23.076	23.762	46.838
65-69	15.149	15.777	30.926
70-74	8.532	9.168	17.700
75-79	4.732	5.948	10.680
80-84	2.628	3.281	5.909
85-89	1.427	1.881	3.308
90+	759	953	1.712

*18/07/2019
İtibarıyla

Kaynak: T.C. GİGM verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır (goc.gov.tr, 2019a).

Türkiye’de Kasım 2018 itibarıyla 1 milyon 47 bin okul çağında Suriyeli nüfusu bulunmaktadır. Bu nüfus içerisinde örgün eğitimde ya da geçici eğitim merkezlerinde eğitim alan öğrenci sayısı 651.842’dir. Suriyelilerin ilköğretim için okullaşma oranı %97; 382.000 ilköğretim çağındaki çocuktan 374.000’i 4+4+4 lük sistemin ilk basamağında eğitim almaktadır. Bu rakam ortaokul için yaklaşık 300.000 çağ nüfusu içinden 175.000. lisede ise oran daha da azalarak 269.000 çağ nüfusundan 70.000 şeklindedir. Toplamda Türkiye’de geçici koruma kapsamında bulunan okul çağındaki Suriyelilerin okullaşma oranı %62’dir (TBMM Alt Komisyon Tutanağı, 2018, s. 6-13). Türkiye’de yükseköğretimde kayıtlı Suriyeli öğrenci sayısı ise 27.000’dir (TBMM Alt Komisyon Tutanağı, 2019a, s. 18). Bu öğrencilerin bir kısmı Suriye’de üniversite öğrencisi olup Türkiye’de devam etmekte ve bir kısmı ise yabancı öğrenciler için uygulanan üniversite giriş sınavı sonucunda üniversitelere yerleşmiştir. 2011-2014 yılları arasında Suriyeli üniversite öğrencileri öğrenci belgeleri beyanları esas alınarak üniversitelere yerleştirilmiş ancak 2014 yılından itibaren seviye tespit sınavı yapılarak yerleştirilmişlerdir (TBMM Alt Komisyon Tutanağı, 2019b). İlk kez Türkiye’de üniversite eğitimine başlayacak öğrenciler ise Yabancı Uyruklu Öğrenci Sınavı (YÖS) sonucunda üniversitelere yerleşebilmektedir. Geçici koruma statüsünde bulunan Suriyeli öğrenciler uluslararası öğrencilerin ödemesi beklenen harçlardan muaf tutulmaktadır (TBMM Alt Komisyon Tutanağı, 2019b).

Bu bölümde, partilerin Suriyelilere yönelik söylemlerini anlamlandırmak adına, çalışmaya konu olan Suriyeliler ile ilgili bilgilere, yasal düzenlemelere, Suriyelilerin yasal statüleri ve demografik yapıları ile ilgili bilgilere yer verilmiştir. 29 Nisan 2011 tarihinde başlamak üzere Suriye’den Türkiye’ye gerçekleşen kitlesel göç sonucunda

göçün 8. yılında Türkiye’de yaşayan Suriyeli sayısı 3.6 milyonu aşmıştır. 2014 yılında yürürlüğe giren Geçici Koruma Yönetmeliği ile Suriyelilerin statüsü geçici koruma statüsü olarak netlik kazanmıştır. Geçici Koruma Yönetmeliği, Suriyelilere ülkede kalış hakkı, illerde kalış hakkı ve geri gönderilmeme garantisi verirken, ülkede kalışları geçerli ikamet kapsamında olmamıştır. Haklar anlamında ise yönetmelikte hizmetler olarak ifade edilen eğitim, sağlık, iş piyasasına erişim, sosyal yardım ve tercümanlık hizmetleri bulunmaktadır.

4. BÖLÜM

TÜRKİYE'DE PARLAMENTOER PARTİLERİN SURIYELİLERE YÖNELİK YAKLAŞIMLARI VE ULUSAL VATANDAŞLIK REJİMİ

Çalışmanın bu bölümünde Türkiye’de parlamentoer partilerin Suriyelilere yönelik yaklaşımlarının ulusal vatandaşlık rejimi bağlamında karşılaştırmalı bir analizi yapılmıştır. Bu bölümde karşılaştırma yapılarak verilerin anlamlandırılmasında benzerlik ve farklılık ilgilerinden yararlanmak hedeflenmiştir. Bu bağlamda, verilerden ortaya çıkarılan temalar ulusal vatandaşlık rejimi bağlamında değerlendirilirken parti söylemlerinin karşılaştırmalı olarak ele alınması ile temalarla ulusal vatandaşlık rejimi arasındaki ilişkinin niteliğine ve derecesine yönelik anlamlı tespitler ortaya çıkarılmasına imkân doğmuştur. Bu bölümde, ilk olarak, partilerin Suriyelilere yönelik göçün ilk gerçekleştiği 2011 yılından bugüne kadar geçen sekiz yıllık süre içerisinde ortaya koymuş oldukları söylemlere yer verilmiştir. Daha sonra bu söylemler çalışmanın birinci bölümünde tespit edilen ulusal vatandaşlık rejimlerinin özellikleri olarak tespit edilen egemenlik prensipleri; sınır kontrolü, güvenlik tedbirleri, sınırlar içerisindeki nüfus hakkında bilgi sahibi olma, haklar ve sorumluluklar dengesi, toplumsal homojenlik varsayımı, ulusal aidiyet ve vatandaşlık erdemi olarak fedakârlık; ulusal vatandaşlık ile örtüşmeyen ve ötesinde değerlendirilebilecek temalar olarak ise; ulus ötesi bağlılık/aidiyet, kimlik siyaseti; etnik/yerel /ulus altı aidiyet, insani yardım (evrensel ya da dinsel referanslı) ve göçmenlere yönelik açık kapı olarak tespit edilen temalar bağlamında analiz edilmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde, Türkiye’de vatandaşlık rejiminin özellikleri olarak tespit edilen haklar ve sorumluluklar vurgusu, eşit yasal statü, ülkesellik, homojen toplum varsayımı, aidiyet hissi ve fedakârlık erdemi temaları bu bölümdeki analizin ikinci boyutu niteliğinde olmuştur.

4.1. TÜRKİYE’DE PARLAMENTER PARTİLERİN SURİYELİLERE YÖNELİK YAKLAŞIMLARI VE SÖYLEMLERİNİN ANA HATLARI

4.1.1. Adalet ve Kalkınma Partisi’nin Suriyelilere Yönelik Yaklaşımı: “İnsani Politika ve Değerler Siyaseti”

Ak Parti’nin Suriyelilere yönelik yaklaşımı insani yardım söylemi: tarihsel, dinsel ve evrensel referansları, Suriyelilere vatandaşlık verilmesine yönelik tartışmalar ve sınır ötesi harekâtlar ve Suriyelilerin geleceği başlıkları altında ele alınmıştır. Bu başlıklar altında, insani yardım, misafir, ensar-muhacir ilişkisi, din kardeşi, ümmet bilinci, ahlaki ve dini sorumluluk, insani politika, değerler siyaseti temaları Ak Parti’nin söyleminde öne çıkan temalar olarak tespit edilmiştir.

Ak Parti’nin Suriyelilere yönelik yaklaşımını araştırırken tüm diğer partilerde olduğu gibi ilk olarak, dış politika vurgusu ile karşılaşılmaktadır. Ak Parti açısından bu dış politikanın bir ayağı “Esad’ın zalimliği” söylemi üzerine kuruluyken diğer ayağı da vicdani ve tarihi sorumluluklarını yerine getirerek açık kapı politikası uygulayan, kendi ayakları üzerinde duran, söz söyleyen yeni Türkiye söylemi üzerine kuruludur. Bu nedenle, Adalet ve Kalkınma Partisi milletvekilleri Suriyelilerden bahsederken sıklıkla “Esad zulmünden kaçarak ülkemize sığınan Suriyeli mülteciler...” (TBMMTD, Ak Parti Milletvekili, 20 Haziran 2012, 24 (2), B.122) ifadelerini kullanmışlar ve Esad’ın halkını “katletmeye” başlamasının ardından Suriye halkının yanında yer aldıklarını belirtmişlerdir (TBMMTD, Başbakan Yardımcısı Ak Parti Milletvekili, 20 Aralık 2012, 24 (3), B. 46). “Şu ana kadar, bu rejim 50 binden fazla masum insanı öldürdü. Yaşanan olaylar neticesinde 2,5 milyon kişi ülke içerisinde göç etmek zorunda kaldı, 500 bin Suriyeli komşu ülkelere sığınmak zorunda kaldı.” (TBMMTD, Başbakan Yardımcısı Ak Parti Milletvekili, 20 Aralık 2012, 24(3), B.46) ifadeleri Suriye’de yaşanan çatışmaların nedeni olarak rejimin işaret edildiğini örneklendirir niteliktedir. Yine benzer bir şekilde “Esed ve Esed ailesine karşı ‘Gözünün üzerinde kaşın var’ diyen her vatandaşı nereye gittiği belirsiz bir şekilde götürmüşler, aileleri ve yakınları yıllarca onlardan haber alamamışlar” (TBMMTD, Ak Parti Milletvekili, 21 Mayıs 2013, 24(3), B. 107) ve “Rejimin ayırım gözetmeyen şiddet politikası neticesinde üçüncü yılına giren çatışmalarda can kaybı 100 binin üzerine çıktı...” (TBMMTD, İçişleri Bakanı, Ak Parti Milletvekili, 14 Mayıs 2013, 24 (3), B. 103)

ifadeleri Suriye’de halka yönelik bir zulmün varlığı ve bu zulmün sebebi olarak da “Esed ailesi” ve rejimin işaret edildiği görülmektedir.

Ak Parti’nin Suriye’ye yönelik dış politikasının diğer ayağını oluşturan bölgesinde inisiyatif alabilen ve bağımsız bir politika izleyebilen yeni Türkiye söylemi oluşturmaktadır:

Suriye ile 910 kilometrelik sınırımız olacak, her gün yüzlerce Suriyeli kardeşimiz kapımıza dayanacak, ülkemize gelen Suriyeli misafirlerimizin sayısı 25 bini aşacak ve sınır güvenliğimizi tehdit eder hâle gelecek ve Türkiye bir kenarda oturup bekleyecek! Bu Türkiye geçti arkadaşlar... Türkiye artık kendine güvenmeyen, bırakın bölgesinde inisiyatif almayı, kendi içindeki gelişmelerde bile dışarıdan icazet bekleyenlerin ülkesi değildir. Türkiye bölgesinde merkez ülkedir ve bunun gereğini de yapmıştır, yapacaktır, yapmaya devam edecektir. (TBMMTD, Dışişleri Bakanı, Ak Parti Milletvekili, 26 Nisan 2012, 24 (2), B. 100)

Bu konuşmadan hareketle eskiden Türkiye’nin dış politika hatta iç politikada bazı adımlar atabilmek için başkalarının onayını bekleyen bir ülke iken artık kendine güvenen ve kararlar alan bir ülke olması gerekçesiyle ve bunun gereği olarak Türkiye’nin Suriye’de yaşananlara kayıtsız kalmadığı çıkarımını yapmak mümkündür. Türkiye’nin eskiden olduğunun aksine artık bağımsız olarak karar verebilen bir ülke olduğu yönündeki benzer söylemlere sıklıkla Ak Parti’li vekillerin konuşmalarında rastlamak mümkündür (TBMMTD, Ak Parti Milletvekili, 5 Ocak 2016, 26(1), B. 23).

4.1.1.1. İnsani Yardım Söylemi: Tarihsel, Dinsel ve Evrensel Referansları

Ak Parti iktidar partisi olması açısından Suriyelilerin neden Türkiye’de olduğu ya da başka bir ifade ile neden açık kapı politikasının uygulandığı sorusunun muhatabı olmuş ve insani yardım söylemini ve Suriyelilerin Türkiye’de misafir olduğunu öne çıkaran bir söylemi benimsemiştir. Bu noktada insani yardım, Ak Parti’nin Suriyelilere yönelik politikasının en başından günümüze kadar değişmeyen söylemsel yanını teşkil etmektedir. Bu bağlamda insani yardım, zaman zaman ensar-muhacir, din kardeşi, ümmet bilinci gibi dinsel referanslarla zaman zaman Osmanlı’ya referans yapan tarihten gelen sorumluluk olarak ya da gelenlerin din, etnisite ya da mezhep ayrımı güdülmeden kabul edildiği ve kendilerine eşit davranıldığı şeklindeki daha evrensel referanslı söylemlerle

ifadesini bulmuştur. Ak Parti izlediği bu siyaseti ilerleyen yıllarda değerler siyaseti/sınırları aşan politika olarak adlandırmıştır.

Ak Parti Suriye'deki iç çatışmalar nedeniyle Suriyelilere kapıların açıldığını, misafir edildiklerini ve kendilerine her türlü insani yardımın yapıldığını beyan etmiştir (TBMMTD, Ak Parti Milletvekili, 14 Mayıs 2013, 24 (3), B.103). Bunun gerekçesi olarak Ak Parti'li vekiller TBMM'de yaptıkları konuşmalarında sıklıkla Suriye'de yaşanan insanlık dramına işaret etmiş ve Türkiye'nin kapıları açmakla birlikte insanlığın gereği olarak Suriyelilere çeşitli imkânları sağladığını (TBMMTD, Maliye Bakanı, Ak Parti Milletvekili, 6 Şubat 2013, 24 (3), B. 62), komşuluk ve kardeşlik hukuku gereği seyirci kalmamayacağı (TBMMTD, İçişleri Bakanı, Ak Parti Milletvekili, 14 Mayıs 2013, 24 (3), B. 103) ve Türkiye'nin eşi benzeri görülmemiş şekilde ev sahipliği yaptığı (TBMMTD, Ak Parti Milletvekili, 15 Kasım 2017, 26 (3), B. 23) ifadelerini dile getirmiştir.

Çalışma kapsamında kendisi ile bireysel olarak görüşülen TBMM Göç ve Uyum Alt Komisyonu, Ak Parti milletvekilinin bu konudaki ifadeleri bu durumu örneklendirir niteliktedir:

2011 yılında başlayan bu açık kapı politikamızla birlikte gerçekten Suriye'deki iç savaştan dolayı kaçan, iç savaşın altını çiziyorum çünkü bunu bizim Kurtuluş Savaşımızla eşleştirmeye çalışıyorlar bu tamamen bir iç savaş, kardeşin kardeşi öldürdüğü bir süreçtir. Kadınların özellikle, çocukların ve yaşlıların kendi canlarını namuslarını korumak adına bir hareketi noktasında bizim ülkemize kabul ettik.” (Göç ve Uyum Alt Komisyonu Üyesi, Ak Parti Milletvekili 2, Bireysel Görüşme, 2019)

TBMM Göç ve Uyum Alt Komisyonu Başkanı ise benzer bir yaklaşımla bu süreci insanlığımızın test edildiği bir süreç olarak değerlendirmiştir:

Bu göç olayı herkesin başına gelebilecek bir olaydır. Bundan 70 yıl önce dünyada en çok göç veren coğrafya Avrupa'ydı 2. Dünya savaşı sırasında bugün en çok göç alan coğrafyaların başında Avrupa geliyor. Bundan 30 yıl önce dünyada en çok göçmen kabul eden ülke Suriye idi. Irak İran savaşından dolayı. Çok sayıda Suriye içerisine kamplar kurulmuştu. Fazla değil 25 yıl önce, 80'li yıllardan bahsediyorum. Bugün ise en çok göç veren coğrafya Suriye olmuştur. Dolayısıyla kimin göçmen olup kimin evsahibi olacağı, kimin mülteci olacağı kimin sığınmacı olacağı belli değil. Bu kadarlık süre içerisinde ben dünyanın bu süre içerisinde bu sığınma sorununa ciddi çözümler üretmesi gerektiğini düşünüyorum. Bu sorunu yalnızca sınır ülkelerinin sorunu, bu sorunu yalnızca ekonomik bir sorun, bu sorunu

yalnızca vatandaşlık sorunu olarak değil, insani bir mesele olarak görülmesi gerektiğini düşünüyorum, bu insanlığımızın test edildiği bir süreç, bugün akdenizde bebekler ölüyor, bugün akdenizde insanlar hayatını kaybediyor. Bugün Akdeniz dünyanın en büyük mezarlığı haline gelmiştir. Bu sorun, tüm dünyanın sorunudur. Bu söylediğim konu tüm dünyanın ayıbıdır. Tüm dünya bu konuda sesini yükseltmelidir. Bebekler uyurken sessiz kalınır, ölürken değil. Bugün dünya bebekler ölürken sessiz kalıyor, sessiz kalmama adına Türkiye üzerine düşen görevi yapıyor. (Göç ve Uyum Alt Komisyonu üyesi Ak Parti Milletvekili 1, Bireysel Görüşme, 2019)

Suriyelilerin durumuna ve genelde göçe yönelik konuşmada “insani” olarak ifade edilen bu bakış açısı, göçü sadece ekonomik nedenler bağlamında değerlendirme eleştirisi ve göçü herkesin başına gelebilecek bir durum olarak görmesi bakımından literatürde göçün özerkliği (Nyers, 2015; Papadopoulos ve Tsianos, 2013) olarak ifade edilen yaklaşımları hatırlatır niteliktedir.

Suriyeli kardeşlerimiz, Suriyeli misafirlerimiz ifadeleri sıklıkla Ak Parti’li vekiller tarafından kullanılmış ve Suriyelilere yönelik kucaklayıcı bir dil kullanılmıştır:

Zulüm ve katliamdan kaçan Suriyeli kardeşlerimize ayırım gözetmeden, mezhebine, mezhebine ve dinine bakmadan kapılarımızı, evlerimizi ve en önemlisi de gönüllerimizi açtık. Hâlihazırda, 14 barınma merkezinde 136 bin Suriye vatandaşını misafir ediyoruz, eğitimden sağlığa kadar her türlü ihtiyaçlarını görüyoruz. (TBMMTD, Başbakan Yardımcısı Ak Parti Milletvekili, 20 Aralık 2012, 24 (3), B. 46)

Ak Parti’nin Suriyelilere yönelik benimsediği bu kucaklayıcı dil 11 Mayıs 2013 Reyhanlı saldırısının ardından tüm Suriyelilerin yaftalanmaması adına verilen çabalarda da görülmektedir. O dönemde Ak Parti’li vekiller tarafından Suriyelilerin terör eyleminin sebebi olmadığına ve onlara yönelik yanlış bilgilendirme yapma çabaları var olduğuna işaret edilmiştir (TBMMTD, Ak Parti Milletvekili, 14 Mayıs 2013, 24 (3), B. 103).

Özellikle Suriye’den Türkiye’ye gerçekleşen kitlesel akının ilk yıllarında Türkiye coğrafyasının kendisine sığınanlara kucak açmış olduğu ve bu bağlamda Suriyelilere de kucak açtığına yönelik bir söylem ile de karşılaşmak mümkün olmuştur. “Türkiye tarih boyunca yaptığı gibi bu durumda da kendisine sığınan insanlara kapılarını kapatmamıştır ve bundan sonra da kapatmayacaktır.” (TBMMTD, Ak Parti Milletvekili, 1 Kasım 2013, 24 (4), B. 3) ve “...çaresizlik içinde kapımızı çalan Suriyeli komşularımıza elbette sırtımızı dönmeyiz. Aziz milletimiz, tarihi boyunca, masum insanlara yapılan zulümler karşısında duyarsız kalmamış, hiçbir zaman ‘Bize ne!’ dememiştir.” (TBMMTD, İçişleri

Bakanı, Ak Parti Milletvekili, 14 Mayıs 2013, 24 (3), B. 103) ifadeleri bu söylemi örneklendirmektedir.

Tarihe yapılan bu referansın bir boyutunu da Osmanlı'ya yapılan referanslar oluşturmaktadır. Geçmişte Osmanlı'nın da kendisine sığınanlara kucak açtığı (TBMMTD, Ak Parti Milletvekili, 21 Haziran 2016, 26 (1), B. 104), Dünyadaki mazlumların bugün Osmanlı torunları olarak gördüklerinde, Türkiye'den beklentilerinin olduğu, "Türkiye'ye umut bağladıkları..." (TBMMTD, Ak Parti Milletvekili, 26 Ekim 2016, 26 (2), B. 12) yönündeki yaklaşımlarla karşılaşmak mümkündür. Bu yaklaşımı Göç ve Uyum Komisyonu üyesi Ak Parti milletvekilinin ifadeleri örneklendirir niteliktedir:

Ebetteki insani yardım ve insan hakları noktasında az evvelki cümleme tekrar atıfta bulunmak istiyorum, yani Osmanlı İmparatorluğu döneminde ve ondan önce hiçbir zaman azınlıkları ayrıştırıcı veya kimseyi ayrıştırıcı bir şey uygulanmamış ve biz hep kapsayan bir devlet olmuşuz. Kapsayan bir millet olmuşuz. Bugün de nerede bir mazlum varsa nerede bir mağdur varsa ona ulaşmaya çalışan bir anlayışın partisi hükümette ve biz bu noktada cumhurbaşkanımızın her noktada yaklaşımda bulunduğu bir mazluma dinimiz gereği inancımız gereği bir mazluma yaklaşmamız noktasında insani değerler, dinimizin bize getirdiği değerler noktasında, Suriyelilere de o bakış açısından yaklaşıyoruz. Orada önemli olan kıstas mazlum olması, gerçekten mağdur durumda olması bu bir Suriyeli değil de başka bir ülkeden biri de olabilirdi. Başka bir ülkenin vatandaşı da olabilirdi. (Göç ve Uyum Alt Komisyonu Üyesi, Ak Parti Milletvekili 3, Bireysel Görüşme, 2019)

Bu konuşmada göze çarpan Suriyelilere ya da mazlum olan başka ülke vatandaşlarına kucak açma, kapsayan bir devlet olma gibi ifadeler, kapsayıcılık ve dışlayıcılık dengesi üzerine kurulu ulus devlet (Turner, 2016, s. 142) ya da ulus devletlerin dış unsurlara yönelik dışlayıcı olma (Brubaker, 1992) özelliği ile çelişmesi açısından ulusal vatandaşlık rejiminin ötesine geçen bir söylem niteliği taşımaktadır.

Ak Parti Suriyelilere yönelik insani yardım yaklaşımını aynı zamanda dinsel bazı referanslar bağlamında da temellendirmiştir. Bunları ümmet bilinci, İslami sorumluluk, ensar-muhacir ilişkisi gibi başlıklar olarak sıralamak mümkündür. Örneğin, Mart 2016'da TBMM Genel Kurulu'nda yaptığı konuşmasında Ak Parti'li bir vekil Suriyelilere yönelik açık kapı politikasını "İnsani, ahlaki ve İslami bir sorumluluk olarak" (TBMMTD, Ak Parti Milletvekili, 4 Mart 2016, 26 (1), B. 52) nitelendirmiştir. 2018 yılına gelindiğinde ensar-muhacir ilişkisi örneği sıklıkla Ak Parti'liler tarafından

Suriyeliler konusundaki eleştirilere cevaben tekrarlanmış ve Suriyelilere ensar – muhacir ilişkisi bağlamında “sevgi dili” ile yaklaşılması gerektiği savunulmuştur (TBMMTD, Ak Parti Milletvekili, 17 Ekim 2018, 27 (2), B. 8; TBMMTD, Ak Parti Milletvekili, 11 Aralık 2018, 27 (2), B. 29). İnsani yardım söyleminin dinsel referanslı olarak değerlendirilebilecek bu örnekler; İslami sorumluluk, ensar- muhacir ilişkisi ve ümmet bilinci vurgusu, ulusal vatandaşlık rejimlerinin ulusal aidiyetinin (Vink, 2017; Weil, 2011) yerine ümmet gibi ulusu aşan bir aidiyet ve bağlılık türüne işaret ettiğini savunmak mümkündür.

Ak Parti Suriyelilere yönelik uyguladığı açık kapı ve yardım politikasını insani politika, değerler siyaseti, ya da sınırları aşan politika olarak adlandırmıştır. Ak Parti’liler insan hakları ve insanlık onuru vurgusu yaparak politikalarının özünde insan olduğunu (TBMMTD, Ak Parti Milletvekili, 12 Aralık 2013, 24 (4), B. 29), “önce insan” diyerek hareket edildiğini ve dolayısıyla dil, din, ırk, mezhep ayrımı güdülmediğini bunun da büyük devlet olmanın bir gereği olduğunu savunmuşlardır (TBMMTD, Ak Parti Milletvekili, 18 Aralık 2014, 24 (5), B. 33). Bu savunuların gerçekleşmesindeki bir etken olarak muhalefetin iktidarı mezhepçi bir siyaset gütmekle eleştirmesinin (TBMMTD, CHP Milletvekili, 3 Ekim 2013, 24 (4), B.3) de görülmesi mümkündür. Özellikle göçün ilk yıllarında “insani politika olarak” adlandırılan bu yaklaşımın büyük devletlere, dolayısıyla Türkiye’ye yaraşır olduğunu, bunun uygulandığını ve uygulanmaya da devam edileceğini savunmuşlardır (TBMMTD, Ak Parti Milletvekili, 6 Kasım 2013, 24 (4), B. 13). Suriyelilere yönelik bu yaklaşımın siyasette yeni bir kavram ortaya çıkardığı bunun adının da değerler siyaseti olduğu savunulmuştur (TBMMTD, Ak Parti Milletvekili, 1 Temmuz 2014, 24 (4) B. 110). Değerler siyasetini Ak Parti’li bir vekil 2014 yılında TBMM genel kurulunda yaptığı konuşmasında şu şekilde ifade etmiştir:

Şunu da ifade edeyim: Biz Suriye’den gelen kardeşlerimizin dilini, dinini, rengini, ırkını, kimliğini sorgulamaksızın büyük devlet olmanın bir gereği olarak ülkemizde bunları misafir ediyoruz ve misafir etmeye devam edeceğiz. Eğer varsa bir ekmeğimiz bu ekmeğimizin yarısını bu kardeşlerimizle paylaşmaya devam edeceğiz. Çünkü bizim iktidarlarımız döneminde siyaset yeni bir kavramla tanıştı, o kavramın adı da “değerler siyaseti ” oldu. (TBMMTD, Ak Parti Milletvekili, 1 Temmuz 2014, 24 (4) B. 110)

Bu bağlamda kapıları açmamanın, güvenlik tedbirlerini artırmanın göçü önlemeyeceği, göçün sadece ekonomi ve güvenlik bağlamında değerlendirilemeyeceği gibi literatürde

göçün özerkliği (Nyers, 2015) olarak adlandırılan yaklaşıma çok yakın bir yaklaşım ile karşılaşmak da mümkün olmuştur. TBMM Göç ve Uyum Alt Komisyonu başkanının bireysel görüşme sırasındaki ifadelerini bu bağlamda değerlendirmek mümkündür:

Göç güvenlik olduğu kadar öbür tarafta insani boyutu olan da bir konudur. Göçmenler eğer ortada göç, mültecilik, sığınmacılık, uluslararası kitlesel göç bir sorunsu mülteciler bu göçün kaynağı değildirler bu göçün mağdurlarıdır. Kaynak ülkelerdeki sorunlar çözülmediği sürece insanlar duvarlar da örseniz daha güvenli ülkelere göç etmek için yollara çıkacaklardır ve nitekim çıkıyorlar. Orta Asya'daki kırılma noktasından Afganistan'a Suriye'deki noktadan insanlar hayatlarını devam ettirebilmek için çok tehlikeli yollara çıkıyorlar, tüm dünyanın şuna odaklanması gerekiyor göç, güvenliği tehdit ediyor mu? Ekonomiyi tehdit ediyor mu? Sorusu yerine, bu göçmenler kendi ülkelerinden neden ayrılıyor? Göçmenlerin, sığınmacıların ve mültecilerin kendi ülkelerinde kalması için dünya ne yapmalıdır? Bugün NATO gemileri Ege'de sığınmacılar Avrupa'ya geçmesin diye bekliyorlar. Aslında NATO gemilerinden beklediğimiz Suriye'deki savaşı sona erdirmektir. NATO'nun asli görevine dönüp, bu coğrafyadaki savaşı sona erdirmesi lazım. Göçmenler Avrupa'ya geçmesin diye nöbet tutmaması gerekiyor. Bugün Birleşmiş Milletler Uluslararası Göç Örgütü gibi örgütler ve teşkilatlar akdenizde ölen ya da Avrupa ya geçen sığınmacıları sayıyor. Bunların görevi sığınmacıların sayısını ortaya koymak değildir. Bunların görevi bu sorunu çözmektir. Bununla ilgili adımlar atmaktır. Hem kaynak ülkedeki sorunu çözmektir. Hem de göçmenlerin ulaşmak istediği hedef ülkelerdeki uyum, entegrasyon, ötekileştirme, yabancı düşmanlığı, göçmen düşmanlığı ve külfet paylaşımı konularında bu uluslararası örgütlerin adım atmaları gerektiğini düşünüyorum. (Göç ve Uyum Alt Komisyonu Üyesi, Ak Parti Milletvekili 1, Bireysel Görüşme, 2019)

Ak Parti'liler Türkiye'nin Suriye'den gerçekleşen kitlesel insan akınına karşı izlediği politikayı sınırları aşan politika olarak da ifade etmişlerdir. Dönemin Dışişleri Bakanı'nın bu konudaki ifadeleri bunu örneklendirir niteliktedir:

Biz insanlıkla bütünleşerek dış politikayı yürütmek istiyoruz. Çevremizle, kader birliği yaptığımız bölgelerle, Orta Doğu'yla, Balkanlarla, Kafkaslarla, Orta Asya'yla birlikte yürümek istiyoruz. Oradaki her gelişme bizi ilgilendirir, orada esen her rüzgâr bizi etkiler, hiçbir şeyi seyretmeyiz. Sizse hep şunu söylediniz: "Suriye'de olaylar varsa bırakın seyretsin, belli bir noktaya gelsin, ondan sonra bir bakarız." Bunun çarpıcı misalleri var. Bakınız, mülteciler politikamızı tenkit ettiniz. Suriyeli kardeşlerimize kapımızı açmamızı tenkit ettiniz; çünkü siz, bölgeye oryantalist bir bakışla bakıyorsunuz, dışarıdan bakıyorsunuz. Suriyelilerin acılarını paylaşmıyorsunuz, Filistin'de gelişmeleri dışarıdan seyretmemizi tavsiye ediyorsunuz -bu konulara geleceğim- biz ise yüreğimiz yanarak izliyoruz

bunları ve Suriye'deki kardeşlerimize dün söyledim Suriye Türkmenleri Platformu toplantısında, tekrar söylüyorum: Onlarla bizim aramızda bir sınır görmüyoruz. Saygı duyduğumuz bir sınır var ama gönüllerimizde ve kaderimizde bir sınır görmüyoruz. (TBMMTD, Dışişleri Bakanı, Ak Parti Milletvekili, 16 Aralık 2012, 24 (3), B. 42)

Bu anlamda ulusal sınırların ötesine geçen ve insanlıkla bütünleşen bir politika söylemini dönemin İçişleri Bakanı'nın:

Arkadaşlar, Orta Doğu'da bir iş yapılacaksa biz oradayız. Biz fizikî, coğrafi sınırlarımıza sığmayan bir siyaset anlayışıyla siyaset yapıyoruz. Bizim gönül coğrafyamız fizikî coğrafyamızdan çok daha geniştir. (Ak Parti sıralarından alkışlar) Gönülümüzün coğrafyasının sınırları dünyada nerede bir mazlum varsa orasıdır. Onun dışında yeryüzünde bize sınır çizecek kimse yoktur. (Ak Parti sıralarından alkışlar... (TBMMTD, İçişleri Bakanı, 12 Temmuz 2016, 26 (1), B. 111)

ifadelerinde görmek mümkündür. Ak Parti'nin söz konusu dönem için politika alanını Türkiye Cumhuriyeti sınırları ötesinde gördüğünün bir kanıtı niteliğindedir. 2016'da dönemin dışişleri bakanının, izlenilen bu politikanın muhalefetçe eleştirisi üzerine yaptığı konuşmalarında ulus devlet, sınırlar, insani yardım konularında öncelikleri ve bakış açısını göstermesi açısından anlamlıdır. Bunların birinde “gönül coğrafyamızda” 2016 yılının Kut-ül Amare zaferinin 100. yılı olması itibariyle kutlandığı ifade edilmiş ve “Çanakkale destanını biliriz de -2015'te 100'üncü yılını kutladık- Kutulamare'yi unutmamışızdır” eleştirisinde bulunulmuştur. Ve kut'ul Amare'de ne olduğunu “işgalcilere karşı Orta Doğu halklarının tümünün, Türklerin, Kürtlerin, Arapların, Hristiyanların, Yezidilerin topluca işgalcilere karşı kazandığı son zaferdir” (TBMMTD, Başbakan, 26 Şubat 2016, 26 (1), B. 45) sözleriyle ifade etmiştir. Bu konuşmada genelde bir Ortadoğu dayanışması özelde ise Suriye politikasına yönelik eleştirinin artması ile aslında Araplarla ortak dayanışma içerisinde bir tarih iması mevcuttur. “Aynı günlerde, Sykes-Picot haritası çizildi bir yerlerde ve şehirlerimiz parçalanarak, bölünerek bağrımıza hançerler saplandı.” (TBMMTD, Başbakan, 26 Şubat 2016, 26 (1), B. 45) ifadeleriyle ise bu dayanışmanın dışarıdan müdahale ile bozulduğu ifade edilmeye çalışılmıştır. Elbette ki bu ifadelerin tamamı düşünüldüğünde tarih, vatan, aidiyet ile özdeşleşen coğrafyanın bu durumda Türkiye Cumhuriyeti'nin sınırları ile kısıtlı olmadığını düşünüldüğü görülmektedir. Bu yaklaşım ulusal vatandaşlık rejimlerinin ulusal sınırlar ile örtüşen aidiyet, özdeşleştirme ve sadakat (Weil, 2011, s. 616) yaklaşımının ötesinde bir yaklaşım olarak karşımıza çıkmaktadır. Yine dönemin dışişleri bakanının bir başka konuşmasında geçen;

Meseleye ulus devlet kafasıyla yaklaşanların, tarihi 1923 itibarıyla okuyanların, biz sırtımızı döndükten sonra Orta Doğu'nun nasıl talan edildiğini ve bir damla kanın bir damla petrolden daha değersiz telakki edilerek insanların namuslarına nasıl girildiğini göremeyenlerin bizi anlamalarını ve arkamızda durmalarını elbette beklemiyoruz... Efendim, “Suriye’de ne işiniz var.”, “Orta Doğu bataklığından çekilin.” gibi yaklaşımlar öteki kulağımızdan çıkmak için bir kulağımıza giremeyecek kadar niteliksiz, derinliksiz ve değersiz yaklaşımlardır. Orta Doğu insanının canı, malı, namusu gasbedilirken, kundaktaki bebekler, okuldaki çocuklar, hastanelerdeki insanlar katledilirken dünyanın içerisine düştüğü acizyet, gün gelecek, bizim bu kararlılığımız ve inancımız karşısında diz çökecektir... Biz Suriye’de varız, bundan sonra da olacağız. Biz Irak’ta, Mısır’da, Filistin’de, Tunus, Libya, Cezayir’de, Balkanlarda, hatta Somali’de ve Afrika’da da vardık, yine olacağız. (TBMMTD, Başbakan, 21 Haziran 2016, 26 (1), B. 104)

ifadeleri ile doğrudan ulus devlet bakış açısını eleştirmektedir. Geçmişimiz ortak geleceğimiz de ortak olacaktır yaklaşımı söz konusudur (TBMMTD, Başbakan, 23 Nisan 2016, 26 (1), B. 79). Bu konudaki ikinci bir argüman ise Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin Mazlum milletlerin meclisi olduğu yönündeki iddiasıdır. Bu iddia dönemin başbakanının 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı’nda TBMM’de yaptığı konuşmasında “Suriyeli mülteciler için de geçerlidir bu, Irak’tan gelen Kürt mülteciler için de, Boşnak mülteciler için de. Kafkasya’nın, Balkanların, Orta Asya’nın, Orta Doğu’nun çocuklarını hep beraber mazlum milletlerin Meclisinde buluşturalım” ifadelerinde kendisini açık etmektedir (TBMMTD, Başbakan, 23 Nisan 2016, 26 (1), B. 79). Bu noktada özetle, muhalefetin önce bizim vatandaşımız eleştirileri karşısında Ak Parti’nin insani politika ve sınırları aşan politika savunusu ve mazlum milletlerin meclisi argümanı, ulus ötesi bir bağlılık ya da ümmet anlayışı ile Suriyelilerin Türkiye’de bulunuşları açıklanmıştır.

4.1.1.2. Vatandaşlık Tartışmaları

Suriyelilere vatandaşlık verilmesi konusu 2013 yılından beri Türkiye gündemini meşgul etmektedir. Bu tartışmalar Türkiye’de ulusal vatandaşlık rejimi ile örtüşen ya da onun ötesine geçen bazı argümanlar sunması bakımından bu çalışmaya veri sağlamış olması yönüyle önemlidir. Bu konuda Ak Parti’nin yaklaşımda bazı kırılma noktaları olduğunu iddia etmek mümkündür. Suriyelilere vatandaşlık verilmesi konusu ilk olarak muhalefetin bir endişesi olarak ortaya konulmuş ve Adalet ve Kalkınma Partisi’nin bu konudaki ilk

söylemleri, muhalefet tarafından 2013 yılından başlamak üzere, özellikle 2014 yerel seçimi öncesinde, muhalefetin Suriyelilere vatandaşlık verildiği, oy kullanacakları yönündeki eleştirileri üzerinden bu eleştirilere cevap olarak ortaya çıkmış ve Suriyelilere vatandaşlık verilmediği ve vatandaş olmadıkları için de oy kullanamayacakları vurgulanmıştır. Toplu bir şekilde Suriyelilerin vatandaşlığa geçirilmesi gibi bir uygulamanın olmadığı ancak “münferit” geçişlerin söz konusu olabileceği belirtilmiştir (TBMMTD, İçişleri Bakanı, 20 Mart 2013, 24 (3), B. 80).

2014 yılının ortalarına gelindiğinde geri kabul anlaşmasının tartışıldığı bir dönemde muhalefet tarafından Suriyelilerin geleceği ve geri kabule yönelik eleştiriler gündeme getirildiğinde Adalet ve Kalkınma Partisi tarafından geri dönüşün Suriyelileri ölüme göndermek olacağı vurgulanmış ve durumun insani kriz boyutu öne çıkarılmıştır:

Ee, şimdi, Suriyelileri gönderecek miyiz? Suriyeliler niye geldi bizim ülkemize? Orada bir savaş var, orada bir zulüm var, orada kan var, kendi insanını öldüren zalim bir rejim var ve bir de ortaya çıkan terörist gruplar var onlar da acımasız. Ee, şimdi, bu insanları biz bu çatışmanın ortasında mı bıraksaydık; yoksa bunlara kapımızı açsaydık da bunları şimdi ülkemizde barındırır mıydık? Hangisi daha iyi ve şu ortamda, hâlâ orada istikrarsızlık varken, savaş varken, kan varken, gözyaşı varken bu insanlara “Gidin, siz de ölün.” demek bizim insanlığımıza sığmaz, bizim anlayışımıza sığmaz değerli arkadaşlar bunu genel anlamda söylüyorum...(TBMMTD, Avrupa Birliği Bakanı, 25 Haziran 2014, 24 (4), B. 108)

Bu konuşmanın 10 Ağustos 2014 Cumhurbaşkanlığı seçiminden çok kısa bir süre öncesinde yapılmış olması Suriyeliler konusunda söz konusu seçim için seçim kaygısı güdülmediğinin göstergesi durumundadır. 2014 yılının sonuna gelindiğinde ise rejimin düşmemiş olması ve IŞİD tehdidi, Suriyelilerin yakın gelecekte geri dönemeyeceklerinin anlaşılmasına neden olmuş ve kamp dışındaki Suriyelilerin ihtiyaçlarının tam olarak karşılanamadığı gerekçesi ile ilk kez 2011 yılında Milliyetçi Hareket Partisi tarafından önerilen güvenli bölge bir alternatif olarak düşünölmeye başlanmıştır (TBMMTD, Dışişleri Bakanı, 14 Aralık 2014, 24 (5), B. 29)

2 Temmuz 2016 tarihinde Kilis’te Kızılay tarafından düzenlenen iftar programına katılan Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın Suriyeliler arasında Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmak isteyenlerin olduğu ve onlara gerekli çalışmaların ardından bu imkânın sunulacağına ilişkin açıklamasının (tccb.gov.tr, 2016) ardından Suriyelilere vatandaşlık verilmesi tartışmaları gündeme yeniden ve yoğun bir şekilde taşınmıştır.

Cumhurbaşkanının bu konuşmasını Suriyeli bir öğretim üyesi örneği üzerinden hareketle yapmış olsa da bu açıklamanın yaratmış olduğu algı Suriyelilerin tamamına ya da çoğuna vatandaşlık verileceği yönünde olmuştur. Suriyelilerin misafirlikten vatandaşlığa geçişini savunan bu söylem Ak Parti'nin Suriyelilere yönelik politikasında bir kırılma noktası olmuştur. Aslında daha önce 2015 ve 2016 yılları arasında geri kabul bağlamında Suriyelilerin kalıcılığı yönünde bir takım sinyaller algılansa da vatandaşlık verilmesi ile ilgili bu çıkış bu algının güçlenmesine neden olmuştur. Ak Parti milletvekilleri vatandaşlık meselesinin seçimlerle bir ilişkisi olmadığını savunmuş ve durumun insani ve vicdani yanına dikkat çekmeye çalışmışlardır. “Onların Türkiye’deki varlıkları ahlaki, insani ve vicdani bir bağlamda değerlendirilmesi gereken bir konudur. Vatandaşlık tartışmalarını da bu bağlam içerisinde görmek gerekir.” , “Oy kazanmak için yapıyorlar şeklinde bir torbaya doldurmak yanlış bir bakış açısıdır. Ak Parti 2002’de iktidara geldi, bütün seçimleri kazandı, ne Suriyeli mülteciler vardı ne başkası.” (TBMMTD, Ak Parti Milletvekili, 12 Temmuz 2016, 26 (1), B. 111) ifadeleri durumu örneklendirir niteliktedir.

Bu konuda İçişleri Bakanı ise yaptığı konuşmada konunun rastgele gündeme gelmediği, bunun önceden düşünülp taşınıldığı ve “Türkiye’ye getirisinin götürüsünün hesaplandığı(nı)” (TBMMTD, İçişleri Bakanı, 12 Temmuz 2016, 26 (1), B. 111) ifade etmiş, ensar–muhacir ilişkisi bağlamında bu konuyu da değerlendirdiklerini ve Suriyelilerin çifte vatandaşlığı ile ilgili çalışmalar yaptıklarını açıklamıştır:

Arkadaşlar, biz bu konuda hesap kitap içerisinde değiliz. İnsanın söz konusu olduğu, vicdanın söz konusu olduğu, ahlakın söz konusu olduğu yerde matematik bir kenarda durur, ondan sonra insanlık gerçekten devreye girer. Burada yapılacak şey, bu kardeşlerimize, elimizden geldiğince yardım etmektir...Şimdi biz ne yapıyoruz? Bu kardeşlerimize, elbette şu ana kadar da yaptıklarımız var ama bu aşamadan sonra da Suriye’deki gelişmeler dikkate alınarak, oradaki iyileşmenin zorluğu dikkate alınarak, zaman alacağı dikkate alınarak çifte vatandaşlık konusunda düzenlemeler yaptık, değişiklikler de yaptık ve değerli kardeşlerim, çalışmalara, İçişleri Bakanlığı olarak, Türkiye'nin bütün o göçmenlerin olduğu bölgelerinde daha da hız verdik.Türkiye, dosya dosya ele alıyor. Her bir vatandaşın ailesiyle birlikte dosyası ele alınarak, herhangi bir suça bulaşmamış olan, Türkiye için bir tehlike, tereddüt olmayan, kendileri için de bizim için de yararlı olacak olan yani toplumsal entegrasyonda da bir sorun olmayan, bizim de ensar anlayışımızı yansıtacak biçimde... bu çerçevede, bu ensar anlayışıyla, bunu da yansıtacak biçimde ve ölçekte bir çalışma içerisindeyiz. Tespit ettiğimiz -devletin birimleriyle beraber- alınmasında sakınca görmediğimiz, yarar gördüğümüz -hem kendi durumları itibarıyla hem Türkiye bakımından hem

Suriye bakımından- aileleri Türk vatandaşlığına daha hızlı bir biçimde alacağız. Burada da zaten daha önce çalışmaları konusunda bir düzenleme yaptık. (TBMMTD, İçişleri Bakanı, 12 Temmuz 2016, 26 (1), B. 111)

Vatandaşlığın gündeme gelmesinde Suriye’de durumun düzelmesi zorluğuna işaret edilmiş ve bu nedenle çifte vatandaşlığın düşünüldüğü ifade edilmiştir. Dolayısıyla Suriyelilerin topluma faydası olabilecek ve uyum sağlayabilecek olanları için çalışmaların hızlandığı ifade edilmiştir. Bu durum daha sonra nitelikli Suriyelilere vatandaşlık verilmesi olarak 2019 yılında bireysel görüşmeler kapsamında TBMM Göç ve Uyum Alt komisyonu üyesi Ak Parti’li vekiller tarafından da ifade edilmiştir. Ancak 2016 yılındaki tartışmalarda Ak Parti’li vekillerin konuşmaları vatandaşlık konusunda daha cömert konuşmalar olarak nitelendirilebilir:

Bugün de dünyanın gözü önünde bombalanan Suriyeli ve Filistinli kardeşlerimizi unutmadık, onların da her zaman yanında yer aldık. Nasıl ki dün dedelerimiz Yemen’de, Sarıkamış’ta, Çanakkale’de omuz omuza bir ve beraber olarak yedi düvele meydan okuduysa bugün de bizler zalimlere karşı bir ve beraberiz. Boşnakların da, Suriyelilerin de -ister vatandaş olsun ister olmasın- gönül coğrafyamızdaki doğal vatandaşlarımız olduğunu ifade eder, yüce Meclisi saygıyla selamlarım. (TBMMTD, Ak Parti Milletvekili, 12 Temmuz 2016, 26 (1), B. 111)

Vatandaşlık tartışmaları sırasında ifade edilen, gönül coğrafyamızın vatandaşları söylemi, ya da “bu kardeşlerimize biz bu imkânları sunuyoruz ve Allah da bereketini veriyor. İşte, Türkiye dünyaya örnek olacak bir tutum içerisindedir değerli arkadaşlar” (TBMMTD, Ak Parti Milletvekili, 12 Temmuz 2016, 26 (1), B. 111) gibi ifadeler yine ulus ötesi referansa sahip bir vatandaş algısı ortaya koymasından dolayı anlamlı görünmektedir. Genel olarak vatandaşlık tartışmaları değerlendirildiğinde her ne kadar Suriyelilerin tamamı için vatandaşlık düşünülmemiş olsa da, Suriyelilere vatandaşlık verilmesine yönelik ortaya çıkan bu cömert dilin ulusal vatandaşlığın sınırlı, dışarıdan gelen herkese açık olmayan (Brubaker, 1992) yanı ile çeliştiği dikkate değerdir.

4.1.1.3. Sınır Ötesi Harekâtlar ve Suriyelilerin Geleceği

15 Temmuz darbe girişiminin ardından, 24 Ağustos 2016’da Fırat Kalkanı Harekâtı’nın başlatılması ile birlikte Suriyelilerin Türk vatandaşlığına geçirilmesi tartışmaları yerini operasyonlar sonucu oluşturulacak güvenli bölgeye dönüş beklentisine bırakmıştır.

Adalet ve Kalkınma Partisi'nin söyleminde en başından beri öne çıkan insani yardım, din kardeşliği, misafir, ensar- muhacir ilişkisi, tarihi ve vicdani sorumluluk gibi söylemlerde ise bir değişiklik olmamıştır. 8 Şubat 2018 tarihinde, 24 Haziran 2018 Genel Seçim ve Cumhurbaşkanlığı Seçiminden birkaç ay önce, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın "3.5 milyonu burada ilanihaye saklayacak değiliz" (Hürriyet, 2018) konuşması Suriyelilere vatandaşlık verilmesi tartışmaları ya da Suriyelilerin Türkiye'de kalıcıklarına yönelik tartışmalar açısından önemli bir yere sahiptir. Partinin durumun insani yardım konusundaki tavrı değişmemekle birlikte, Suriyelilerin kalıcı olmadığına dair işaretler ve beklentinin bu yönde olduğu sıklıkla vurgulanmıştır. Özellikle Fırat Kalkanı ile başlayan harekâtlar sonrası süreçte geri dönenlerin sayıları açıklanarak (TBMMTD, Ak Parti Milletvekili, 18 Nisan 2018, 26 (3), B. 87), Suriyelilerin Türkiye'de kalıcı olmadığı mesajı verilmeye başlanmıştır. Bu süreçte Ak Parti milletvekilleri Suriyelilere vatandaşlık verilmesi tartışmalarında Suriyelilerin mevcut yasal statüde vatandaşlık haklarının olmadığı ve toplu olarak vatandaşlığa geçirilmek gibi bir durumlarının da söz konusu olmadığını açıklamak için gayret sarfetmişlerdir. Bu süreçte Suriyelilerin neden Türkiye'de olduğu sorusuna da yine insani gerekçelerle yanıt verilmiştir. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, 27. dönem 2. yasama yılı açılış konuşmasında:

Suriye'deki bu gelişmelere, pek çok sebepten dolayı bizim seyirci kalmamız söz konusu olamazdı. Her şeyden önce, bu coğrafya halkıyla bin yılı aşkın müşterek geçmişe, ortak medeniyet ve kültür değerlerine sahibiz. Bunun için, hayatlarını kurtarmak için yaşadıkları yerlerden kaçmak zorunda kalan milyonlarca Suriyeliye kapılarımızı ve gönlümüzü açtık. Hâlen 3,5 milyon Suriyeli ülkemizde hayatını sürdürüyor. Suriye içinde yaşanan her çatışma, bizim için yeni kitlesel göç dalgalarının habercisidir. Sınırlarımızın hemen yanı başındaki kaos ortamı, ülkemize yönelik terör tehditlerinin en önemli beslenme kaynağı hâline gelmiştir. Bu tehlikeli gidişin önüne geçmek amacıyla, 2016 yılından itibaren, Suriye içinde güvenli bölgeler oluşturmak üzere harekete geçtik. Fırat Kalkanı ve Zeytin Dalı Harekâtlarıyla, 4 bin kilometrekarelik bir alanı DEAŞ'ı ve PYD-YPG'li teröristlerden temizledik. Bu bölgelere şu ana kadar 260 bin Suriyeli kardeşimiz geri döndü. (TBMMTD, Cumhurbaşkanı, 1 Ekim 2018, 27 (2), B. 1)

ifadelerini kullanmış ve Suriye ve Suriyeliler konusunu kısaca yapılanlar ve hedeflenenler bağlamında özetlemiştir. Suriye'de yaşananlara seyirci kalınmayacağı dolayısıyla Türkiye'nin kapılarını açmış olduğu, yeni göç dalgalarına ve Suriye'nin kuzeyindeki terörist oluşumlara karşı harekâtların devam ettiği ve güvenli bölgelerin oluşturulması ile Suriyelilerin geri dönmeye başladığı ifade edilmiştir.

Güvenli bölgenin sağlanması ve geçici koruma statüsünün devamlılığı Türkiye Büyük Millet Meclisi, İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu, Göç ve Uyum Alt Komisyonu Başkanı ve Ak Parti Milletvekili tarafından Türkiye'nin mevcut göç politikasının bir parçası olarak ifade edilmiştir:

Sığınmacılara mültecilere uluslararası koruma arayanlara Türkiye Cumhuriyeti'nin oluşturduğu politikaların temelinde üç ilke vardır. Bu ilke hem insanidir hem hukukidir, hem vicdanidir, hem de uluslararası hukuktan kaynaklanır. Birincisi, temel ihtiyaçların giderilmesi; sağlıkta eğitimde ve beslenmede temel birincil ihtiyaçların giderilmesidir. İkincisi açık kapı politikasıdır. Çünkü Suriye'de bir iç savaş vardır. Kapıların açılmaması durumunda şüana kadar Suriye'de hayatını kaybeden kişi sayısı 1 milyondur. Bu sayı belki 5 milyonlara 10 milyonlara çıkacaktır. Uluslararası hukukun gereğidir, açık kapı politikası uygulamışızdır. Üçüncüsü de geri göndermeme ilkesidir. Biz o bölgede savaş bitmediği sürece güvenli bölge oluşturulmadığı sürece genellikle geri dönüşlerin asla olmaması gerektiğini düşünenlerdeniz çünkü bu insanlar geri gönderilirlerse ölümle karşı karşıya kalacaklardır. O yüzden orada güvenli bölge oluşturuluncaya kadar dönüşlerine izin verilmemesi üzerine dayanan geri göndermeme ilkesini uygulamaktayız. Afrin'de Fırat Kalkanı Harekâtı ile oluşturduğumuz güvenli bölgeye bugüne kadar 200.000 geçici koruma statüsüyle Türkiye'de yaşayan Suriyeli geri dönmüştür. Bundan sonraki hedefimiz o bölgede güvenliğin sağlanmasıdır. (TBMM Göç ve Uyum Alt Komisyonu Üyesi, Ak Parti Milletvekili 1, Bireysel Görüşme, 2019)

Türkiye'nin göçü yönetme politikasının önemli diğer iki unsuru ise nitelikli olan Suriyelilere vatandaşlık vererek diğer ülkelere geçişlerini önlemek ve geri kalanlar için geri dönüşün önünü kapatmamak ya da kalışlarını kalıcı kılmamak adına geçici koruma statüsünün devamlılığını sağlamaktır (Göç ve Uyum Alt Komisyonu Üyesi, Ak Parti Milletvekili 1, Bireysel Görüşme, 2019)¹⁹. Vatandaşlık verilmesi konusunda bu politika

¹⁹ “Burada tabii ki göçü yönetme politikamızın olması gerekiyor. Göçü yönetme politikamızda da biraz önce de söylediğim gibi ekonomik entelektüel ve akademik bir potansiyeli, başka ülkelere mobilitesini önlemek anlamında vatandaşlığa geçiş süreçlerinin Türkiye'ye katkı sunacak sosyal ve ekonomi yönünde katkı sağlayacak kişilere vatandaşlık verilmesidir ikincisi de geçici koruma statüsünün devam ettirilmesidir. Bunlara herhangi bir şartlı mülteci, mülteci ya da ikincil koruma gibi yeni bir statü verilmemesidir. Çünkü biz er ve geç Suriye'deki savaşın biteceğine ve o bölgeye barış ve huzur geleceğine inanıyoruz. Dolayısıyla bu kişiler, o coğrafyaya dönmeliler. Eğer mülteci statüsü, ikincil koruma statüsü veya şartlı mülteci statü verirse bunların tabii ki bu bölgede kalışlarını daha kalıcı hale getirmiş oluruz...” (Göç ve Uyum Alt Komisyonu Üyesi, Ak Parti Milletvekili 1, Bireysel Görüşme, 2019)

bağlamında şuna kadar 75.000 kişiye vatandaşlık verildiği ifade edilmiştir ve bu politikanın “normallığı” üzerinde durulmuştur:

Şuna kadar Türkiye’de yaşayan 3.6 milyon Suriyeli var. Geçici koruma statüsünde yaşayan Suriyelilerin yalnızca 75.000 tanesi Türk vatandaşı olmuştur, istisnai yöntemle. Şunu söyleyeyim 75.000 Suriyeli vatandaşı 15.000 bireye bağlı olarak olmuştur. Yani bir ailede aile bireylerinden bir tanesi vatandaşlık aldığı zaman çocuklar ve eşler de alıyor. Dolayısıyla bu ne demektir biliyor musunuz? 15.000 aile şuna kadar vatandaşlık almıştır. Türkiye’ye kitlesel bir göç aldığı için bu göç de yalnızca ekonomik durumu zayıf olanlar değil, güçlü olanlar da statüsü güçlü olanlar da göçmüştür. Akademik, entelektüel ve ekonomik potansiyeli olan insanlar da göçmüştür. Bence, şuna kadar Türkiye’de yalnızca Türkiye’ye gelen doktor sayısı 10000’in üzerindedir. İş adamı sayısı çok daha fazladır. Dolayısıyla şuna kadar 75.000 Suriyeli’ye vatandaşlık verilmesi normal bir süreçtir. Biz ekonomik potansiyelin, entelektüel potansiyelin akademik potansiyelin veya bir neslin kaybolmasına engel olmak için bu süreçleri vatandaşlık süreçlerini daha doğru yürütmemiz ve yönetmemiz gerektiğini düşünüyorum. (Göç ve Uyum Alt Komisyonu Üyesi, Ak Parti Milletvekili 1, Bireysel Görüşme, 2019)

Yine benzer bir şekilde komisyon üyesi Ak Parti milletvekillerince vatandaşlığa alınan Suriyelilerin nitelikli insan kaynağı olduğu ve ülkemiz adına bir kazanım olduğu vurgulanmıştır²⁰. Göç ve Uyum Alt komisyonu üyesi Ak Parti’li milletvekillerinin güvenli bölgenin oluşumu ya da Suriye’de huzur ortamının oluşmasının ardından Türkiye’de bulunan Suriyelilerin çoğunun döneceğine yönelik bir beklentilerinin olduğu da görüşmeler sırasında ifade edilmiştir²¹. Ancak tüm bunlar gerçekleşinceye kadar da

²⁰ “Bizim çalıştığımız alan milletvekili öncesi ve şimdi böyle bir durum yok. Vatandaş olabilme kriterleri belli, bunun üzerinden böyle bir algı oluşturmak, burada yapılan bu güzel şeyi ülkece aslında hepimizin gurur duyacağımız ve her yerde başımızı dimdik taşıyabileceğimiz büyük devlet olmanın büyük millet olmanın gereğini gösterdiğimiz birşeyde bunun üzerine bir şey yapılması olumsuz algı yapılmaya çalışılması çok yanlış, zarar veriyor ülkemize. Ama bu gerçek şunun altını çizeyim daha 2011’de başlattığımız bu projede Birleşmiş Milletler’den Avrupa’dan çeşitli büyükelçilerden bize iyi bir çalışma yaptığımız için bilgi gelirdi. Biz veri tabanını oluşturmuştuk. O zaman bunları hepsinde mühendis olanları avukat olanları yani hazır yetişmiş beyinleri kendileri hep ülkelerine özel desteklerle çağırdılar davet ettiler. Biz izin vermedik gerçi. Evinde engellisi varsa yaşlısı varsa vatandaşlık verincez Alman vatandaşlığı verincez diye onlar hazır yetişmiş insan kaynağını kendi ülkelerine aldılar. Biz bunu yapmadık şimdi bir girişimimiz oldu önceki senelerde şunda vatandaş olan 75.000 böyle ülkemize hazır bir kazanım var, sağladık böyle kazanımlar olacaktır. Yetişmiş eğitilmiş olan kişiler ülkemizin geleceği ekonomisine ticaretine sanatına her zaman katkı sağlayacak kişileri almak bizim önceliğimiz bu kapsamda ilerleyecektir. Topyekûn almak mümkün değil böyle bir şey yok..” (Göç ve Uyum Alt Komisyonu Üyesi, Ak Parti Milletvekili 2, Bireysel Görüşme, 2019)

²¹“Geçici koruma statüsünde şuan devam etmek zorundalar orada bir savaş var, savaş bittiği zaman ülkelerinde güvenli ortam oluştuğunda bu kardeşler dönecekler, bunlar kendi ülkelerine

uyum politikalarının işleme gerektiği savunulmuştur (Göç ve Uyum Alt Komisyonu Üyesi, Ak Parti Milletvekili 3, Bireysel Görüşme, 2019).

Muhalefet tarafından sıklıkla eleştirilen bir durum Suriyelilerin Türkiye'deki mevcut varlıklarının Türk vatandaşları açısından ekonomik bir mağduriyet yaratmakta olduğudur. Bu eleştiriler ve Ak Parti milletvekillerinin savunuları ulusal vatandaşlığa bakış konusunda bir takım ipuçları verecek tartışmalar ortaya koymuştur. Ak Parti'li vekiller bu görüşe katılmadıklarını, Türkiye'de geçici koruma statüsünde bulunan Suriyelilerin Türkiye'de bulunuşlarının Türk vatandaşları açısından herhangi bir mağduriyet yaratmadığı savunulmuştur:

Türk vatandaşlarının ekonomik olarak mağduriyete uğradığı ile mi ilgili? Ben öyle düşünmüyorum bir kere inancımızın gereği biz bir Müslüman olarak açıktır ayet-i kerime vardır. Hadis-i şerifler vardır. Kimse kimsenin rızkını yiyemez. Rızkımız bellidir. Türkiye'deki kardeşlerimizle ya da diğer Suriyelilerle Afganistan, Alman, İngiliz farketmez herkes kendi rızkını yer. Bunların süreçlerdeki vesileleri biz hayatımızda yaşarız. Bir kere bir mağduriyet olduğunu düşünmüyorum. Bu kardeşlerimize yapılan harcamalar Birleşmiş Milletlerden, UNISEF yani diğer taraf Avrupa Birliği'nden gelen büyük oranda bedellerdir. Sivil toplum örgütlerimizdir. Gönüllü gerçekleştirilen insani hassasiyeti olan kardeşlerimizin harcamalarıdır. Çok dolaylı olarak devlet harcama yapmaktadır. Bu ben, benim samimi bir ülke vatandaşı olarak insan olarak ülkemizin zekâtı olduğunu düşünüyorum. Yani herşeyin bir zekâtı var, biz de ülkemizin zekâtını dara düşmüş bu insanları ayırt etmeksizin dinini etnik kökenine bakmadan ayırt etmeksizin yardım ediyoruz. Bu bizim uzun vadede ülkemizi büyüteceğine büyük millet olacağımıza büyük millet olabilme noktasında çok büyük kazanımlar sağlayacak, insani olarak da manevi olarak da destekleri olacağına inanıyorum. Ben öyle görmüyorum. (Göç ve Uyum Alt Komisyonu Üyesi, Ak Parti Milletvekili 2, Bireysel Görüşme, 2019)

Bu konuda komisyon üyesi başka bir Ak Parti'li vekil ise Suriyeliler mağduriyete neden olmadıkları gibi ülkemize katkı sağlamışlardır savında bulunmuştur. “Vatandaşımıza bu noktada da herhangi bir mağduriyet söz konusu değil, bunun zamanla çok büyük bir zenginlik olduğunu anlayacak buna muhalif olanlar, şuanda bir kültürel zenginliği kendi

dönecekler. Bir kısmı burada kalacaktır onlar da bizim ülkemizde bizim Almanya'da yaşayan diğer vatandaşlarımız gibi İngiltere'de vesairede onlar da yaşamlarına devam edeceklerdir. Bu süreçte de geldiğimiz noktada, o noktaya geldiğimizde inşallah savaş bitsin değerlendirilecek bütün şartlarıyla tekrar masaya konulacak ve karar verilecek...” (Göç ve Uyum Alt Komisyonu Üyesi, Ak Parti Milletvekili 2, Bireysel Görüşme, 2019)

içimize çekiyoruz” (Göç ve Uyum Alt Komisyonu Üyesi, Ak Parti Milletvekili 3, Bireysel Görüşme, 2019)²² ifadeleri bu bakış açısını örneklendirir niteliktedir.

Ak Parti'nin Suriyelilere yönelik yaklaşımında, 23 Haziran'da tekrar edilen İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı seçiminin ardından hükümetin Arapça tabelaların sökülmesi, İstanbul'a Suriyeli kaydının durdurulması, Suriyelilere kayıtlı oldukları illere dönme zorunluluğu getirmesi (sadece İstanbul ile kısıtlı bir uygulama olarak düşünülmüştür) ve vize serbestisinin gerçekleşmemiş olması gerekçesiyle Geri Kabul Anlaşması'nın askıya alınması gelişmeleri Ak Parti'nin Suriyelilere yönelik yaklaşımında değişikliğe gidildiği şeklinde yorumlanmıştır. Bunun üzerine İçişleri Bakanı Türkiye'nin Suriyelilere yönelik politikasının “ana ekseninde” bir değişiklik olmadığını, kayıtsız ya da kayıtlı istemedikleri sürece Suriyelilerin geri gönderilmeyeceğini ifade etmiştir (Hürriyet, 2019, Ağustos 21). Ancak seçimden sonra geçen süre içerisinde güvenli bölgenin oluşturulmasının ardından geri dönüş odaklanan söylem hakim olmuştur. Ak Parti'nin Suriyelilere yönelik açık kapı politikasında İdlip'ten gelen göç karşısında bir değişiklik söz konusu olmuştur. İdlip'ten Türkiye'ye yönelen kitlesel akın sınır ötesinde karşılanmış ve ihtiyaçları Suriye tarafından karşılanmıştır (Akşam, 2019, Eylül 1). Ancak, Kasım 2019'da Cumhurbaşkanı'nın ifadeleri yeniden Ak Parti'nin insani yardım söylemini öne çıkaran bir nitelik taşımıştır. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın 8 Kasım 2019'daki konuşmasında geçen;

Günde 5 vakit yönümüzü Kâbe'ye dönerken, ellerimizi semaya açarken, selamlaşırken, musafahalaşırken bir kez daha millet olmanın, ümmet olmanın şuuruna ereriz. Biz, dualarda buluşarak bir oluruz, kardeş oluruz. Ülkemizden binlerce, on binlerce kilometre ötedeki insanların derdiyle bizi dertlendiren İslam ortak paydasıdır. Üzerinden 1400 sene geçse de Veda Hutbesindeki şu kutlu tavsiye bizim rehberimizdir. “Mü'minler! Sözümü iyi dinleyiniz ve iyi belleyiniz! Müslüman Müslümanın kardeşidir ve böylece bütün Müslümanlar

²² “...Nasıl Amerika'da gerçek vatandaş yok pek çok ülkenin vatandaşı var, Osmanlı da öyleydi şimdi Türkiye'de de tek bir etnik köken yok, yani sonuç itibariyle hepimiz bu ülkeye bu topraklara bir yerden gelmişiz, mesela ben Çerkez'im, yani Kafkasya'dan gelmiş ailem. Anne tarafım da Bulgaristan'dan gelenler var, oraya sonradan yerleştirilip tekrardan dönenler var. Yani sonuç itibariyle bu insanlar dolayısıyla herhangi bir mağduriyet yaşamamız söz konusu değil. İnsani yardım noktasında da bu ülke insanı gerçekten çok duyarlıdır. Kendi komşusu eğer Suriyeli ise ben Balıkesir milletvekiliyim. Balıkesir'de bizim kendi sistemimiz içinde kendi halkımız o yardımı yapmakta ve onları gerçekten iyi şartlarda bu arada bir de insani zenginlik de var. Bunların eğitilmiş kültürlü olanları çok geldi Türkiye'ye, Balıkesir'de de aynı şekilde. Ve o insani zenginlikten de faydalanmamız lazım.” (Göç ve Uyum Alt Komisyonu Üyesi, Ak Parti Milletvekili 3, Bireysel Görüşme, 2019)

kardeşirler.” Arakanlı, Suriyeli, Türkistanlı mazlumlar bizim kardeşimizdir. Hani birileri diyor ya 'Suriyeliler gitsin.' Asla biz bunlara eyvallah edemeyiz. (trthaber, 2019)

ifadeleri ve “Ana muhalefet ise biz bunları tekrar ülkelerine göndereceğiz diyor. Biz varil bombalarıyla inleyen yerden kaçan bu insanları asla ve katta onları varil bombalarına teslim etmeyiz” (tccb.gov.tr, 2019, Kasım) ifadeleri Ak Parti’nin Suriyelilere yönelik hem evrensel hem de dinsel referanslar bağlamında ortaya koymuş olduğu insani yardım söyleminin örneği durumundadır.

Ak Parti’nin insani yardım söylemi en başından beri Suriyelilere yönelik yaklaşımın temelini oluşturmaktadır. Her ne kadar Kasım 2016 ve Eylül 2019’daki Avrupa ülkelerine yönelik “Kapıları açarım” ifadeleri bağlamında sorgulanmış olsa da (TBMMTD, CHP Milletvekili, 25 Kasım 2016, 26 (2), B. 27) insani yardım Ak Parti’nin Suriyelilere yönelik yaklaşımının değişmeyen yanını ifade etmektedir.

Suriyelilere yönelik insani yardım söyleminin bir boyutu olan ensar- muhacir, misafir söylemi ise misafirlikten vatandaşlığa ve sonra geri dönüşe doğru bir çizgi izlemiştir. Vatandaşlık çıkışı aslında yakın zamanda geri dönüşün gerçekleşmeyeceği öngörüsünün olduğu, geri kabul bağlamında Avrupa ile anlaşılın, IŞİD’in yükselmesiyle Suriye’deki krizin yakın zamanda sona ermeyeceğinin anlaşılması ve nitelikli Suriyelilerin Avrupa ülkeleri tarafından kendilerine mobilize olmaları talebi karşısında ortaya çıktığı değerlendirilmesini yapmak mümkündür. Harekâtların ardından ise geri dönüş ümidinin artması ve geçici korumanın devamlılığı yönünde bir politika benimsenmiştir.

Her seçim döneminde Ak Parti’nin Suriyelilere yönelik söylemlerinde değişikliğe gittiğini iddia etmek zor görünmektedir. Sadece iki seçim öncesinde Suriyelilerin kalıcı olmadığı vurgulanmış diğer seçimler öncesinde aksi örneklerle bile karşılaşmak mümkün olmuştur. Bu seçimlerden ilki Suriyeliler Türkiye’ye geldikten sonra gerçekleşen ilk seçim olan 30 Mart 2014 yerel seçimleridir. Bu seçimlerden önce muhalefet “Suriyelilere vatandaşlık mı veriliyor?” şeklindeki endişelerini sıklıkla dile getirmiş ve buna karşılık Ak Parti çok kesin bir dille Suriyelilerin vatandaş olamayacağını ifade etmiştir. 30 Mart 2014 yerel seçimlerinin daha sonra 17-25 Aralık’ın gölgesinde gerçekleştirilen kritik seçimler olduğu Ak Parti’lilerce ifade edilmiştir. Ancak, aynı durum 10 Ağustos 2014 Cumhurbaşkanlığı Seçimi için geçerli olmamıştır. Seçim öncesinde Suriyelilerin ölümüne

gönderilemeyeceği dolayısıyla Türkiye’de kalmaya devam edeceği açıkça belirtilmiştir. Haziran 2015, Kasım 2015 Genel Seçimleri ya da 2017 anayasa referandumu öncesinde de Ak Parti’nin Suriyeliler söyleminde bir değişiklik olmamıştır. Ancak 24 Haziran 2018 Genel Seçimi ve Cumhurbaşkanlığı Seçimi öncesinde Cumhurbaşkanının “3.5 milyonu burada ilanihaye saklayacak değiliz” (Hürriyet, 2018) konuşması seçim öncesinde Suriyelilerin Türkiye’de kalıcı olmadığı vurgulandığı bir konuşma olmuştur. Ancak bu konuşma bir kırılma noktası da değildir. Bu durumda kırılma noktası Ağustos 2016 Fırat Kalkanı ile başlayan ve daha sonra Zeytin Dalı ve Barış Pınarı harekâtları ile devam eden güvenli bölge oluşturma sürecidir. Harekâtların başlamasının ardından Suriyelilerin döneceği ve dönmekte olduğu sıklıkla vurgulanmıştır. Mart 2019’daki yerel seçim öncesinde 2019 bütçe görüşmeleri sırasında 17.12.2018’de İçişleri Bakanının Türkiye’de dünyaya gelen Suriyeli çocuklar için vatandaşımız olsalar çıkışı (TBMMTD, İçişleri Bakanı, 17 Aralık 2018, 27(2), B. 35) bu sürecin bir istisnası durumundadır. 15 Temmuz sonrasındaki tek istisnadır. Ancak seçimden sadece birkaç ay önce gerçekleşmiş olması da seçim öncesi Suriyelilerin bir etken olarak görülmediğinin göstergesi durumundadır.

Gelinen noktada Ak Parti’nin bir taraftan güvenli bölge ve geçici koruma statüsünün devamlılığı ile Suriyelilerin gönüllü geri dönüşünü öngörürken, diğer taraftan nitelikli olanlara vatandaşlık verme ve uyum politikalarını önemseydiği görülmektedir.

4.1.2. Cumhuriyet Halk Partisi’nin Suriyelilere Yönelik Yaklaşımı: “Vatandaşların Önceliği”

Cumhuriyet Halk Partisi’nin 2019 yılı itibari ile Türkiye’de 8. yılını geride bırakan geçici koruma statüsünde bulunan Suriyelilere yönelik söylemlerini Türkiye’nin Suriye politikasının eleştirisi, vatandaşlık hakları ve sorumlulukları bağlamında Türk vatandaşları ile geçici koruma altında bulunan Suriyelilerin karşılaştırılması, güvenlik, Suriyelilerin kötü yaşam koşulları, demografik yapının değişmesi ve Suriyelilere vatandaşlık verilmesi tartışmaları bağlamında ortaya koyduğunu iddia etmek mümkündür. Bu bağlamda CHP’nin Suriyelilere yönelik yaklaşımı; hükümetin Suriye politikasının eleştirisi, vatandaşların hakları ve öncelikleri, güvenlik endişeleri, vatandaşlık tartışmaları, Suriyelilerin yaşam koşulları, demografik tehdit ve Türk

soylulular başlıkları altında ele alınmıştır. Bu başlıklar altında, CHP'nin Suriyelilere yönelik söylemlerinde, vatandaşların mağduriyeti, açık kapı politikasını eleştirisi, terör, halk sağlığına yönelik endişeler, toplumsal huzurun bozulması, Suriyelilere vatandaşlık verilmemesi, demografik yapının bozulması, soydaşlar karşısında ayrıcalıklı Suriyeliler temaları tespit edilmiştir.

4.1.2.1. Hükümetin Suriye Politikasının Eleştirisi

Cumhuriyet Halk Partisi'nin özellikle göçün ilk yıllarında Suriyelilere yönelik bakış açısını büyük ölçüde Adalet ve Kalkınma Partisi'nin Suriye politikasının dolayısıyla dış politikasının eleştirisinin belirlemiş olduğunu iddia etmek mümkündür. Cumhuriyet Halk Partisi Adalet ve Kalkınma Partisi'nin Suriye politikasını “yanlış” ve “saldırgan” olarak nitelendirmiş ve ilerleyen yıllarda da devam eden Suriye'den Türkiye'ye gerçekleşen kitlesel göçü de bu yanlış politikanın bir ürünü olarak görmüştür. Göçün ilk yılında tıpkı diğer partiler gibi Cumhuriyet Halk Partisi de Suriye meselesinin dış politika odaklı okumuştur. Bu bağlamda ilk eleştirisini, henüz Türkiye'de Suriyelilerin sayısı milyonlara varmadan önce, Suriye ile bozulan ilişkiler sonucunda turizm ve ticaretteki sorunlara işaret ederek yapmıştır. Daha önceki yıllarda turizm, alışveriş ve ticaret amaçlı olarak Türkiye'ye gelen Suriyelilerin artık gelmiyor oluşlarına işaret edilmiş ve Türkiye'nin ekonomik olarak bu durumdan olumsuz etkilendiği savunulmuştur (TBMMTD, CHP Milletvekili, 30 Mart 2012, 24 (2), B.86). Suriye'deki iç savaşın ve Türkiye'ye gerçekleşen göçün ilk yıllarında Cumhuriyet Halk Partisi, Suriye'nin içişlerine karışma anlamına gelecek olası adımlara karşı da söylem geliştirmiştir. Mart 2012'de TBMM Genel Kurulu'nda konuşma yapan CHP'li bir milletvekili, Suriye'nin demokratik bir ülke olmadığını bilincinde olduklarını, Suriye'de demokrasinin inşası için destek verilmesi gerektiğini ancak Suriye'nin içişlerine karışma ya da “savaş kışkırtıcılığı” anlamına gelecek her türlü adımdan da kaçınmak gerektiğini öne sürmüştür (TBMMTD, CHP Milletvekili, 30 Mart 2012, 24 (2), B.86).

Cumhuriyet Halk Partisi Türkiye'deki Suriyelileri Ak Parti'nin yanlış Suriye politikasının bir sonucu olarak görmüş ve Türkiye'ye gelişlerini bu bağlamda değerlendirmiştir. 2016 yılına gelindiğinde, Cumhuriyet Halk Partisi Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde yaptığı bir konuşmada yanlış olduğunu savunduğu Ak Parti'nin

Suriye politikasının sonucu olarak Türkiye’de 2.5 milyon Suriyeli olduğunu ifade etmiştir (TBMMTD, CHP Milletvekili, 26 Şubat 2016, 26 (1), B. 45). 2018 yılına gelindiğinde de yine CHP’li bir milletvekilinin TBMM Genel Kurulu’nda yaptığı konuşmasında, Suriyeliler konusunda yanlış politika olarak değerlendirdiği süreç sonunda gelinen noktayı “fiyasko” olarak değerlendirmiş ve 7 yıl önceye kıyasla Türkiye–Suriye sınırında var olan terör örgütleri, ağır darbe almış olan turizm, “Suriye kaynaklı terör eylemlerinde” hayatını kaybeden insanlar, harcanan 32 milyar dolar ve “Suriyelilerle ilgili içimizi burkan insan hikâyeleri” nin varlığını öne sürmüştür (TBMMTD, CHP Milletvekili, 26 Şubat 2016, 26 (1), B. 45).

4.1.2.2. Vatandaşlık Hakları ve Öncelikler

Cumhuriyet Halk Partisi’nin Suriyeliler ile ilgili konulardaki söyleminin çok önemli bir kısmı haklar ve sorumluluklara sahip vatandaş olanlar karşısında vatandaş olmayanların sahip olduğu hakların karşılaştırması üzerine olmuştur. Bu karşılaştırma sonucunda Türk vatandaşlarına yönelik bir adaletsizlik ve mağduriyet olduğu öne çıkmıştır. Bu söylemin ilk örnekleri 23 Ekim 2011 tarihinde gerçekleşen Van depreminin ardından depremzedelerin o dönem statüleri henüz geçici koruma olarak tanımlanmamış olan ve sıklıkla Suriyeli sığınmacılar olarak ifade edilen Suriyeliler ile karşılaştırılması ile verilmiştir. Depremden birkaç ay sonra CHP’li bir milletvekili Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde yaptığı konuşmasında depremzedeler ile “mülteci”leri karşılaştırmıştır.

Sevgili arkadaşlar, şimdi burada sizlere şunu sormak istiyorum: Bugün eksi 20 derecede Van’da yaklaşık 50 bin kişi çadırda soğuktan titremekteyken, nereden geleceğini bilmediğimiz mülteciler için bugünden bir kamp kurma ve konteynerlerden oluşan bir kamp kurma doğru mu? Bunu sizlerin vicdanlarınıza bırakıyorum. (TBMMTD, CHP Milletvekili, 14 Şubat 2012, 24 (2), B. 65)

Bu söylemin zamanla daha da keskinleşmiş ve Suriyelilere barınma hakkı tanınırken Türk vatandaşlarına tanınmadığı savunulmuştur (TBMMTD, CHP Milletvekili, 4 Aralık 2013, 24 (4), B. 25). Benzer bir karşılaştırma Türk köylüsü ve çiftçisi ile Suriyeliler arasında da yapılmıştır:

Ben, Sayın Bakana sordum “Suriyelilere yapılan sağlık harcaması nedir?” diye, cevap geldi: 390 milyon TL Suriyelilere yapılan sadece sağlık

harcaması. Yani, Suriyelilere bu kadar yapılsın ama Suriyelileri bu kadar kucaklayan devlet niye bu kadar hizmeti veren Türk köylüsünü, çiftçisini, ülkesine bağlı bu yurtsever insanları aynı şekilde vatandaşı gibi görmez? (TBMMTD, CHP Milletvekili, 8 Eylül 2014, 24 (4), B. 137)

Burada göze çarpan çok önemli bir nokta Suriyelilerin devlet tarafından “yurtsever” vatandaşlarla karşılaştırıldığında daha fazla vatandaş olarak görüldüğünün iddia edilmesidir. Yine CHP’li vekillerin bu söylemini destekleyecek başka bir ifade şu şekildedir:

Sayın Cumhurbaşkanı, sizler diyorsunuz ki özellikle Varşova’dan gelirken “Gelen Suriyelilere TOKİ’den ev vereceğiz.” Ey Cumhurbaşkanı, benim Türkiye Cumhuriyeti vatandaşımın evi yok, evi olmayan yüz binlerce insan var. Siz TOKİ’deki boş evleri bu vatandaşlarımıza verin ilk önce. (TBMMTD, CHP Milletvekili, 12 Temmuz 2016, 26 (1), B. 111)

Bu noktada temel vurgu önceliğin Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının olması gerekliliğidir. Bu yaklaşım bağlamında, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının sahip olmadığı ayrıcalıklara sahip Suriyeliler, işsizlik, haksız rekabet ve Suriyelilerin vergi vermemeleri üzerinden hareket eden bir söylem ile karşılaşmaktadır. Suriyelilere çalışma izni verilmesi eleştirilmiş, bu durumun vatandaşların işlerini kaybedecekleri anlamına geleceği savunulmuştur (TBMMTD, CHP Milletvekili, 13 Ocak 2016, 26 (1), B. 27). Öyle ki bir milletvekili, Mersin Şehir Hastanesi’ne Suriyeli doktorların atanması üzerine ise işsizlik bu kadar yüksekken istihdam konusunda önceliğin Suriyelilere verildiğini savunmuştur:

Yönetmelik’le Suriyelilerin istihdam edilmesine izin verildiği...” Mersin Şehir Hastanesi’ne yazılıyor bu yazı. Kendi doktorlarımızı, yetiştirdiğimiz hekimlerimizi, sağlık çalışanlarımızı sudan sebeplerle kapının önüne koyuyoruz, Mersin Şehir Hastanesi’ne Suriyeli doktorları yerleştiriyoruz. Bakın, Sağlık Bakanlığı’nın yazısı bu. Mersin’de çalışacak doktor yok mu? Sağlık görevlisi yok mu? Bence çok, işsizliğin en fazla olduğu illerden bir tanesi Mersin ama nedense öncelik Suriyelilere veriliyor. Zaten Mersin’de bir de bir Suriyeli vali atarlarsa tüm eksik kapanacak AKP için. (TBMMTD, CHP Milletvekili, 14 Kasım 2018, 27 (2), B. 17)

Başka bir CHP’li milletvekili ise yine genel kurulda yaptığı bir konuşmasında “...iş bulmak için gençlerimizin sığınmacı mı olması gerekiyor?” (TBMMTD, CHP Milletvekili, 28 Kasım 2012, 24 (3), B. 30) sorusunu sormuştur. TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu, Göç ve Uyum Alt Komisyonu Üyesi CHP milletvekili ise

bağlantılı olarak Suriyelilerin ekonomik anlamda haksız rekabet yarattığını vurgulamıştır:

Şuanda Urfa'da 2 milyon insan yaşıyor. Bu 2 milyon insanın içinde 400-500 bin civarında genç, çalışan insan var. Suriyelileri de katsan, Suriyeli de 200 bin tane genç var. Şuanda bu hususlarda sıkıntılar oluyor. Vatandaşımız hem iş bulamıyor hem de bu bölgede kaldıkları için sıkıntı çektikleri için diğer vatandaşımız 50 liraya çalışıyorsa o 30 liraya çalışıyor. Sigortalı olmadığı için, normal vatandaşımızda sigorta bulunduğu için bu sıkıntıları bölgesel olarak yaşıyoruz yani bunun insani boyutu barışın olması, bu insanların kendi memleketlerine dönmesi bizim de gençlerimizin huzurlu olarak yaşaması. (Göç ve Uyum Alt Komisyonu Üyesi, CHP Milletvekili, Bireysel Görüşme, 2019)

Haksız rekabet konusunda en fazla ekonomik konulardaki haksız rekabet ile ilgili söylemler göze çarpmaktadır. Bunları Suriyelilerin ruhsatsız olarak işlettikleri işyerleri, vergi ödememeleri (TBMMTD, CHP Milletvekili, 17 Aralık 2015, 26 (1), B. 16) bir diğer ifade ile kaçak işyeri ve kaçak işçi durumları üzerinden ifade etmek mümkündür:

Suriyeli sığınmacılar her iş alanında iş yerleri açıyorlar, vergi yok, sigorta yok, BAĞ-KUR yok ve Gaziantepi esnafı aynı işi yapıyorlar. Bu durum haksız bir rekabet yaratıyor ve Gaziantep esnafını zor durumda bırakıyor. Örneğin ayakkabı sektörü ciddi sıkıntıyla karşı karşıya. Suriyeli ayakkabıcı esnafı Gaziantepi ayakkabıcı esnafıyla aynı iş kolunda ama Suriyelinin 3 liraya ürettiğini, Gaziantepi esnaf 5 liraya üretiyor ve satış da ona göre yüksek miktara çıkıyor ve haksız bir rekabet oluyor. Berberler sorunun giderek arttığını söylüyorlar. Diğer sektörler de bundan farklı değil arkadaşlar. (TBMMTD, CHP Milletvekili, 7 Ocak 2016, 26 (1), B. 25)

Haksız rekabetin bir diğer ayağı ise eğitim ve sağlık konularındadır. Suriyelilerin sınavsız üniversiteye girdiği yönündeki iddia bağlamında “bizim çocuklarımız üniversite sınavı için gece gündüz çalışırken bunların çocuklarına sınavsız üniversiteye giriş hakkı vereceksiniz ve burs da vereceksiniz” (TBMMTD, CHP Milletvekili, 14 Kasım 2017, 26 (3), B. 22) şeklinde bazı ifadelerle dile getirilmiştir. Sağlık konusunda ise Suriyelilerin vatandaşlardan daha ayrıcalıklı olduğu, sorumluluklarını yerine getiren Türk vatandaşlarının Suriyelilerin faydalandığı hizmetlerden faydalanmadığı ifade edilmiştir. Burada sorumluluklarını yerine getiren vatandaş olanların sorumluluğu olmayan vatandaş olmayanlar karşısındaki dezavantajlılığına vurgu yapılmıştır.

Değerli Başkan, değerli milletvekilleri; BAĞ-KUR'a, Sosyal Güvenlik Kurumuna borcu olan vatandaşlarımız hastanelerde ücretsiz muayene olamamakta, tedavi olamamaktadır, eczaneden ilaçlarını alamamaktadır. Ancak Suriye'den gelenler, Suriyeliler Türkiye'de ücretsiz olarak sağlık hizmetlerinden yararlanmakta, ücretsiz olarak ilaçlarını almaktadır. Bu çifte standart uygulamaya ne zaman son vereceksiniz? Askerlik yükümlülüğünü yerine getiren, vergisini ödeyen vatandaşımız bu hastane tedavilerinden ücretsiz yararlanamamakta, Suriyeliler yararlanmaktadır. (TBMMTD, CHP Milletvekili, 17 Ekim 2017, 26 (3), B.9)

Kanser tedavisinde kullanılan ve SGK tarafından ödemesi yapılmayan bazı ilaçların Suriyelilere ücretsiz verilmesi ile ilgili olarak Suriyelilerin ayrıcalığı sorgulanmıştır (TBMMTD, CHP Milletvekili, 21 Mayıs 2019, 27 (2), B. 80).

E şuan Urfa'da mesela 4 kişiden 1 kişi Suriyeli. Bunların zorluklarını çekiyoruz. Hatta şimdi herkes işyeri açmış, vergi vermiyorlar. Şuana kadar sağlık durumlarını biliyorsunuz devlet hep karşılıyordu. Geçenlerde herhalde öyle bir şey çıktı bundan sonra şey yapmayacaklar ama daha resmi olarak geçmedi. Bu zorlukların tamamını çekiyoruz. Yani insani olarak da bunları çektik bugüne kadar... Bölgeden aktarılanlar oluyor, seçmenlerden. İnsani boyut olarak biz bir şey demiyoruz yani sağlık, gelmiş hastadır. Onların da hakkı var, Türkiye'deki vatandaşın da. İster istemez vatandaşla onların arasında bir sıkıntı çıkıyor. Bu sıkıntının çıkmaması, bu sıkıntının giderilmesi bu Ortadoğu işbirliğinin barışın sağlanması ve oradaki vatandaşların gerçekten kendi vatanlarına dönmeleri... (Göç ve Uyum Alt Komisyonu Üyesi, CHP Milletvekili, Bireysel Görüşme, 2019)

Sorgulanılan ayrıcalık durumu “kim vatandaş kim sığınmacı” (TBMMTD, CHP Milletvekili, 7 Aralık 2016, 26 (2), B. 33) belli değil söylemi altında da eleştirilmiştir. CHP milletvekili TBMM'de grup adına yaptığı konuşmasında Suriyelilere yardım edilmesine değil, kendi mağdur vatandaşlarının ihtiyaçlarını karşılamazken Suriyelilere yardım edilmesine karşı olduklarını savunmuştur (TBMMTD, CHP Milletvekili, 7 Aralık 2016, 26 (2), B. 33). Bir başka CHP'li milletvekili ise kendi vatanımızda yabancı durumuna düştük eleştirisini hiç Türk çalıştırmadığımı, hiç “yabancı çalıştırmıyorum” şeklinde ifade eden Kayseri'deki bir Suriyeli esnafla yapmış olduğu görüşmesine referansla iddia etmiştir (TBMMTD, CHP Milletvekili, 12 Aralık 2016, 26 (2), B. 38).

Cumhuriyet Halk Partisi sınır ötesi operasyonlara karşı bir tavır sergilemiş ve özellikle Suriye'den şehitlerin gelmeye başlamasıyla birlikte tepki göstermiştir. Bu tepkileri Suriyeliler bu topraklarda rahat rahat yaşarken “... 400 bin, 500 bin, eli silah tutan Suriyeli, bu topraklarda yiyor, içiyor, yatıyor ve onlar ölmüyor, bizim çocuklarımız

ölüyor” (TBMMTD, CHP Milletvekili, 9 Şubat 2017, 26 (2), B. 68) ya da “El Bab’da 73 Mehmetçik şehit olurken 550 bin çakı gibi delikanlı İstanbul’da, Ankara’da, İzmir’de, Uşak’ta, Antep’te kafelerde, spor salonlarında geziyor” ifadeleriyle örneklendirmek mümkündür (TBMMTD, CHP Milletvekili, 28 Şubat 2017, 26 (2), B.75).

Türk vatandaşları ve Suriyeliler neredeyse gündem olan bütün konularda mukayese edilir olmuştur. Bunlardan birisi de emeklilikte yaşa takılanlar (EYT) konusudur. Bu konuda “...bu memlekette 3,5 milyon Suriyeliye bakabiliyorsak, emeklilikte yaşa takılan 1,5 milyon vatandaşımızın da haklarını verebiliriz” (TBMMTD, CHP Milletvekili, 3 Ekim 2018, 27 (2), B. 3) düşüncesi hakim olmuştur.

CHP’lilerin vatandaşlar ve Suriyeliler arasında mukayese ettikleri bir diğer konu Suriyelilere harcandığı iddia edilen 35 milyar dolar ile ilgili tartışmalardır. Suriyelilere harcanan 35 milyar dolar ile vatandaşlar için neler yapılabileceği sıklıkla ifade edilmiştir. “400 yataklı 6.300 öğrenci yurdu yapılır ve 2 milyon 520 bin öğrencinin barınma sorunu halledilebilir, 5 milyon konut yapılır, her aileyi 4 kişi düşünürsek 20 milyon evsiz yurttaşımız ev sahibi olur, fabrikalar kurulur, milyonlarca işsizimiz iş sahibi olur, emeklilere ikramiye verilir” ifadeleri bu durumu örneklendirmektedir (TBMMTD, CHP Milletvekili, 14 Aralık 2017, 26 (3), B. 37). Bu kıyaslamaların sonucunda ise Suriyelilere yapılan harcamanın Türk vatandaşlarına yapılmadığı söylemi gelişmiştir (TBMMTD, CHP Milletvekili, 24 Ekim 2018, 27 (2), B. 10).

CHP öncelik bizim vatandaşlarımızın olmalı görüşünü savunmuştur. “...elbette bu işin insani yönü var ama önce vatandaşımıza bakacağız, yoksulumuza bakacağız, insanımıza bakacağız, ondan sonra bunlara bakma taahhüdünde bulunacağız değerli arkadaşlarım...” (TBMMTD, CHP Milletvekili, 23 Mart 2016, 26 (1), B. 60) ifadeleri bu durumu örneklendirmektedir.

Ulus devletlerin vatandaşlarının hak taşıyıcısı olma durumu temel bir özelliktir (Marshall, 1950; Schmidke, 2008b; Soysal, 1994) ve ulusal vatandaşlık rejimlerinde birey ve siyasal topluluk / vatandaş ve devlet arasındaki bağ haklar ve sorumluluklar dengesine dayalıdır (Vink, 2017, s. 93-94). Suriyeliler Türk vatandaşları ile karşılaştırılırken varılan temel bir sonuç bu dengenin Suriyelilerin vatandaş olmamaları nedeniyle vatandaşlık sorumluluklarını yerine getirmezken, geçici korumanın kendilerine sağladığı geniş

haklardan yararlanmaları sonucunda bozulmasıdır. Bu durum CHP tarafından vatandaşların sorumluluklarını yerine getirmelerine rağmen Suriyelilerin sahip olduğu haklara sahip olmadıkları yönünde bir söylemin ortaya konulmasına neden olmuştur. Vatandaşları ve vatandaş olmayanları haklar ve sorumluluklar bağlamında değerlendiren bu yaklaşım ulusal vatandaşlık rejimlerinin haklar ve sorumluluklar dengesi üzerine kurulu oluşu (Vink, 2017) özelliği ile örtüşen bir nitelik arz etmektedir.

Suriyelilerin Türk vatandaşları ile haklar ve sorumlulukları bağlamında karşılaştırılmalarına yer veren bu bölümde ulusal vatandaşlık rejimi bağlamında değerlendirilebilecek bir diğer yaklaşım önceliğin Türk vatandaşlarının olması gerektiğine yöneliktir. Bu yaklaşım yine ulusal vatandaşlık rejimlerinde vatandaşın vatandaş olmayanlar karşısındaki ayrıcalıklı konumu (Vink, 2017) ile bağdaşır niteliktedir.

4.1.2.3. Güvenlik Endişeleri

Güvenlik bağlamında CHP'nin temel endişelerini; açık kapı politikasını eleştirisi, kayıtsız Suriyeliler, özellikle IŞİD ve YPG bağlantılı olarak terör, halk sağlığına yönelik endişeler, uyuşturucu ve toplumsal huzurun bozulması gibi başlıklar altında açıklamak mümkündür. Cumhuriyet Halk Partisi'nin Suriyelilere yönelik çok temel bir endişesi olan güvenlik endişesinin önemli bir kısmı uygulanan açık kapı politikası bağlamında ele alınmıştır. CHP açık kapı politikasını sürecin en başından beri eleştirmiş, sınır kontrolü ve sınır güvenliğinin ön planda tutulması gerektiğini savunmuştur. CHPli milletvekilleri konuşmalarında “sınırlar kevgire döndü” ve “dingonun ahırını” (TBMMTD, CHP Milletvekili, 17 Ocak 2013, 24 (3), B. 54) gibi benzetmeler kullanmışlardır. Bu durumda göze çarpan bir eleştiri “O zaman bütün sınırlarımızı açalım, dünyanın neresinde bir zulüm oluyorsa buna merhamet abidesi olarak Türkiye'nin mi hep şey yapması gerekiyor, hiçbir politikamız yok mu başka bizim sınır kapısı açma dışında?” (TBMMTD, CHP Milletvekili, 9 Şubat 2016, 26(1), B. 36) şeklinde ifade edilmiştir. Burada sorgulanan bir durum da açık kapı politikasının sınırları olmuştur. Sınır bölgelerinde yaşanan hırsızlık olayları da özellikle araçların çalınıp Suriye'ye götürülmesi gibi örneklerden hareketle açık kapı politikasının ve dolayısıyla sınır güvenliğini sağlayamamanın bir sonucu olarak görülmüştür (TBMMTD, CHP Milletvekili, 17 Ocak 2013, 24 (3), B. 54). CHP'nin sınır

kontrolü ve güvenliği ile ilgili bu beklentisini ulusal vatandaşlık rejimlerinin olmazsa olmazı olarak sınır kontrolleri (Joppke, 1999) özelliği ile örtüşmektedir.

Güvenlik ile ilgili bir diğer durum olarak kayıtsız Suriyeliler (TBMMTD, CHP Milletvekili, 13 Mart 2013, 24 (3), B. 77) ve kampların dışında yaşayan Suriyeliler ve bu durumun yarattığı güvenlik zafiyeti (TBMMTD, CHP Milletvekili, 14 Mayıs 2013, 24 (3), B. 104) öne çıkarılmıştır. Kayıt altına alınanlar ile ilgili ise sınırlı bilgiye sahip olduğu ve beyanlar temel alınarak kayıtların oluşturulmasının güvenlik açısından risk oluşturduğu savunulmuştur:

2 milyon 700 bin kişi kayıt içinde.” diyorsunuz ya, külliye yalan. Aşılarını sorduk, cevap yok. Evli mi, değil mi diye kaydetmemişsiniz. Medeni hukuk açısından ciddi sıkıntılar var. Bunlar yıkılan bir hapishaneden mi kaçtı geldi yoksa... Beyanını esas alarak kayıt almışsınız, önemli bir kısmının da kaydı yok. Şimdi, gelmişsiniz burada bir başka şeyden bahsediyorsunuz. Kendi vicdanınızla, kendi aklınızla bu ülkenin menfaatları doğrultusunda değil birinin gelecek hesapları doğrultusunda size verilen görevi yapıyorsunuz. (TBMMTD, CHP Milletvekili, 12 Temmuz 2016, 26 (1), B. 111)

Cumhuriyet Halk Partili milletvekilleri zaman zaman kendileri de kullansa da sıklıkla Suriyelilerin misafir olarak nitelendirilmelerini eleştirmişlerdir. Buradaki eleştirinin Suriyelileri aslında tanımadığımız ve sayılarının misafir olamayacak kadar fazla olması üzerinedir. Ayrıca Suriyeliler kimliği belli olmayan, niteliği belli olmayan, “ne yediği ne içtiği belli olmayan insanlar” olarak görülmüştür (TBMMTD, CHP Milletvekili, 20 Temmuz 2014, 24 (4), B. 121).

Suriye’den gelenlerin kaçtı terörist kaçtı masum? Kaçtı IŞİD mensubu? gibi sorular özellikle Türkiye’de terör eylemlerinin yaşanması sonucunda sıklıkla sorulan sorular olmuştur:

Kontrolsüz şekilde açılan sınır kapılarından içeri giren kişilerin ne sayısını ne kimliklerini biliyorsunuz. Kaçtı sığınmacı kaçtı IŞİD ya da PKK’ya mensup terör örgütü üyesi, kaçtı ülkemizde 7 Haziran’dan sonra Suruç, Ankara ve son olarak Sultanahmet’te yaşanan canlı bombaların katilleri olarak girmiştir? Bunları bilemiyorsunuz. Kayıt altına alamadığımız sığınmacılar nedeniyle bugün geldiğimiz noktada ne kendi vatandaşlarımız ne de ülkemize sığınan Suriyeliler kendilerini güvende hissetmektedirler. (TBMMTD, CHP Milletvekili, 17 Şubat 2016, 26 (1), B. 40)

Mültecilerle birlikte teröristlerin de geldiği “Suriye’den gelen mültecilerle birlikte PKK’lı da geldi bu ülkeye, IŞİD’ci de geldi, PYD’lisi de geldi, YPG’lisi de geldi” (TBMMTD,

CHP Milletvekili, 23 Mart 2016, 26 (1), B. 60) ifadeleriyle savunulmuştur. Genel Kurul'da konuşma yapan bir başka milletvekili de CIA kaynaklarına referansla Türkiye'ye 40.000 IŞİD militanının girdiğini açıklamış ve Suriyelilerin canını düşünürken Türk vatandaşının canını kim düşünecek sorusunu sormuştur (TBMMTD, CHP Milletvekili, 2 Mart 2016, 26 (1), B. 50). Canlı bomba eylemleri “Tekrar altından, yine bir Suriyeli çıktı.” (TBMMTD, CHP Milletvekili, 23 Şubat 2016, 26 (1), B. 42) olarak ifade edilmiş ve kamp dışında Suriyelilerin kalmaması gerektiği, kamplarda ya da tampon bölgede barındırılarak ülkelerindeki sorun çözülünce gönderilmeleri öneri olarak sunulmuştur (TBMMTD, CHP Milletvekili, 23 Şubat 2016, 26 (1), B. 42).

Suriyelilerin Türkiye'ye gelişlerinin ardından Türkiye'de aşılamlar sonucunda büyük ölçüde ya da tamamen ortadan kaldırılan hastalıkların yeniden görülmeye başlanması da bir başka güvenlik endişesi olarak CHPLi vekiller tarafından dile getirilmiştir. Bu konu kapsamında kayıtsız Suriyelilerin aşılanamaması sorununa da işaret edilmiştir:

Suriyeli mültecilerden bulaşacak salgın hastalıklar, eğer tüm çağrılarımıza rağmen önlem alınmaması konusunda ısrarlı davranılırsa hızlı biçimde artacak ve bunun olumsuz etkileri tüm toplumda görülecektir. Sağlıksız bir şekilde hayatlarını devam ettiren aşıları yapılamayan bu çocuklar -ki çok tedavi edilebilir; kızamık, hepatit A, B, sıtma gibi birçok koruyucu aşılar yapılabilmektedir ama- kayıt dışı kardeşim. (TBMMTD, CHP Milletvekili, 17 Şubat 2016, 26 (1), B. 40)

Bu noktada tüm bu ifadeler ulus devletlerin sınırları içerisindeki nüfusu bilmek ve kontrol altında tutmakla ve sınırları içerisinde güvenliği sağlamakla yükümlü olmaları özelliği (Joppke, 1999) ile örtüşen bir tablo çizmektedir.

4.1.2.4. Vatandaşlık Tartışmaları

Suriyelilere vatandaşlık verilmesi tartışmaları ilk olarak Mart 2014 yerel seçimlerinden önce Suriyelilere “oy hakkı veriliyor” söylentileri üzerine başlamıştır. Cumhuriyet Halk Partili milletvekilleri sıklıkla bu endişeleri meclise taşımışlardır (TBMMTD, CHP Milletvekili, 19 Mart 2013, 24 (3), B.79).

Ne hesaplarınız var? Bakın, açıkça söylüyorum, Mersin'de, Adana'da, Hatay'da, Gaziantep'te birçok insan şöyle bir algıya sahip, diyorlar ki: “Suriyeliler özellikle çağrıldı, AKP'nin oyları düşüyor, bunlar topluca vatandaş yapılacak ve oy kullanılacak .” (TBMMTD, CHP Milletvekili, 27 Kasım 2013, 24 (4), B. 22)

Vatandaşlık tartışmaları sürekli bir şekilde Türkiye gündeminde var olsa da seçimler ya da AB ile ilişkiler ya da hükümet yetkililerinin bu yönde yorumlanabilecek açıklamalarının ardından zaman zaman yeniden yoğun bir şekilde tartışılmıştır. 2016 yılında geri kabul anlaşması bağlamındaki tartışmalar bu duruma örnek teşkil etmektedir.

Türkiye, gerçekten, mültecilerle ilgili şu anda hiçbir politika geliştiremiyor. En son duyduğumuza göre, özellikle Geri Kabul Anlaşması çerçevesinde Türkiye'ye sağlanacak 3 milyar -Suriyeliler için sağlanacak, Türkiye'ye doğrudan verilmiyor- Suriyelilere sağlanacak 3 milyar avro çerçevesinde Türkiye'nin bunları vatandaşlığa alması konusu gündeme geliyor. Hakikaten vatandaşlığa alınmak bu kadar kolay mı? Kim ne bedel ödedi ki vatandaşlığa alınıyor? (TBMMTD, CHP Milletvekili, 17 Şubat 2016, 26 (1), B. 40)

Bu konuşmada, vatandaşlık elde etmenin bu kadar kolay olmadığı, vatandaş olmanın vatan uğruna bazı bedeller ödemeyi gerektirdiği fikri de açığa çıkmaktadır.

Cumhurbaşkanı'nın 3 Temmuz 2016'daki Suriyelilere vatandaşlık verilmesi ile ilgili ifadelerinin ardından, Suriyelilere vatandaşlık verilsin mi verilmesin mi halini alan tartışmalar gündemi meşgul etmiş ve yoğun bir şekilde tartışılmıştır. Cumhuriyet Halk Partisi Suriyelilere vatandaşlık verilmesine karşı çıkmış ve neden verilmemesi gerektiğine dair çeşitli argümanlar öne sürmüştür. Bunlardan birisi Suriyelilerin vatandaş olmasının gariban vatandaşın üzerinde yük olacağı ve vatandaşlık verilerek sorunların çözülemeyeceği olmuştur (TBMMTD, CHP Milletvekili, 14 Temmuz 2016, 26 (1), B. 113). CHP'nin Suriyelilerin vatandaşlığına yönelik bir diğer argümanı Suriyelilere vatandaşlık verilmesi ile Adalet ve Kalkınma Parti'sinin oyunu artırma amaçlı bir hamle olarak değerlendirmiş olması konusundadır (TBMMTD, CHP Milletvekili, 12 Temmuz 2016, 26 (1), B. 111). Suriyelilere vatandaşlık verilmesini Ak Parti'nin seçmen artırma çabası olarak görülmüştür. Suriyelilere vatandaşlık verilmesine yönelik eleştiri noktalarından birisi de güvenlik olmuştur. CHPLi bir vekil, bu bağlamda, Suriyelilere vatandaşlık verilmek istenmesini eleştirdiği bir konuşmasında "kimleri vatandaş yapmak istiyorsunuz" sorusu altında güvenlik sorununa işaret etmiştir:

...vatandaşlık verilmek istenen kitlenin ilk önce neler yaptığını bir görelim: Bundan birkaç ay önce Antep'te ev sahibini öldüren Suriyelilerdi; unutmayınız. Aynı şekilde, iki gün önce veya üç gün önce Hatay Reyhanlı'da bomba düzeneği kurarken, bomba düzeneği hazırlarken patlatılıp da, patlayıp da kendilerini öldüren yine Suriyelilerdi, hatta en kötüsü ceplerinden AFAD kartı çıktı. Aynı şekilde, devam ediyorum, iki gün önce, cumartesi gecesini Konya'da, Beyşehir'de bir gencimizi maalesef, katleden yine Suriyelilerdi.

Devam edelim, Atatürk Havalimanı'nda 44 vatandaşımızın ölmesine sebep olanlar yine Suriye'den gelenler. Bununla birlikte, bir tek orada 44 kişi elbette ki ölmedi -şehitlerimiz de var, güvenlik görevlilerimiz de var, polislerimiz de var, turistlerimiz de var- ekonomimize vurulan darbe yine oradan gelenler tarafından yapıldı ve de bu gelen misafirlerimize vatandaşlık vermek istiyorsunuz. (TBMMTD, CHP Milletvekili, 12 Temmuz 2016, 26 (1), B. 111)

Vatandaş olmaları durumunda ise ortaya çıkabilecek sorunlar olarak işsizlikteki artış ve halkın yaşam kalitesinin düşmesine (TBMMTD, CHP Milletvekili, 28 Temmuz 2016, 26 (1), B. 120) işaret edilmiştir. Vatandaşlık için ise olmazsa olmazı olarak görülen aidiyet duygusu konusu dile getirilmiştir. “Vatandaşlık hakkı verilmek istenen insanların ülkemize aidiyet duygusu nasıl tesis edilecektir? Ülkeye, bayrağa ve vatana aidiyet duygusu olmayan insanların vatandaşlığa kabul edilmesi ne derece doğru olacaktır?” (TBMMTD, CHP Milletvekili, 28 Temmuz 2016, 26 (1), B. 120) ifadeleriyle Suriyelilerin Türkiye Cumhuriyeti'ne ve topluma aidiyet duyguları sorgulanmıştır. Bu noktada literatürde sıklıkla ulusal vatandaşlığın psikolojik boyutu olarak ifade edilen aidiyet duygusu (Vink, 2017; Weil, 2011) Suriyelilerin vatandaşlığı önündeki engel olarak ifade edilirken vatandaşlığın da olmazsa olmazı olarak işaret edilmiştir.

4.1.2.5. Suriyelilerin Yaşam Koşulları, Demografik Tehdit ve Türk Soylular

Cumhuriyet Halk Partisi milletvekilleri sıklıkla Suriyelilerin Türkiye'de bulunuşlarını yanlış politikalar sonucu olarak değerlendirip eleştirmiş olsalar da Suriyelilerin Türkiye'de “kötü yaşam koşullarında” yaşamalarını da eleştirmişlerdir. Kötü yaşam koşulları; kadınların fuhuş çetelerinin eline düşmesi, çocuk yaşta evlilikler ve kötü çalışma koşulları olarak dile getirilmiştir (TBMMTD, CHP Milletvekili, 13 Şubat 2014, 24 (4), B. 61). Türkiye'de buldukları süre içerisinde insan haklarına uygun koşullarda yaşamaları gerektiği vurgulanmıştır (CHP Parti Meclisi Çalışma Raporu, 2016, s. 83).

CHP geri kabul eleştirisi üzerinden hareketle Türkiye'deki Suriyelilerin bu politika ile rencide olduklarına yönelik bir söylem geliştirmiştir (TBMMTD, CHP Milletvekili, 29 Kasım 2018, 27 (2), B. 24). Benzer bir bakış açısıyla nitelikli Suriyelilere vatandaşlık

vermeyi de “incitici” olarak değerlendirmiş ve ayrımcılık olacağını savunmuştur (TBMMTD, CHP Milletvekili, 14 Temmuz 2016, 26 (1), B. 113).

Benzer bir şekilde Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın “Kapıları açarım” ifadelerinin ardından Cumhuriyet Halk Partisi milletvekilleri söylemlerinde Adalet ve Kalkınma Partisi’nin misafirperverlik söylemini sorgulamış ve bu durumun müzakere edilmiş şeklini yanlış bulduklarını ifade etmişlerdir (TBMMTD, CHP Milletvekili, 25 Kasım 2016, 26 (2), B. 27).

...sınır kapılarını açacakmışsınız... Hani övünüyordunuz, 3 milyon Suriyeliyi burada misafir ediyordunuz, ne oldu size? Niye açıyorsunuz kapıları? Tutsanıza içeride... Bir Cumhurbaşkanı böyle mi müzakere edebilir? Böyle mi dış dünyada itibar sağlayabiliriz? (TBMMTD, CHP Milletvekili, 25 Kasım 2016, 26 (2), B. 27)

Cumhuriyet Halk Partisi’nin Türkiye’de Suriyelilerin bulunuşu ve geleceği ile ilgili endişelerinden birisi de Türkiye’nin demografik yapısının değişeceği endişesi olmuştur. “Kilis’in Türk nüfusu azalıyor, Suriyeli nüfusu artıyor.”...(TBMMTD, CHP Milletvekili, 11 Mayıs 2016, 26 (1), B. 88) şeklinde ifade edilen tehlike tüm Türkiye için geçerli bir durum olarak görülmüştür. TBMM’de konuşma yapan CHP’li bir milletvekili konuşmasında:

Değerli milletvekilleri, Türkiye çok kimlikli, çok kültürlü bir ülkedir. Bu olay karşısında nasıl bir tutum alacağına dair deneyimlere sahiptir. Bu deneyimlerini iyi kullanmalıdır. Bu deneyimler gösteriyor ki Suriye konusundaki yanlış politikalarınızı vatandaşlık gibi çok hassas bir konuyla asla düzeltemezsiniz. Bu konu, öncelikle, Türkiye için var olan sorunlara yenilerini ekleyecektir. Bunu göz ardı etmek Türkiye gerçeklerini bilmemektir, yeni sorunlara kapı aralamaktır. Ayrıca, Suriyeliler yüzyıllardır o topraklarda yaşamaktadır, bunların vatani Suriye’dir. Geçmişleri, tarihleri, aileleri ve gelenekleri o topraklarda yoğrulmuştur; gelecekleri de o topraklardır. (TBMMTD, CHP Milletvekili, 14 Temmuz 2016, 26 (1), B. 113)

ifadelerine yer vermiştir. Bu ifadelerden çıkabilecek iki önemli noktayı vurgulamak anlamlı olacaktır. Bunlardan birisi Türkiye Cumhuriyeti’nin bu güne kadar olan deneyimlerinin Suriyelilere vatandaşlık verilmesi ile örtüşmediğidir. Bir diğeri ise son cümleden çıkarılabilecek bir sonuç olarak, aslında Suriyelilerin bu toplumun bir parçası olmadığıdır. Geçmişleri, tarihleri ve gelecekleri Suriye’dedir. Bu durumda göze çarpan toprak/yurt temelli ulusal vatandaşlık rejimi refleksidir. Benzer bir şekilde, 2018 yılında yayınlanan CHP Merkez Yönetim Kurulu Raporunda, din, kültür ve yaşam tarzı

konularındaki farklılıkların toplumsal sorunlara neden olduğu ve Suriyelilerin gelişine bağlı olarak toplumda çok eşliliğin ve kadına yönelik şiddetin arttığı savunulmuştur (CHP Merkez Yönetim Kurulu Raporu, 2018, s. 321).

CHP'nin Suriyelilere yönelik temel yaklaşımları konusunda bir diğer söylem, çok yoğun olarak gözlenmemiş olsa da, soydaşlar karşısında ayrıcalıklı Suriyeliler söylemidir. 2018 yılında yayınlanan CHP Merkez Yürütme Kurulu Raporu'nda yer alan "Suriyeli misafirler peyder pey vatandaşlık almaya başladılar, ama Ahıskalı Türkler gibi soydaşlara göçmen statüsü bile çok görülüyor..." (CHP Merkez Yönetim Kurulu Raporu, 2018, s. 289) ifadesi durumu örneklendirir niteliktedir.

4.1.2.6. Suriyelilerin Geleceği

CHP Suriyeliler ile ilgili bir taraftan geri dönüş temennisini korurken (TBMMTD, CHP Milletvekili, 12 Temmuz 2016, 26 (1), B. 111) ve geri dönebileceklerin bile dönmediği eleştirilerinde bulunurken²³, bir tarafta da kalıcılıkları olasılığı ki bunu çok muhtemel bulan CHP milletvekilleri bulunmaktadır (TBMMTD, CHP Milletvekili, 5 Şubat 2018, 27 (2), B: 48), uyum politikalarının gerekli olduğu fikrini savunmuştur. Bunun gerekçesi Suriyelilerin dönüşünü zorlaştıran birçok durumun ortaya çıkmış olmasıdır. Bunların başında Suriye'de huzurun sağlanmamış olması ve Türkiye'de de Suriyelilerin kendilerine bir hayat kurmuş olmaları gelmektedir (TBMMTD, CHP Milletvekili, 5 Şubat 2018, 27 (2), B: 48). Bununla birlikte 2018 yılında yayınlanan CHP Merkez Yönetim Kurulu Raporu'nda, 2017 yılında yapılan bir araştırmaya göre katılımcıların "%75'i Suriyelilerle barış içinde yaşayamayacaklarını ifade etmişlerdir" (CHP Merkez Yönetim Kurulu Raporu, 2018, s. 321) ifadesine yer verilmiştir. Burada partililerin yaklaşımı Suriyelilerin Türkiye'de toplumsal barışı olumsuz etkileyeceğine dair inançtır. 2019 yılına gelindiğinde ise Cumhuriyet Halk Partisi'nin Suriyelilerin Türkiye'deki geleceğine yönelik söyleminden daha çok içerisinde Suriye Rejiminin de bulunduğu mutabakatlar

²³ Cumhuriyet Halk Partisinin adayı Muharrem İnce'nin Cumhurbaşkanlığı Seçimi öncesinde katıldığı bir televizyon programında açıklaması:

"...4.5 milyon Suriyeli Türkiye'de yaşıyor. Bayram'da gidiyor 72 bin kişi, 1 hafta 10 gün kalıyor, sonra geri dönüyor. Eğer sen gidip 10 gün kalıp geri gelebiliyorsan kal orada devamlı. Ne diye geliyorsun, tatile mi geliyorsun? Demek ki, şartların uygun. Gittikten sonra kapatırım kapıyı kalırsın. Burası aşevi mi? Benim ülkem insanları işsiz..." (Cumhuriyet, 2018)

sonucunda geri dönüş üzerine odaklanmıştır. Bu durumu TBMM Göç ve Uyum Alt Komisyonu üyesi, CHP milletvekilinin ifadelerinde görmek mümkündür:

Ama bunun en önemlisi olan şey, genel başkanımız da bunu söyledi. İran, Irak, Suriye, Türkiye Orta Doğu Barış ve İşbirliği Teşkilatı'nın kurulması lazım. Bu Ortadoğu'da olan, 4 tane Müslüman ülke bir araya gelip bu sorunu çözmeliyiz. Bu Suriye sorununu en yakın zamanda çözmeliyiz ki bu vatandaşlarımızın tekrar kendi ülkelerinde yaşanması gerektiğine inanıyorum. Yani bu insanlar mülteci olarak evet burada kalabilir, 1 yıl daha kalabilir, 2 yıl daha kalabilir ama sonuç olarak kendi bölgeleri var, arazilerini terkeden var, yuvasını terkeden var, akrabasını terkeden var. Yani bu koşullar o kadar kolay koşullar değildir. Bence bizim, yani benim şahsi görüşüm Ortadoğu işbirliği, bu 4 tane ülkenin bir araya gelip bu Suriye konusunu bir çözmeliyiz...bugün bu dediğimiz genel başkanımızın da söylediği bu Ortadoğu'nun 4 ülkenin bir araya gelmesi, kendi aramızda Suriye'nin çözülmesi ve bu insanların kendi ülkesine dönmesi bizim için hem büyük bir mutluluk olur hem de 4 ülke de sonuna kadar Suriye'ye destek olur. Yardımcı olur. Maddi ve manevi şekilde. Bu işte çözüme gidilir. (Göç ve Uyum Alt Komisyonu Üyesi, CHP Milletvekili, Bireysel Görüşme, 2019)

CHP'nin Suriyelilere yönelik söylemi vatandaşların haklarını ön plana çıkararak, güvenlik ve toplumsal düzen endişesi taşıyan, zaman zaman Türk soylular vurgusu yapan Suriyelilere vatandaşlık verilmemesi gerektiği noktasına aidiyet, yurt ve vatandaş ilişkisi çerçevesinde bakan bir yaklaşıma sahiptir. CHP'nin söyleminde sekiz yıllık süre içerisinde herhangi bir değişiklik ya da kırılma noktası tespit edilmemiştir. Bununla birlikte, CHP'nin Suriyelilere yönelik söyleminin terör eylemleri, medyada ve sosyal medyada yer alan Suriyeliler ile ilgili tartışma yaratan haberlerin ardından, ya da Suriyelileri ilgilendiren yasal düzenlemelerin mecliste tartışıldığı zamanlarda ve seçim öncesi dönemlerde Suriyeliler ile ilgili söylemin yoğunlaştığı tespit edilmiştir.

4.1.3. Milliyetçi Hareket Partisi'nin Suriyelilere Yönelik Yaklaşımı: “Güvenlik ve Devletin Bekası”

Milliyetçi Hareket Partisi'nin Suriyelilere yönelik yaklaşımını Suriye ve Suriyelilere yönelik politikanın eleştirisi, güvenlik endişeleri, vatandaşların hakları ve önceliği, Suriyelilere vatandaşlık verilmesi tartışmaları, sınır ötesi harekâtlar, geri dönüş ve Suriyelilerin geleceği başlıkları altında ele alınmıştır. Bu başlıklar altında MHP'nin Suriyelilere yönelik söyleminde öne çıkan temalar olarak güvenlik tehdidi, açıkcapı politikasının eleştirisi, vatandaşların mağduriyeti, türk mayası, Türk kültürü ve aidiyet vurgusu, Suriyelilere vatandaşlık verilmemesi, ulus bilinci gibi temaların öne çıktığı

tespit edilmiştir. 2016 yılında Suriye'ye yönelik sınır ötesi harekâtlardan sonra ise MHP'nin söyleminin güvenli bölgenin oluşturulması ve bu bağlamda geri dönüş üzerine geliştiği görülmüştür.

4.1.3.1. Suriye ve Suriyelilere Yönelik Politikaların Eleştirisi

Milliyetçi Hareket Partisi tıpkı diğer partiler gibi göçün ilk yıllarında hükümetin Suriye konusunda izlediği politikayı yanlış bir politika olarak nitelendirmiş ve eleştirmiştir. Hükümeti savaş çıkırtkanlığı yapmakla suçlamıştır. Suriyelilerin Türkiye'ye sığınmaya başlamasından yaklaşık iki ay sonra, MHP'li bir vekilin TBMM Genel Kurulu'nda yaptığı bir konuşmasında bu yaklaşımın bir örneğini görmek mümkündür. MHP'li vekil, "...sürekli diken üstünde olan bir ekonomiyle Sayın Davutoğlu'nun çaldığı savaş borazanlarını akılla bağdaştırmak mümkün müdür değerli arkadaşlar?" (TBMMTD, MHP Milletvekili, 6 Haziran 2012, 24 (2), B. 116) sorusunu sormuştur. MHP'nin hükümetin Suriye politikasına bir diğer eleştirisi Büyük Ortadoğu Projesi'nin ortağı olmak ve hükümetin asıl görevi olan milletin hakkını korumak görevini yerine getirmediğini "Sizin göreviniz, öncelikle Türk devletinin bekasını sağlamak ve Türk milletinin refahını, huzurunu sağlamaktır. Lütfen, görevinizi hatırlayın ve yapın." (TBMMTD, MHP Milletvekili, 21 Mart 2013, 24 (3), B. 81) ifadeleri ile eleştirmiştir.

MHP Suriye'deki krizin ikinci yılında Suriyelilere gösterilen misafirperverliğin arkasında olduğunu ancak hükümetin öngördüğü politikaların tutmadığını ve Suriye'deki huzursuzluğun Türkiye'ye taşındığını savunmuştur (TBMMTD, MHP Milletvekili, 14 Mayıs 2013, 24 (3), B. 103). MHP'nin hükümetin Esad'ın zalimliği üzerinden hareketle geliştirdiği söylemini ise "Esad'ın zalimliğini eleştirmek elbette ki zaman zaman da yaptığımız, temas ettiğimiz önemli bir mesele ama muhaliflerin zalimliğine sahip çıkmak da utanılacak, Türkiye Cumhuriyeti devletine yakışmayacak bir tutum olsa gerekir." (TBMMTD, MHP Milletvekili, 21 Mayıs 2013, 24 (3), B. 107) ifadeleriyle eleştirmiştir. Bu bağlamda Ak Parti'nin sıklıkla dile getirdiği ensar- muhacir benzetmesi karşısında MHP'li bir vekil, Reyhanlı'nın ensar olduğu ancak Suriyelilerin muhacir olup olmadıklarını sorgulamıştır:

Sayın Başbakan "ensar" diyor, "Ensar olmalısınız." diyor Reyhanlılıya. Şunu ifade etmek istiyorum: Reyhanlı ensardır. Hükümet kamplarda 15 bin kişiye bakmaktadır ama Reyhanlılı 50 bine yakın Suriyeliye bakmaktadır. Ensardan

anladığımız da ve bizim bildiğimiz de hicret eden Peygamber efendimizin ve çevresinin misafirliğiyle ilgilenen ve onlara kucak açan Medinelilerdir, muhacirler de onlardır. Şimdi, kelle kesen, vurduğu askerin kalbini çıkarıp yiyen insanlara ev sahipliğiyle ensarlığın alakasını kurmakta Reyhanlı ensarları güçlük çekmektedir. (TBMMTD, MHP Milletvekili, 28 Mayıs 2013, 24(3), B.111)

MHP’li milletvekilleri hükümetin misafir söylemini de eleştirmişlerdir. “Kapıyı açınca misafirliği bitiriyorsunuz” ifadeleriyle özellikle kamp dışında yaşayan Suriyelilerin zor yaşam koşullarına işaret etmişlerdir (TBMMTD, MHP Milletvekili, 20 Temmuz 2014, 24 (4), B.121). Suriyeli çocuk gelinler ve başlık parası karşılığında evlendirilen kadınların durumunu 21. yüzyılda insanlığa yakışmayan olaylar olarak değerlendirmiştir (TBMMTD, MHP Milletvekili, 15 Aralık 2016, 26 (2), B. 41).

MHP’nin hükümetin Suriyelilere yönelik politikalarında eleştirdiği konulardan birisi de Geri Kabul Anlaşması’dır. MHP geri kabulün 1951 Cenevre Sözleşmesi’nin 33’üncü maddesi bağlamında hukuksuz olduğunu savunmuş (TBMMTD, MHP Milletvekili, 10 Mart 2016, 26 (1), B. 58) ve “Avrupa’dan ülkemize gelecek olan mültecilerin içinde terörist, terörist sempatzanı veya adli suçlu kaç kişi olacak? Veya bu gelenlerin arasında terörist var mı, yok mu, nasıl ayırt edilecek?” (TBMMTD, MHP Milletvekili, 2 Mart 2016, 26 (1), B. 50) sorusunu sorarak Türkiye’nin karşı karşıya kalabileceği güvenlik riskine işaret etmiştir.

MHP özellikle Ak Parti’nin 2016 yılında sıklıkla ifade ettiği ensar-muhacir ilişkisi söylemini, ümmet bilinci ve din kardeşi ifadelerini ulus bilinci karşısında değerlendirmiş ve bu topraklardaki “Türk mayası” hatırlatması yapmıştır:

Ama dikkat çekici bir şeyi de buradan ifade etmek istiyorum. Hani biz “Ensar”, “Muhacir”, “Müslüman kardeş”, “Bizim topraklarımızın hikâyesi” diyoruz ama bunun içerisinde bir Türk mayası var, Türkistan mayası var. Bu toprakların hikâyesindeki ana omurga, kurucu irade dediğimiz, cumhuriyetin de kuruluş felsefesini temsil eden bu Türk milletinin iradesi. “Pekâlâ, niye İslam ümmetinin iradesi değil?” diyeceksiniz. Bu konuda Arabistan sınırlarını kapatmış. Katar, bugün itibarıyla bakıyoruz, 2022’deki Dünya Kupası için 100 milyar doların üzerinde para harcayacağını açıklıyor ama Katar’da mültecilerle ilgili herhangi bir yardım var mı, herhangi bir sığınmacı var mı? Yok. Yani, bizim galiba Hükümet olarak birazcık ilişkimiz de var, bu Katar’a çok gidilip geliniyor, Arabistan Kralını burada misafir ediyoruz, bunlara da burası için, Allah rızası için bir şeyler yapın, aziz mübarek gün ramazanda hayrınız olur diye hatırlatmakta fayda var. (TBMMTD, MHP Milletvekili, 21 Haziran 2016, 26 (1), B. 104)

Bu ifadelerde MHP'nin ümmet yerine milleti öne çıkardığı ve bu millet anlayışında da “Türk mayası” vurgusu yaptığı görülmektedir. MHP “Türk milletinin iradesi” olarak ulusal bir irade ve aidiyeti savunmaktadır. Bu anlamda Türkiye’de ulusal vatandaşlık rejiminin bir unsuru olarak Türklük yaklaşımı ile örtüşen bir nitelik taşıdığını iddia etmek mümkündür. Diğer taraftan ulusal vatandaşlık rejimlerinin siyasal sınırların kültürel sınırlarla örtüştüğü (Diener, 2017, s. 44-45) ve sınırlarının dışında kalanların ulusal kimliğin bir parçası olmama durumu bu anlamda MHP'nin ümmeti “Türk milleti iradesi”nin dışında görmesi durumunu açıklar niteliktedir.

4.1.3.2. Güvenlik Endişeleri

Milliyetçi Hareket Partisi'nin Türkiye’de geçici koruma statüsünde bulunan Suriyelilere yönelik endişelerinin çok önemli bir kısmını güvenlik endişeleri başlığı altında toplamak mümkündür. Güvenlik başlığı altındaki konuları ise açık kapı politikasının eleştirisi, gelenlerin kimlikleri ve geçmişleri konusundaki belirsizlik, terörist olup olmadıkları, Türkiye’de suça karışan Suriyeliler, halk sağlığına yönelik endişeler ve Suriye’deki düşmanlığın Türkiye’ye taşınması olarak sınıflandırmak mümkündür.

MHP’li vekiller açık kapı politikasını “sınır eleğe dönmüş”, “kapılar kevgire döndü”, gibi ifadelerle eleştirmiş ve “Burada devlet var mı?” (TBMMTD, MHP Milletvekili, 21 Mayıs 2013, 24 (3), B. 107) sorusunu sormuşlardır. Bir başka MHP’li vekil ise “Türkiye Cumhuriyeti egemen bir devlet. Millî, üniter ve güçlü bir devlet, sınırlarını, hiç kimsenin himmet ve desteğine ihtiyaç duymayarak koruyacak siyasi tasarruf ve stratejilerini bizzat kendisi tayin etmek mecburiyetindedir.” (TBMMTD, MHP Milletvekili, 3 Mayıs 2016, 26 (1) B. 84) ifadesiyle Türkiye’nin ulus devlet olma özelliği bağlamında sınırlarını koruması mecburiyetine vurgu yapmıştır. Bu vurguyu ulus devletlerin egemenliği ile sıkı sıkıya ilintili olan sınır kontrolleri (Joppke, 1999) bağlamında düşünmek mümkündür.

Milliyetçi Hareket Partili milletvekillerinin Suriyeliler ile ilgili ifadelerinde, Mülteci görüntüsü altında bu insanlar ülkeye giriyor ama aslında bu insanlar kimdir? (TBMMTD, MHP Milletvekili, 28 Mayıs 2013, 24(3), B.111) Terörist midir değil midir? (TBMMTD, MHP Milletvekili, 21 Ekim 2014, 24 (5), B. 6) İstihbaratçı mıdır? (TBMMTD, MHP Milletvekili, 2 Mart 2016, 26 (1), B. 50) Nasıl yaşar? Ne yer ne içer? (TBMMTD, MHP Milletvekili, 14 Aralık 2013, 24 (4), B. 31) gibi sorular göze çarpmaktadır. Henüz

Suriyeliler ile ilgili bilgilerin kamuoyunca çok da bilinmediği 2013 yılında, MHP’li bir vekil, TBMM Genel Kurulu’ndaki konuşmasında bu belirsiz durumu eleştirmiştir:

Sayın Başkan, değerli milletvekilleri; uygulanan yanlış Suriye politikası sonucu ülkemize sayısını kimsenin tam olarak bilemediği binlerce Suriyeli geldi. Bunların ne kadarı mülteci kamplarında kalıyor? Mülteci kampları dışında ülkemizin neresinde ne kadar Suriyeli yaşamaktadır? Bu Suriyeliler buldukları yerlerde ne iş yaparlar, ne yerler, ne içerler, nasıl geçinirler? Gerçekten, devletimiz bunların oluşturduğu güvenlik zafiyetinin farkında mıdır, bundan haberdar mıdır?(TBMMTD, MHP Milletvekili, 14 Aralık 2013, 24 (4), B. 31)

Benzer bir şekilde MHP Suriye’den gelenler arasında teröristlerin olup olmadığı, varsa bile bu tespitin nasıl yapılabileceği, Suriye içerisindeki terör örgütlerinin ne kadarının Türkiye’de bulunduğunu ve gelecekte oluşacak güvenlik sorunları ile nasıl baş edileceğini sorgulamıştır (TBMMTD, MHP Milletvekili, 21 Ekim 2014, 24 (5), B. 6). Ayrıca Suriye’den her gelene “mülteci kartı” vermenin yanlışlığı savunulmuştur:

Mevcut, gelenlerin içerisinde yer alan teröristlerin ülkemizi nasıl kan gölüne çevirdiğini hep birlikte gördük. İstihbaratımızın ne iş yaptığını daha önce sordum, yine soruyorum: Bu gelenlerin içinde diğer ülkelerin kaç tane istihbarat elemanı var? Her önüne gelene mülteci kimlik kartı vermekle mi mükellefiz biz? (TBMMTD, MHP Milletvekili, 2 Mart 2016, 26 (1), B. 50)

MHP’nin değindiği güvenlik ile ilgili bir diğer konu IŞİD’in Türkiye’deki Suriyeliler arasında alt yapısını oluşturması meselesidir:

Şimdi çok daha zor IŞİD’le mücadele etmek çünkü Türkiye’de 2.5 milyon Suriyeli var ve bu Suriyeliler içerisinde de IŞİD kendi altyapısını güçlü bir şekilde oluşturmuş durumda. (TBMMTD, MHP Milletvekili, 13 Ocak 2016, 26 (1), B. 27)

MHP’li vekillere göre, Suriyelilerin Türkiye’de suça karışmaları bir asayiş sorunu teşkil etmekteyken; vatandaşın da suçsuz Suriyelileri suçlu olanlardan ayırmaması gibi tehlikeli bir durum karşısında çıkacak toplumsal sorunlara da işaret edilmiştir (TBMMTD, MHP Milletvekili, (8 Eylül 2014, 24 (4), B. 137). Toplumda asayişin bozulması konusunda MHPlı bir vekilin ifadeleri MHP’nin güvenlik ile ilgili kaygılarını açıklayıcı niteliktedir:

Sadece sınır illerimizde değil, tüm vilayetlerimizde Suriyeli sığınmacılar parklarda, cami bahçelerinde insanlık dışı şartlarda barınmaktadırlar. Yasa dışı yollardan giren bu insanlar asayişin bozulmasına, özellikle hırsızlık, soygun, fuhuş, uyuşturucu, mazot kaçakçılığı gibi alanlarda problemlere sebep olmakta, kaçak olarak çalıştırılanlar iş güvenliği, vergi ve istihdam gibi

alanları olumsuz etkilemektedir. (TBMMTD, MHP Milletvekili, 14 Kasım 2013, 24 (4), B. 17)

Türkiye Cumhuriyeti Suriye’den demografik olarak çeşitli unsurlara kapısını açmıştır. Bu bağlamda MHP’li milletvekilleri Suriye’deki gruplar arası düşmanlığın Türkiye’ye taşınacağından endişe etmişlerdir. 2016 yılında TBMM Genel Kurulu’ndaki konuşmasında MHP’li bir vekil durumu şu şekilde ifade etmiştir:

Suriye’de birbirine dost veya düşman ne kadar grup varsa bunların tamamı memleketimiz üzerinde kendilerine müzahir, hatta militan insanlar bulmuştur. Bunların Suriye içinde birbirlerine olan husumetleri yetmezmiş gibi, bizim topraklarımızda da çatışarak düşmanlıklarını Türkiye’ye taşımışlardır. Bu karmaşa, bugün, kimin, nerede, nasıl patlayacağı belli olmayan, başkentimize kadar uzanan canlı bomba saldırılarını başlatmıştır. (TBMMTD, MHP Milletvekili, 25 Şubat 2016, 26 (1), B.44)

MHP’nin güvenlikle ilgili endişelerin bir kısmını da halk sağlığı ile ilgili endişeler oluşturmaktadır. Suriyelilerden bulaşabilecek salgın hastalıklara ve aşılama sonucu artık Türkiye’de görülmeyen kızamık, çocuk felci gibi hastalıkların yeniden görülmeye başlanmasına dikkat çekilmiştir (TBMMTD, MHP Milletvekili, 30 Ocak 2014, 24 (4), B. 55). Halk sağlığı ile ilgili dile getirilen bu tehdidin 2018 yılına gelindiğinde yine parti milletvekillerinin gündeminde olduğu görülmüştür (TBMMTD, MHP Milletvekili, 16 Aralık 2018, 27 (2), B. 34).

Ulus devletlerin bir özelliği de sınırları içerisindeki nüfusu bilmek ve kontrol altında tutmak ve sınırları içerisinde güvenliği sağlamakla yükümlü olmalarıdır (Joppke, 1999). Bu başlık altındaki endişeler bu anlamda gerek terör tehdidi, gerek kontrolsüz sınırlar gerekse de halk sağlığına yönelik endişeler ve MHP’nin bu bağlamda eleştirdiği tüm belirsizliklere yönelik söylemini ulusal vatandaşlık rejimi ile örtüşen söylemler olarak değerlendirmek mümkündür.

4.1.3.3. Vatandaşların Hakları ve Önceliği

Vatandaşlık hakları ve sorumlulukları bağlamında Suriyeliler ile Türk vatandaşlarının karşılaştırılması, CHP’de olduğu gibi MHP’de de Suriyelilere yönelik yaklaşımı örneklendiren temel bir söylem halini almıştır. Cumhuriyet Halk Partisi milletvekilleri gibi Milliyetçi Hareket Partisi milletvekilleri de Van depremzedelerinin yaşadığı sıkıntıları Suriyelilere sağlanan olanaklar bağlamında kıyaslama yaparak dile

getirmişlerdir. MHP’li bir milletvekilinin “...Van depreminde siz çadırlara koyduğunuz insanları o kış mevsiminde kar altında bıraktınız ama Suriye’den gelenlere konteyner verdiniz. Onlar yerine onlara bakmadınız bile, kendi insanlarınıza bile bakmadınız.” (TBMMTD, MHP Milletvekili, 24 Ekim 2013, 24 (4), B. 9) ifadeleri bu söyleme örnek teşkil etmektedir. Benzer bir karşılaştırma çiftçiler ile Suriyeliler arasında da yapılmıştır. MHP’li bir vekilin 2012 yılındaki “...Öyle ki çiftçilerimiz Suriyeli mültecilere verdiğiniz değerinde onda 1’ini bile göremiyorlar. Yakında çiftçilerimiz Suriye vatandaşlığına başvurup mülteci olarak Türkiye’ye gelmek isterlerse şaşırmayınız.” (TBMMTD, MHP Milletvekili, 13 Aralık 2012, 24 (3), B. 39) ifadeleri bu karşılaştırmayı örneklendirir niteliktedir. Bu ifadede göze çarpan söylem Suriyelilerin Türk vatandaşlarından daha ayrıcalıklı bir durumda olduklarıdır. Bir başka milletvekili Tekirdağlıların sorunlarından bahseden konuşmasında “Tekirdağlıların Suriyeli mülteciler ve Libyalılar kadar değeri yok mu?” (TBMMTD, MHP Milletvekili, 11 Haziran 2014, 24 (4), B. 101) sorusunu sormuştur. Benzer bir başka ifade Güneydoğunun sorunlarından bahseden bir vekilin konuşmasında görülmektedir. MHP milletvekili bu konuşmada vatandaşların hakları olması gerektiğine vurgu yapmış ve yine Suriyelilere vatandaştan daha fazla değer verildiğini Güneydoğulu vatandaşlardan aktararak “Acaba bizim Suriyeli sığınmacılar kadar bu ülkede hakkımız yok mu, bizim onlar kadar hatırımız yok mu, biz onlar kadar bu ülkeye faydalı değil miyiz ki bize kimse sahip çıkmıyor, kimse bakmıyor, bizimle ilgilenmiyor?” (TBMMTD, MHP Milletvekili, 30 Ekim 2012, 24 (3), B.13) ifadelerini kullanmıştır.

MHP’li bir başka milletvekili ise “Çiftçi, bu ülkede Suriyeliler kadar bile değer göremedi ne yazık ki. Onlara harcadığımız parayı çiftçiye verseydiniz çiftçi çok daha iyi üretim yapardı... Ama çiftçi hep üvey evlat, hep ikinci sınıf vatandaş. (TBMMTD, MHP Milletvekili, 28 Mayıs 2014, 24 (4), B. 94)” ifadesiyle çiftçinin Suriyeliler karşısında ikinci sınıf vatandaş haline geldiği iddiasında bulunmuştur. Bir başka örnek olarak kendi insanımızın çaresizliği görülmüyor diyen vekilin sözlerinden çıkarılabilmektedir:

PKK’nın hamisi peşmergenin topraklarımızdan geçmesine izin verip üstelik yemek paralarını ve yakıt paralarını ödeyen, Suriyeli mülteciler için katrilyonlarca liralık harcama yapan AKP Hükûmetinin gözü kendi insanımızın yoksulluğunu, işsizliğini, çaresizliğini maalesef görmemektedir. (TBMMTD, MHP Milletvekili, 4 Kasım 2014, 24 (5), B. 9)

Bu örneklerden hareketle söylem “ikinci sınıf vatandaş olduk”, “Suriyeliler kadar değerimiz yok” gibi ifadelerle taşınmıştır. Burada Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmanın olmayanlara karşı ayrıcalıklı durumunun sorguladığı, ya da Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının bir mağduriyeti olduğu sonucuna varacak bir yaklaşıma sahip olmuştur.

Haklar ve sorumluluklar bağlamında Suriyeliler ile Türk vatandaşlarının karşılaştırılmasına olanak veren bir konu da Suriyelilerin sağlık hizmetlerinden ücretsiz faydalanmakta olduğudur. MHP’li bir vekilin ifade ettiğine göre, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı “işsiz olan ve gelir testinden geçmeyen” 3 milyon kişi sağlık hizmetinden faydalanamamakta, Türk vatandaşları “ilaç katılım payı, muayene katılım payı, reçete katılım payı, tetkik farkı ücreti” ödemektedir. Bu nedenle vatandaşın sağlık hizmetine ulaşımı imkânsızlaşmıştır... (TBMMTD, MHP Milletvekili, 30 Ocak 2014, 24 (4), B. 55) benzer bir karşılaştırma işsizlik konusunda da göze çarpmaktadır. Yabancıların Türkiye’de çalışmasına dair 403 sıra sayılı tasarı görüşülürken, MHP grubu adına söz alan milletvekili şu ifadelerle işsiz vatandaşların mağduriyetine işaret etmiştir:

İşsiz gençlerimize istihdam imkânı sunamayan, KPSS sınavına girmiş milyonlarca gencimize sahip çıkmayan AKP Hükûmeti, yabancı iş gücü çalıştırmanın derdine düşmüştür. Bakınız, bu tasarıda yüz binlerce mühendis, mimar, şehir planlamacısı aleyhine birçok olumsuzluğu içeren, karşılıklılık ilkesi de gözetilmeksizin yabancı mühendis ve mimarların sınırsız, sorumsuz, denetimsiz ve kuralsız çalışabilmelerinin önünü açan düzenleme yapılmaktadır. (TBMMTD, MHP Milletvekili, 28 Temmuz 2016, 26 (1), B. 120)

Üniversite öğrencilerinin bursları konusundaki tartışmaları da bu karşılaştırma söylemi bağlamında ele almak mümkündür. MHP’li vekil üniversiteye sınavsız girdiğini ifade ettiği Suriyelilerin aylık 1200 TL burs alırken Türk vatandaşı öğrencilerin 400 TL burs almasını ve bunun da geri ödemeli bir burs olmasını eleştirmiş ve önceliğin “Türk halkının, Türk milletinin menfaatlerini korumak” (TBMMTD, MHP Milletvekili, 23 Kasım 2016, 26 (2), B. 25) olması gerektiğini ifade etmiştir. Bu karşılaştırmalara benzer türden karşılaştırmaları yörükler ve Suriyeliler (TBMMTD, MHP Milletvekili, 15 Şubat 2017, 26 (2), B. 70), ya da mevsimlik işçiler ve Suriyeliler (TBMMTD, MHP Milletvekili, 4 Ocak 2017, 26 (2), B.50) arasında görmek mümkün olmuştur.

Ekonomik temelli haksız rekabet de yine Türk vatandaşlarının Suriyeliler karşısında mağdur olduğu söyleminin önemli bir kısmını oluşturmaktadır. TBMM Genel

Kurulu'nda MHP'li bir vekilin “Özellikle ayakkabı, triko, giyim, gıda sektöründe kayıt dışı Suriyeli işletmeler ve kayıt dışı çalışanlar yoğun olarak faaliyet göstermektedir. Söz konusu kayıt dışı işletmeler hem devletimizde vergi kaybına hem de yerli işletmeler için haksız rekabete neden olmaktadır...” (TBMMTD, MHP Milletvekili, 20 Aralık 2018, 27 (2), B. 38) ifadeleri bu söyleme örnek teşkil etmektedir.

Bu başlık altında haklar ve sorumluluklar bağlamında Türk vatandaşlarının karşılaştırılması ve bu karşılaştırma sonucunda Türk vatandaşlarının mağduriyeti ya da Suriyeliler karşısında ikincil konumda olduğunu öne çıkaran yaklaşımlara yer verilmiştir. Ulus devletlerde vatandaşlar hakların taşıyıcısı durumundadır (Marshall, 1950; Schmidke, 2008b; Soysal, 1994) ve vatandaş ve devlet arasındaki ilişki haklar ve sorumluluklar dengesine dayalıdır (Vink, 2017, s. 93-94). Ayrıca ulusal vatandaşlık rejimlerinin bir özelliğide vatandaşın vatandaş olmayana karşı daha çok siyasal haklar bağlamında ifade edilse de (Joppke, 1998; Soysal, 1994) haklar bakımından sahip olduğu ayrıcalıktır (Bhabba, 1999; Bloemraad, 2017; Joppke, 1999). MHP'nin Suriyeliler üzerinden eleştirdiği ve Türk vatandaşları için olması gerektiğini düşündüğü durum bu anlamda ulusal vatandaşlık rejimlerinin haklar ve sorumluluklar ve vatandaşlık ayrıcalıklarına yaptığı vurgu ile örtüşmektedir.

4.1.3.4. Suriyelilere Vatandaşlık Verilmesi Tartışmaları

Suriyelilere vatandaşlık verilmesi konusundaki tartışmalar partilerin Suriyelilere yönelik yaklaşımları konusunda temel bazı söylemlerin üretilmesine neden olmuştur. Cumhurbaşkanı'nın 2 Temmuz 2016'da Kilis'te yaptığı konuşmanın ardından çıkan vatandaşlık tartışmasında 4 Temmuz 2016 'da yapılan grup toplantısında MHP lideri Devlet Bahçeli:

Irak ve Suriyeli sığınmacıların sağlıklı bir şekilde vatanlarına kavuşturulmaları gerekirken, Türk vatandaşlığına alınma düşünceleri bu zamana kadar yapılan tarihi yanlışlara yeni ilavelerden başka bir anlam taşımayacaktır. Türk vatandaşlığının bir bedeli, bir şanı, bir sorumluluğu olmalıdır. Türk vatandaşlığı önce hak edilmeli, vicdanlarda taltif ve teyidi yapılmalıdır. Türk milleti tüm Türk vatandaşlarının müştereken vücut verdiği, canlı tuttuğu, nefes verdiği tarihi, sosyolojik ve kültürel bir varlıktır. Türklüğe şaşı bakan, Türk milleti yerine Türkiye milletini ikame etmeye çalışan bulanık ve bücür zihniyetlerin önüne gelene vatandaşlık ikramı her

şeyden önce milli şuur noksanlığıdır. Türk vatandaşlığının ucuzlatılması, ulufe gibi ona buna dağıtılması şehitlerimizin ve aziz ecdadımızın ebedi mirası olan son vatanımızı etnik karmaşa ve kazana çevirecektir. Türkiye, Türk milletinin şeref ve namusuna emanettir. Vatan Türk'tür, millet Türk kalacaktır. Türk vatandaşlığı tarih boyunca kazanılmış milli hak ve hukukun ilelebet korunacak mükâfat ve muhteşem bir unvanıdır. Bu mükâfat ve unvan hiç kimsenin tekeline alınıp da heba edilemeyecek, oy ve siyasi rüşvet uğruna asla gölgelenemeyecektir. (Hürriyet, 2016, Temmuz 4)

Öncelikle Devlet Bahçeli bu türden bir vatandaşlık verilme yolunu milli bilinç yoksunluğu olarak değerlendirmiştir. Türk vatandaşlığının bedeli ve sorumluluğuna vurgu yapmış ve bu konuşmadan çıkarılabilecek bir sonuç olarak Türk vatandaşlığını verilerek elde edilebilecek bir şey olarak değil, hak edilmesi gereken bir şey olarak değerlendirmiştir. Ve son olarak ulusal vatandaşlık rejimi bağlamında değerlendirilebilecek temalardan bir diğeri olarak Türklüğe vurgu göze çarpmaktadır. Herkese Türk vatandaşlığı verilmesi Türkiye'yi bir etnik karmaşaya çevirecektir ifadesi ve "Vatan Türk'tür, millet Türk kalacaktır" ifadesinde bu vurguyu görmek mümkündür.

Milliyetçi Hareket Partisi Suriyelilere vatandaşlık verilmesinin riskler ve tehditler barındıran bir durum olarak yorumlamış ve bu vatandaşlık tartışmasını gerçekçi olarak değerlendirmemiştir. Bu durumu MHP milletvekili Ruhi Ersoy'un 12 Temmuz 2016 tarihinde TBMM'de parti grubu adına söz almış olarak yaptığı konuşmasında görmek mümkündür. Ruhi Ersoy vatandaşlık verilmesi ile ilgili meselenin durumu artık ensar-muhacir ilişkisi bağlamında ifade edilen misafirlikten çıkardığını ve "artık bir adım sonra ekmeği çok gönlü paylaşma, tapu senedine ortak olma ve demografik anlamda Türkiye'nin, Türk milletinin ve Türk devletinin geleceğiyle ilgili problemlerin daha ciddi boyutlarda tartışılması gerektiğini" (TBMMTD, MHP Milletvekili, 12 Temmuz, 2016, 26 (1), B.11) ifade etmiştir.

...Sayın Cumhurbaşkanının yapmış olduğu açıklama ve Hükûmetin yetkililerinin de bunu âdeta canhıraş bir şekilde destekliyor olması Türkiye'de bir kafa karışıklığına sebebiyet verdi. Düne kadar hoşgörüle, sevgiyle Suriyelilere yardımcı olmaya çalışan vatandaşlarımız, bunlar bir gün yurtlarına geri dönecek, Suriye'deki problemler bitecek düşüncesindeyken "3 milyon insan -kendi sokağında gördüğü demografik yapıyla- bu ülkenin vatandaşı olursa ben ne yapacağım?" sorularını sormaya başladı... (TBMMTD, MHP Milletvekili, 12 Temmuz, 2016, 26 (1), B.11)

Ersoy, bu durumun toplumda bir Suriyeli düşmanlığına dönüşme olasılığına karşı uyarıda bulunmuştur. Bununla birlikte mevcut yasalarımız dâhilinde mülteci statüsünde olmayan,

geçici koruma statüsünde bulunan Suriyelilerin vatandaşlığa alınmalarının “Uluslararası hukukta ve bizim 5901 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu’ndaki aşama, değişik vesilelerle çok ciddi kontrolden geçirilerek yapılacak uygulamalardan sonra” (TBMMTD, MHP Milletvekili, 12 Temmuz, 2016, 26 (1), B.11) mümkün olabileceğini savunmuştur. Dolayısıyla, burada vurgulanmaya çalışılan şey aslında kolaylıkla Suriyelilere vatandaşlık verilemeyeceğidir.

Ersoy bu tartışmanın bir savunusu olan niteliklilere vatandaşlık vermek durumunu ise şu ifadelerle dile getirmiştir:

Burada, nitelikli ve vasıflı birtakım Suriyelilerin ülkemizde kalmasıyla alakalı uygulamalar var; evet, doğru, ama mevcut yasalar buna uygun; vatandaş yapmaya gerek olmadan bu vasıflı insanları muhafaza edebiliyoruz, kalabiliyorlar. Bunları da topladığımızda sayıları çok sınırlı. Bu sınırlı sayıda, vatandaşlık haklarını vererek Türkiye’de katma değer üretecek insanları tutabilmek adına Türkiye’deki bu kaos ortamını oluşturabilecek zemini oluşturmaya hakkımız yok... (TBMMTD, MHP Milletvekili, 12 Temmuz, 2016, 26 (1), B.11)

Bu durumda nitelikli Suriyelileri topluma kazandırmak için vatandaşlık vermek gerekmediğine, yasalarımızın vatandaş olmadan da nitelikli insanları Türkiye’de kalmalarına elverişli olduğunu ifade etmiştir. Bir diğer nokta Ersoy’a göre Suriyelilerin memleketlerine dönmek istemeleriyle ilgilidir. Türkiye’nin geri dönüş için gerekli koşulların oluşması adına birtakım dış politika hamlelerinde bulunması gerektiğini savunmuştur (TBMMTD, MHP Milletvekili, 12 Temmuz, 2016, 26 (1), B.11).

Ersoy vatandaşlığı savunanların sıklıkla Suriyelileri Almanya’ya göç eden Türkler ile karşılaştırmasını da eleştirmiştir. Ona göre bu durum Türklerin Anadolu’ya gelişi ile de karşılaştırılabilecek bir durum değildir (TBMMTD, MHP Milletvekili, 12 Temmuz, 2016, 26 (1), B.11). Ersoy benzer bir yaklaşımı Osmanlı’nın son döneminde Anadolu’ya gerçekleşen göçler bağlamında da değerlendirmiştir:

Unutmayalım ki, Osmanlı Devleti’nin son döneminde Anadolu’ya yapılan göçler ile Suriyeli mülteciler birbiriyle özdeş değil ve mukayese edilemez. İmparatorluk dağılırken gelenler tabiiyet değiştirmediler, vatandaşı oldukları devlette sadece yer değiştirdiler, zihinlerinde ayrı bir aidiyetleri yoktu. Geride mensubiyet hissettikleri etnik kimlikleriyle özdeş devlet yapıları bulunmayan muhacirlerin hepsi, Türkçe ve Müslümanlık etrafında, bu coğrafyada Müslüman Türk oldu. Etnik kimlikleriyle bağlantılı yeni devletlerin

kuruluşuna sonradan şahit olanlar da bildikleri düzeni meçhul geleceğe tercih ettiler. (TBMMTD, MHP Milletvekili, 12 Temmuz, 2016, 26 (1), B.11)

Burada tâbiyet ve aidiyet kavramlarının öne çıktığını görmek mümkündür. Burada vatandaşlığın bir üyelik statüsü (Honahan, 2017, Joppke, 2007; Kymlicka ve Norman, 1994) ve olmazsa olmazı olarak da aidiyet duygusuna (Vink, 2017; Weil, 2011) vurgu yapıldığını görmek mümkündür. Türkiye’de kimlik oluşturma sürecinin ve vatandaşlık anlayışının önemli bir unsuru olan İmparatorluğun kaybedilen topraklarından Anadolu’ya gerçekleşen göçü, Ruhi Ersoy Suriyelilerin Türkiye’ye göçünden ayrı tutmuştur. Suriyelilerin göçünden farkı ayrıldıkları yerlerde kendilerini ait hissettikleri “etnik kimlikleri ile özdeş devlet yapıları” bulunmayışıdır. Burada etnik kimliği ise Müslüman eşittir Türk anlayışı çerçevesinde ifade etmiştir. Bu açıklamadan çıkarılabilecek bir sonuç Suriyelilerin Müslüman eşittir Türk denkleminde uymadıkları ve bu bağlamda değerlendirilemeyecekleridir. Burada Türkiye Cumhuriyeti’nde ulusal vatandaşlık anlayışı ve Türk kimliği anlayışı ile örtüşen bir yaklaşım sergilendiğini iddia etmek mümkündür.

Bu söz konusu konuşmada Ersoy’un ifade ettiği bir başka aidiyet sorunsalı Türkiyelilik kavramı olarak işaret edilmiştir. “Milletin adını telaffuz edemez hâle gelen Hükûmet, samimiyetle aidiyet değiştirmek isteyenlere bir yol haritası çizebilir mi sizce?” sorusunu sormuş ve “Türk milleti olamazsanız, vatandaşlık dağıtılanlara da hep ‘Suriyeli’, ‘Iraklı’ ve benzeri ifadeler kullanırsınız, isteseler de kalacakları kimlikleri bulamazlar.” (TBMMTD, MHP Milletvekili, 12 Temmuz, 2016, 26 (1), B.11) ifadesini kullanmıştır. Bu ifadeden yola çıkarak, aidiyet hissi ve karşı tarafta ait olunacak milli bir kimlik: “Türk milleti” olmadığı sürece Türk vatandaşı olsalar bile aslında bu insanlar “Suriyeli” olmaya devam ederler yargısına varmak mümkündür.

Sonuç olarak MHP grubu adına yapılan bu konuşmadan MHP’nin Suriyelileri ötekileştirilmeden, geri dönüşlerini öngörerek vatandaşlığın riskli bir durum olacağını savunduğunu iddia etmek mümkündür (TBMMTD, MHP Milletvekili, 12 Temmuz, 2016, 26 (1), B.11).

MHP Suriyelilerin geleceğinin Suriye’de olması gerektiğini savunmuştur. MHP’li bir vekilin mecliste 2018 yılında yapmış olduğu bir konuşması bu anlamda incelenmeye değerdir:

Son olarak, Sayın Genel Başkanımız Doktor Devlet Bahçeli Bey'in ifadesiyle "Anadolu, Türk vatanıdır. Ülkemizdeki Suriyelilerin güvenli ve süratli şekilde asıl yurtlarına sevki acilen planlanıp hayata geçirilmelidir. Sınırlarımıza diktiğimiz duvarların aşılması, yeni göç akımları millet varlığının geleceğini karartacaktır. Üzerinde gururla yaşadığımız toprakları fetihle, bedel ödeyerek, can vererek, çilelere katlanarak fedakârlıklarla vatan yaptık. Gidecek yerimiz yok, sığınacak yeni bir yurdumuz yok. Vatan varsa bayrak vardır, bağımsızlık vardır, istikbal vardır, ar ve namus vardır." (TBMMTD, MHP Milletvekili, 29 Kasım 2018, B. 24)

Buradan hareketle "Anadolu Türk vatanıdır", ifadesinin ardından Suriyelilerin asıl yurtlarına dönmeleri gerektiğinin ifade edilmesi Suriyelilerin bu vatanın ve Türk milletinin bir parçası olmadığı vurgulanmıştır. Suriyelilerin asıl vatanı Suriyedir. "Göç akımları millet varlığının geleceğini karartacaktır" ifadesi ulusal vatandaşlık rejimlerinin göç akımları ile tehdit edilmesi (Brubaker, 1992; Schmidke, 2008b; Soysal, 1994) şeklindeki tema ile de örtüşür niteliktedir.

4.1.3.5. Sınır Ötesi Harekâtlar, Geri Dönüş ve Suriyelilerin Geleceği

Milliyetçi Hareket Partisi en başından beri Suriyelilerin geleceğinin Suriye'de olması gerektiğini savunmuştur. Fırat Kalkanı, Zeytin Dalı ve son olarak Barış Pınarı Harekâtları bu gerekçe ile MHP tarafından önemsenmiş ve desteklenmiştir. Harekâtları hem Suriye'nin kuzeyindeki terörist oluşumlara karşı hem de Suriyelilerin geri dönüşü açısından savunmuştur. Fırat Kalkanı operasyonunu devletin bekası için gerekli görmüştür (TBMMTD, MHP Milletvekili, 22 Aralık 2016, 26 (2), B. 45). Suriye'ye yapılan sınır ötesi harekâtlar ile MHP'nin Suriyeliler konusunda geri dönüşe odaklandığı görülmektedir. MHP'nin harekâtlar konusundaki destekleyici tavrını da "Önce ülkem ve milletim, sonra partim ve ben" (TBMMTD, MHP Milletvekili, 22 Aralık 2016, 26 (2), B. 45) anlayışı çerçevesinde ortaya koyduğunu ve siyasi tavrını "Türk devletinde bir kriz, toplumun içerisinde bir kaos hâlinin her an mümkün olduğu gerçeğine göre" belirlediğini, ve bu nedenle daha önceleri MHP olarak Suriye'de tampon bölge oluşturulması ile ilgili uyarılarda bulduklarını ancak devletin bekası adına geçmiş defterleri karıştırmayacaklarını belirtmiştir (TBMMTD, MHP Milletvekili, 22 Aralık 2016, 26 (2), B. 45). Dolayısıyla harekâtların başladığı 2016 yılından bugüne geçen sürede MHP'nin Suriyeliler ile ilgili gündeminin güvenli bölge oluşturulması ve geri dönüşe odaklandığını görmek mümkündür. Bu durumda da toplumsal sorunları önlemek adına tedbir olarak

uyum politikaları ve geri dönüş politikalarının devlet politikası olarak ortaya konmasının gerekliliği savunulmuştur (TBMMTD, MHP Milletvekili, 19 Ekim 2017, 26 (3), B. 6).

MHP'nin Suriyelilerin geleceği ile ilgili geri dönüş fikrinde ya da bağlantılı olarak Suriyelilerin Türkiye'de kalıcılıkları ve vatandaşlık elde etmeleri konularındaki yaklaşımında bir değişiklik olmadığını iddia etmek mümkündür. Harekâtlardan sonra geri dönüş temennisinin somut bir karşılığı olarak geri dönüş rakamların açıklanması da bu temenninin hale hazırda devam ettiğini ve harekâtların meyvelerini vermeye başladığının bir göstergesi olarak sunulmuştur. 10 Ekim 2018 tarihinde MHP'li bir vekilin mecliste yapmış olduğu konuşmasında “Son iki yılda 245.300 Suriyelinin ülkesine döndüğü bildirilmektedir. Güvenli bölge oluştukça Suriyeli misafirler hızla vatanlarına gitmektedirler” bilgisini vermiş ve bu “sürecin hızlandırılması” temennisinde bulunmuştur (TBMMTD, MHP Milletvekili, 10 Ekim 2018, 27 (2), B. 6).

MHP'nin Suriyelilerin geri dönüşü konusunda Suriye'de dönülecek güvenli bir ortamın var olması gerekliliği yaklaşımını, bu tez çalışması kapsamında kendisi ile bireysel olarak görüşülen TBMM Göç ve Uyum Alt Komisyonu üyesi, MHP milletvekilinin ifadelerinde görmek mümkündür:

...Türkiye de o günkü Suriye ile olan ilişkileri orada çıkan olaylarda biz Türkiye olarak bir tampon- güvenli bölgede bunları barındırmak gibi bir projemiz vardı. Biz bunu başaramadık ve... beklemediğimizden fazla insan Suriye'den canını kurtarmak için bizim ülkemize geldiler, biz de bunları kabul etmek durumundaydık. Çünkü Türk'ün geleneğinde yapısında sana sığınan sığınmaya gelen insanları şu kadarını alırız bu kadarını alamayız gibi bir şey yapmanın zaten insani yönü de uygun değildi, bu şekilde bunları kabul ettik fakat bunları burada tabii ki kalmalarını bizim vatandaşımız olmalarını beklemek çok hoş da değil. Biz nedir? Savaş bitecek, ülkelerinde savaş bitecek, ülkelerinde can güvenliği sağlandığı takdirde bunları geriye göndermek gayesiyle yani geçici koruma statüsünde kabul ettiğimiz için tekrar iade etmek durumunda, tekrar geri evlerine dönmelerine yani onların insanca yaşayabilecekleri ortam oluştuğu takdirde geri dönmeleri için Türkiye'de misafir ediyoruz. Tabii uzun süredir misafir ediyoruz, malum Türkiye de ekonomik sıkıntıları olan, Türkiye'nin de ekonomik bütçesi şuanda zor durumda olduğumuz zamanlarda yaptığımız için bize sıkıntı vermeye başladı. Bir de uzun süre kalmaları, eğitim seviyeleri, ailelerin durumları, çocukların adaptasyonu, bu ülkeye tam yerleşemediler tam da gidemediler. Bunun sıkıntılarını hissediyoruz toplum olarak hepimiz hissediyoruz... Ama şartlar içerisinde hiç kimseye insani olarak, can güvenliği olmadığı sürece geri göndermek bizim geleneğimize de uygun değildir.

(TBMM Göç ve Uyum Alt Komisyonu üyesi MHP Milletvekili, Bireysel Görüşme, 2019)

Görüşmede Suriyelilerin geçici koruma statülerinin dönüş ümidi ile devamlılığının sağlanması yaklaşımı bulunmaktadır. Vatandaşlık konusunda da tamamının vatandaş olmasının beklenmesinin doğru olmayacağı, ancak geri dönüş sağlanıncaya kadar uyum politikalarının gerekliliği üzerinde durulmuştur:

...Fakat tabii ki eğitilmiş insanlar, eğitilmiş ve kültürlü insanların Türkiye'ye faydası olabilir, okumuş bir şey verebilecek müteşebbis insanlarımızın yapacağı güzel şeyler ülkemize artı değer sağlar. Fakat diğer, zaten işsizliğimiz var. Eğitimde sıkıntılarımız var bunların içerisinde bir bu kadar bir kitlenin daha gelmesi işimizi biraz zorlaştırır. Ama insan olarak hiçbir şekilde bunları yok farzedemeyiz. Bir şekilde evlerine döndüremiyorsak, içimizde adapte olacak, iyi bir şekilde kontrol altına almamız gerekir yoksa terör örgütlerinin malzemesi olurlar. Türkiye'de bu tür gruplar, sahipsiz insanları birileri sahiplenip bizim aleyhimize kullanıyorlar. Bugün bizim alt kimliklerimizle, mesela bugün Kürt kimliğini kullanan insanlar diliniz, dışınız demeye başlıyor. Dininiz, kültürünüz deyip bağrımıza bastığımız insanlar bir müddet sonra bu ülkeden pay istemeye, ülkenin birlik ve bütünlüğünü bozmak için...

... Uyum sağlanırsa, hepimiz bir arada uyuma gitmemiz gerekir yalnız uyuma gitmek derken, tamamen kabullenmeden, ülkelerine dönecek pozisyonlarını hazırlamamız gerekir... (TBMM Göç ve Uyum Alt Komisyonu üyesi MHP Milletvekili, Bireysel Görüşme, 2019)

MHP'nin Suriyelilere yönelik söyleminde güvenlik endişelerinin ön plana çıkmış olduğu haklar ve sorumlulukları bağlamında vatandaşların ayrıcalıklı olması gereken durumunun sorgulandığı, açık kapı politikasının ve ümmet söyleminin doğrudan ulus devlet karşısında konumlandırıldığı görülmüştür. Türk mayası, Türk kültürü ve Suriyelilerin aidiyetinin sorgulanması, Türk soylular ve Suriyelilerin geri dönüşü gibi ifadeler MHP'nin söylemindeki diğer önemli noktalar olarak tespit edilmiştir. MHP'nin Suriyelilere yönelik yaklaşımında tıpkı CHP'de olduğu gibi ulusal çıkarlarla çelişmeyecek derecede insani yardım teması ile karşılaşmak mümkün olmuştur. MHP'nin Suriyelilere yönelik yaklaşımını ifade ederken belirtilmesi gereken önemli bir tarih 2016 Ağustos'da başlayan harekâtlar sürecidir. Sınır ötesi harekâtlar ile birlikte MHP tamamen güvenli bölgenin oluşması ve bu bağlamda Suriyelilerin güvenli geri dönüşüne odaklanan bir söylem ortaya koymuştur.

4.1.4. BDP –HDP’nin Suriyelilere Yönelik Yaklaşımı: “Evrensel ve Etnik Değerler”

Barış ve Demokrasi Partisi (BDP) ve daha sonra Halkların Demokratik Partisi (HDP)’nin Suriyelilere yaklaşımı Kürt demografik yapısına yönelik endişeler, Suriyelilere vatandaşlık verilmesine yönelik tartışmalar ve güvenli bölge ve geri dönüş fikrinin eleştirisi: Suriyelilerin geleceği başlıkları altında ele alınmıştır. Bu başlıklar altında, insani yardımın gerekliliğinden, Suriyelilerin Türkiye’deki yoksulların omuzunda yük olmasına, güvenlik tehdidinden, Suriyelilere mülteci statüsü verilmesine kadar çok çeşitli argümanlarla karşılaşmak mümkün olmuştur. Bu argümanların bazıları; Suriyelilerin insani koşullarda yaşamaları gerektiğine yönelik söylem gibi; 2011 yılından günümüze kadar süreklilik gösterse de, HDP’nin Suriye’den gelenlere yönelik yaklaşımlarında belirleyici olan üç temel kırılma noktasından bahsetmek mümkündür. Bunları Kobani’den Türkiye’ye gerçekleşen göç, Hendek Operasyonları ve Suriye’nin kuzeyine yönelik sınır ötesi harekâtlar olarak sıralamak mümkündür.

BDP-HDP’nin Suriyelilere yönelik yaklaşımına dair kırılma noktalarından ilki IŞİD’in 10 Haziran 2014’de Musul’u ele geçirerek Şengal ve Kobaniye doğru yönelmesiyle başlayan süreçtir. 15 Eylül 2014’de IŞİD’in Kobani’yi kuşatmasından ve 20 Ekim 2014’de Türkiye’nin Kobani’ye yardım koridorunu açmasının ardından 11 Aralık 2014 tarihine kadar geçen zamanda Türkiye’çoğunluğu Kürt nüfusun oluşturduğu 192.417 kişi Türkiye’ye sığınmıştır. Bu sürecin tamamı BDP’nin Suriye’den gelenlere yönelik söylemlerinde değişikliğe neden olmuş ve Suriyelilere yönelik daha kucaklayıcı bir yaklaşım benimsenmiştir.

Kitlesel göçün ilk gerçekleştiği yıl olan 2011 yılından 2014 sonbaharına kadar geçen süre içerisinde “yoksulların boğazından kesiliyor” ifadelerinde vurgulanan vatandaşların mağduriyeti, depremzedelerden alınan konteynırların Suriyeliler için Malatya’ya götürülmesi gibi eleştirilerde bulunmuş ve sınırların kontrolsüz bırakılmasına işaret etmekte olan (TBMMTD, BDP Milletvekili, 14 Mayıs 2013, 24 (3), B. 103) bir söylem benimsenmiştir. Ekim 2013’de BDP’li bir vekilin “Van’daki konteynerlerin içindeki insanların çıkarılıp, sökülüp Malatya’ya götürülüp Suriye’den gelecek mülteciler, sığınmacılar için tahsis edildiğini niye söylemiyorsunuz?” (TBMMTD, BDP Milletvekili,

24 Ekim 2013, 24 (4), B. 9) ifadeleriyle hükümete seslenmesi bu bağlamda değerlendirilebilecek bir durumdur. BDP Suriyelilerin Türkiye’de oluşunu hükümetin yanlış politikalarının sonucu olarak değerlendirmiştir. BDP’li bir vekil Suriyelilerin misafir ediliş şeklini de eleştirmiştir. Bir tarafta “mültecilerin yüz binlercesinin yarattığı toplumsal, sosyal ve ekonomik sorunlar, bir taraftan da Hükümetin özellikle Türkiye’deki yoksulların boğazından keserek onlara, güya ‘Misafirlerimizi iyi ağırlayacağız’ diye yardım etmesi” (TBMMTD, BDP Milletvekili, 7 Ocak 2014, 24 (4), B. 43) ifadeleriyle Suriyeliler ile ilgili iki önemli sorunsal ifade edilmiştir. Bunlardan birisi Suriyelilerin yaratmış olduğu iddia edilen sorunlar diğeri ise Suriyelilere vatandaşın hakkı olanın kullanılması ile yardım edilmesi iddiasıdır. Bu durumda vatandaşların mağduriyetine yönelik bir çıkarım yapmak mümkündür. Ancak BDP-HDP bu mağduriyetten zaman zaman bahsetse de “insani duruş” (TBMMTD, BDP Milletvekili, 7 Ocak 2014, 24 (4), B. 43) olarak nitelendirdikleri durumun insani yardım boyutuna dikkat çeken bir söyleme de sahiptir.

Bu dönemde yanlış politika, açık kapının eleştirisi, güvenlik riski, ekonomik sorunlar gibi söylemler göze çarparken, 2014 sonbaharında bu söylemler yerini Türkiye’ye sığınanlara yönelik daha kucaklayıcı bir söyleme bırakmıştır. Bunun bir örneğini HDP’li bir vekilin “Biz, asla, Şengal’den gelen Ezidilere ve Kobani’den gelenlere ne misafir gözüyle bakıyoruz ne sığınmacı gözüyle bakıyoruz; kardeşlerimiz olarak görüyoruz, evlerine gelmiş olarak görüyoruz.” (TBMMTD, HDP Milletvekili, 14 Ekim 2014, 24 (5), B. 3) ifadelerinde görmek mümkündür.

HDP Suriyelilere mülteci statüsü verilmesi gerekliliğini savunmuş ve sıklıkla mülteci olmalarının önündeki engel olan 1951 Cenevre Sözleşmesi’ne konulan çekincenin kaldırılması gerekliliğini savunmuşlardır. Bu gerekliliğin aynı zamanda insan hakları ve demokrasinin gereği olduğu savunulmuştur (TBMMTD, HDP Milletvekili, 15 Aralık 2014, 24 (5), B. 30)

4.1.4.1. Kürt Demografik Yapısına Yönelik Endişeler

2015 Temmuz’unda çözüm sürecinin sona ermesinin ardından PKK’nın 16 ilçede özerklik ilan etmesi ve hendekler kazması sonucunda Şubat 2016’dan Haziran 2016’ya

kadar devam eden operasyonlar sürecinde ve ardından Suriyelilerin bu bölgelere yerleştirileceğine ve demografik yapının bozulacağına dair endişeler HDP’li vekiller tarafından sıklıkla dile getirilmiştir. Geri Kabul Anlaşması ile ilgili tartışmaların da bu dönemde gerçekleşiyor olması bir açıdan Suriyelilerin kalıcılığına dair işaret olarak değerlendirilmiş ve bu dönemde Suriyelilerin kalıcılıkları ile ilgili endişeler dile getirilmiştir. Mart 2016’da HDP’li bir vekil TBMM Genel Kurulu’ndaki konuşmasında Suriyelilerin kalıcılığı ve operasyonların yapıldığı illere yerleştirilme ihtimalleri konusundaki endişelerini dile getirmiştir:

İddia o ki Brüksel’deki görüşmelerde, Suriye savaşının uzaması durumunda yani orada istikrar bir an önce sağlanmazsa, çatışma devam ederse Suriyeli Türkiye’de bulunan şahısların -ki biz onların insani haklarını sonuna kadar savunuyoruz- mülteci statüsü olmadığı için mevzuatı buna göre ayarlamak yerine yani kalıcı bir çözümü bu anlamda daha insani ölçülerde kurmak, bulmak yerine vatandaşlık statüsünün tanınmasına dair birtakım görüşmelerin yapıldığı yönünde duyular alıyoruz. Ve -bir adım daha ileri gidelim-boşaltılan ve harabeye dönen şehirlerde yeni imar planlarıyla yeni yerleşim yani yeni demografik, stratejik planlamalar, oralara yönelik yerleştirme planlarının yapıldığına dair de kimi diplomatik zeminlerde görüşmeler yapıldığını duyuyoruz. (TBMMTD, HDP Milletvekili, 8 Mart 2016, 26 (1), B. 56)

Yine aynı dönemde Suriyelilerin dönüşü için barış görüşmelerinin başlatılması gerektiği vurgusu yapılmıştır. Suriyelilerin Türkiye’de kalıcı olmalarına karşı çıkmıştır. “Türkiye gibi en uzun sınırı Suriye’yle olan bir ülkede, burada bir an önce barış görüşmelerinin başarıya ulaşmasına ve aslında bir an önce odak ülkeye geri dönüşün sağlanmasına dair bir stratejinin esas alınması gerekiyor.” (TBMMTD, HDP Milletvekili, 10 Mart 2016, 26 (1), B. 58) ifadeleri bu temenniyi örneklendirir niteliktedir.

Suriyelilerin kalıcılıkları konusundaki demografik çekince HDP’nin söylemlerinde çok açık bir şekilde ulusal düzeyde algılanan bir demografik çekince değil, daha çok yerel düzeyde Kürtler için tehlike oluşturabilecek bir demografik çekince olarak ifade edilmiştir. Bu bağlamda ulus devletin karşılaştığı meydan okumalardan birisi olan etnik aidiyet ve kimlik politikası (Ford, 2001) yaklaşımını örneklendiren bir durum ile karşılaşılmaktadır. Geri kabul anlaşması da HDP’liler tarafından bu açıdan değerlendirilmiştir. Suriyelilerin Kürtlerin yaşadıkları yerlerde iskân edilecekleri iddiaları HDP’liler tarafından meclise taşınmıştır:

Türkiye'nin mülteciler konusunda Avrupa'yla yaptığı anlaşmaya dönük yoğun eleştiri ve tepkiler güncelliğini korurken mültecilerin dış politikada olduğu gibi iç politikada da Hükümet tarafından bir tür araç olarak kullanıldığı yönünde iddialar gündeme gelmektedir. Bu iddialarda Suriyeli mültecilerin AB fonları ve yerli kaynaklarla yapılacak yerleşim planlamalarında ağırlıklı doğu ve güneydoğu illerine yerleştirilmesi yönünde bir düşüncenin olduğu ortaya çıkmıştır. Her ne kadar gerekçe olarak mültecilerin yaşam tarzı, kültür, dil ve bu gibi konularda ileride daha kolay uyum sağlayabilecekleri yönünde söylemler geliştirilse de bu yerleşim planlamasıyla -bunun ardındaki asıl amaç- bölge illerindeki Kürt nüfusunun dengelenmesi, demografik yapıyla oynayarak Suriyeli, Iraklı, Arap mültecilerle Kürt il ve ilçelerinde yeni bir iskân politikasının hedeflendiği açıkça görülmektedir. (TBMMTD, HDP Milletvekili, 6 Nisan 2016, 26(1), B. 68)

Bu ifadelerde de açıkça yer aldığı gibi uyum kolaylığı adı altında Kürt nüfusun Suriyeli nüfus ile dengelenmek istendiği iddialarında bulunulmuştur. Maraş'ta yapımı konusunda Mecliste diğer muhalefet partileri tarafından da sıklıkla eleştirilen konteyner kent de bu bağlamda değerlendirilmiştir. Farklı olarak HDP bu değerlendirmeyi Kürt-Alevi demografik yapıya kasıtlı bir tehdit olarak değerlendirmiştir (TBMMTD, HDP Milletvekili, 6 Nisan 2016, 26(1), B. 68). Bunun Kürt nüfusa yönelik bir asimilasyon politikası olarak görmüş ve “Devlet, ekolojik dengeyi bozarak çevreyi, demografik yapıyla oynayarak kimliği ve kültürü katletmek istemektedir.” (TBMMTD, HDP Milletvekili, 6 Nisan 2016, 26 (1), B. 68) iddiasında bulunulmuştur. Bu noktada Doğu ve Güneydoğuda yürütülen operasyonlarla da bağlantı kurulmuş ve “AKP'nin Kürt illerinde başlattığı korkunç savaş ortamıyla birlikte zorla göç ettirme ve demografik yapıyı değiştirme politikasından elbette ki bağımsız değildir.” (TBMMTD, HDP Milletvekili, 6 Nisan 2016, 26(1), B. 68) ifadeleri kullanılmıştır.

Kürtlere yönelik tehdit algısından hareketle HDP, Geri Kabul Anlaşması, operasyonlar ve Başkanlık sistemine geçiş hedefini bir arada ve birbiriyle bağlantılı olarak değerlendirmiştir. HDP, Avrupa Birliği'nin operasyonlara ve başkanlık sistemine geçiş meselesine ses çıkarmamasının nedeninin geri kabul ile mülteci sorununa çözüm bulmaya çalışmaları olduğunu savunmuştur (TBMMTD, HDP Milletvekili, 3 Mayıs 2016, 26 (1), B. 84). Geri kabul bağlamında Avrupa Birliği ile anlaşmayı ise sınırların kontrol altına alınması durumu olarak HDP tarafından özellikle durumun insani boyutu anlamında eleştirilmiştir. Artık sınırlardan kolaylıkla geçemeyen sığınmacıların insan kaçakçılarının mecbur kaldığı ve korku içerisinde Türkiye'ye girmeye çalıştığı iddia edilmiştir

(TBMMTD, HDP Milletvekili, 3 Mayıs 2016, 26 (3), B. 84). Türkiye’de hâlihazırda kalan Suriyelilerin de insani koşullarda bulunmadığı iddia edilmiş ve “Kamplar hapishane gibi”, (TBMMTD, HDP Milletvekili, 3 Mayıs 2016, 26 (1), B. 84) söylemi geliştirilmiştir. Benzer bir şekilde Suriyelilerin çalışma koşulları da eleştirilmiş ve bu eleştiriler karşısında diğer muhalefet partilerinin de Türkiye’nin imajı zedelenmesin gayreti içerisinde oldukları savunulmuş ve bu duruma cevaben “Oysa bizim için kör ulusal çıkarlar değil, evrensel ve insandan yana, emekten yana sol değerler önemlidir.” (TBMMTD, HDP Milletvekili, 3 Mayıs 2016, 26 (1), B. 84) ifadeleri kullanılmıştır.

Geri kabul anlaşmasının eleştirisinin bir boyutu da Suriyelilerin Türkiye’den gidememiş olmalarının, bir diğer ifade ile kalmalarının yükünün “Türkiye kuzey kürdistan halklarının sırtına yüklenmesi” (TBMMTD, HDP Milletvekili, 3 Mayıs 2016, 26 (1), B. 84) söylemi üzerinden ilerlemiştir: “Hükûmetin uyanıklıkla aslında halkların sırtına yüklemiş olduğu mesele kesinlikle vize serbestisi değil, dediğim gibi, mülteci yükünün Türkiye’deki halkların üzerine yıkılması meselesidir.” (TBMMTD, HDP Milletvekili, 3 Mayıs 2016, 26 (1), B. 84) ifadeleri durumu örneklendirir niteliktedir.

Geri kabule yönelik bir söylem de güvenlik anlamında geliştirilmiştir. HDP’li bir vekil konuşmasında IŞİD gibi örgütlerin Suriyelilerin yaşamakta olduğu kamplardan “eleman devşirmeye çalışacak” yönündeki gerekçeleriyle Geri Kabul Anlaşması’nın reddedilmesi gerektiğini savunmuşlardır (TBMMTD, HDP Milletvekili, 3 Mayıs 2016, 26 (1), B. 84). Geri kabul eleştirilirken Türkiye’de kalacak olan Suriyelilerin niteliği konusu da yine güvenlik bağlamında HDP tarafından gündeme getirilmiştir:

...daha vahim olan, Suriyelilerle ilgili. Şimdi bizde Suriyeliler var, Avrupa’ya izinsiz gitmiş Suriyeliler de var. Bize hangi Suriyeliler gelecek, bizden hangi Suriyeliler gidecek? Çok net: Eğitimli olanları, özel seçilmiş olanları, yani onların dosyalarına bakıp Avrupa Birliği’nin beğendiklerini seçip oraya götürecektir. Bize de -ben o ifadeleri kullanmak istemiyorum ama- muhtemelen daha kriminal olanlar, kendi ülkesinde sorunlu olanlar... Asla mülteci sorununa böyle bakmak, böyle yaklaşmak istemem ama bize de galiba bu kalacak. (TBMMTD, HDP Milletvekili, 3 Mayıs 2016, 26 (1), B. 84)

HDP, Suriyelilerin Türkiye’deki kötü yaşam koşullarına (TBMMTD, HDP Milletvekili, 4 Mayıs 2016, 26 (1), B. 85) vurgu yapmaya devam etmiştir. Bu dönemde Türkiye’de Suriyelilerin insan haklarına uygun bir şekilde yaşamlarını devam ettirmedikleri

söyleminin Türkiye’de kalıcı olmamaları gerektiğine yönelik yaklaşım ile birlikte ilerlemiştir.

4.1.4.2. Suriyelilere Vatandaşlık Verilmesine Yönelik Tartışmalar

Suriyelilere vatandaşlık verilmesine yönelik tartışmalar diğer partilerin olduğu gibi HDP’nin de Suriyelilere yönelik söyleminin tespitinde önemli bir yere sahip olmuştur. Vatandaşlık tartışmalarına ilk tepki Selahattin Demirtaş’ın karşı çıkışı ile gelmiş ve Demirtaş partisinin grup toplantısında vatandaşlık konusunda referandum çağrısında bulunmuştur. Ancak bu açıklamasından bir gün sonra bu ifadesini düzeltmiş ve bunun partisinin görüşünü yansıtmadığını savunmuştur. HDP en başından beri savunduğu mülteci statüsü verilsin noktasında görüşünü yeniden ifade etmiştir:

Öncelikle Suriye'den gelen insanlara mülteci hakkını vermemiz lazım. Mülteci statüsü demek çalışma, oturma, eğitim, sağlık hakkının kazanılması demek. Bundan sonra arzu eden, koşulları taşıyan herkes Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olabilmelidir Suriyeli, Iraklı, Afganistan, Pakistan, Somalili, kim gelmişse ülkemize. Ülkemiz onların da vatanıdır."... "Ama karpuz seçer gibi Suriyelilerin iyilerini alalım, kalifiye olmayanları geri gönderelim, kaderine terk edelim gibi yaklaşamazsınız. Dün parlamento grup toplantımızda yaptığım bir yanlışı da düzeltmek istiyorum: Partimizin resmi politikası olmayan bir durumu ben yanlış ifade ettim. Referanduma götürelim diyerek bu insanlara haksızlık yaptım. Re)ferandum temel hak ve özgürlüklerde olmaz. (Hürriyet, 2016, Temmuz 13)

HDP’li milletvekilleri de benzer bir şekilde olması gerekeni mülteci statüsü vermek olarak ifade etmişlerdir (TBMMTD, HDP Milletvekili, 12 Temmuz 2016, 26 (1), B. 111). Ancak vatandaşlık konusuna karşı çıkmış ve Adalet ve Kalkınma Partisi’nin Suriyelilere vatandaşlığı ortaya atmasının ve savunmasının nedeni olarak başkanlık sistemine geçiş için yeni oy potansiyeli ve Kürt nüfusa yönelik demografik değişim söylemi devam etmiştir (TBMMTD, HDP Milletvekili, 12 Temmuz 2016, 26 (1), B. 111). HDP vatandaşlık vermenin iyi niyetli olmadığını ifade ederek neden sadece Suriyelilere vatandaşlık verilmek istendiğini sorgulamıştır (TBMMTD, HDP Milletvekili, 12 Temmuz 2016, 26 (1), B. 111). Bunun nedeni olarak ise aynı zamanda HDP sözcüsü olan HDP’li vekilin "Mültecilerle demografik yapıyı değiştirmeye çalışıyorlar. Suriyelilere mülteci haklarını bile çok görenlerin şimdi vatandaşlık hakkından söz etmesi garip bir durum" ve "Alevilerin yoğun yaşadığı yerlere Sünnileri yerleştirmek, Kürtlerin yoğun

olduğu yerlere Arap yerleştirmek, böylece toplumda yeni bir kontrol mekanizması oluşturmak tarih boyunca denenmiş ve acı bedelleri olmuş uygulamalardır”(t24, 2016) ifadeleri Kürt nüfusa yönelik demografik tehdit söylemine örnek teşkil eder niteliktedir.

4.1.4.3. Güvenli Bölge ve Geri Dönüş Fikrinin Eleştirisi: Suriyelilerin Geleceği

Ağustos 2016’da Fırat Kalkanı Harekâtı ile başlayan harekâtlar sürecinde Ak Parti ve MHP sıklıkla ve ümitli bir şekilde Suriyelilerin oluşturulan güvenli bölgelere döneceklerini savunmuşlardır. Bu noktada HDP bu geri dönüşü özellikle Afrin’e dönüşler konusunda eleştirmiş ve bu geri dönüşlerin Suriye’nin kuzeyindeki demografik yapıyı değiştirmeyi hedeflediğini ve bunun bir “etnik temizlik” olduğunu iddia etmişlerdir (TBMMTD, HDP Milletvekili, 7 Mart 2018, 26 (3), B. 67). Bu anlamda, HDP’nin Suriye’nin kuzeyindeki demografik yapıya yönelik endişelerini ulusal aidiyetin ötesinde etnik aidiyet (Ford, 2001) bağlamında ulusal vatandaşlık rejimi ile çelişen bir durum olarak tespit etmek mümkündür.

HDP’nin harekâtların ardından geri dönüş gerçekleşecek tezine yönelik bir diğer yorumu ise Suriyelilerin geri dönmeyeceği ve yapılması gerekenin mültecilik hakkının (TBMMTD, HDP Milletvekili, 7 Mart 2018, 26 (3), B. 67) ve dolayısıyla zamanla da vatandaşlık hakkının tanınması şeklinde olmuştur (TBMMTD, HDP Milletvekili, (8 Şubat 2018, 26 (3), B. 57;).

Bugün için varılan noktada HDP’nin Suriyelilerin geleceğine yönelik tavrı Türkiye’de kalıcılığa yöneliktir. Bu durum TBMM Göç ve Uyum Komisyonu üyesi HDP milletvekili tarafından da bireysel görüşme sırasında ifade edilmiştir:

Bence, eğer 7-8 yıl oldu hala geçici statü bir müddet sonra eğer ülkelerine geri dönmüyorlarsa ki benim şahsi kanaatimi soracak olursanız çoğu ülkesine geri dönmeyecek ve vatandaşlık da verilmesi gerekecek. Başka da bir yolu yok. Yani geçici koruma nasıl, uzun süre böyle gitmez ki. Geçici... geçici ... geçici... Bu adamlar ülkelere dönmeyecekler artık hani bir şekilde devletin buna bir çözüm bulması gerekiyor. Vatandaşlığa adım atmaları gerekir diye düşünüyorum. Çünkü herkes diyor; savaş bitti dönsünler yani savaş bittiği halde dönmeyebiliyorlar işte. Ben mesela Türkiye ile Suriye’yi karşılaştırsam, bir Suriyeli olsam, açıkçası ben de Türkiye’de kalmayı tercih ederim ... Şöyle; ben şahsen ırkçı bir temelde bakmıyorum. Ekonomik açıdan da benmerkezci ve bencil bir şeyden bakmıyorum. Aslında Suriyeliler evet

şuanda belki insanımız nezdinde bu ülkeyi fakirleştiren kişiler gibi görünüyor ama bence iyi bir politikayla bu ülkeyi zenginleştiren insanlar haline getirilebilir. İyi bir iş gücü ve kuvvetli bir ülke, devlet haline gelebiliriz. Böyle ırkçı bir bakış açısına hiç gerek yok. Türk vatandaşı olmalılar. Hakları verilmeli diye düşünüyorum. Ve bu arada- derede durumu da ülkede zaten gerginliğe neden oluyor. Bundan dolayı da doğru bir durum değil. Bizim ülke insanı Almanya'ya gittiği zaman orada işte çifte vatandaşlık şu bu talep ediyorsa burada da bu olabilir diye düşünüyorum. Ve bence de mantıklı olan, olması gereken insani olan budur. Yani biz üçüncü bir ülkeye ya da Suriye'ye geri dönün kardeşim demek, yani orada 100 yıl geriye gitmiş bir ülke var çok kabul edilebilecek bir durum değil. Perişan olmuş bir ülke var ya da alalım sürelim sizi 3. bir ülkeye gönderelim; bu da insani bir durum değil bence. Bu farklılıkları zenginlik olarak bilmek ve geliştirmek lazım, bu zor bir şey değil. Bu ayrımcı mantıktan kurtulmak lazım. Bu ayrımcı mantık zaten yıllardır ortada bir Kürt meselesi çıkarmış şimdi de bir de başımıza bir Suriye meselesi çıkmadan kucaklayıcı bir tavır içine girmeliyiz. (TBMM Göç ve Uyum Alt Komisyonu üyesi HDP Milletvekili, Bireysel Görüşme, 2019)

HDP milletvekillerinin bu tavrının bir istisnası Gaziantep Milletvekili Mehmet Toğrul'un 11 Haziran 2019 tarihinde TBMM'de yaptığı konuşmadır. Toğrul konuşmasında biran önce barışın sağlanarak Suriyelilerin vatandaşlarına dönüşlerinin önünün açılması gerekliliğini savunmuştur (TBMMTD, HDP Milletvekili, 11 Haziran 2019, 27(2), B. 87).

HDP'nin Suriyelilere yönelik yaklaşımı, diğer muhalefet partileri gibi güvenliğin bozulduğu, vatandaşların mağduriyeti örnekleri ifade edildiği görülmektedir ancak HDP'nin bu yaklaşımla diğer muhalefet partilerine oranla daha zayıf kalmıştır. Diğer taraftan Suriyelilerin içerisinde buldukları insanlık dramına dikkat çekmişler ve insan hakları vurgusu yapmışlardır. HDP'nin Suriyeliler konusundaki söylemini, Suriyelilere yaklaşımını üç önemli kırılma noktası olarak Kobani'den Türkiye'ye göç, hendek operasyonları ve sınır ötesi harekâtlar olarak tespit etmek mümkün olmuştur. HDP Kobani olaylarının ardından Suriyelilere yönelik daha kucaklayıcı bir söylem benimsemiş ancak hendek operasyonları sürecinde Suriyelilerin Kürt nüfusa yönelik bir demografik politika olarak kullanılacaklarını iddia etmiş ve Suriyelilerin kalıcılığına karşı söylem geliştirmiştir. Bu söylem Suriye'nin kuzeyine yönelik harekâtlar söz konusu olduğunda Suriyenin kuzeyinin demografik yapısı değiştirilecek iddiasıyla geri dönüşten ziyade Suriyelilerin Türkiye de kalmalarına yönelik bir yaklaşım benimsemiştir. Bu HDP'nin söyleminin ana çerçevesi olmakla birlikte bu durumun istisnaları ile karşılaşmak da mümkün olmuştur.

4.1.5. İyi Parti'nin Suriyelilere Yönelik Yaklaşımı: “Suriyeli Krizi”

İyi Parti'nin Suriyeliler ile ilgili temel yaklaşımlarını ortaya koyan tartışma konuları vatandaşların hakları ve önceliği, güvenlik endişeleri, ulus devlet ve toplumsal düzene yönelik tehditler ve Suriyelilere vatandaşlık verilmesine yönelik tartışmalar başlıkları altında ele alınmıştır. Bu bağlamda İyi Parti'nin söyleminde, yanlış politikalar, vatandaşların mağduriyeti, güvenlik tehdidi, terör, mafya, demografik yapının bozulması, beka sorunu, ulus devlete yönelik tehditler gibi temalar ön plana çıktığını iddia etmek mümkündür.

İyi Parti Suriyelileri ana gündemi hâline getiren tek parti olma (Yeniçağ, 2019) iddiası taşıyan parti olarak Suriyelilerin Türkiye’de bulunuşlarını ve geleceklerinin belirsizliği durumunu “Suriyeli krizi” olarak nitelendirmiştir. Bu kriz İyi Parti’ye göre, devletin bekası sorununu kapsamakla birlikte Türkiye’nin 4 temel sorunundan birisini teşkil etmektedir (TBMMTD, İyi Parti Milletvekili, 30 Nisan 2019, 27 (2), B. 72) ve “modern bir kavimler göçü”dür (TBMMTD, İyi Parti Milletvekili, 30 Nisan 2019, 27 (2), B. 72).

Bu krizin ortaya çıkış nedeni İyi Parti’lilere göre izlenilen yanlış politika ve geleceği görememek olmuştur. İyi Parti’li bir milletvekilinin TBMM Genel Kurulu’nda yapmış olduğu konuşmasında, Suriyelilerin Türkiye’ye gelişleri ile ilgili “denebilir mi ki kapımıza gelmiş, canı, izzeti, iffeti ayaklar altına alınma tehlikesi olan insanlar gelmesin? Gelsinler, şerefimizle bakarız, ekmeğimizi bölüştük, bölüşürüz.” ifadelerini kullanmış ancak eleştirdikleri noktanın sınırimızda bir PKK devleti kuruluyor olmasının öngörülmemiş olması olarak belirtmiştir. “Biz, bugün, “stratejik müttefik” diye bildiğimiz bir devletin 6 bin tır malzeme vererek sınırimızda bir PKK devleti kurma teşebbüsünü yeni fark ettiğimiz için bu 5 milyon Suriyeliyi stratejik olarak ağırlamak zorunda kaldık.”...(TBMMTD, İyi Parti Milletvekili, 11 Aralık 2018, 27 (2), B. 29) ifadeleriyle bu durum anlatılmış ve Suriyeliler ile ilgili yaşanan bu krizi Türk devleti başka politikalar izleyerek engelleyebilirdi fikrini savunmuştur (TBMMTD, İyi Parti Milletvekili, 11 Aralık 2018, 27 (2), B. 29).

4.1.5.1. Vatandaşların Hakları ve Önceliği

Suriyelilerin Türkiye’deki mevcut durumlarının Türk vatandaşları ile eğitim, sağlık gibi haklar askerlik, vergi gibi sorumluluklar bağlamında kıyaslanması, Suriyelilere harcanan bütçeyle vatandaşlar için neler yapılabileceği, bu durumdaki mağduriyet, İyi Parti’nin sıklıkla gündeme getirdiği konulardır. İyi Parti’nin Türk vatandaşları ile Suriyelilerin karşılaştırılması konusunda Suriyelilerin yükünü vatandaşların çektiği ve karşılığında Suriyelilerin Türk vatandaşlarından çok daha rahat yaşadığı söylemi ile karşılaşmak mümkündür (TBMMTD, İyi Parti Milletvekili, 15 Ocak 2019, 27 (2), B. 45). Benzer bir şekilde Suriyelilerin ülkede birinci sınıf vatandaş muamelesi gördüğü İyi Parti’li bir milletvekili tarafından “Ülkemiz göçmenler ülkesi olmuş. Suriyeliler birinci sınıf vatandaşlığa terfi ettirilmiş. Onların dokunulmazlığı var. Onlar yesin, biz seyredelim.” sözleriyle ifade edilmiş ve ülkede yaşanan ekonomik krize dikkat çekilmiştir (TBMMTD, İyi Parti Milletvekili, 18 Aralık 2018, 27 (2), B. 36).

Adalet ve Kalkınma Partisi’nin “insan olmanın gereği” söylemine karşın, İyi Parti’nin kendi vatandaşının ihtiyaç sahibi olma durumu ve devletin kendi vatandaşlarının çıkarını düşünme gerekliliği görüşü öne çıkarılmıştır:

Ben, Sayın Bakana şunu hatırlatmak istiyorum. İnsan olmak bir erdem değil bir zorunluluk, burada bulunan herkes için geçerli bir hadise. Yalnız, bütün devletle ilgili meselelerde kendi milletinizin de menfaatlerini korumak zorundasınız. 3.5 milyon Suriyeliyi kabul etmek ne kadar insani bir davranışsa, 3.5 milyon Suriyeliye harcanan, 40 milyar dolara vardığı tahmin edilen o harcama kalemlerini kendi milletiniz ihtiyaç hâlindeyken harcamak bir o kadar da günahtır. ...(TBMMTD, İyi Parti Milletvekili, 3 Ekim 2018, 27 (2), B.3)

Benzer bir yaklaşım Suriyelilere harcadığı iddia edilen 35 milyar dolar konusunda da kendisini göstermiştir. İyi Parti’li milletvekilleri 35 milyar dolarla Türk vatandaşları için neler yapılabileceğini (TBMMTD, İyi Parti Milletvekili, 30 Nisan 2019, 27 (2), B. 72) sorgulamışlar ve Suriyelilerin Türk vatandaşlarından daha rahat yaşadıklarını savunmuşlardır (TBMMTD, İyi Parti Milletvekili, 15 Ocak 2019, 27 (2), B. 45). Türk vatandaşları ve Suriyeliler işsizlik ve haksız ekonomik rekabet konusunda da karşılaştırılmışlardır. Türkiye’de 1 milyondan fazla vergi vermeyen ve kayıt dışı olarak çalışan Suriyelinin olduğu, ülkemizde işsizlik “almış başını gidiyorken” Suriyelilerin denetimsiz işyerleri açtığı, Suriyelilerin her alanda Türk vatandaşlarından daha fazla

hakka sahip olduğu ifade edilmiştir (TBMMTD, İyi Parti Milletvekili, 15 Ocak 2019, 27 (2), B.45). “Bugün işsizliğimiz tırmanarak devam ediyorsa bir milyondan fazla kayıt dışı göçmenin çalıştığı bir ülkede bir milyon gencimiz işsiz demektir” (TBMM Göç ve Uyum Alt Komisyonu üyesi İyi Parti Milletvekili, Bireysel Görüşme, 2019) ifadeleriyle ise çok açık bir şekilde Suriyelilerin Türk vatandaşlarının işlerini elinden aldığı algısı mevcuttur.

Sigortasız çalışan Suriyeliler, sigorta primi ödememeleri, aynı işi yapan Suriyeli ve Türk vatandaşı arasında haksız rekabet ortaya çıkarmakta (TBMMTD, İyi Parti Milletvekili, 17 Ocak 2019, 27 (2), B.47), ve vatandaşların da bundan şikâyetçi olduğu savunulmaktadır (TBMMTD, İyi Parti Milletvekili, 3 Temmuz 2019, 27 (2), B.97). TBMM Göç ve uyum komisyonu üyesi İyi Parti milletvekili ise sigortasız çalışan Suriyelilerin bir taraftan haksız rekabet ortaya çıkardıklarını ve bu haksız rekabet sonucunda Türk vatandaşlarının mağdur olduğunu ortaya koyarken diğer taraftan da bu durumun insani olmayan boyutlarına dikkat çekmiştir:

...Ucuz iş gücü güvencesiz çalışma ki bunlar da çok doğru değil. Ben insan olarak bunu kabul etmem, ben bir de sendika kökenliyim. Yani ben diyorum ki kardeşim bu insanların güvencesi olmalı, çalıştırıyorsanız o zaman emeklerinin karşılığı verilmeli. Bu insanların çoğu emeğinin karşılığını alamıyor. Çalışanların önemli bir bölümü maalesef ucuz ve bazı ticaret erbabının da hoşuna gidiyor ve bu da haksız rekabete sebep oluyor. Yani siz sorumlu vatandaşsınız diyorsunuz ki ben kayıtdışı çalıştırmam, öyle mi? Siz de aynı şekilde üretiyorsunuz kayıtdışı çalışan rekabet olarak sizin önünüze geçiyor. (TBMM Göç ve Uyum Alt Komisyonu üyesi İyi Parti Milletvekili, Bireysel Görüşme, 2019)

“Yahu, bu 45 milyar doları Suriyelilere ayıracağımıza kendi evlatlarımıza, kendi ülkenizin insanlarına niye ayırmadınız?” (TBMMTD, İyi Parti Milletvekili, 15 Ocak 2019, 27 (2), B.45) sorusu temelde olması gerekenin “kendi ülkenin insanı” için harcama yapılmış olması olarak işaret edilmektedir. Burada Türk vatandaşı olmanın ayrıcalıklarını sorgulayan bir yaklaşım ile karşılaşılmaktadır.

İyi Parti'nin Suriyeliler ve Türk vatandaşları arasında eşitsizlik olarak değindiği bir diğer konu işe alımlardaki güvenlik soruşturması şartıdır. Bu şartın Sağlık Bakanlığı'nda işe alınan Suriyeli doktorlarda aranmadığı öne sürülmüş ve bu durum eleştirilmiştir (TBMMTD, İyi Parti Milletvekili, 14 Kasım 2018, B.17). Eşitliğin bir başka alanı olarak eğitim, sağlık ve askerlik konularına yönelik eleştiriler de mevcuttur (TBMMTD, İyi Parti Milletvekili, 15 Ocak 2019, 27 (2), B. 45). 2018 yılı, Kasım ayında TBMM Genel

Kurulu'nda söz alan İyi Parti'li bir milletvekilinin konuşması bu üç alandaki eşitsizlik söylemini örneklendirir niteliktedir:

Suriyeliye sağlık hizmeti bedava, ilaç bedava, doğum bedava. Türk vatandaşı sigortasını ödeyebiliyorsa sağlık hizmeti alıyor, ilaç için katkı payı ödüyor. Suriyeli öğrencilere 1.200 TL burs verirken Türk öğrencilere “Burs alıp bedavacı olmayın, kredi alın, geri ödeyin.” deniliyor. Suriyeli istediği yere dükkân açabiliyor, bunun için kaçak ürünlerle dolduruyor, bunlardan bir kuruş vergi alınmıyor. Türk esnafı vergi borcunu, sigorta borcunu ödemekle meşgul; iflas edince de dükkânını Suriyelilere satıyor. Bizim askerimiz Suriye'yi kurtarmak için savaşmış şehit olurken aynı yaşta Suriyeliler nargile kafelerde ve çadır kentlerde devletin verdiği yardımlarla keyif çatıyor. İnandırıcı gibi değil, Türk olmak sanki suçmuş gibi algılanıyor. Milyonlarca Suriyeli göçmenin 35 milyar dolarlık yükünü milletimizin sırtına yüklemeye ne hakkınız var? (TBMMTD, İyi Parti Milletvekili, 28 Kasım 2018, 27 (2), B. 23)

“Hiç kimse bize hümanizm dersi vermeye kalkışmasın. Bugün Türkiye’de askerlik çağında 815 bin Suriyeli var. Bizim Mehmetçik’imiz Suriye’de Suriye’nin toprak bütünlüğü için şehit olurken Suriyeli gençler, ülkemizde nargile kafelerde geziyor” (TBMMTD, İyi Parti Milletvekili, 20 Aralık 2018, 27 (2), B. 38) bu söyleme başka bir örnek teşkil etmektedir. İyi Parti ülkesi için canını vermek dâhil her türlü bedeli ödeyen Türk milleti karşısında ödenen bu bedeller sayesinde rahat yaşayan ve “keyif çatan” Suriyeliler karşılaştırmasını sıklıkla yapmıştır. Bu karşılaştırmanın temelinde bir takım haklara sahip olmanın karşılığında birtakım bedeller ödemek şeklinde gelişen ve Türk vatandaşlığının önemli bir unsuru ve vatandaşlık erdemi olarak fedakârlık, sorumluluk özellikleri ile karşılaşılmaktadır.

Bu başlık altında sorumluluklarını yerine getirmesi bakımından haklar bakımından ayrıcalıklı olan (Bhabba, 1999; Bloemraad, 2017; Joppke, 1999), vatandaşlık erdemi olarak fedakârlık yapan vatandaş ideali ile örtüşen bir yaklaşım öne çıkmaktadır.

4.1.5.2. Güvenlik Endişeleri

İyi Parti parti programında, uluslararası göç ve terör başlığı altında dış göçler, tıpkı terörizm gibi uluslararası bir tehdit olarak değerlendirilmiş ve kaynağında çözümlerin gerçekleştirilmesi gerekliliğine vurgu yapılmıştır (İyi Parti Programı, s. 76)²⁴. İyi

²⁴ “Uluslararası Göç ve Terör

Parti'nin Suriyelilere yönelik yaklaşımının önemli bir kısmını güvenlik ile ilgili endişelerin oluşturması bu bağlamda düşünülebilecek bir durumdur. İyi Parti'nin güvenlik ile ilgili endişelerini sınır kontrolü, toplumsal güvenlik riski, istihbaratçılar ve teröristlerin oluşturduğu güvenlik tehdidi ve halk sağlığını tehdit edecek salgın hastalık endişeleri olarak sıralamak mümkündür.

Sınır kontrolü MHP ve CHP'nin olduğu gibi İYİ Parti'nin de eleştirdiği bir durum olmuştur. Açık kapı politikasının yarattığı güvenlik açığına dikkat çekilmiştir ve sınırlardan kontrolsüz olarak geçen göçmenlerin ortaya çıkardığı güvenlik tehditlerine değinilmiştir:

Şimdi, soruyoruz, sınırlarımız delik deşik olmuş, hiçbir önlem yok, Afganistanlılar veya başka ülkelerden gelen insanlar İran'dan Doğu Anadolu'nun daha içeride Erzurum gibi illerine kadar yürüyerek geliyorlar, polis durduruyor "Nereye gidiyorsunuz?", ya böyle bir şey olabilir mi? Eskiden sınırlardan bırakın insan geçmesini bir koyun bile geçemezdi, mümkün değildi; bunlara önlem almak lazım. Ülkemiz âdeta bir göçmenler batağına dönüştü ve illegal mahalleler oluşuyor, suç örgütleri oluşuyor. Ülkemizin asayışı en batıda Edirne'den doğudaki Kars'a kadar bozuluyor. (TBMMTD, İyi Parti Milletvekili, 16 Ekim 2018, 27 (2), B. 7)

İyi Partinin güvenlik konusundaki bir diğer endişesi Türkiye'de bulunan Suriyelilerin arasındaki istihbaratçılar ve teröristler muammasıdır. Kaçının "Suriye istihbaratının ödeme listesinde olduğu" sorusu ya da "Suriye iç savaşı sırasında Türkiye, IŞİD ve El Nusra için cephe gerisi olmuştur. Bu örgütler Türkiye'de bir altyapı oluşturdular..." ifadesi bu endişe bağlamında değerlendirilebilecek ifadelerdir. Bu konu bağlamında endişe edilen bir diğer güvenlik meselesi Ortadoğu'da gerçekleşecek olan çalkantıların artık Türkiye'de etkileyeceği bir kitlenin de var olmuş olmasıdır. Bu bağlamda selefi

Küresel anlamda terörle mücadele bugün uluslararası ilişkilerde ve ülkelerin dış politikalarında çok önemli bir yer işgal etmektedir. Savaş ve iç çatışmalar nedeniyle yaşanan dış göçler de terörizm gibi bir uluslararası tehdit haline gelmiş bulunmaktadır. Bu göç eğilimlerinin perde arkasında ortaya çıkan insan, silah ve narkotik kaçakçılığı gibi vakalar da sorunla mücadelenin sadece ulusal değil uluslararası alanda da sürdürülmesini gerekli kılmaktadır. Dış göçlerin önlenmesinde de aynen terörle mücadelede olduğu gibi sorunu kaynağında çözecek çözüm önerilerini destekleyeceğiz. Günümüzde en fazla dış göçe maruz kalan ve bununla mücadelede uluslararası platformlardan yeterli destek alamayan ülkemiz, göçmenlerin kendi ülkelerine dönmesini sağlayacak çözümlere ağırlık verilecektir. Bu çerçevede yasa dışı göçlerin önlenmesi için uluslararası mekanizmaların harekete geçirilmesi sağlanacak, iş birlikleri desteklenecektir." (İyi Parti Programı, s. 76)

yapıların oluşturduğu riske ve Türk istihbaratının bu konudaki “arşiv” eksikliğine işaret edilmiştir (TBMMTD, İyi Parti Milletvekili, 11 Aralık 2018, 27 (2), B.29).

İyi Parti’li bir milletvekilinin “Suriyeli sığınmacılarla birlikte ülkemize El Muhaberat, IŞİD, PKK ve nice terör örgütü ve istihbarat örgütü sızmıştır. İşte asıl beka meselesi budur” ifadesinden Suriyeliler ile ilgili güvenlik endişelerinin son derece ciddi, hatta beka meselesi olarak değerlendirilebilecek derecede bir tehdit olarak görüldüğü sonucunu çıkarmak mümkündür (TBMMTD, İyi Parti Milletvekili, 11 Haziran 2019, 27 (2), B. 87). İdlip’te saldırılardan kaçan Suriyeli sivillerin Türkiye sınırına doğru hareket etmesi benzer bir şekilde İyi Parti’liler tarafından beka sorunu olarak “#suriyelileristemiyoruz”²⁵hashtagi altında paylaşılmıştır.

Bu bağlamda İyi Parti’li vekiller Türkiye’de özellikle güney illerde “güçlü bir Suriye mafyasının” oluşmakta olduğunu iddia etmişlerdir (TBMMTD, İyi Parti Milletvekili, 29 Kasım 2018, 27 (2), B.24). Bu durumun Türkiye’ye gelecekte oluşturacağı riski ise Suriye mafyası ve terör örgütleri karşısında Suriyeli çocukların geleceği ve bu bağlamda Türkiye’ye karşı oluşabilecek güvenlik sıkıntısı bağlamında değerlendirmişlerdir. İyi Parti Suriyelilerin Türkiye’deki yarımının bugünününden daha büyük bir güvenlik riski olduğuna işaret etmektedir. Bu bağlamda etnik farklılık kaynaklı terör sorununa da işaret edilmiştir.

Suriyelilerin yarın Arapçılık, ya da başka bir şey yapmayacağını bir garantisizlik yok, kaldı ki Suriye’den göç edenlerin hepsi de aynı ırktan insanlarda değil, aynı inançtan insanlarda değil bunlar içinde göçmen olarak gelmiş Süryani’lerden farklı dünya görüşüne farklı ırka kadar farklı yapılar var zaten biz kendi etnik ayrımcılıklarımız üzerine bir türlü sağlıklı bir kurgu yapamamış bir milletiz yapabilsaydık bugün PKK olayıyla bunca yıl mücadele etmezdik. Bölücülük bu denli mesafe almazdı. Onun için yani bunlara bakarak bunları hesaplayarak ülkenin yarınlarına bakarak yarınlarda çocuklarımıza, gelecek nesillere sağlıklı bir dünya, sağlıklı bir Türkiye yaşanabilir bir Türkiye bırakmak için biz buna mecburuz (TBMM Göç ve Uyum Alt Komisyonu üyesi İyi Parti Milletvekili, Bireysel Görüşme, 2019).

İyi Parti’li vekiller Suriyelilerin gelişi ile halk sağlığı açısından tehdit oluşturacak durumların ortaya çıktığına vurgu yapmıştır. Bunun bir örneğini İyi Parti’li bir vekilin

²⁵ “Söylenecek herşeyi söyledik-dinlemediniz. Gönderin ülkelerine dedik-anlamadınız! Tüyü bitmemiş yetimin hakkıdır verdiğiniz dedik-duymadınız! Beka mı diyordunuz?#30Agustos da; Buyrun en ciddi beka sorunu; Çözün hadi! #suriyelileristemiyoruz” (Cesur, 2019).

“Yıllarca eradike etmek için uğraştığımız ve başardığımız kızamık gibi bulaşıcı çocuk hastalıkları Suriyeli mülteciler sayesinde Türkiye’de tekrar büyük salgınlar şeklinde görülmeye başlanmıştır...” (TBMMTD, İyi Parti Milletvekili, 28 Kasım 2018, 27 (2), B.23) ifadelerinde görmek mümkündür.

İyi Parti Suriyelilerin Türkiye’de bulunuşları devletin ve toplumun geleceği için çok ciddi bir tehdit olarak nitelendirmiştir. Öyle ki hükümetin Mart 2019 Yerel Seçimleri öncesindeki beka söylemine karşılık olarak asıl beka sorunu olarak Suriyelilere işaret etmiştir. İyi Parti’nin tüm bunların ötesinde, genel anlamda, uluslararası göçe güvenlikçi bir bakış açısıyla yaklaştığı görülmektedir. Bu anlamda ulusal vatandaşlık rejimlerinin sınır kontrolü, güvenlik (Joppke, 1999) gibi özellikleri ile örtüşen ancak göçü güvenlikçi bakış açısıyla değerlendirmek yerine öznel ve otonom bir süreç olarak ele almayı tercih eden göçün özerkliği yaklaşımı (Nyers, 2015; Papadoupulos ve Tsanos, 2013) ile tam anlamıyla zıt düşen bir yaklaşım ortaya koymuştur.

4.1.5.3. Ulus Devlet ve Toplumsal Düzene Yönelik Tehditler

İyi Parti milletvekillerinin Suriyeliler konusunda ulus devlet ve toplumsal düzene yönelik tehdit oluşturdukları konusunda eleştirileri mevcuttur. Bu eleştirileri demografik yapının bozulması, ulus devlet kaygısı, milli kimlik tahribatı, aile yapısında bozulma ve kültürel çeşitliliğin artması bağlamında ele almak mümkündür.

İyi Parti’ye göre Türkiye’de bulunan “4 milyon” Suriyeli büyük bir demografik tehdit oluşturmakta ve Suriyelilerin oluşturmakta, bu demografik tehdit ise gelecekte Türkiye’nin milli devlet yapısını sürdürmesine imkân tanımayacaktır. Bu çıkarımı İyi Parti’li bir milletvekilinin ifadelerinden çıkarmak mümkündür:

Değerli arkadaşlar, bugün ülkemiz Suriyeli sığınmacıların oluşturduğu büyük bir tehdit altında bulunuyor. Ülkemizde şu anda resmî kayıtlara göre 3.6 milyon, gayriresmî rakamlarla da 4 milyon Suriyeli yaşıyor. Türkiye’nin Suriyeli sığınmacılar konusunda izlediği yanlış politika devam ederse bu rakamın 2040 yılında 7.5 milyona çıkacağı tahmin ediliyor. Bakın, bugün ülkemizde her 20 kişiden 1’i Suriyeli. 2023 yılında bunun 13 kişiden 1’i olacağı şeklinde bir hesaplama da mevcut. Olayın ciddiyetini dikkatinize sunuyorum. Böyle giderse Gaziantep, Şanlıurfa, Hatay ve Kilis’te Türk nüfus azınlıkta kalacak; Mersin ve Adana’da ise nüfus dengesi tamamen değişecek; kendi insanımız kendi topraklarında azınlık konumuna düşecek. Durum

aslında bu kadar içler acısı. Böyle bir nüfus yapısıyla, bu demografik yapıyla Türkiye'nin birliğini ve millî devlet yapısını sürdürmemiz mümkün mü diye hepimize sormak istiyorum. Bana göre asla ve kata mümkün değil. (TBMMTD, İyi Parti Milletvekili, 17 Ekim 2018, 27 (2), B. 8)

Bir başka İyi Parti'li vekile göre Türkiye iddia edildiği gibi 3 milyon 600 bin değil 5 milyonu aşkın Suriyeli bulunmaktadır ve bu durum Türkiye'nin demografik yapısını bozmakta ve beka sorunu teşkil etmektedir. Demografik yapının bu şekilde bozulması ise "Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kuruluş ilkelerine aykırı(dır)" (TBMMTD, İyi Parti Milletvekili, 21 Mayıs 2019, 27 (2), B. 80). Bu ifadelerde Türkiye Cumhuriyeti'nin bir ulus devlet olarak kurulmuş olması vurgulanarak İyi Parti'nin devletin özelliğinin devam etmesine yönelik bir tavır benimsediği açıkça görülmektedir.

Suriyelilerin Türkiye'de kalıcılıkları devam ettiği takdirde Türkiye'nin ulus devlet olma özelliğini yitireceği, milli kimliği ve devleti ayakta tutmanın mümkün olmayacağı, İyi Parti'nin mevcut koşulların devamı halindeki öngörüsü ve işaret ettiği sorundur. Bu sorun İyi Parti'li bir milletvekilinin "bu kadar büyük bir Suriyeli nüfusla Türkiye'de millî devletin ayakta kalması mümkün değildir..." (TBMMTD, İyi Parti Milletvekili, 20 Aralık 2018, 27 (2), B. 38) ifadesinde açıkça belirtilmiştir. Gelecekte özellikle Suriye sınırındaki illerde artan Suriyeli nüfus sonucunda buraları Türkiye'nin bir parçası olarak muhafaza etmenin imkânsızlığı dile getirilmiştir:

Maalesef ki Türkiye'de yaşayan her 20 kişiden 1'i artık Suriyelidir. 2040 yılında 8 milyona yakın Suriyeli Arap Türkiye'de yaşıyor olacaktır. Böyle bir demografik istilayla Türkiye'de millî devleti ayakta tutmak mümkün değildir. 2040 yılında, bu kontrolsüz göç alımıyla Türkiye'de yaklaşık 9-10 milyon Suriyeli Arap yaşıyor olacak. Başta Şanlıurfa, Gaziantep, Kilis ve Hatay'daki Suriyeli sığınmacıların bir an evvel ülkelerine dönmelerinin zemini hazırlanmazsa bu coğrafyayı Türkiye'nin parçası olarak tutmak mümkün olmaktan çıkacak ve Türk kimliğini yitirecektir. (TBMMTD, İyi Parti Milletvekili, 28 Kasım 2018, 27 (2), B. 23)

İyi Parti, dış güçlerin Suriyelilerin Türkiye'de kalmalarını istemeleri durumunu "Neden Batı dünyası Suriyelilerin Türkiye'de kalmasını istiyor, neden Soros, neden Avrupa Birliği, Suriyeli sığınmacıların Türkiye'ye yerleşmesi için çalışıyor?" (TBMMTD, İyi Parti Milletvekili, 20 Aralık 2018, 27 (2), B. 38) ifadeleri ile sorgulamış ve bu durumu "Kuzey Suriye'de 5 milyon Suriyeli'nin Türkiye'ye taşınması, ilk aşamada onların boşalttıkları yerin PKK'nın eline geçmesine, orada bir PKK'istan'ın kurulmasına sebep

olacaktır.” (TBMMTD, İyi Parti Milletvekili, 20 Aralık 2018, 27 (2), B. 38) öngörüsü ile açıklamıştır.

İyi Parti Suriyelilerin göçünü kitlesel imha göçü olarak değerlendirmiş, bunu Türkiye’ye yöneltilmiş bir silah olarak görmüştür:

Kitlesel göçlerin bir silah olduğu artık Batı dünyasında iyiden iyiye kabul edildiği için kitlesel imha silahlarından hareket edilerek “kitlesel imha göçleri” kavramı kullanılmaya başlandı. İşte, Türkiye, böyle bir göçle karşı karşıya. Bu arada, Batı emperyalizmi kaynaklı bazı STÖ’lerin de “Bu sığınmacılar geldiler, bir daha gitmezler.” şeklinde Türk halkına yalan söylediklerini görüyoruz. Amaç, Türkiye'nin içerisine gelecekte manipüle edilebilecek etnik tuzaklar koymaktır. (TBMMTD, İyi Parti Milletvekili, 29 Kasım 2018, 27 (2), B. 24)

İyi Parti’li vekillerin Suriyelilerin Türkiye’deki etkileri bağlamında dile getirdiği aile yapısındaki bozulma konusunu Suriyelilerin yoğun olduğu illerde ikinci eş ve fuhuş vakalarında artma olarak ifade edilmiştir. Ancak, bu bozulma ifade edilirken bunun bir tarafı olan Suriyeli kadınların yaşadığı dram da “21’inci yüzyılda köleliğin yeniden hortlaması mıdır bu?” şeklinde ifade edilmiştir.

Suriyelilerin Türkiye’de bulunmasının yarattığı tehditleri TBMM Göç ve Uyum Alt Komisyonu üyesi milletvekili birarada yaşamamızın önündeki engeller olarak değerlendirmiştir:

Bugün hiçbirimiz şunu diyemeyiz. Ne Suriye’den gelen göç ne de diğer ülkelerden gelen göç, gerçek anlamda Türkiye’ye bir katma değer sağlamıyor... Şu gerçeği kabul edelim Irak, İran, İran belki kenarda ama Irak Suriye, daha gidelim Afganistan, Pakistan’dan gelen hatta Ermenistan’dan gelen hatta Gürcistan’dan gelen göçmenlerin nitelik olarak eğitim seviyesi olarak beceri olarak, mevcut Türkiye ortalamasının çok gerisindedir. Şimdi hem kültürel olarak hem insani değerler açısından, e böyle olunca da Türkiye’ye bir katma değer sağlamaları... ne yaptılar Türkiye’ye daha çok zarar verdiler bize göre nasıl zarar verdiler? Bu bize mesela hastalık noktasında bazı hastalıkların gelmesi, sağlık sorunlarımız, efendim yaşam tarzlarındaki farklılıklar, efendim güvenlik açısından yaşadığımız olaylar gördüğümüz zaman toplum bunları kabullenemedi. Yani Türk toplumu misafirperverliğe evet, ekmeğimi bölüşmeye evet ama birlikte yaşamaya hayır dedi (TBMM Göç ve Uyum Alt Komisyonu üyesi İyi Parti Milletvekili, Bireysel Görüşme, 2019).

Bu noktada Suriyelilerin farklı yaşam tarzları açıkça birlikte yaşamının önünde bir engel olarak değerlendirilmiştir. Öyle ki bu başlık altında değerlendirilebilecek örneklerin

çoğunda ise Suriyelilerin bu farklılığı demografik yapıya yönelik bir tehdit olarak görülmüştür. Bu noktada bu yaklaşımın ulus devletlerin vatandaşlarını, toplumu homojen ve kültürel olarak ayrıksı bir bütünlük olarak görme (Joppke, 1999; Schmidke, 2008b) durumu ile örtüşen bir bakış açısı ile karşılaşılmaktadır.

4.1.5.4. Suriyelilere Vatandaşlık Verilmesine Yönelik Tartışmalar

İyi Parti Suriyelilere vatandaşlık verilmesine kesinlikle karşı çıkan ve bu durumu güvenlik ve Türkiye'nin demografisi açısından tehdit oluşturacak bir durum olarak gören bir konumdadır. "Türk milleti asla ve asla 4 milyon göçmene vatandaşlık veremez, bunun ağır faturası olur... bu milletin bölünmesine, bu milletin parçalanmasına, bin yıldır yaşadığımız Anadolu coğrafyasının elimizden gitmesine sebep olursunuz." (TBMMTD, İyi Parti Milletvekili, 15 Ocak 2019, 27 (2), B.45) ifadeleriyle vatandaşlık vermenin milletin bölünmesi ve parçalanması ile sonuçlanacağı iddia edilmiştir. Burada Suriyelilerin geçmişteki örneklerin aksine Türk milleti ile bütünleşemeyeceği öngörüsü mevcuttur.

İyi Parti'li bir vekil Suriyelilerin vatandaş olmalarına karşı bir görüş olarak ileride askerlik yapacak olmalarını Türk Silahlı Kuvvetleri'nin amaçlarını gerçekleştirme konusunda sorunlu bulduğunu ifade etmiştir. Türk Silahlı Kuvvetleri'nin amacının "Türk vatanını savunmak, Türk milletinin bağımsızlığını ve bütünlüğünü, ülkenin bölünmezliğini, cumhuriyeti ve demokrasiyi muhafaza etmek..." olduğunu belirterek, bu amaç "Gazi Mustafa Kemal'in kurduğu Türkiye Cumhuriyeti'nin temel değerlerini içselleştirmiş Türk evlatlarıyla mümkün kılınabilir. (TBMMTD, İyi Parti Milletvekili, 11 Haziran 2019, 27 (2), B. 87) ifadesiyle Suriyelilerde bu ülkenin tam olarak bir parçası olmalarının önündeki bir engel olarak vatandaşlığın psikolojik boyutuna, Türkiye Cumhuriyeti değerlerinin içselleştirmemiş olmalarına işaret etmektedir. Bir başka İyi Parti'li milletvekili ise Suriyelilere vatandaşlık vermeyi Türk milletine ve tarihine ihanet olarak değerlendirmiştir (TBMMTD, İyi Parti Milletvekili, 20 Aralık 2018, 27 (2), B. 38).

İyi Parti'li TBMM Göç ve Uyum Alt Komisyonu üyesi milletvekili ise Suriyelilere vatandaşlık verilmesinin ileride PKK benzeri bir terör sorununu ortaya çıkaracağını savunmuştur:

Şimdi ben de bu noktada yani bir İyi Parti milletvekili olarak ve bir Türk milliyetçisi olarak ülkemizin geleceği noktasında endişeliyim. Eğer biz sayıları 5 milyonu bulmuş olan göçmenlere vatandaşlık hakkı verdiğimiz zaman endişemiz odur ki Türkiye yarınlarda belki 10 yıl, 20 yıl sonra mevcut 40 yıldır başedemediğimiz bir etnik PKK terör örgütü gibi yeni bir etnik yapıyla yüz yüze kalacağımız endişesindeyim. Onun için esas olan Türkiye'nin muhafazasıdır. Esas olan Türkiye'nin birlikteliğidir. Esas olan Türkiye'nin ayakta kalabilmesidir. Eğer biz Türkiye'yi ayakta tutamazsak bu mazlum milletlere toplumlara zaten bir faydamız bir katkımız da olmaz. Eğer bugün dünyanın pek çok yerinden göçmenler ya da bize yakın bölgelerdeki göçmenler Türkiye'ye sığınma arzusunda ise bunun tek sebebi Türk örf ve adetlerinden gelen Osmanlı kültüründen, Osmanlıdan beri, hatta Selçukludan beri Türk milletinin insana verdiği değer ve kucaklama mağdura mazluma sahip çıkma arzusudur... Kesinlikle vatandaşlık verilmemeli. Hatta biz şuna da karşıyız hani ilanlarla şu kadar döviz getirene vatandaşlık veriyoruz ben bunlara da karşıyım. Böyle bir Türkiye hayır böyle bir şey olamaz. Yani biz vatandaşlık verelim de niçin verelim? Biz bir Kanada değiliz ki veya bir Avusturalya değiliz ki. Bol topraklarımız var paylaşacak. Neticede insana ihtiyacı var böyle bir dünya yok yani. Yani kendi nüfusunu zor besleyen bir ülkenin, kendi nüfusunun çok ötesinde nitelikli elemanlar bulması lazım ki vatandaşlık versin ama zaten benim ülkemizi yönetenler diyorlar ki ülkemizden gitmiş olan bilim insanlarına diyorlar ki çok yüksek meblağlarda kaynak aktaralım gelin ülkede ikamet edin, gelin Türkiye'de bilime ilime katkı sağlayın diye çağrılarımız var. Yani dünyanın yaptığının ortalamasının dışına çıkamayız diye düşünüyorum. (TBMM Göç ve Uyum Alt Komisyonu üyesi İyi Parti Milletvekili, Bireysel Görüşme, 2019)

Suriyeliler ile Türk soyluların karşılaştırılması ve Suriyelilere hatta genel olarak Araplara tanınan ayrıcalıkların Türk soylulara tanınmaması ya da onların sorunları ile ilgilenilmemesi eleştirisi İyi Parti'nin diğer partilere göre daha fazla dile getirdiği bir konudur. "Irak'tan, Suriye'den gelen Türkmenler binbir sıkıntı içerisindeyken milyonlarca mülteci ellerini kollarını sallaya sallaya Türkiye'de dolaşp her türlü hizmetten parasız yararlanmaktadır." İfadeleri ve benzer ifadelerle sıklıkla gündeme getirilmiştir (TBMMTD, İyi Parti Milletvekili, 14 Aralık 2018, 27 (2), B. 32). İyi Parti'livelere göre Suriyeliler bu ülkeye rahat rahat girip çıkarken Türk soyluların anavatanı burası olmasına karşın engellerle karşılaşmakta ve hatta cezalandırılmaktadırlar. Bu kabul edilemez bir durumdur çünkü bu ülkede İyi Parti'lilerin bakış açısına göre Türk soyluların hakkı vardır (TBMMTD, İyi Parti Milletvekili, 20 Aralık 2018, 27 (2), B. 38).

İyi Parti hükümetinin Suriye politikasını eleştirmiş, Suriyelilerin vatandaşlar üzerinde yük olduğunu savunmuş (TBMMTD, İyi Parti Milletvekili, 21 Aralık 2018, 27 (2), B. 39) ve

Suriyelilerin Türkiye’de demografik, toplumsal ve kültürel çıkmazlar oluşturduğundan hareketle adeta “saatli bomba” gibi “ağır sonuçlar” (TBMMTD, İyi Parti Milletvekili, 17 Aralık 2018, 27 (2) B. 35) ortaya çıkaracaklarını savunmuştur.

Sonuç olarak İyi Parti’nin Suriyelilerin geleceği ile ilgili temennisi Suriyelilerin geri dönüşüdür bunun gerekçesini Göç ve Uyum Komisyonu üyesi İyi Parti milletvekili şu şekilde ifade etmiştir. “Bizim Suriyelilerin sınır dışında, yaşanabilecek bir ortama götürülmesini isteme sebebimiz şudur: ekmeğimizi paylaşıyoruz yani esas özeti şu: “Ekmeğimizi paylaşıyoruz ama ülkemizi asla.” (TBMM Göç ve Uyum Alt Komisyonu üyesi İyi Parti Milletvekili, Bireysel Görüşme, 2019)²⁶

Diğer taraftan da hükümetin bu sorunu çözeceğine dair şüphe duymaktalar, bunun nedeni izlenen ve “ikircikli” (TBMM Göç ve Uyum Alt Komisyonu üyesi İyi Parti Milletvekili, Bireysel Görüşme, 2019)²⁷ olduğunu iddia ettikleri politikadır.

İYİ Parti’nin Türkiye’de vatandaşlık ve Türk kimliğine bakış açısını bireysel görüşmeler kapsamında TBMM Göç ve Uyum Alt Komisyonu Üyesi, İyi Parti milletvekili ile yapılan görüşmede Türkiye’de vatandaşlık rejiminin niteliği ile ilgili sorulan soruya verilen yanıt bağlamında değerlendirmek mümkündür:

Zaten anayasamızda vatandaşlık tanımı biliyorsunuz yapılmış durumda, Bizim için anayasada yapılan tanımın dışına çıkmak çok da doğru değildir.

²⁶ Çünkü, ülkemizi paylaşmaya kalkarsak, buna büyük bir haksızlık yapmış oluruz. Ülkeyi yönetenler olarak. Çünkü ülke bize ecdadımızdan bir emanet bizden de çocuklarımıza bir emanet. Yani biz bu ülkeyi, bu ülkeyi her birimiz her bir birey - nasıl ki siz ben her bir birey olarak, ben bir aile reisi olarak, bu günden yarına çocuklarımla geleceğini düşünüyorsam, öyle mi, çocuklarımla geleceğinin huzur içinde olması gereken bir ülke tahayyül ediyorsam - ki etmeliyim – o zaman, böyle bir ülkede “Suriyeli göç-men-le yaşama imkânı var mı?”, “Yaşayabilir mi” bunun ülkemize, ülkemize, çocuklarıma geleceğimize ne getirir hepimizin hesap etmesi lazım. (TBMM Göç ve Uyum Alt Komisyonu üyesi İyi Parti Milletvekili, Bireysel Görüşme, 2019)

²⁷ Ha Avrupa’ya ya da dünyaya bak işte bunlara destek vermezseniz kapıları açtırırız, dış politikada böyle şeylerin devlet yönetim anlayışında, hoş olmayan Türk milletine yakışmayan, tavidir. Bizim belki ilk bu göç hareketleri başladığında özellikle Suriye sınırında bir tampon bölge oluşturarak, uluslararası örgütlerin de desteğiyle ikametlerinin oralarda sağlanıp, bu insanlara oralarda bakılması yöntemine Türkiye’nin gidebilmesi önemliydi. O dönem aciziyet gösteren ya da bu işi beceremeyen, hükümetin bugün, Suriye politikası noktasında ne yapacağı noktasında son seçim dönemlerinde Suriyelileri artık Türkiyeden göndereceğiz diyen cumhurbaşkanımız var. Ama daha önce artık bunlarla yaşamaya alışmalıyız diyen yine bir cumhurbaşkanımız var. Yani hangisi doğru? Bu kadar önemli bir meselede ikircikli bir tavır anlaşılabilir değildir. Tam tersi bir tavır anlaşılabilir değildir. (TBMM Göç ve Uyum Alt Komisyonu üyesi İyi Parti Milletvekili, Bireysel Görüşme, 2019)

Orada diyor ki Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ne vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türk'tür ifadesiyle etnik bir vatandaşlık değil ama her toplumun olduğu gibi her milletin olduğu gibi adı var, bu toplumun da Anadolu coğrafyasında yaşayan insanların da bir ortak adı var. Adı Türk. Alman nasılsa, Fransız nasılsa ya da Amerikalı nasılsa buradaki aidiyet duygusunun bu şekilde alınması bizce de doğru. Neden doğru çünkü hiçbir toplum tek soydan tek boydan hiç değişmeden kalabilmiş değildir. Yani hem kültürlerarası geçişler hem evliliklerle geçişler var. Kaldı ki Anadolu coğrafyası birçok dönem mazlum milletlerin sığınağı olmuş. Bu haliyle de etnik farklı kökenlerden yüzbinlerce insan yaşamaktadır. Anadolu kültüründe ya da Türk kültüründe böyle bir özellik vardır. Kendisine sığınan kendisiyle beraber olmaya başlayanı baş tacı etmiştir. Asla ötekileştirmemiştir. Bu kültürümüze dayanarak da zenginliğimiz ortaya çıkmıştır. Kültür zenginliğimiz. (TBMM Göç ve Uyum Alt Komisyonu üyesi İyi Parti Milletvekili, Bireysel Görüşme, 2019)

Bu ifadelerden hareketle Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığının siyasal yönünün öne çıkarıldığını görmek mümkündür. Türk ifadesinin etnik değil siyasal referanslı bir kavram olduğu savunulmuştur. İyi Parti'nin Suriyelilerin Türkiye'deki geleceğini hem toplumsal kabul hem de topluma uyum bağlamında olasılıklı görmediğini iddia etmek mümkündür.

Türkiye buna müsait değil, toplum buna müsait değil, ben Konya milletvekilim. Konya'da 100.000-120.000 civarında göçmen var. İnanın bazı mahallelerde müthiş sıkıntılar var. Biz onları yaşıyoruz. Şöyle yaşıyoruz. Siyaset yaptığımız için inananın özellikle Suriyelilerin kurduğu mahalleler, oluşturmaya çalıştığı ya da işyerleri hep buralarda müthiş olaylar yaşanıyor. Yani Suriyelilerle yakın teması olan mahallelerdeki insanlar bunlardan bezmiş durumda, bıkmış durumda. Bize gördükleri yerlerde ne olur bizi bunlardan kurtarın diye müthiş bir feryatları var, ama hükümet bunları görmüyor çünkü başka bir şey psikolojik olarak şöyle, Suriyeli vatandaşın Türkiye'de herkesten önceliği var algısı var. Yani hastanede, postanede ve millet de artık bundan tiksinişmiş durumda. Bizim sırtımızdan geçiniyorlar, yani bizim sırtımızda kambur... Onun için nerden bakarsanız bakın bu bizim için çok önemli bir toplumsal olay, sayıları 50 bin olsa 100 bin olsa dersiniz ki 82 milyonluk Türkiye' de bu tolere edilebilir. Ancak 5 milyona yakın ki bunun 4 milyonu Suriyeli 1 milyona yakın diğer uluslardan tolere edebilme şansınız yok diye düşünüyorum. (TBMM Göç ve Uyum Alt Komisyonu üyesi İyi Parti Milletvekili, Bireysel Görüşme, 2019)

Bu ifadelerden Suriyelilerin Türkiye'de kalıcılıkları önündeki engeller olarak vatandaşların Suriyelilere bakış açısının gelmiş olduğu nokta ve sayılarının milyonlarla ifade edilecek kadar çok oluşunun toplumla bütünleşmelerinin önünde engel olduğu yargısını çıkarmak mümkündür.

İyi Parti'nin kurulduğu tarih olan 25 Ekim 2017'den buyana söylemi aynı doğrultuda ilerlemiş, söyleminde değişiklik yaratacak kırılma noktaları tespit edilmemiştir. Ancak tıpkı CHP de olduğu gibi söylemlerinin sıklığı ve eleştirinin şiddeti bağlamında Türkiye gündemi gerek toplumsal olaylar gerekse güvenlik ve terör konuları söylemin yoğunlaşması konusunda etkileyici olmuştur. Yine de belirtmek gerekir ki İyi Parti Suriyelileri süreklilik halinde gündeme taşıyan hatta aynı zaman dilimleri açısından değerlendirildiğinde en çok gündeme taşıyan parti durumundadır.

4.2. TÜRKİYE'DE PARLAMENTO PARTİLERİN SURİYELİLERE YÖNELİK YAKLAŞIMLARININ ULUSAL VATANDAŞLIK REJİMİ BAĞLAMINDA KARŞILAŞTIRMALI BİR ANALİZİ

Çalışmanın bu kısmında, Türkiye'de parlamenter partilerin 2011' den günümüze geçen sekiz yılda Suriyelilere yönelik yaklaşımları ve geliştirdikleri söylemlerin ulusal vatandaşlık rejimi ilkeleri ve Türkiye'de ulusal vatandaşlık rejiminin özellikleri bağlamında karşılaştırmalı bir analizi yapılmıştır. Analiz yapılırken Ak Parti, CHP, MHP, BDP-HDP ve İyi Parti sıralaması bağlamında analizler ortaya konulmuştur.

Adalet ve Kalkınma Partisi'nin Suriyelilere yönelik söyleminde öne çıkan temaları insani yardım, misafir, ensar-muhacir ilişkisi, din kardeşi, ümmet bilinci, ahlaki ve dini sorumluluk, insani politika, değerler siyaseti olarak sıralamak mümkündür. Bu temalar ulusal vatandaşlık rejimlerinin özellikleri ve özelde Türkiye Cumhuriyeti'nde vatandaşlık rejiminin özellikleri bağlamında ele alındığında, ulus ötesi olarak değerlendirilebilecek iki temel referans noktası ile karşılaşılmaktadır. Bunlardan birisi insanı merkeze alan siyaset bağlamında insan olmaktan kaynaklı olarak insani bir muameleyi hak eden savaştan kaçıp gelen Suriyeliler yaklaşımı ile ulus ötesi evrensel değerlere vurgu yapan söylemdir. Bu söylem aynı zamanda korunan ulusal sınırlar (Brubaker, 1992; Joppke, 1999; Soysal, 1994) algısı bağlamında ulusal vatandaşlık rejimi ile çelişen açık kapı politikasının savunusunu da oluşturmaktadır. Ak Parti'nin insani yardım söyleminde vatandaş vurgusunun ötesinde insan vurgusu ile karşılaşılmaktadır. Bu söylem genellikle muhalefetin vatandaşların vatandaşlık hakları bağlamındaki ayrıcalıklarını öne süren eleştirilerine yönelik yanıtlarda açıkça görülmüş ve bu eleştirel yaklaşımın karşısında

insani yardım ve insani değerlere vurgu yapılmıştır. Bu vurgu ulusal vatandaşlık rejimlerinin vatandaşı önceleyen yaklaşımı (Brubaker, 1994; Turner, 2016; Vink, 2017) ile çelişirken partinin tüzüğünde ifade edilen siyaset anlayışı ile ise örtüşmektedir. Parti tüzüğünde; “Ak Parti, köklü devlet geleneğimizin üzerine bina edildiği “insanı yaşat ki devlet yaşasın” ilkesini, siyasetinin merkezi olarak görür.” (Ak Parti Tüzük, 2019, s. 25) yer alan ifadeleri insanı önceleyen yaklaşımın bir ifadesi durumundadır.

Ak Parti'nin Suriyelilere yönelik yaklaşımında ulus ötesi olarak ele alınabilecek ikinci nokta ise dini referanslar ile ortaya konulan ve ümmet bilinci gibi ulus ötesi bir bağlılığa işaret eden söylemlerdir. Bu söylemlerde gönül coğrafyası, 1923 öncesi sınırlar ve din kardeşi ifadelerinin öne çıkması ulusal vatandaşlık rejimlerinin coğrafi sınırlar içerisinde tanımlanan yasal siyasal statü ve üyelik olarak değerlendirdiği ulusal vatandaşlık anlayışının (Honohan, 2017; Joppke, 2007; Kymlicka ve Norman; 1994; Maas, 2013) ötesine geçen söylemler ortaya koymaktadır.

Ak Parti'nin Suriyeliler dâhil olmak üzere uluslararası göçe yönelik bakış açısı yine ulusal vatandaşlık rejiminin güvenlik bakış açısının ötesinde olduğu ve daha çok göçün özerkliği (Nyers, 2015; Papadopoulos ve Tsianos, 2013) yaklaşımına yakın olduğu tespitinde bulunmak anlamlı olacaktır. Bu durum göçe yönelik güvenlik bakış açısını eleştiren ve insani bakış açısını öne çıkaran ifadeleri ile Göç ve Uyum Alt Komisyonu Başkanı Ak Parti milletvekilinin sınır kontrollerinin göçü engelleyemeyeceğine (TBMM Göç ve Uyum Alt Komisyonu, Ak Parti Milletvekili 1, Bireysel Görüşme, 2019) yönelik görüşleri ile örneklendirilebilmektedir.

Ak Parti'nin Suriyelilere vatandaşlık verilmesi yönündeki yaklaşımı, her ne kadar daha sonraki yıllarda nitelikli olanlarla sınırlı olduğu savunulsa da her iki durumda da, ulus devletlerin vatandaşlığı herkesin erişebileceği bir statü olarak görmemesi özelliği (Turner, 2016; Vink 2017) ile çelişmektedir. Diğer taraftan Türkiye’de ulusal vatandaşlık rejiminin niteliği düşünüldüğünde sorumluluklara vurgu yapan (Baban, 2009; Kadioğlu, 2012, 2009; Keyman, 2009; Soyarik- Şentürk, 2009, Üstel; 2006) vatandaşlık erdemi olarak fedakârlığı öne çıkaran ve Türk milletine aidiyet hissi ile bağlı olan vatandaş ya da başka bir ifadeyle hakları ve sorumlulukları olan, bedel ödeyen, vatani uğruna canını veren vatandaş yaklaşımı ile karşılaşılmaktadır. Bu vatandaşlık rejiminin yasal yansıması ise yabancı uyrukluların vatandaşlığa kabul edilişlerinde, Türk vatandaşlığını kazanmak

isteyen yabancılarda; genel usullere göre, ayırt etme gücüne sahip olmak, “Türkiye’de kesintisiz beş yıl ikamet etmek, Türkiye’de yerleşmeye karar verdiğini davranışları ile teyit etmek, genel sağlık bakımından tehlike teşkil eden bir hastalığı bulunmamak, iyi ahlak sahibi olmak, yeteri kadar Türkçe konuşabilmek, Türkiye’de kendisinin ve bakmakla yükümlü olduğu kimselerin geçimini sağlayacak gelire veya mesleğe sahip olmak, Millî güvenlik ve kamu düzeni bakımından engel teşkil edecek bir hali bulunmamak,” (Resmi Gazete, 12.06 2009, Türk Vatandaşlığı Kanunu) şartları aranmaktadır. Ancak Suriyeliler geçici koruma statüsünde bulunmaları nedeniyle geçerli ikamete sahip olmadıkları için istisnai yoldan vatandaşlık elde edebilmektedirler. Bu anlamda istisnai yoldan vatandaşlık elde etme koşullarının dışında kalan Türkiye’de yerleşme kararlılığı, Türkçe bilmek gibi şartlar aranmadan vatandaşlık elde etmek ve bu sayının 100.000’i bulmuş olması ulusal vatandaşlık rejimi ile çelişir bir durumdur.

Türkiye Cumhuriyeti’nin göç ve vatandaşlık tarihine bakıldığında Suriyelilerden önce Araplar ile ilgili böyle bir kabullenmenin olmadığı bu açıdan 2011 ve sonrası Suriye göçünün ve vatandaşlık sürecinin geçmiş deneyimlerden farklı bir örnek teşkil ettiği açıktır.

Diğer taraftan Ak Parti’nin güvenlik sağlandığı takdirde Suriyelilerin geri döneceği beklentisi, ya da bireysel görüşmeler sırasında Ak Parti’li vekiller tarafından ifade edilen “kendi ülkelerine döneceklerdir” ifadeleri ve Türkiye’de vatandaşlık rejiminin niteliği ile ilgili aidiyet ve Türk vatandaşlığının siyasal yanını ortaya koyan ifadelerini ise ulusal vatandaşlık rejimi bağlamında değerlendirmek mümkündür.

Haklar ve sorumluluklara sahip Türk vatandaşları karşısında geçici koruma statüsünde bulunan Suriyelilerin haklar ve sorumluluklar bağlamında karşılaştırılması CHP’nin Suriyelilere yönelik yaklaşımın oldukça önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Sorumluluklarını yerine getiren Türk vatandaşlarının haklar bağlamında Suriyeliler ile karşılaştırıldığında öncelikli olmaları gerektiği ancak bunun gerçekleşmediğine yönelik bir söylem ile karşılaşmak mümkün olmuştur. Bu sonuca vardırın karşılaştırmalar işe, eğitim, sağlık, sosyal güvenlik, barınma ve genel olarak devlet harcamaları konularında yapılmış ve partililerin söylemlerinde “kim vatandaş kim Suriyeli” belli değil (TBMMTD; CHP Milletvekili, 7 Aralık 2016, 26 (2), B. 33) noktasına varacak şekilde Türk vatandaşlarının olması gereken hakların Suriyelilere de hatta çoğunlukla daha çok

Suriyelilere bahşedildiği yönünde bir söylem gelişmiştir. Bunun karşılığında ise vergi ödemek, askerlik yapmak gibi çok temel vatandaşlık sorumluluklarını yerine getirmeyen Suriyelilerin Türk vatandaşlarının sahip olduğu haklara ya da hatta daha fazlasına sahip olmaları durumunun Türk vatandaşlarına yarattığı mağduriyet üzerinde durulmuştur. Suriyelilere yapılan harcamalar ile Türk vatandaşları için nelerin yapılabileceği sıklıkla CHP'liler tarafından dile getirilmiştir. CHP'nin vatandaşı merkeze alan ve vatandaş haklar ve sorumluluklar ile donatılmış olarak gören bu yaklaşımı hem genel olarak ulusal vatandaşlık rejimleri hem de Türkiye'de vatandaşlık rejiminin haklar ve sorumluluklara vurgu yapan yanı (Baban, 2009;Kadıoğlu, 2012, 2009; Keyman, 2009; Soyarik- Şentürk, 2009, Üstel; 2006) ile örtüşmektedir. Bu anlamda CHP'nin Türk vatandaşlarının mağduriyetine, haklara ve sorumluluklara yaptığı vurgu ile vatandaş olan ile olmayan ayrımı üzerinden hareketle ortaya koyduğu bu söylemi Türkiye'de ulusal vatandaşlık rejimini güçlendiren bir nitelik taşımaktadır.

CHP'nin Suriyelilere yönelik söyleminde güvenlik endişeleri haklar ve sorumlulukları bağlamında vatandaşların durumu başlığının ardından en çok dile getirilen ikinci önemli konu durumundadır. Güvenlik endişeleri, hükümetin uyguladığı açık kapı politikasının eleştirisi, kayıtsız Suriyeliler, özellikle IŞİD ve YPG bağlantılı olarak terör tehdidi, halk sağlığına yönelik endişeler, toplumsal huzurun bozulmasına yönelik endişeler olarak söylemlerine yansımıştır. CHP açık kapı politikası karşısında çok net bir şekilde sınır kontrolleri ve sınır güvenliğini ön plana çıkarmış ve açık kapı politikasının güvenlik tehdidi olduğunu savunmuştur. CHP'nin sınır güvenliğini ön plana çıkaran bu söylemini de hem ulusal vatandaşlık rejimlerinin hem de Türkiye'de vatandaşlık rejiminin ülkesel özelliği (İçduygu ve Kaygusuz, 2004), bir diğer ifade bir ulusal vatandaşlık rejimi olarak sınırları belirli olan ve bu sınırları korumaya yönelik politika geliştiren (Joppke, 1999; Vink ve Bauböck, 2013) yanı ile örtüşmektedir. CHP, kayıtsız Suriyeliler ile ilgili devletin bilgi sahibi olmaması ya da kayıtlı olsalar bile kendi beyanları esas alınarak kayıtlar alındığı gerekçesiyle sınırlı bilgiye sahip olmasına yönelik söylem geliştirmiştir. Gelenlerin içerisinde teröristlerin olup olmadığı, Suriye'deki terör örgütlerinin Türkiye'deki faaliyetleri, yabancı istihbaratçılar gibi tehlikelere işaret edilmiştir. Benzer bir durum sağlık ile ilgili olarak da ortaya konmuştur. Bulaşıcı hastalık taşıyan ya da aşılammamış bir nüfusun ülke içerisinde yarattığı sağlık tehdidi CHPlilerin söylemlerine yansımıştır. Bu endişelerin tamamı yine benzer bir şekilde sınırları içerisindeki nüfusu

kontrol altında tutan ulus devlet (Joppke, 1999) argümanı ile örtüşen bir nitelik taşımaktadır. Bu son iki söylem de belirli sınırlar içerisinde egemen otorite olarak ulus devlet argümanından kaynaklı egemenlik prensiplerini savunması bakımından ulusal vatandaşlık rejimi ile örtüşen bir nitelik taşımaktadır.

CHP Suriyelilere vatandaşlık verilmesi tartışmalarında kesinlikle karşı çıkan bir tavır izlemekle birlikte bu karşı çıkışı vatandaşlık için yapılan bir fedakârlık ya da ödenen bir bedel olmaması, güvenlik tehdidi, Ak Parti'nin oy kaynağını artırmaya çalışması, vatandaşın sırtındaki yükün artacağı bir diğer ifade ile Türk vatandaşlarının işsizlik, yaşam kalitesini düşmesi gibi durumlar ile karşı karşıya kalacağı ve Suriyelilerin Türkiye Cumhuriyetine aidiyet duygusunu sorgulayan söylemler ile ifade etmiştir. CHP'nin Suriyelilere vatandaşlık verilmesine karşı çıkararak ortaya koyduğu söylemleri ulusal vatandaşlık rejimi açısından vatandaşlık erdemi olarak bedel ödemek ve fedakârlık yapmak, vatandaşlığın psikolojik boyutu olarak nitelendirilen (Vink, 2017; Weil, 2011) vatana ve millete aidiyet duygusu taşımak ve vatandaşların vatandaş olmayanlara karşın önceliği bağlamında ulusal vatandaşlık rejimi ile örtüşen bir söylem benimsendiğini iddia etmek mümkündür.

CHP'li vekillerin söylemlerinde göze çarpan bir diğer nokta Suriyelilerin Türkiye'deki demografik yapıyı değiştirme konusunda tehlike arzettiğidir. Bu anlamda CHP Suriyelilerin tıpkı geçmişi gibi geleceğinin de Suriye'de olması gerektiğini vurgulayarak (TBMMTD, CHP Milletvekili, 14 Temmuz 2016, 26 (1), B. 113) demografik yapıya yönelik tehdit olarak görmek bağlamında Türk ulusunu homojen bir bütünlük olarak varsaymak (Baban, 2009; İçduygu ve Kaygusuz, 2004) ve Suriyelilerin vatanının Suriye olduğuna işaret etmek anlamında ise ülkesel bir vatandaşlık anlayışını ortaya koymak anlamında ulusal vatandaşlık rejimi ile örtüşen ve onu güçlendiren bir yaklaşımı benimsemiştir.

CHP çok yoğun bir şekilde dile getirmemiş olsa da Türk soylular ile Suriyelileri karşılaştıran ve Türk soyluların sahip olamadığı haklara sahip olan Suriyeliler söylemi bağlamında bir yaklaşıma da sahip olmuştur. Türkiye'de vatandaşlık rejiminin gelişimi ortaya konarken özellikle iskân politikasından başlamak üzere Türk soyluluğun bu ülkenin bir parçası olmak bakımından kabul gören bir özellik olduğu bilinmektedir. Bu

anlamda CHP'nin ve benzer bir şekilde MHP ve İyi Parti'nin Türk soylular vurgusu Türkiye'de ulusal vatandaşlık rejimi ile örtüşen bir söylem niteliği taşımaktadır.

CHP'nin Suriyelilerin Suriyelilerin Türkiye'deki kötü yaşam koşullarını eleştiren ve Suriyelilere yönelik insani yardımın gerekliliğini savunan söylemlere de sahip olduğunu iddia etmek mümkündür. Ancak bu söylemlerin sınırı vatandaşların mağduriyetinin başladığı yer ile sınırlıdır. CHP çok açık bir şekilde vatandaşları önceleyen bir söyleme sahip olmuştur. Bu anlamda CHP'nin insani yardım söyleminin ulusal vatandaşlık rejimi ile çelişen bir noktaya varmadığı tespitinde bulunmak mümkündür.

CHP'nin bu yaklaşımının parti programında yer alan unsurlar ile örtüştüğünü de iddia etmek mümkündür. CHP ülke sorunlarının çözümünü ırk değil vatandaş temelli olarak vurguladığını, kültürel farklılıkları da vatandaşlık temelinde eşit olmak bakımından zenginlik olarak değerlendirdiğini (CHP Parti Programı, s. 13-14) savunmuştur. Bu anlamda ulusal vatandaşlık rejimi ile örtüşen; vatandaşın önceliği ve vatandaşların eşit olması unsurlarını barındırmaktadır.

Milliyetçi Hareket Partisi'nin Suriyelilere yönelik yaklaşımı ele alındığında güvenlik tehdidi, açkıkapı politikasının eleştirisi, vatandaşların mağduriyeti, Türk mayası, Türk kültürü ve aidiyet vurgusu, Suriyelilere vatandaşlık verilmemesi, ulus bilinci gibi temalar ile karşılaşmıştır. MHP'nin söyleminde geçen sekiz yıl içerisinde genel anlamda bir değişiklik olmamakla birlikte 2016 Ağustos'ta Fırat Kalkanı ile başlayan, Zeytin Dalı ve daha sonra Barış Pınarı Harekâtı ile devam eden harekâtlar süresince güvenlik ve Suriyelilerin güvenli geri dönüşüne odaklanan bir söylem ile karşılaşmıştır. MHP'nin söyleminde bu anlamda harekâtların bir dönüm noktası olduğunu iddia etmek mümkündür. Ancak bu dönüm noktası önceki söylemler ile çelişmek anlamında değil, söylemlerde yoğunluk olarak azalma olarak yorumlamak mümkündür. Bu azalma ile birlikte güvenli bölge oluşturulması ve geri dönüş temasında ise artma söz konusu olmuştur.

MHP hükümetin Suriye politikasını önceliği Türk devletinin bekasına ve Türk milletinin refah ve huzuruna vermediği gerekçesi ile eleştirmiştir (TBMMTD, MHP Milletvekili, 21 Mart 2013, 24 (3), B. 81). MHP hükümetin ensar-muhacir, din kardeşliği, ümmet bilinci söylemi karşısında ise "Türk mayası" (TBMMTD, MHP Milletvekili, 21 Haziran

2016, 26 (1), B. 104) ve ulus bilinci söylemini oturtmuştur. Bu anlamda doğrudan ulus bilinci, ulus devletin geleceği söylemleri ile ulusal vatandaşlık rejiminin argümanları ile örtüşen bir söylem ortaya koymuştur.

MHP'nin Suriyelilere yönelik yaklaşımlarında, güvenlik tehdidi söyleminin yeri oldukça geniştir. Açık kapı politikasının eleştirisi, gelenlerin kimlikleri ve geçmişleri konusundaki belirsizlik, terörist olup olmadıkları, Türkiye'de suça karışan Suriyeliler, halk sağlığına yönelik endişeler ve Suriye'deki düşmanlığın Türkiye'ye taşınması alt başlıkları olarak bu çalışma içerisinde ele alınan güvenlik tehdidi söylemini ulusal vatandaşlık rejimi bağlamında değerlendirmek mümkündür.

Açık kapı politikasının eleştirisi bağlamında MHP ulus devletin sınırlarını koruması gerektiğini açık bir şekilde ifade etmiştir. Bu anlamda ulusal vatandaşlık rejimlerinin sınır kontrolü ve korunma ihtiyacı bağlamında egemenlik prensipleri (Joppke, 1999; Soysal, 1994; Vink ve Bauböck, 2013) örtüşen ve Türkiye'de ulusal vatandaşlık rejimini güçlenirici bir söylem niteliği taşımaktadır. Yine ifade etmek gerekir ki sınırları belirli bir toprak parçası üzerinde egemen olan ulus devletten beklenen sınırlar içerisindeki nüfusu da kontrol etmektir yaklaşımı (Joppke, 1999) bağlamında Suriyeliler ile ilgili terör, halk sağlığına olası olumsuz etkiler, ya da toplum içerisinde asayişin bozulması gibi tehlikelerin yaşanmaması gerektiği vurgulanarak, ya da bu durumlar birer tehdit olarak öne sürülerek yine ulus devletin egemenlik prensipleri bağlamında kontrol ve güvenlik altında bir nüfus yaklaşımı öne çıkmıştır. Bu yaklaşım ulusal vatandaşlık rejimlerinin tipik bir özelliği olmakla birlikte, Türkiye'de vatandaşlık rejiminin ülkesel özelliği ile de örtüşmektedir.

Tıpkı CHP'de olduğu gibi MHP'nin Suriyelilere yönelik söyleminde de Türk vatandaşlarının mağduriyete uğradığı ve Türk vatandaşlarının öncelikli olması gerektiği söylemi ile karşılaşmaktadır. MHP'de de depremzedeler ve Suriyeliler, çiftçiler ve Suriyeliler, öğrenciler ve Suriyeliler şeklinde devam eden karılaştırmalar yapılmış ve Türk vatandaşlarının ikincil konuma düştüğüne yönelik eleştirilerde bulunulmuştur. Tüm bu eleştirilerin temelinde yer alan Türk vatandaşlarının menfaatlerinin ön planda olması gerektiği söylemi bu anlamda ulusal vatandaşlık rejimlerinde haklar ve sorumluluklarla donatılan vatandaş ideali (Marshall, 1950; Schmidke, 2008b; Soysal, 1994; Vink, 2017) ile örtüşmektedir.

Suriyelilere vatandaşlık verilmesi tartışmalarında MHP, Suriyelilere vatandaşlık verilmemesi yönünde fikir beyan etmiş ve bunun teklif edilmesini milli bilinç yoksunluğu olarak ifade etmiştir. MHP Suriyelilere vatandaşlık verilmemesine yönelik ifadelerinde, aidiyet, vatandaşlık erdemi olarak sorumluluklar ve bedel ödemek, temaları ön plana çıkmıştır. Bu anlamda MHP'nin söylemleri vatandaşlığı herkes için erişilebilir görmemekle ulusal vatandaşlık rejimlerinin özellikleri ile ve vatandaşlığı uğruna fedakârlık edilecek, bedeller ödenecek ve sonunda hak edilecek bir şey olarak görmesi açısından ise Türkiye'de vatandaşlık anlayışının gelişimi ile örtüşen bir söylem benimsemiştir. Bedel ödemek ve vatan için fedakârlık yapmak temaları bağlamında Türkiye Cumhuriyeti'nde vatandaşlığının daha çok cumhuriyetçi yanını (Kadioğlu, 2012; 2009; Keyman, 2009; Soyarık-Şentürk, 2009) da örneklendiren bu yaklaşım Türkiye'de ulusal vatandaşlık rejiminin niteliği ile örtüşmektedir. Aidiyet duygusu bu anlamda ulusal vatandaşlık rejimlerinde vatandaşlığın psikolojik boyutu (Vink, 2017; Weil, 2011) olarak öne çıkması açısından ulusal vatandaşlık rejimini destekleyen bir söylem olarak değerlendirilebilir niteliktedir.

Suriyelilere vatandaşlık verilmesi tartışmalarında olduğu gibi MHP'nin Suriyelilerin geleceğini Suriye'de görmesi ulusal vatandaşlık rejimi bağlamında değerlendirilebilecek bir konudur. Suriyelilerin geri dönüşlerine yönelik geliştirilen söylemin bir parçası olarak Anadolu'nun Türk vatanı olduğu ve Suriyelilerin vatanının Suriye olduğu ifadeleridir. Bu anlamda ulusu homojen bir bütünlük olarak varsaymak (Schmidke, 2008b; Joppke, 1998; 1999) ve göç ile oluşacak bir "etnik karmaşayı" tehdit olarak değerlendirmek yine ulusal vatandaşlık rejimini güçlendiren bir söylem olarak ifade edilir niteliktedir. Ancak belirtmek gerekir ki MHP göç ile oluşacak farklılığı bu açıdan değerlendirirken Türkiye içerisindeki kültürel farklılıkları aidiyet hissi ve ülküde, tasada ve kıvançta bir olmak koşulu ile zenginlik olarak ifade etmektedir. MHP parti programında millet kavramı ortak bir tarih, birlikte yaşama isteği, ortak bir gelecek isteği ile bir arada yaşayan, diğer milletler karşısında kendisine özgü "vasıf ve kimliğe sahip olduğuna inanan sosyal bir bütün olarak" ifade edilmiştir (Milliyetçi Hareket Partisi Parti Programı, 2009a, s. 18-19). Yine MHP parti programında milli birlik ve bütünlükten ne anlaşıldığına da yer verilmiştir. Programa göre, kültürel farklılıkları zenginlik olarak görmek ve "adalet ve özgürlük ile karşılıklı anlayış ve iş birliği içerisinde ortak hedeflere seferber" etmek milli birlik ve bütünlüğün garantisidir (Milliyetçi Hareket Partisi Parti Programı, 2009b, s. 23)

Milli birlik ve bütünlük anlayışı ulusal kimliğin nasıl tanımlandığı konusunda açıklayıcı olması bakımından önemlidir.

MHP'nin Türklük vurgusundan ne anlaşılması gerektiği TBMM Göç ve Uyum Alt Komisyonu üyesi, MHP milletvekilinin Türkiye'de vatandaşlık ile ilgili ifadelerinde şu şekilde ifade edilmiştir:

Türkiye coğrafyasında yaşayan bütün insanlarımızı mensubiyet hukukuna göre vatandaş olarak kabul ediyoruz. Irkçı kafatasçı bir yaklaşımımız yok, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olan herkes, siyasi ve hukuki kimlik olarak birarada yaşadığı, üst kimlik olarak kabul ediyoruz bunun içinde Tatarı, Çerkezi, Lazı, Boşnağı ve buna benzer alt kimlikler barınabilir fakat biz bunu tek bir Türk kimliği adı altında tasada kıvançta bir olduğu müddetçe vatandaş olarak kabul ediyoruz... Mikro -milliyetçiliğe izin vermiyoruz, bu memlekette de yaşayan dili, dini, ırkı ne olursa olsun yeter ki Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olduğu müddetçe biz onu Türk olarak değerlendiriyoruz. (TBMM Göç ve Uyum Alt Komisyonu üyesi MHP Milletvekili, Bireysel Görüşme, 2019)

Bu ifadeler bağlamında Türkiye'de vatandaşlığın siyasal yönü (Soyarık, 2009) ile örtüşen bir vatandaşlık söylemi ile de karşılaşılmaktadır.

MHP'nin Suriyelilere yönelik yaklaşımlarında misafirperverlik, insani yardım ve Suriyelilerin yaşadıkları zor koşullara yönelik ifadeler ile karşılaşmak mümkündür ancak bu söylemler tıpkı CHP'de olduğu gibi Türkiye Cumhuriyeti çıkarları ve vatandaşların önceliği vurgusu bağlamında ifade edilmiştir. Bu anlamda ulus ötesi bir boyutta değerlendirilmeleri mümkün değildir.

Barış ve Demokrasi Partisi (BDP) ve Halkların Demokratik Partisi (HDP)'nin Suriyelilere yönelik söyleminde öne çıkan temaları insani yardım, Suriyelilerin Türkiye'deki yoksulların omuzunda yük olması, güvenlik tehdidi, Suriyelilere mülteci statüsü verilmesi ve Suriyelilere vatandaşlık verilmesi olarak sıralamak mümkündür. Suriyelilerin insani koşullarda yaşamaları gerektiğine yönelik söylem partinin 2011 yılından günümüze değişmeyen yaklaşımı ifade etmekle birlikte, BDP-HDP'nin söyleminin ifade edilen temalar kapsamında çok çeşitli ve hatta zaman zaman birbiriyle çelişen yanlarının olduğu tespit edilmiştir. Bu nedenle bu çalışmada olabildiğince parti söylemindeki değişimleri açıklayan kırılma noktaları olarak Kobani'den Türkiye'ye göç, hendek operasyonları ve sınır ötesi harekâtlar tespit edilmiştir.

Öncelikle belirtmek gerekir ki HDP diğer partilerle karşılaştırıldığında Suriyelileri en az gündemine alan partidir. Ancak Suriyeliler konusunun yoğun tartışıldığı, Van depremzedelerinin konteynırlardan tahliyesi iddiaları, vatandaşlık tartışmaları ya da terör eylemleri (Suruç ve gar saldırıları gibi) gibi dönemlerde tartışmalara katılmıştır. HDP Suriyelilerin Türkiye’de yaşadıkları zorluklar ve yaşam koşullarını dile getiren bir yaklaşıma sahip olmuş ve bu yaklaşım HDP’nin 2011’den günümüze söyleminin değişmeyen yanını oluşturmuştur. Bu yaklaşım zaman zaman insani boyut taşıyan endişeler zaman zaman ise Türkiye’nin insan haklarını ihlal ettiği yönündeki daha çok Avrupa Birliği’ne hitap eden söylemler olarak karşımıza çıkmıştır.

HDP’nin Suriyelilere yönelik yaklaşımı ulusal vatandaşlık rejimi bağlamında değerlendirildiğinde iki farklı boyut ile karşılaşılmaktadır. HDP’de bu anlamda ulusal vatandaşlık rejimlerinin niteliği ve Türkiye’de ulusal vatandaşlık rejimi ile çelişen iki temel yaklaşım ile karşılaşılmaktadır. Bunlardan birisi ulus ötesi evrensel değerler ve insan haklarına vurgu yaparken diğeri Kürt nüfus ve ona yönelik tehditler söylemi bağlamında ulus altı /etnik/yerel referanslar üzerinden ilerleyen yaklaşımdır. Ulusötesi, evrensel değerler vurgusunu çok açık bir şekilde TBMM Göç ve Uyum Alt Komisyonu Üyesi, HDP milletvekilinin görüşlerinde tespit etmek mümkündür. Suriyelilerin ülkeyi fakirleştirdiği düşünülse de iyi bir politikayla ülkeyi zenginleştiren insanlar haline gelebilecekleri, bu konuya ırkçı/ayırıcı yaklaşılmaması gerektiği, Türk vatandaşı olmaları gerektiği, Suriye’ye dönüşün ya da başka bir ülkeye gönderilmenin insani bir yaklaşım olmayacağı (Göç ve Uyum Alt Komisyonu üyesi, HDP milletvekili, Bireysel Görüşme, 2019) gibi ifadeleri bu bağlamda değerlendirmek mümkündür. Bu yaklaşımı hem yaklaşımda insani boyutu öne çıkarmak hem de vatandaşlığı tüm Suriyeliler için uygun görmek anlamında ulusal vatandaşlık rejiminin ötesine geçen bir yaklaşım olarak değerlendirmek mümkündür.

HDP’nin ulusal vatandaşlık rejimlerinin temel mantığı ile çelişen diğeri söylemi ulus altı bir söylem olarak etnik bakış açısı ile şekillenmiştir. HDP’nin “Kürt coğrafyası” olarak adlandırdığı yerlerdeki demografik yapının bozulacağı, tehdit altında olduğu, ya da Pazarcık’a kurulacak konteynırkent eleştirileri örneğinde olduğu gibi CHP’nin mezhep üzerinden yapının bozulması endişesini, hem mezhep hem de Kürtlük bağlamında değerlendirmiş olması bu söylemin örneklerinden birisidir. Bu bağlamda özetle Kürtlere

yönelik tehdit, Kürtlerin yoğun yaşadığı yerlerde demografinin bozulması gibi bir yaklaşım ile karşılaşılmıştır. Bu yaklaşım hem ulusal vatandaşlık rejimlerinin toplumu homojen bir bütün olarak görmek yaklaşımı (Schmidke, 2008b; Joppke, 1998; 1999), hem de etnisite vurgusu yerine daha siyasal bir yaklaşımla toplum-ulus vurgusu ile çelişmektedir. Aynı zamanda ulusal vatandaşlık rejimlerinin, siyasal sınırların kültürel sınırlar ile örtüştüğü varsayımı (Diener, 2017) ile de çelişmektedir. HDP'nin bu yaklaşımı Ford (2011)'in etnik kimlik vurgusu ve kimlik siyaseti karşısında yıpranan ulus devlet argümanı bağlamında değerlendirilebilecek bir yaklaşım ortaya koymuştur. Diğer taraftan HDP'nin Türkiyede vatandaşlık rejimine eleştirel bakan ve ayrımcı olarak nitelendirdiği yaklaşımı ile ise örtüşmektedir²⁸.

Ulusal vatandaşlık rejimini destekleyici olarak değerlendirdiğimiz vatandaşlık haklar ve sorumluluklar ya da güvenlik gibi konularda da kaygıların var olması örnekleri özellikle Kobani göçü öncesi ve hendek operasyonları sürecinde verilmiştir. 2014 sonbaharına kadar geçen süre içerisinde Suriyelilerin Türkiye'de bulunuşlarının yoksulların sırtına yüklenen bir yük olarak değerlendirilmesi, ülke vatandaşı olan Van depremzedelerine çok görülen konteynırların Suriyelilere verilmesi gibi benzerlerini diğer muhalefet partilerinde de gördüğümüz türden bir söylem ile karşılaşılmıştır. Bu anlamda Suriyelilerin yarattığı, güvenlik, ekonomik ve toplumsal sorunların olduğuna yönelik bir yaklaşım da mevcuttur. Bu anlamda partinin 2014 öncesi söyleminde vatandaşların

²⁸ Evet şimdi, bu konu aslında Türkiye'deki birçok etnik sorunun temelinde yatan neden. Vatandaşlığı etnik bir kimlikle belirlemeye çalışmış maalesef cumhuriyetin kuruluşunda kurucular. Her ne kadar Türk kavramıyla tüm etnisitelerin kapsandığı söylene de, son tahlilde Türk tanımı daraltılmış. Bu sıkıntılı bir durum ve sonuçta tabii Kürt meselesi de buradan çıkmış. Kendisini birinci sınıf vatandaş görmeyen insanlar da buna itiraz etmeye başlamışlar, azınlıklar meselesinde yine aynı şekilde, Kürt meselesinde yine aynı şekilde, vatandaşlık tanımı ile ilgili sorunlar var. Yani Türklükle ilgili bir tanımlama yaptığımız zaman ve bu çerçevenin dışında, bu tanımı yapıp da herkesi güya içine kattığımızı söyledikten sonra uygulamada birilerini dışarı çıkartıyorsanız bu sorun oluşturur. Bu iki kere iki dört. Yani Kürtler de bundan etkilenmiş durumda, azınlıklar da etkilenmiş durumda, ve dinle ilgili durumdan dolayı ayrımcılık görenler ve yahut işte Kürt olduğu için ayrımcılık gören veyahut da diğer etnik kimliklerden olduğu için ayrımcılık görenler bu konuda bir ızdırap duymuşlar. Bu sıkıntılı bir durum ve mutlak suretle değişmesi lazım. Yani bundan yaklaşık yüzyıl öncesinde vatandaşlık tanımı bir şekilde yapılmış, o günün şartları belki böyle bir şeyler getirdi o ayrı bir konu, ayrı bir tartışma konusu ama şuanda bu toplumda kendisini Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı hissetmek isteyen insanların ayrımcılığa uğramadığını düşünmesi lazım. Maalesef böyle düşünüyorlar insanlar. Gerçek anlamda bir vatandaş olduklarını düşünmüyorlar, ikinci, üçüncü sınıf vatandaş olduklarını düşünüyorlar çünkü o şemsiye Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığı şemsiyesi pratikte dediğim gibi Türk olanı kapsıyor onun dışındakileri kapsamamaya başlayınca sıkıntı oluşuyor. (Göç ve Uyum Alt Komisyonu Üyesi, HDP Milletvekili, Bireysel Görüşme, 2019)

önceliği, göçü güvenlik tehdidi olarak değerlendirme ve açık kapı politikasını eleştirme gibi ulusal vatandaşlık rejimi ile örtüşen bir söylem ile karşılaşmıştır. Bununla birlikte, tüm bu temalar ile birlikte ilerleyen “insani duruş” olarak ifade edilen insani yardım söylemi ile de karşılaşmaktadır. Ancak bu söylem Ak Parti’de ki gibi yoğun olarak ortaya konmamıştır.

İyi Parti’nin Suriyelilere yönelik söyleminde öne çıkan temaları, yanlış politikalar, vatandaşların mağduriyeti, güvenlik tehdidi, terör, mafya, demografik yapının bozulması, beka sorunu, ulus devlete yönelik tehditler şeklinde sıralamak mümkündür. İyi Parti çok açık bir şekilde hükümetin insani yardım söylemi karşısında devletin kendi vatandaşlarını düşünmesi gerektiği söylemini öne çıkarmıştır. Sıklıkla Suriyelilerin birinci sınıf vatandaş muamelesi gördüğü ve Suriyelilerin sahip olduğu haklara, özellikle sağlık hizmetleri ve eğitim ve ulaşım konusunda, Türk vatandaşlarının sahip olmadığını savunulmuştur. Karşılığında ise askerlik yapmak ya da vergi ödemek gibi sorumlulukları ise paylaşmadıklarına yönelik söylem geliştirmiştir. İyi Parti’nin söylemlerinde Suriyeliler karşısında “kendi insanınız”, “kendi ülkenizin evlatları”, “kendi vatandaşlarınız” söylemi hâkimdir. Vatan için fedakarlık yapan, şehit olan, bedel ödeyen Türk vatandaşları karşısında bu sayede “keyif çatan” Suriyeliler söylemi bu karşılaştırmanın önemli bir parçası durumundadır. Sorumluluklara ve vatandaşlık erdemi olarak vatan için fedakârlığa vurgu yapan ve bu koşullarda haklara sahip olan vatandaş yaklaşımı Türkiye’de ulusal vatandaşlık rejiminin sorumluluklar ve haklar bağlamında kurmuş olduğu denge ile örtüşür ve onu güçlendirir niteliktedir.

Güvenliğe yönelik endişeler İyi Parti’nin Suriyelilere yönelik söyleminde önemli bir yer tutmaktadır. İyi Parti herşeyden önce dış göçü bir güvenlik tehdidi olarak nitelendirmiş ve kaynağında önlem alınması gereken bir durum olarak değerlendirmiştir. Bu bağlamda sınır kontrolü, toplumsal güvenliğe yönelik tehditler, istihbaratçılar ve teröristlerin oluşturduğu güvenlik tehdidi ve halk sağlığına yönelik tehditler İyi Parti’nin söylemlerine yansımıştır.

İyi Parti 2017’de kurulan bir parti olması açısından açık kapı politikası ile yoğun göç alınan dönemde söylem üretememiştir. Ancak belirtmek gerekir ki İyi Parti milletvekillerinin bir kısmı o dönem MHP milletvekilleri olduğu için söylemleri MHP içerisinde değerlendirilmiştir. Ancak İyi Parti sadece 2 yılda Suriyeliler konusunda

neredeysi diğer partilerden daha fazla ve çeşitli söylemler üretmiştir. Bu anlamda güvenlik ile ilgili söylemleri daha çok güncel güvenlik tehditlerine yönelik olarak görmek mümkün olmuştur. Örneğin sekiz yıl içerisinde Türkiye’de büyümekte olan bir Suriye mafyasının varlığına, ya da Selefi cihatçı örgütlerin varlığına ve bunların ulusal ve toplumsal güvenliğe yönelik ortaya çıkarabilecekleri tehditlere karşı bir dil geliştirilmiştir.

Ak Parti’nin insan olmanın gerekliliği söylemine karşı İyi Parti tarafından kendi vatandaşlarının ihtiyaç sahibi olması durumunun öne çıkarılması ve devletin görevinin önce kendi vatandaşını düşünmek olduğuna yönelik yaklaşımı ulusal vatandaşlık rejimlerinin vatandaşların hakları ve öncelikleri özelliği ile örtüşen bir yaklaşım olarak tespit edilmiştir.

İyi Parti ulusal vatandaşlık rejimi ile doğrudan örtüşen ve onu savunan bir söylem geliştirmiştir. İyi Parti’nin söylemleri ulusal vatandaşlık rejimi bağlamında değerlendirilmeye çalışıldığında göze çarpan önemli bir nokta partinin doğrudan ulusal devlet ve ulus olma bilinci ile neyin örtüşüp neyin örtüşmediğine yönelik ifadelerinin olmasıdır. Bu durumun bir örneği demografik yapının değişmesine yönelik tehdit konusundadır. Türkiye’de bulunan Suriyelilerin demografik tehdit ve beka sorunu oluşturmakla birlikte Türkiye’deki varlıklarının “Türkiye Cumhuriyeti devletinin kuruluş ilkelerine aykırı” (TBMMTD, İyi Parti Milletvekili, 21 Mayıs 2019, 27 (2), B. 80) olduğ u savunulmuştur. Ve yine doğrudan milyonlarca Suriyeli’nin Türkiye’de yaşamaya devam etmesi ile Türkiye’de ulus devletin ayakta kalamayacağı ifade edilmiştir.

İyi Parti Suriyelilere vatandaşlık verilmemesi gerektiğini, hem vatandaşlığın psikolojik boyutu olarak aidiyet hissinin (Vink, 2017; Weil, 2011) eksikliği, hem bütünleşme önündeki engeller hem de Türkiye’nin ekonomik koşulları bağlamında vatandaşların üzerinde yük olacağı gerekçeleriyle kesin bir dille olumsuz karşılamıştır. Türkiye Cumhuriyeti değerlerinden uzak olmaları nedeniyle Suriyelilerin bu ülke vatandaşları ile bütünleşemeyeceği, vatandaş olsalar bile örneğin askerlik yapmalarının TSK’nın amaçları kapsamında sorunlu olacağı ifade edilmiştir. Hem Suriyelilerin Türkiye’de kalıcılığı hem de vatandaşlık verilmemesi gerektiğine yönelik söylemler demografik yapının bozulması hem de ulus devletin ayakta kalamaması tehlikesi bağlamında bir diğer ifade ile devletin bekası sorunu olarak ifade edilmiştir. Bu anlamda İyi Parti’nin ulusal

vatandaşlık rejimlerinin toplumu homojen bir bütünlük olarak görmesi (Schmidke, 2008b; Joppke, 1998; 1999) ve aidiyet ve vatandaşlık fedakârlıklarına vurgu yapması bakımında ulusal vatandaşlık rejimlerini güçlendiren bir söyleme sahip olmuştur.

Türk soyluluk vurgusu tüm muhalefet partilerinde Suriyeliler konusunda bir karşılaştırma unsuru olarak karşımıza çıkmakla birlikte bu konuya söylemlerinde en çok yer veren parti İyi Parti olmuştur. Türkmenler, Uygurlar ülkeye alınmazken Suriyelilerin elini kolunu sallaya sallaya gezmesi (TBMMTD, İyi Parti Milletvekili, 20 Aralık 2018, 27 (2), B. 38) gibi söylemler ile sıklıkla karşılaşmak mümkün olmuştur. Türkiye'nin Türk soyluların anavatanı olduğu ve bu ülkede hakları olduğu yaklaşımı mevcuttur. Türk vatandaşı olmayan Türk soylular vurgusu genel olarak ulusal vatandaşlık rejiminin mantığı ile örtüşmese de Türkiye'de vatandaşlık rejiminin niteliği ve geçmişten günümüze deneyimleri ile örtüşen bir nitelik taşımaktadır.

SONUÇ

Uluslararası kitlesel göç akınlarının ulus devletler dolayısıyla ulusal vatandaşlık rejimleri üzerinde nasıl bir etkisi olduğu sorusu milyonlarca Suriyeliye kapılarını açan, sekiz yıldır sınırları içerisinde barındıran ve dünyanın en fazla mülteci barındıran ülkesi olan Türkiye örneği durumunda önemli bir soru olarak ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda bu çalışmanın yanıt bulmaya çalıştığı temel soru; “Türkiye’de geçici koruma kapsamında bulunan Suriyelilerin ulusal vatandaşlık rejimine etkisi nedir?” sorusu olmuştur. Çalışmada bu sorunun yanıtını bulmak adına Türkiye’de parlamenter partilerin, Türkiye’de geçici koruma statüsü kapsamında bulunan Suriyelilere yönelik söylemleri ulusal vatandaşlık rejimlerinin nitelikleri ve Türkiye’de ulusal vatandaşlık rejiminin özellikleri bağlamında analiz edilmiştir. Bu çalışma ile Suriye’den Türkiye’ye gerçekleşen kitlesel akının parlamenter partilerin söylemleri bağlamında Türkiye’de vatandaşlık rejimine etkisinin ortaya konması amaçlanmıştır.

Bu tez çalışması kapsamında yapılan araştırma sonucunda, parlamenter partilerin 2011 yılından günümüze kadar geçen sekiz yıllık süre içerisinde Suriyelilere yönelik ortaya koydukları söylemleri incelendiğinde, hem ulusal vatandaşlık rejimi ile örtüşen hem de onunla çelişen söylemlerin güçlendiği tespiti yapılabilmektedir. Bu tespite ulaşırken Türkiye’deki parlamenter partilerin Suriyelilere yönelik söylemlerinin ana hatları, varsa söylemlerindeki değişiklik noktaları olarak kırılma noktaları ve olası nedenleri ortaya konulmuştur. Bu bağlamda Adalet ve Kalkınma Partisi, Cumhuriyet Halk Partisi, Milliyetçi Hareket Partisi, Barış ve Demokrasi Partisi-Halkların Demokratik Partisi ve İyi Parti’nin Suriyelilere yönelik söylemlerine odaklanılmıştır.

Ak Parti’nin söyleminde göçün ilk yıllarında ilk göze çarpan nokta dış politika vurgusu olmuştur. Türkiye’nin kendi ayakları üzerinde durabilen, bölgede söz söyleyebilen ve insiyatif alabilen bir ülke olarak dış politikasını belirlediği ve bu anlamda Suriye’de Esad’ın zulmünden kaçanlara kucak açtığına yönelik bir söylem ile karşılaşmıştır. Suriyelilere yönelik insani yardım Ak Parti’nin söylemlerinde en yoğun ve en belirgin olan tema durumundadır. İnsani yardım açık kapı politikasından Suriyelilerin bazı haklardan faydalanmalarına ve Türkiye’de kalışlarına kadar birçok durumun ve eleştirinin gerekçesi olarak ifade edilmiştir. İnsani yardımın ön plana çıkması bir taraftan

evrensel temellere dayanan, insani politika, değerler siyaseti gibi ifadelerle desteklenmiş diğer taraftan da ensar–muhacir ilişkisi, din kardeşi, ümmet bilinci gibi daha dinsel referanslı ifadelerle temellendirilmiştir. Genel olarak partinin insani yardım söyleminde bir değişiklik olmamakla birlikte, Suriyelilerin Türkiye’deki gelecekleri konusunda 8 yıl içerisinde bazı söylemsel değişiklikten bahsetmek mümkün olmuştur. Suriyelilere vatandaşlık verilmesi ile ilgili tartışmalar bu bağlamda değerlendirilmiştir. Misafirden vatandaşlığa ve sonra geri dönüşü vurgu yapan bir yaklaşımdan bahsetmek mümkündür. Bununla birlikte, Kasım 2019’da ise Cumhurbaşkanı’nın güvenli olmayan biryere Suriyelilerin gönderilmeyeceğine yönelik ifadeleri yeniden insani yardım söylemini öne çıkaran bir yaklaşım olarak değerlendirilmiştir. Ak Parti 2016 yılında Suriyelilere vatandaşlık verilmesi konusunda yapıcı bir tutum ortaya koymuştur. Bu durum Suriyelilerin geri dönüşünün Suriye’de güven ortamının oluşmadığı ve IŞİD unsuru dikkate alındığında, yakın zamanda gerçekleşmeyeceği öngörüsünün oluştuğu, Avrupa ile geri kabul konusunda uzlaşılan, nitelikli Suriyelilerin Avrupa ülkelerine geçişinin engellenmek istendiği bir dönemde savunulmuştur. Ancak güvenli bölge oluşturmak amacıyla Suriye’ye yönelik harekâtların başlatılmasının ardından vatandaşlık tartışmalarının sönümlendiği görülmüş ve geri dönüşü ön plana çıkaran bir yaklaşım ile karşılaşmıştır. Ak Parti’nin Suriyelilere yönelik söylemlerinde iki seçim hariç Suriyelilerin bir etken olarak görülmediği tespit edilmiştir. Söz konusu iki seçim 30 Mart 2014 Yerel Seçimleri ve 24 Haziran 2018 Genel Seçimi ve Cumhurbaşkanlığı seçimidir. Bu iki seçimden önce Suriyelilerin Türkiye’de kalıcı olmadıklarına yönelik söylemlerde artış olduğu gözlenmiştir. Bugün için geline nokta AK Parti’nin güvenli bölge bağlamında güvenli ve gönüllü geri dönüşü ve bu nedenle de geçici koruma statüsünün devamlılığını öngördüğü diğer taraftan da göçü yönetme politikası olarak ifade edilen nitelikli Suriyelilere vatandaşlık verme ve uyum politikalarına önem verdiği tespit edilmiştir.

CHP de diğer tüm partiler gibi göçün ilk yıllarında meseleyi bir dış politika meselesi olarak görmüştür. Bu politikaya karşı eleştirel bir tavır sergilemiştir. CHP’nin Suriyeliler konusuna yaklaşımlarında en fazla öne çıkan tema haklar ve sorumluluklar dengesi olmuştur. Türk vatandaşları karşısında Suriyelilerin sahip oldukları hakların eleştirisi ve Türk vatandaşlarının dezavantajlı, ikincil ya da mağdur konumunda oluşu söylemi olmuştur. Bu bağlamda işsizlik, Suriyelilerin vergi ödememesi, hem ekonomi, hem de

eğitim ve sağlık alanlarında haksız rekabet oluşturmaları ve Suriyelilere yapılan harcamalar bu karşılaştırmanın öğeleri olmuştur. CHP'nin söyleminde öne çıkan ikinci tema güvenlik tehdididir. Güvenlik tehdidi bağlamında açık kapı politikası ile kontrolsüz sınırlar, kayıtsız Suriyeliler, IŞİD ve YPG kaynaklı terör, halk sağlığına yönelik tehditler ve toplumsal huzurun ve asayişin bozulması gibi konular sıklıkla dile getirilmiştir.

CHP vatandaşlık tartışmalarında Suriyelilere vatandaşlık verilmemesi gerektiğini savunmuş ve vatandaşların üzerindeki yükün artacağı, bedel ödenmeden vatandaş olunamayacağı, bunun bir güvenlik tehdidi olacağı, işsizliğin artacağı, demografik yapının bozulmasına yönelik bir tehdit olacağı ve tüm bunların ötesinde bu durumun Ak Parti'nin oy artırma gayreti olduğu gerekçeleri öne sürölmüştür. CHP, Suriyelilerin Türkiye'de kalıcılığına olumsuz bakmakla birlikte kaldıkları süre içerisinde kötü koşullara maruz kalmamaları gerektiğini insani bir bakış açısından savunmuştur. Gelineen noktada CHP Suriyeliler konusunda rejimle diyalog halinde geri dönüş önerisinde bulunduğu tespit edilmiştir. CHP'nin söylemlerinde 8 yıl içerisinde bir değişiklik olmamakla birlikte seçim öncelerinde, terör olayları ardından, medya ve genellikle sosyal medyada Suriyeliler ile ilgili haberlerin gündem olduğu zamanlarda parti söylemlerinin güçlendiği ve yoğunlaştığı tespit edilmiştir.

Milliyetçi Hareket Partisi'nin Suriyelilere yönelik söyleminde en fazla öne çıkan tema özellikle sınır kontrolü ve terör bağlamında güvenlik endişeleri olmuş ve bunu CHP'nin sıklıkla dile getirdiği vatandaşların Suriyeliler karşısındaki durumu, ya da haklar ve sorumluluklar bağlamında Suriyeliler ve Türk vatandaşlarının karşılaştırılması söylemi takip etmiştir. Toplumsal düzene yönelik endişeler, Türk soylular ve Suriyelilerin karşılaştırılması ve Suriyelilere vatandaşlık verilmemesi olarak tespit edilmiştir. Bu başlıkların odaklandığı tartışmalar CHP, MHP ve İyi Parti için benzer bir çizgide ilerlemiştir. Örneğin, vatandaşlık hakları ve sorumlulukları bağlamında Suriyeliler ve Türk vatandaşları karşılaştırılırken, eğitim, sağlık, iş, ya da güvenlik konusunda sınır kontrolü, terör, halk sağlığına yönelik tehditler gibi tartışmalar öne çıkmıştır. MHP vatandaşlık verilmemesi gerektiğini, vatandaşlığın bir bedeli, sorumluluğu olması gerektiğini savunmuş ve vatandaşlık verilmesi durumunda Türk devleti ve kimliğine yönelik birtakım tehditlerin ortaya çıkacağı gerekçesiyle olumsuz bakmıştır. Suriyelilerin Türk toplumuna aidiyet hissini vatandaşlık için bir ön koşul olarak sorgulamıştır.

MHP'nin söyleminde radikal olarak değişikliğe işaret eden bir kırılma noktası bulunmamakla birlikte MHP, hareketler sonrasında daha çok geri dönüşü öne çıkaran bir söylemi vurgulamıştır. MHP devletin bekası adına eski defterlerin açılmayacağı, yani daha önceki eleştirilerin yeniden gündeme getirilmeyeceğini ifade etmiştir. Bu ifade çalışma kapamında MHP'nin hareketler öncesi söyleminin arkasında durduğu ancak o söylemi tekrar tekrar gündeme getirmeyeceği olarak okunmuştur. MHP en başından beri geri dönüşü ve güvenli bölgeyi savunan bir parti olduğu için hareketler sonrası dönem bir söylem değişikliği anlamında kırılma noktası olarak değerlendirilmemiştir. Ancak hangi söylemin öne çıkarılacağı anlamında bir dönüm noktasıdır.

İyi Parti kurulalı iki yıl olan ve Temmuz 2018'den beri mecliste faaliyet gösteren bir parti olarak söylemi diğer partilere göre daha kısa bir zaman aralığı için tespit edilmiştir. Ancak, İyi Parti kısa zamanda Suriyeliler konusunda neredeyse diğer muhalefet partileri kadar yoğun ve çeşitli söylem üretmiştir. Suriyeliler konusu, İyi Parti'nin politikasında önemli bir yer edinmiştir. İyi Parti'nin söyleminde en öncelikli konular olarak, güvenlik tehdidi, haklar ve Türk vatandaşlarının haklar ve sorumluluklar bağlamında Suriyeliler karşısındaki durumu ve demografinin değişmesi endişesi, doğrudan ulus devlet ve millete yönelik tehditler ve Suriyeliler karşısında Türk soylular ve Türk kimliğine yönelik tehdit söyleminin öne çıkan yanını oluşturmuştur. İyi Parti vatandaşların ikincil konuma düştüğü iddiasından hareketle, haksız rekabet, işsizlik, Suriyelilere harcanan paralarla vatandaşlar için neler yapılabileceğini dile getirmiştir. Açık kapı politikasının eleştirisi, terör tehdidi, istihbarat ajanları tehdidi, Suriye mafyası tehdidi, halk sağlığına yönelik tehditler ve doğrudan ulus devletin varlığına yönelik tehditler olarak aile yapısında bozulma, demografik yapının bozulması ve ulusal kimlik tahribatı İyi Parti'nin söyleminde güvenlik ile ilgili göze çarpan konulardır. İyi Parti'nin söylemlerinde incelenen süre içerisinde bir değişiklik olmadığı ve çok sıklıkla Suriyelilerin İyi Parti'nin gündeminde olduğu sonucuna varılmıştır.

BDP-HDP'nin Suriyelilere yönelik söyleminde; insani yardımdan vatandaşlara yük olunmasına, güvenlik tehdidinden mültecilik ve vatandaşlık verilmesine kadar çok çeşitli temalar ile karşılaşmıştır. Bununla birlikte üç temel kırılma noktası söylemdeki bu çeşitliliği açıklamak üzere tespit edilmiştir. Bu kırılma noktaları; Kobani'den Türkiye'ye gerçekleşen göç, hendek operasyonları ve Suriye'ye yönelik sınır ötesi hareketler olarak

tespit edilmiştir. HDP'nin söyleminde Suriyelilerin zor yaşam koşulları olarak ifade edilebilecek temaya sekiz yıllık süre içerisinde sıklıkla vurgu yapıldığı görülmüştür. 2011'den Kobani göçüne kadar geçen zamanda partinin vatandaşların hakları, vatandaşa yük olmak gibi ifadeleri ile karşılaşılmış ancak Kobani göçünden sonra daha kucaklayıcı bir söyleme geçilmiştir. Bu söylem hendek operasyonları döneminde Kürt nüfusa yönelik, iskân anlamında tehdit olarak görülmüş ve Suriyelilerin Türkiye'de kalıcılığına karşı söylem geliştirilmiştir. Ancak, hareketlerden sonra Türkiye'de kalıcılık yönündeki söylemde yeniden değişiklik olmuştur. HDP diğer parlamenter partilere göre Suriyeliler ile ilgili en az açıklama yapan ve söylem geliştiren parti olarak tespit edilmiştir.

Partilerin bu söylemleri ulusal vatandaşlık rejimi ve Türkiye'de ulusal vatandaşlık rejiminin özellikleri bağlamında değerlendirilmiştir. Değerlendirme yapılırken çalışmada ulusal vatandaşlık rejimi ile örtüşen temalar olarak egemenlik prensipleri; sınır kontrolü, güvenlik tedbirleri, sınırlar içerisindeki nüfus hakkında bilgi sahibi olma, haklar ve sorumluluklar dengesi, toplumsal homojenlik varsayımı, ulusal aidiyet, vatandaşlık erdemi olarak fedakârlık temaları ve ulusal vatandaşlık rejiminin ötesinde olarak değerlendirilen ulus ötesi bağlılık/ aidiyet, kimlik siyaseti; etnik /yerel /ulus altı aidiyet, bir ülkeye ülke dışından gelenlere yönelik insani yardım ve göçmenlere yönelik açık kapı temaları kullanılmıştır. Türkiye'de ulusal vatandaşlık rejiminin özellikleri olarak ise haklar ve sorumluluklar, eşit yasal statü, ülkesellik, homojen toplum varsayımı, aidiyet hissi ve fedakârlık erdemi temaları kullanılmıştır.

Bu anlamda Ak Parti'nin söyleminde öne çıkan temalar olarak insani yardım, ensar-muhacir, ümmet bilinci, din kardeşi, ahlaki ve dini sorumluluk, değerler siyaseti ve insani politika temaları ulusal vatandaşlık rejiminin ötesine geçen söylemler olarak yorumlanmıştır. Bu yorum hem ulus ötesi evrensel değerlere, hem de ümmet bilinci gibi ulus ötesi bir bağlılık türüne işaret edildiği için ulus ötesi olarak değerlendirilmiştir. Vatandaşlık verme konusundaki yapıcı söylemleri, bugün gelinen noktada sadece nitelikliler için dile getiriliyor olsa da her iki koşulda da ulusal vatandaşlık rejimlerinin dışı kapalı olan ve vatandaşlığı herkese açık bir hak olarak görmeyen yanı ile örtüşmediği tespit edilmiştir. Partinin göçe güvenlik ekseninden bakmayışı da yine ulusötesi bir yaklaşım olarak değerlendirilmiştir. Her ne kadar çalışma kapsamında Ak Partili bazı vekillerin göçe yönelik güvenlikçi bakış açısını eleştirmesi göçün özerkliği literatürü

bağlamındaki tartışmalara benzetilmiş olsa da çalışmada ele alınan partilerin söylemlerinin göçün özerkliği ya da eleştirel vatandaşlık literatürü kapsamında söylemler olmadığı tespit edilmiştir.

Ak Parti'nin Suriyeliler yaklaşımının ulusal vatandaşlık rejimleri ile örtüşen yanları da tespit edilmiştir. Bu söylem Fırat Kalkanı Harekâtı sonrası daha belirgin hale gelmiştir. Geri dönüşe yönelik söylemi ve çok yoğun olmasa da Türk vatandaşlığını aidiyet ekseninde tanımlayan milletvekili söylemleri bu bağlamda değerlendirilmiştir.

Cumhuriyet Halk Partisi ise insani yardıma karşı çıkmamakla birlikte çok açık bir şekilde, MHP ve İyi Parti'de de olduğu gibi, Türk vatandaşlarının önceliğini dile getirmiştir. Bu anlamda bu üç partinin insani yardım ya da Suriyelilerin yaşam koşullarına yönelik insani boyuttan yaptıkları eleştirileri ulusal vatandaşlık rejimi ile çelişen yaklaşımlar olarak değerlendirilmemiştir. CHP vatandaşların haklarına ve sorumluluklarına dolayısıyla öncelikli olması gerektiğine yönelik yaptığı vurgu ile ulusal vatandaşlık rejimi ile örtüşen bir söylem ortaya koymuştur. CHP açık kapı politikası karşısında sınır kontrolü, güvenlik tedbirleri, Suriyelilere vatandaşlık verilmesine karşı çıkan tavrı ile vatandaşlık hakları, demografik yapıya yönelik tehdit söylemlerini öne çıkarması ulusal vatandaşlık rejimlerinin ve Türkiye'de ulusal vatandaşlık rejiminin haklar, sınır kontrolü ve güvenlik, aidiyet ve fedakârlık temaları ile örtüşmektedir. Bu anlamda Türkiye'de ulusal vatandaşlık rejimini güçlendiren bir söylem ortaya koymuştur.

Milliyetçi Hareket Partisi de ümmet söylemine karşı Türk soyluluk, Türk kimliği, Türk mayası söylemini öne çıkarması açısından Türkiye'de ulusal vatandaşlık rejiminin Türk kültürü ve kimliğine odaklanan yanı ile örtüşen bir tavır sergilemiştir. Güvenlik ile ilgili öne çıkan söylemleri, vatandaşların öncelikli olması gerektiğine ve haklar ve sorumluluklar dengesine işaret eden söylemleri, milli bilinç, ulus devlet vurgusu ile ulusal vatandaşlık rejimlerinin haklar ve sorumluluklar, sınır kontrolü, homojen toplum anlayışı ile örtüşen bir söyleme sahip olduğu tespit edilmiştir. Türk soyluluk ve Türk kimliğine bakış açısı ile de Türkiye'de ulusal vatandaşlık rejiminin niteliği ile örtüşen bir yaklaşıma sahip olmuştur.

İyi Parti'nin söyleminde öne çıkan temalar olarak vatandaşların önceliği, sınır kontrolü, güvenlik, terör, demografik yapının bozulmasına yönelik tehditler, aidiyet hissi, Türk

kimliği, Türk soyluluk vurgusu ile ulusal vatandaşlık rejimi ile örtüşen bir söylem benimsemiştir. Doğrudan milli devlete yönelik tehditler ifadeleriyle doğrudan ulus devleti savunan bir yaklaşıma sahip olduğu da görülmüştür.

BDP-HDP söyleminde vatandaşların hakları, önceliği gibi yer yer ulusal vatandaşlık rejimi ile örtüşen söylemler ile karşılaşılsa da ulusal vatandaşlık rejimi ile çelişen iki nokta tespit edilmiştir. Bunlardan birisi evrensel temellere dayanan insani yardım söylemi iken diğeri kimlik siyaseti odaklı etnik temelli olarak yorumlanabilecek Kürt demografik yapısına yönelik tehdit söylemidir. İkinci yaklaşımın birinciye göre parti söyleminde daha baskın olduğu tespit edilmiştir.

Türkiye’de parlamenter partilerin söylemlerinde hem ulusal vatandaşlık rejimi ile örtüşen hem de ötesine geçen söylemler tespit edilmiştir. CHP, MHP ve İyi Parti’nin söylemlerinin tamamı ulusal vatandaşlık rejimi ile örtüşen ve onu güçlendiren söylemler olarak tespit edilmiştir. Ak Parti’nin söylemi ise her ikisinin de örneklerini barındırmakla birlikte yaklaşımının daha çok ulusal vatandaşlık rejiminin ötesinde olduğu tespit edilmiştir. HDP’nin söylemi bu anlamda çok çeşitli olmakla birlikte hem ulusötesi hem de ulusaltı etnik bir kaygı taşıması bakımından ulusal vatandaşlık rejimlerinin temel özellikleri ile çelişir niteliktedir.

Ak Parti’nin Suriyelilere yönelik yaklaşımında insani yardım, ümmet bilinci, din kardeşi söylemleri bağlamında ulusal vatandaşlık rejiminin ötesinde bir yaklaşımın güçlü argümanları ile karşılaşılrken, CHP, MHP ve İyi Parti’nin söylemlerinde ulusal vatandaşlık rejimini güçlendirici söylemler yoğunluktadır. Çalışma sonucunda görülmüştür ki bir tarafta kanunlardaki değişiklik ve uygulanan politikalarla örtüşen, güçlenen ulus ötesi bir söylem diğerk tarafta ise ulusal vatandaşlık rejimini güçlendiren bir söylem hakim olmuştur.

Bu tespit uluslararası kitlesel göçlerin ulusal vatandaşlık rejimlerine etkisini ele alan ve iki temel bakış açısını; ulus devlet ve vatandaşlık ilişkisinin bir diğerk ifade ile ulusal vatandaşlık rejiminin aşındığı (Brubaker, 1992; Ford, 2001; Soysal,1994, Schmidke, 2008b) ya da ulusal vatandaşlık rejimlerinin hala gücünü korumaya devam ettiği (Bhabba, 1999; Geddes, 2008; Koopmans ve Statham, 2003) hatta yeniden uluslaştığını (Weil, 2011) örneklendirmesi açısından önemlidir. Suriye’den Türkiye’ye gerçekleşen

kitlesel akının Türkiye’de ulusal vatandaşlık rejimine etkisi literatürde yer alan hem ulusal vatandaşlık rejiminin aşındığı hem de güçlendiği yaklaşımını örneklendirmektedir. Bu çalışmada, Suriyelilerin Türkiye’de ulusal vatandaşlık rejimine etkileri tespit edilirken literatürdeki çeşitlilik ile örtüşen bir sonuca ulaşılmıştır. Bu bağlamda varılan sonuçlardan birisi uluslararası kitlesel göçler karşısında ya zayıflayan ya da güçlenen ulusal vatandaşlık rejimleri şekillerinde ifade edilen ikili zıtlığın Türkiye örneğini açıklamadığıdır. Bu anlamda Türkiye’de ulusal vatandaşlık rejimi ne sadece güçlenmiş ne de sadece zayıflamıştır. Parlamenter partilerin söylemleri bağlamında aslında hem güçlenmiş hem de zayıflamıştır. Ulusal vatandaşlık rejimi konusunda birbiri ile çelişen bu iki zıt argümanın aynı anda güçleniyor olmaları Türkiye’de ulusal vatandaşlık rejiminin karşı karşıya kalmış olduğu bir güçlük durumundadır. Dolayısıyla Türkiye’de ulusal vatandaşlık rejiminin geleceği; vatandaşlık rejiminin daha ulusal mı yoksa daha ulus- üstü ve ulus-altı bir vurguya mı sahip olacağı bu güçlüğü gelecekte nasıl aşılacağı sorusu ile ilgilidir. Bu soru aynı zamanda bu tez çalışması sonucunda ulaşılan gelecekte araştırma konusu olabilecek önemli bir soru niteliğindedir.

Bu çalışma Türkiye’de geçici koruma statüsünde bulunan Suriyelilerin Türkiye’de ulusal vatandaşlık rejimine etkisini araştırması açısından parlamenter partilerin söylemleri ile sınırlıdır. Bu anlamda, ileride parti söylemlerinin ötesinde toplumsal tepkiler boyutu, ya da devlet politikalarına odaklanan çalışmalar yapmak mümkündür. Bu çalışmanın uluslararası kitlesel göç akınlarının ulusal vatandaşlık rejimlerine etkisi nedir sorusu bağlamında göç ve vatandaşlık literatürüne veri sağlama ve perspektif sunma açısından katkı sağlayabileceği ümit edilmektedir.

KAYNAKÇA

- Ak Parti Tüzük. (2019, Ocak). *Temel Amaçlar*. Erişim: 28.07.2019, <https://www.akparti.org.tr/media/279929/cep-boy.pdf>
- Akçura, Y. (2008). *Üç Tarz-ı Siyaset*. Ankara: Lotus Yayınevi.
- Akşam. (2019, Eylül 1). *Yeni Göç Akını Sınır Dışında Karşılıyor*. Erişim: 05.11.2019, <https://www.aksam.com.tr/guncel/yeni-goc-akini-sinir-disinda-karsilaniyor/haber-1002088>
- Anderson, B., Gibney, M. J., Paoletti, E. . (2011). “Introduction: Boundaries of Belonging: Deportation and the Constitution and the Contestation of Citizenship.” *Citizenship Studies*, 15 (5), s. 543-545.
- Andrijasevic, R. (2013). “Acts of Citizenship as Methodology”. Ed. Engin F. Isın ve Michael Saward. *Enacting European Citizenship*. Cambridge: Cambridge University Press. s. 47 -65.
- Arendt, Hannah. (2009). *İnsanlık Durumu*. Çev. Bahadır Sina Şener, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ataç, İ., Rygiel, K., ve Stierl, M. (2016). “Introduction: The Contentious Politics of Refugee and Migrant Protests and Solidarity Movements: Remaking Citizenship from the Margins”. *Citizenship Studies*, 20(5), s. 527-544.
- Aybay, R. (1998). “Teba-i Osmani’den T.C. Yurttaşına Geçişin Neresindeyiz?”. Ed. Artun Ünsal. *75 Yılda Tebaa’dan Yurttaş’a Doğru*. İstanbul: Tarih Vakfı.
- Baban, F. (2009). “Türkiye’de Cemaat, Vatandaşlık ve Kimlik”. (der) E. Fuat Keyman ve Ahmet İçduygu. Çev. Bahar Ulukan. *Küreselleşme, Avrupalılaştırma ve Türkiye’de Vatandaşlık*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. s. 59-84.
- Baban, F., Ilcan, S., ve Rygiel, K. (2016). “Syrian Refugees in Turkey: Pathways to Precarity, differential Inclusion, and Negotiated Citizenship Rights”. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 43 (1), s. 41-57.

- Balibar, E. (2015). *Citizenship*. Çev. Thomas Scott- Railton. Cambridge: PolityPress.
- Bhattacharjee, A. (2012). *Social Science Research, Principles, Methods and Practices*. Textbooks Collection. 3. <http://scholarcommons.usf.edu/oa_textbooks/3>
- Bauböck, R. (2011). “Citizenship and Free Movement”. Ed. Rogers Smith. *Citizenship, Borders and Human Needs*. Philadelphia: University of Philadelphia Press. S.343-376.
- Bauböck, R. (2017). “Political Membership and Democratic Boundaries”. Ed. Ayalet Shachar et al. *The Oxford Handbook of Citizenship*. UK: Oxford University Press. s. 60-82.
- Beauvoir, Simone de. (1949). *The Second Sex*. Çev. H. M. Parshley Harmondsworth: Penguin, 1972.
- Bellamy, R. (2008) *Citizenship: A Very Short Introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- Benhabib, S. (1999). “Citizens, Residents, and Aliens in a Changing World: Political Membership in the Global Era”. *Social Research*, 66 (3), s. 709- 744.
- Benhabib, S. (2002). *The Claims of Culture*. New Jersey: Princeton University Press.
- Bhabba, J. (1999). *Belonging in Europe: Citizenship and Post-national Rights*. UK and USA: Blackwell Publishers.
- Bloemraad, I. (2004). “Who Claims Dual Citizenship? The Limits of Postnationalism, the Possibilities of Transnationalism, and the Persistence of Traditional Citizenship”. *International Migration Review*. 38(2), s. 389 – 426.
- Bloemraad, I. (2017). “Does Citizenship Matter?” Ed. Ayalet Shachar et al. *The Oxford Handbook of Citizenship*. UK: Oxford University Press. s. 524 -552.
- Bosniak, L. (2001). “Denationalizing Citizenship”. Ed. Aleinikoff, A., Klusmeyer, D. *Citizenship Today: Global Perspectives and Practices*. Washington, D.C: Brookings Institution Press.

- Brandt, B. (2000). "Citizenship and International Migration: Discussion of the German Situation". Ed. Günay Göksu Özdoğan ve Gül Tokay. *Redefining the Nation State and The Citizen*. İstanbul: Eren Yayıncılık.
- Brubaker, R. (1992). *Citizenship and Nationhood in France and Germany*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Carens, J. H. (1995). "Aliens and Citizens: The Case for Open Borders". Ed. Ronald Beiner. *Theorizing Citizenship*. Albany, NY: SUNY Press. s. 229-255.
- Carens, J. H. (1997). Liberalism and Culture. *Constellations: An International Journal of Critical and Democratic Theory*, 4/ I, s. 19- 34.
- Carens, J. H. (2008). "Immigration, Democracy, and Citizenship" Ed. Oliver Schimidke ve Saime Özçürümez. *Of States, Rights and Social Closure: Governing Migration and Citizenship*. New York: Palgrave Macmillan. s. 205-224.
- Cesur, A. (2019). #suriyelileristemiyoruz. Erişim; 31. 08. 2019, <https://twitter.com/cesuraylin/status/1167593836081758208>
- CHP Merkez Yönetim Kurulu Raporu. (2018, Nisan 6). *Parti Meclisine Sunulan Merkez Yönetim Kurulu Raporu*. Erişim: 07.09.2019. <https://chp.azureedge.net/6-Nisan2018-MYK-Raporu.pdf>
- CHP Parti Meclisi Çalışma Raporu. (2016, Ocak 16-17). *İnsan Hakları*. Erişim: 07. 09. 2019. <https://content.chp.org.tr/file/45340.pdf>
- CHP Parti Programı. (2019). *AtaTürk Devrimleri ve Altı Ok İlkeleri*. Erişim: 08.09.2019, <https://chp.azureedge.net/1d48b01630ef43d9b2edf45d55842cae.pdf>
- CNN. (2019, Nisan 9). *Syrian Civil War Fast Facts*. Erişim: 20.07.2019, <https://edition.cnn.com/2013/08/27/world/meast/syria-civil-war-fast-facts/index.html>
- CNNTÜRK. (2019, Kasım 9). *Bakan Süleyman Soylu, Harekata İlişkin Merak Edilenleri Tarafsız Bölge'de Anlattı*. Erişim: 11.10.2019, https://www.youtube.com/watch?v=b_NU1mcqq4A

- Çağlar, A., Sirkeci, İ., Şeker, B. D. (2015). "Introduction". Ed. İbrahim Sirkeci et. al. *Turkish Migration, Identity and Integration*. United Kingdom: Transnational Press London.
- Çakır Demirhan, D. (2014). "Will Kymlicka'nın Çokkültürcülük Yaklaşımı: Eleştirel bir Okuma". Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- Cumhuriyet. (2018, Mayıs 24). *Muharrem İnce: Bayrama Giden Suriyeli'yi Almam*. Erişim:07.09.2019,http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/siyaset/982379/Muharrem_ince__Bayrama_giden_Suriyeli_yi_almam.html
- Danış, D. (2009). "İrak'tan Uzağa: 1991 Sonrası Dışarı Göç". *Ortadoğu Analiz*. 1 (6). s. 15-22.
- Dauenhauer, B. P. (1996). *Citizenship in a Fragile World*. Rowman and Littlefield Publishers, Inc.
- Diener, A. C. (2017). "Re-Scaling the Geography of Citizenship". Ed. Ayalet Shachar et al. *The Oxford Handbook of Citizenship*. UK: Oxford University Press. s. 36- 59.
- Dudwick, N. (2011). "Migration, Citizenship and the Problem of Moral Hazard". *Citizenship Studies*, 15 (3-4), s. 441 -445.
- Duverger, M. (1992). *Siyasal Rejimler*. Yeniüzyıl Kitaplığı. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ensonhaber.com. (2018, Mayıs 22). *Esad Suriyelilere Dönün Çağrısı Yaptı*. Erişim: 31.07.2019, <https://www.ensonhaber.com/esad-suriyelilere-donun-cagrisi-yapti.html>
- Erdoğan, M. M. (2016). "Türkiye'deki Suriyeli Mülteciler ile Birlikte Yaşamının Çerçevesi". Ed. Adem Esen ve Mehmet Duman. *Türkiye'de Geçici Koruma Altındaki Suriyeliler: Tespitler ve Öneriler*. İstanbul: WALD. s.69-88.
- Erdoğan, M. M. (2017). *Suriyeliler Barometresi: Suriyelilerle Uyum İçinde Yaşamın Çerçevesi (Yönetici Özeti), Değerlendirme / Politika Önerileri*. Erişim: 11.10.2019, <https://mmuraterdogan.files.wordpress.com/2016/06/suriyeliler-barometresi-yc3b6netici-c3b6zeti.pdf>

- Erdoğan, M., Yazıcı, S. (2011). *TESEV Anayasa Komisyonu Raporu: Türkiye'nin Yeni Anayasasına Doğru*. İstanbul: TESEV Yayınları.
- Featherstone, M., Lash, S., Robertson, R. (1990). *Global Modernities*. London: Sage.
- Ford, R. T. (2001). "City States and Citizenship" Ed. Aleinikoff, A., Klusmeyer, D. *Citizenship Today: Global Perspectives and Practices*. Washington, D.C: Brookings Institution Press. s. 209-236
- Fraser, N. (1996). "Gender Equity and the Welfare State: A Postindustrial Thought Experiment" Ed. Seyla Benhabib. *Democracy and Difference: Contesting the Boundaries of the Political*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press. s. 218-43.
- Fraser, N. (1998). "Sex, Lies and the Public Sphere". Ed. Joan Landes. *Feminism, the Public and the Private*. Oxford: Oxford University Press.
- Friedan, B. (1963). *The Feminine Mystique*. USA: The Wail-Ballou Press, Inc.
- Gans, C. (2017). "Citizenship and Nationhood". Ed. Ayalet Shachar et al. *The Oxford Handbook of Citizenship*. UK: Oxford University Press. s.107 – 128.
- Geddes, A. (2008). "Borders, Territory and The Migration in European Union: From the Politics of Migration in Europe to the European Politics of Migration". Ed. Oliver Schimidke ve Saime Özçürümez. *Of States, Rights and Social Closure: Governing Migration and Citizenship*. New York: Palgrave Macmillan. s.205-224.
- Goc.gov.tr. (2015, Mart 4). *Türkiye'nin Düzensiz Göçle Mücadelesi: Uluslararası İşbirliği*. Erişim: 22.07.2019, https://goc.gov.tr/icerik/turkiyenin-duzensiz-gocle-mucadelesi_422_424
- Goc.gov.tr. (2018). *Göç İstatistikleri: İkamet İzinleri*. Erişim: 22.07.2019, https://www.goc.gov.tr/icerik6/ikamet-izinleri_363_378_4709_icerik
- Goc.gov.tr. (2019, Eylül 19). *Göç İstatistikleri: Geçici Koruma*. Erişim: 30.09.2019, <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>

- Goc.gov.tr. (2019, Eylül 21). *Kitlesel Akınlar*. Erişim: 21.09.2019, <https://www.goc.gov.tr/kitlesel-akinlar>
- Goc.gov.tr. (2019, Temmuz 18). Göç İstatistikleri: Geçici Koruma. Erişim: 22.07.2019, https://ww.goc.gov.tr/icerik6/gecici-koruma_363_378_4713_icerik
- Good, V. C. (1963). *Introduction to Educational Research*. New York: Appleton Century Crofts.
- Gökçek, A. (2017). “State Response to Mass Refugee Flows: The Cases of Bulgarian Turks, Iraqi Kurds and Syrians in Turkey”. Koç University, Graduate School of Social Sciences and Humanities. Yüksek Lisans Tezi.
- Gülalp, H. (2013). “Citizenship and Democracy beyond the Nation –state?” *Cultural Dynamics*, 25 (01), 29-47.
- Habermas, J (1994). “Citizenship and National Identity”. Ed. Steenbergen, B. *The Condition of Citizenship*. Sage Publications.
- HaberTürk. (2018, Nisan 6). *Esad Rejimi Milyonlarca Suriyelinin Mallarına El Koymaya Hazırlanıyor!* Erişim: 31.07.2019, <https://www.haberturk.com/esad-rejimi-milyonlarca-suriyelinin-mallarına-el-koymaya-hazirlaniyor-1908570>
- Hirsh, D. (2003). *Law against Genocide: Cosmopolitan Trials*, London: Glasshouse Press: Cavendish Publishing.
- Honohan, I. (2017). “Liberal and Republican Conceptions of Citizenship”. Ed. Ayalet Shachar et al. *The Oxford Handbook of Citizenship*. UK: Oxford University Press. s. 83- 106.
- Hürriyet. (2016, Temmuz 4). *Bahçeli: Suriyelilere Vatandaşlık Hakkı Tanımak Hazmedilecek Bir Durum Değil*. Erişim: 06.09.2019, <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/bahceli-suriyelilere-vatandaslik-hakki-tanimak-hazmedilecek-bir-durum-degil-40130374>

- Hürriyet, (2016, Temmuz 13). *Demirtaş'tan Suriyelilere Vatandaşlık Açıklaması*. Erişim: 06.09.2019, <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/demirtastan-suriyelilere-vatandaslik-aciklamasi-40144578>
- Hürriyet. (2018, Şubat 8). *Erdoğan'dan Suriyeli mesajı: 3.5 Milyonu Burada İlanihaye Saklayacak Değiliz*. Erişim: 02.09.2019, <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/son-dakika-erdogandan-suriyeli-mesaji-3-5-milyonu-burada-ilanihaye-saklayacak-degiliz-40735253>
- Hürriyet. (2018, Haziran 8). *Atina'ya Geri Kabul Hamlesi*. Erişim: 02.09.2019, <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/atinaya-geri-kabul-hamlesi-40861310>
- Hürriyet. (2019, Ağustos 21). *İçişleri Bakanı Soylu: Türkiye'nin Göç Politikasının Ana Ekseninde Değişiklik Yok*. Erişim: 05.11.2019. <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/icisleri-bakani-soylu-turkiyenin-goc-politikasinin-ana-ekseninde-degisiklik-yok-41308324>
- İçduygu, A. (2007). “The Politics of Irregular Migratory Flows In the Mediterranean Basin: Economy, Mobility and ‘Illegality’”. *Mediterranean Politics*. 12 (2), s. 141-161.
- İçduygu, A. (2009). “Türkiye’de Uluslararası Göç ve Vatandaşlık Tartışması: Birey Düzeyinde Analiz”. Der. E. Fuat Keyman ve Ahmet İçduygu. Çev. Bahar Ulukan. *Küreselleşme, Avrupalılaşma ve Türkiye’de Vatandaşlık*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.s. 227-256.
- İçduygu, A. (2015). *Türkiye’ye Yönelen Düzensiz Göç Dalgaları İçinde” Transit Göç”*. Der. M. Murat Erdoğan ve Ayhan Kaya. *Türkiye’nin Göç Tarihi: 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye’ye Göçler*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. s.277-293.
- İçduygu, A., Kaygusuz, Ö. (2004). “The Politics of Citizenship by Drawing Borders: Foreign Policy and the Construction of National Citizenship Identity in Turkey”. *Middle Eastern Studies*. 40 (6), s. 26-50.

- İçduygu, A., Erder, S., Gençkaya, Ö.F. (2014). “Türkiye’nin Uluslararası Göç Politikaları, 1923-2023: Ulus-Devlet Oluşumundan Ulus-Ötesi Dönüşümlere”. *MİREKOÇ Araştırma Raporları 1/2014*. İstanbul: MİREKOÇ.
- İçduygu, A. (2017). “Türkiye’deki Suriyeli Sığınmacılar: Siyasallaşan bir Sürecin Analizi”. *Toplum ve Bilim*. 140, s. 27-41.
- İnce, B. (2012). *Citizenship and Identity in Turkey: From Atatürk’s Republic to the Present Day*. New York: I.B.Tauris&Co Ltd.
- Isin, E., F., (2008). “Theorizing Acts of Citizenship.” Ed. Engin Isin ve Greg Neilsen, *Acts of Citizenship*. London: Zed Books. S. 15-44.
- Işın, E., İşyar, B. (2008). “Türkiye’de Ulus Devlet ve Vatandaşlığın Doğuşu”. *Türkiye’de Çoğunluk ve Azınlık Politikaları: AB Sürecinde Yurttaşlık Tartışmaları*. Der. Ayhan Kaya ve Turgut Tarhanlı. İstanbul: TESEV Yayınları. s. 81-98.
- İyi Parti Programı. *Uluslararası Göç ve Terör*. Erişim: 24.09.2019, https://iyiparti.org.tr/Assets/pdf/iyi_parti_programi.pdf
- Joppke, C. (1998). “Immigration Challenges to Nation State”. Ed. Christian Joppke. *Challenge to the Nation State: Immigration in Western Europe and The United States*. New York: Oxford University Press. Pp. 5-46.
- Joppke, C. (1999). *Immigration and the Nation State: The United States , Germany, and Great Britain*. New York: Oxford University Press.
- Joppke, C. (2007). “Transformation of Citizenship: Status, Rights and Identity”. *Citizenship Studies*, 11 (1), s. 27-48.
- Kadıoğlu, A. (2009). “Türkiye’de Vatandaşlığın Anatomisi”. Der. E. Fuat Keyman ve Ahmet İçduygu. Çev. Bahar Ulukan. *Küreselleşme, Avrupalılaştırma ve Türkiye’de Vatandaşlık*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. s. 109-132.
- Karpat, K. H. (2004). “Tarihsel Süreklilik, Kimlik Değişimi ya da Yenilikçi, Müslüman, Osmanlı ve Türk Olmak”. Der. Kemal H. Karpat. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. s.19-50.

- Karpat, K. H. (2014). *Osmanlı'dan Günümüze Kimlik ve İdeoloji*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Kartal, F. (2010). *Yurttaşlık Tartışmaları: Yeni Yaklaşımlar*. Ankara: TODAİE.
- Keyman, E. F., İçduygu, A. (2009). Vatandaşlık, Kimlik ve Türkiye'de Demokrasi Sorunu. Der. E. Fuat Keyman ve Ahmet İçduygu. Çev. Bahar Ulukan. *Küreselleşme, Avrupalılaşma ve Türkiye'de Vatandaşlık*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. s.01-26.
- Keyman, E.F. (2009). Vatandaşlık ve Kimliği Eklemlenmek: Türkiye'de "Kürt Sorunu". Der. E. Fuat Keyman ve Ahmet İçduygu. Çev. Bahar Ulukan. *Küreselleşme, Avrupalılaşma ve Türkiye'de Vatandaşlık*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. s. 329-358.
- Kish, L. (1965). *Survey Sampling*. John Wiley Inc.
- Kirişçi, K., Karaca, S. (2015). Hoşgörü ve Çelişkiler: 1989, 1991, ve 2011'de Türkiye'ye Yönelen Kitleli Mülteci Akınları. Der. M. Murat Erdoğan ve Ayhan Kaya. *Türkiye'nin Göç Tarihi: 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye'ye Göçler*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. s. 297-310.
- Koopmans, R., Statham, P. (2003). "How National Citizenship Shapes Transnationalism: A Comparative Analysis of Migrant Claims-Making In Germany, Great Britain and The Netherlands". Ed. Christian Joppke and Eva Morawska. *Asimilation and Citizenship: Immigrants in Liberal Nation States*. New York: Palgrave Macmillan. s. 195-209.
- Koopmans, R., Statham, P., Giugni, M., Passy, F. (2008). "The Denationalization of Migration Politics: Is it Happening and Who Benefits?". Ed. Oliver Schimidke ve Saim Özcürümez. *Of States, Rights and Social Closure: Governing Migration and Citizenship*. New York: Palgrave Macmillan. s. 225 -256.
- Koşer Akcapar, Ş., Şimsek, D. (2018). "The Politics of Syrian Refugees in Turkey: A Question of Inclusion and Exclusion through Citizenship". *Social Inclusion*, 6(1), s. 176-187.

- Kukathas, Chandran. (2011). "Expatriatism: The Theory and Practice of Open Borders". Ed. Rogers Smith. *Citizenship, Borders and Human Needs*. Philadelphia: University of Philadelphia Press. s. 324-342.
- Kymlicka, W., Norman, W. (2000). *Citizenship in Diverse Societies*. New York: Oxford University Press.
- Kymlicka, W. (1995). *Multicultural Citizenship: A Liberal Theory of Minority Rights*. Oxford: Clarendon Press.
- Kymlicka, W. (2001). *Politics in the Vernacular: Nationalism, Multiculturalism and Citizenship*. New York: Oxford University Press.
- Kymlicka, W. (2007). *Multicultural Odysseys: Navigating the New International Politics of Diversity*. New York: Oxford University Press.
- Kymlicka, W. (2004). *Çağdaş Siyaset Felsefesine Giriş*. Çev. Ebru Kılıç. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Levy, D. Sznajder, N. (2006). "Sovereignty Transformed: a Sociology of Human rights". *The British Journal of Sociology*, 57 (4), s. 657-676.
- Lister, R. (2008). "Inclusive Citizenship: Realizing the Potential" (eds.) Engin F. Isin, Peter Nyers, and Bryan S. Turner. *Citizenship Between Past and Future*. Abington, Oxon: Routledge. Pp. 48-60.
- Lori, N. A. (2017). "Statelessness, In Between Statuses, and Precarious Citizenship". Ed. Ayalet Shachar et al. *The Oxford Handbook of Citizenship*. UK: Oxford University Press. s.743 -766.
- Marshall, T. H. (1950). *Citizenship and Social Class*. Great Britain: Cambridge University Press.
- Mass, W. (2013). *Multilevel Citizenship*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Mezzandra, S. (2004). "The Right to Escape". *Ephemera*. 4 (3), s. 267- 275.

- Merriam, S. B. (2015). *Nitel Araştırma: Desen ve Uygulama İçin Bir Rehber*. Çev. Selahattin Turan. Ankara: Nobel.
- Milliyet. (2019a). *Geri Kabul'ü Askıya Aldık*. Erişim: 23.07.2019, <http://www.milliyet.com.tr/dunya/geri-kabulu-askiya-aldik-6004216>
- Milliyet. (2019b). *İdlib'den Göç Olursa Türkiye'den Taşar*. <http://www.milliyet.com.tr/yazarlar/tunca-bengin/idlibden-goc-olursa-turkiyeden-tasar-6029362>
- Milliyetçi Hareket Partisi Parti Programı. (2009a, Kasım 8). *Temel Değer ve İlkelerimiz: Milliyetçilik*. Erişim:14.09.2019, https://www.MHP.org.tr/usr_img/_MHP2007/kitaplar/MHP_parti_programi_2009_opt.pdf
- Milliyetçi Hareket Partisi Parti Programı. (2009b, Kasım 8). *Temel Değer ve İlkelerimiz: Milli Birlik ve Bütünlük*. Erişim,14.09.2019, https://www.MHP.org.tr/usr_img/_MHP2007/kitaplar/MHP_parti_programi_2009_opt.pdf
- Milliyetçi Hareket Partisi Parti Tüzüğü. (2009, Kasım 8). *Temel Değer ve İlkeler: Milli Birlik ve Bütünlük*. Erişim: 14.09.2019, https://www.MHP.org.tr/usr_img/_MHP2007/kitaplar/MHP_parti_tuzugu_2009_opt.pdf
- Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme. (1951). *Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği Türkiye Temsilciliği: Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme*.Erişim:14.09.2019,<https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/files/mul-tecilerlerinhukuistatusuneiliskisnozlesme.pdf>
- Nemtoi, G., Ignatescu, C. (2014). “National Citizenship as Representative of European Citizenship”. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 149, s. 653 – 658.
- Nuhoğlu Soysal, Y. (1994). *Limits of Citizenship: Migrants and Postnational Membership in Europe*. Chicago: The University of Chicago Press.

- Nyers, P. (2011). "No One is illegal Between City and Nation." *Studies in Social Justice*, 4(2), s. 127-143.
- Nyers, P. (2015). "Migrant Citizenships and Autonomous Mobilities". *Migration, Mobility and Displacement*. 1 (1), s. 23-39.
- Oran, B. (1998). *Kalkık Horoz: Çekiç Güç ve Kürt Devleti*. Ankara Bilgi Yayınevi.
- Özçürümez, S. (2008). "Conclusion: Crossing Borders of States and Border Crossing of Rights". Ed. Oliver Schimidke ve Saime Özçürümez. *Of States, Rights and Social Closure: Governing Migration and Citizenship*. New York: Palgrave Macmillan. s.279 -285.
- Özkırmılı, U. (2013). "Vigilance and Apprehension: Multiculturalism, Democracy, and The 'Kurdish Question' in Turkey". *Middle East Critique*. 22 (1). S.25-43.
- Papadopoulos, D., Tsianos, V. S. (2013). "After Citizenship: Autonomy of Migration, Organisational Ontology and Mobile Commons". *Citizenship Studies*, 17 (2), s. 178-196.
- Parekh, B. (2006). *Rethinking Multiculturalism: Cultural Diversity and Political Theory*. New York: Palgrave Macmillan.
- Parekh, B. (2006). *Rethinking Multiculturalism: Cultural Diversity and Political Theory*. New York: Palgrave Macmillan.
- Pateman, C. (1983). "Feminist Critiques of the Public /Private Dichotomy" (ed.) Stanley Ben and Gerald Gaus. *Public and Private in Social life* New York: St. Martin's Press, s . 281-303.
- Pateman, C. (1988). *The Sexual Contract*. California: Stanford University Press.
- Phillips, A. (2000). Feminism and Republicanism: Is This a Plausible Alliance? *Journal of Political Philosophy*. 8 (2), s.279-293.
- Pocock, J. G. A. (1995). "The Ideal of Citizenship since Classical Times"(ed.)R. Beiner. *Theorizing Citizenship*. Albany: State University of New York Press.

- Ranciere, J. (2007). *Siyasalın Kıyısında*. Çev. Aziz Ufuk Kılıç. İstanbul: Metis.
- Resmi Gazete. (2006, Eylül 26). İskan Kanunu. Erişim: 23.09.2019.
<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/09/20060926-1.htm>
- Resmi Gazete. (2009, Haziran 12). Türk Vatandaşlığı Kanunu. Erişim: 22.09.2019,
<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/06/20090612-1.htm>
- Resmi Gazete. (2010, Nisan 4). Türk Vatandaşlığı Kanununun Uygulanmasına Dair Yönetmelik. Erişim: 22.09.2019, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/04/20100406.htm>
- Resmi Gazete. (2013, Ekim 8). Kamu Kurum ve Kuruluşlarında Çalışan Personelin Kılık ve Kıyafetine Dair Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına İlişkin Yönetmelik. Erişim: 23.09.2019, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/10/20131008-10.htm>
- Resmi Gazete. (2013). Yabancılar ve Uluslar Arası Koruma Kanunu. Erişim: 22.09.2019,
<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/04/20130411-2.htm>
- Resmi Gazete. (2014). Resmi Gazete, 2014, Geçici Koruma Yönetmeliği. Erişim: 22.09.2019, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/10/20141022-15.htm>
- Resmi Gazete. (2016). Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik. Erişim: 22.09.2018, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/3.5.20168375.pdf>
- Resmi Gazete. (2018, Aralık 6) Türk Vatandaşlığı Kanunu'nun Uygulanmasına Dair Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik. Erişim: 22.09.2019,
<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/12/20181207-16.pdf>
- Rex, J. (1996). *Ethnic Minorities in the Modern Nation State: Working papers in the Theory of Multiculturalism and Political Integration*. USA : St. Martin's Press, Inc.
- Rygiel, K. (2016). Dying to live: Migrant Deaths and Citizenship Politics along European Borders: Transgressions, Disruptions, and Mobilizations. *Citizenship Studies*, 20 (5), s. 545-560.

- Şahin, İ., Düzgün, O. (2015). “Türkiye’ye Gerçekleştirilen Ortadoğu Kaynaklı Zorunlu Göçlerin Sosyo-Ekonomik Etkileri: 1979-2014 Arası”. *Turkish Journal of TESAM Academy*. 2(2), s. 167-195.
- Sassen, S. (1998). “The de facto Transnationalizing of Immigration Policy”. Ed. Christian Joppke. *Challenge to the Nation State: Immigration in Western Europe and The United States*. New York: Oxford University Press. Pp. 49-85.
- Saybaşı, K. (2000). “History, Politics and Historical Formations”. Ed. Günay Gmksu Özdoğan ve Gül Tokay. *Redefining the Nation State and the Citizen*. İstanbul: Eren Yayıncılık.
- Schmidke, O. (2008). “Introduction: National Closure and Beyond”. Ed. Oliver Schmidke ve Saime Özçürümez. *Of States, Rights and Social Closure: Governing Migration and Citizenship*. New York: Palgrave Macmillan. s. 01 -14.
- Schmidke, O. (2008b). “Borders in Public Perception: Renationalizing Modes of Inclusion and Exclusion”. Ed. Oliver Schmidke ve Saime Özçürümez. *Of States, Rights and Social Closure: Governing Migration and Citizenship*. New York: Palgrave Macmillan. s. 91-110.
- Somers, M. (2008). *Genealogies of citizenship: Markets, Statelessness, and the Right to Have Rights*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Soyarık, N. (2000). *The Citizen of the State and the State of the Citizen: An Analysis of the Citizenization Process in Turkey*. İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora, 2000.
- Soyarık-ŞenTürk, N. (2009). Türk Vatandaşlığının Yasal ve Anayasal Esasları: Değişimler ve Devamlılıklar. Der. E. Fuat Keyman ve Ahmet İçduygu. Çev. Bahar Ulukan. *Küreselleşme, Avrupalılaştırma ve Türkiye’de Vatandaşlık*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. s.133-158.
- Steiner, N. (2009). *International Migration and Citizenship Today*. New York: Routledge.

- Sunar, İ. (1996). "State, Society and Democracy in Turkey". Ed. Vojtech Mastny ve R. Craig Nation. Turkey between East and West : new Challenges for a Rising Regional Power. Colorado: Westview Press. s. 141-154.
- T24. (2016, Temmuz 3). *HDP: Mültecilere vatandaşlık sözü, toplumun sosyolojisini kontrol altına almaya çalışmaktır!* Erişim: 10.10.2019, <https://t24.com.tr/haber/hdp-multecilere-vatandaslik-sozu-toplumun-sosyolojisini-kontrol-altina-almaya-calismaktir,348364>
- T. C. Dışişleri Bakanlığı. (2015, Aralık 30). *Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Tanju Bilgiç'in Basın Bilgilendirme Toplantısı.* Erişim: 20.07.2019, http://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakanligi-sozcusu-sayin-tanju-bilgic_in-basin-bilgilendirme-toplantisi_-30-aralik-2015_-ankara.tr.mfa
- T.C. Resmi Gazete. (1961, Temmuz 20). Türkiye Cumhuriyeti Anayasası. Erişim: 22.09.2019, <http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/10859.pdf>
- Tanör, B. (2016). *Osmanlı Türk Anayasal Değişmeleri: 1789 -1980.* İstanbul: Yapı kredi Yayınları.
- TBMM Alt Komisyon Tutanağı. (2016, Ocak 21). *Türkiye Büyük Millet Meclisi İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu Mülteci Hakları Alt Komisyonu 21.01.2016 Tarihli Alt Komisyon Toplantı Tutanağı.* Erişim: 21.07.2019, https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/komisyon_tutanaklari.goruntule?pTutanakId=1548
- TBMM Alt Komisyon Tutanağı. (2018, Kasım 21). *Türkiye Büyük Millet Meclisi İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu Göç ve Uyum Alt Komisyonu 21 kasım 2018 Tarihli Alt Komisyon Toplantı Tutanağı.* Erişim: 22. 07.2019, https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/komisyon_tutanaklari.goruntule?pTutanakId=2245
- TBMM Alt Komisyon Tutanağı. (2019a, Ekim 2). *Türkiye Büyük Millet Meclisi İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu Göç ve Uyum Alt Komisyonu 2 Ekim 2019 Tarihli Alt Komisyon Toplantı Tutanağı.* Erişim: 9.11.2019,

https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/komisyon_tutanaklari.goruntule?pTutanakId=2369

TBMM Alt Komisyon Tutanağı. (2019b, Kasım 7). *Türkiye Büyük Millet Meclisi İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu Göç ve Uyum Alt Komisyonu 7 Kasım 2019 Tarihli Alt Komisyon Toplantı Tutanağı*. Erişim:10.11.2019, https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/komisyon_tutanaklari.tutanaklar?pKomKod=10266&pDonem=27&pYasamaYili=3

TBMM Alt Komisyon Raporu. (2018, Mart 7). *Türkiye Büyük Millet Meclisi İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu, Mülteci Hakları Alt Komisyonu, Göç ve Uyum Raporu: Uluslararası Koruma, Geçici Koruma, Suriyeli Sığınmacılar*. 26. Dönem, 3. Yasama Yılı.

Tccb.gov.tr. (2016, Temmuz 2). “Suriyeli Kardeşlerimize Vatandaşlık İmkani Vereceğiz”. Erişim: 02.09.2019 <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/45574/suriyeli-kardeslerimize-vatandaslik-imkani-verecegiz.html>

Tccb.gov.tr. (2019, Kasım). 2. İstanbul Uluslararası Ombudsmanlık Konferansı’nda YaptıklarıKonuşma.Erişim:23.11.2019,<https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/113561/2-istanbul-uluslararasi-ombudsmanlik-konferansi-nda-yaptiklari-konusma>

Teşkilatı Esasiye Kanunu. (1924). Erişim: 19.09.2019. <https://anayasa.tbmm.gov.tr/docs/1924/1924-ilkhali/1924-ilkhali.pdf>

Teşkilat-ı Esasiye Kanunu. (1924). Erişim: 22.09.2019, <https://anayasa.tbmm.gov.tr/docs/1924/1924-ilkhali/1924-ilkhali.pdf>

Thomson, J., Krasner, S. (1989). “Global Transactions and the Consolidation of Sovereignty”. Ed. Ernst-Otto Czempiel ve James Rosenau. *Global Changes and Theoretical Challenges*. Lexington: Lexington Books. s. 195- 220.

Treaty of Amsterdam. (1997). Title VI a: Provisions on Closer Cooperation. Article 8 (1).Erişim:https://europa.eu/europeanunion/sites/europaen/files/docs/body/treaty_of_amsterdam_en.pdf

- Treaty on European Union. (1992). *Part Two: Citizenship of the Union ,Article 8, Point 1*. Erişim: https://europa.eu/europeanunion/sites/europaeu/files/docs/body/treaty_on_european_union_en.pdf
- TRTHABER. (2019). Cumhurbaşkanı Erdoğan: Birileri Diyor Ya 'Suriyeliler Gitsin', Asla Biz Bunlara Eyvallah Edemeyiz. Erişim: 23.11.2019, <https://www.trthaber.com/haber/gundem/cumhurbaskani-erdogan-birileri-diyor-ya-suriyeliler-gitsin-asla-biz-bunlara-eyvallah-edemeyiz-440173.html>
- Turner, J. (2016). “(En)gendering the political: Citizenship from Marginal Spaces”. *Citizenship Studies*, 20 (2), s. 141-155.
- UNHCR. (2018a). *2018 in Review Trends at a Glance*. Erişim: 17.11.2019, <https://www.unhcr.org/5d08d7ee7.pdf>
- UNHCR. (2018b, Mart 8). *Background Note on Gender Equality, Nationality Laws and Statelessness 2018*. Erişim: <https://www.refworld.org/pdfid/5aa10fd94.pdf>
- UNHCR. (2019a, Temmuz 4). *Syria Regional Refugee Response*. Erişim: 20.07.2019 <https://www.unhcr.org/afr/syria-emergency.html>
- UNHCR. (2019b, Temmuz 20). *Syria Emergency*. Erişim: 20.07.2019 <https://www.unhcr.org/afr/syria-emergency.html>
- Üstel, F. (2006). “II. Meşrutiyet ve Vatandaşın İcadı”. *Cumhuriyete Devreden Düşünce Mirası : Tanzimat ve Meşrutiyet'in Birikimi*. Ed. Tanıl Bora ve Murat Gültekin. İstanbul: İletişim Yayınları. s. 166-170
- Vink, M. P. Bauböck, R. (2013). Citizenship and Configurations: Analysing the multiple purposes of citizenship regimes in Europe. *Comparative European Politics*. 11, 621–648.
- Volpp, L. (2017) . “Feminst, Sexual and Queer Citizenship”. Ed. Ayalet Shachar et al. *The Oxford Handbook of Citizenship*. UK: Oxford University Press. s. 153-71.
- Walzer, M. (1989). Citizenship. ed. T. Ball, J Farr, ve R. L. Hanson, *Political Innovation and Conceptual Change* .Cambridge University Press.

- Weil, P. (2011). "From Conditional to Secured and Sovereign: The New Strategic link between Citizen and the Nation –State in a Globalized World". *International Journal of Constitutional Law*, 9 (3-4), s. 615-635.
- Weinstock, D. (2017). "Citizenship and Cultural Diversity". Ed. Ayalet Shachar et al. *The Oxford Handbook of Citizenship*. UK: Oxford University Press. s.268 – 289.
- Yeniçağ. (2019, Ekim 10). Ümit Özdağ: "Erdoğan'ın Suriyelileri Gönderme Niyeti Yok". Erişim: 20.10.2019, <https://www.yenicaggazetesi.com.tr/umit-ozdag-erdoganin-suriyelileri-gonderme-niyeti-yok-253121h.htm>
- Yenişafak. (2019, Kasım 2). *Kaybedecek Bir Günümüz Bile Yok*. Erişim: 11.10.2019, <https://www.yenisafak.com/gundem/kaybedecek-bir-gunumuz-bile-yok-3508655>
- Young, I. M. (1997). A Multicultural Continuum: A Critique of Will Kymlicka's Ethnic-Nation Dichotomy. *Constellations: An International Journal of Critical and Democratic Theory*, 4/ I, s. 45- 53.
- Zürcher, E. J. (2004). "Jön Türkler, Müslüman Osmanlılar ve Türk Milliyetçileri: Kimlik Politikaları, 1908- 1938". *Osmanlı Geçmişi ve Bugünün Türkiye'si*. Der. Kemal H. Karpat. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. s. 261-292
- Zürcher, E. J. (2015). *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*. İstanbul: İletişim Yayınları

Bireysel Görüşmeler

- TBMM 27. Dönem Göç ve Uyum Alt Komisyonu Üyesi, Ak Parti Milletvekili 1, 22.05.2019, Ankara
- TBMM 27. Dönem Göç ve Uyum Alt Komisyonu Üyesi, Ak Parti Milletvekili 2, 22.05.2019, Ankara
- TBMM 27. Dönem Göç ve Uyum Alt Komisyonu Üyesi, Ak Parti Milletvekili 3, 22.05.2019, Ankara

TBMM 27. Dönem Göç ve Uyum Alt Komisyonu Üyesi, Ak Parti Milletvekili 4,
17.07.2019, Ankara

TBMM 27. Dönem Göç ve Uyum Alt Komisyonu Üyesi, CHP Milletvekili, 17.07.2019,
Ankara

TBMM 27. Dönem Göç ve Uyum Alt Komisyonu Üyesi, HDP Milletvekili,13. 05. 2019,
Ankara

TBMM 27. Dönem Göç ve Uyum Alt Komisyonu Üyesi, İyi Parti Milletvekili,
13.05.2019, Ankara

TBMM 27. Dönem Göç ve Uyum Alt Komisyonu Üyesi, MHP Milletvekili, 22.05.2019,
Ankara

TBMM TUTANAKLARI

TBMMTD, Ak Parti Milletvekili, 14 Mayıs 2013, 24 (3), B. 103

TBMMTD, Ak Parti Milletvekili, 1 Kasım 2013, 24 (4), B. 3

TBMMTD, Ak Parti Milletvekili, 1 Temmuz 2014, 24 (4) B. 110

TBMMTD, Ak Parti Milletvekili, 12 Aralık 2013, 24 (4), B. 29

TBMMTD, Ak Parti Milletvekili, 12 Temmuz 2016, 26 (1), B. 111

TBMMTD, Ak Parti Milletvekili, 14 Mayıs 2013, 24 (3), B. 103

TBMMTD, Ak Parti Milletvekili, 15 Kasım 2017, 26 (3), B. 23

TBMMTD, Ak Parti Milletvekili, 17 Ekim 2018, 27 (2), B. 8

TBMMTD, Ak Parti Milletvekili, 18 Aralık 2014, 24 (5), B. 33

TBMMTD, Ak Parti Milletvekili, 18 Nisan 2018, 26 (3), B. 87

TBMMTD, Ak Parti Milletvekili, 20 Haziran 2012, 24 (2), B.122

TBMMTD, Ak Parti Milletvekili, 21 Haziran 2016, 26 (1), B. 104

TBMMTD, Ak Parti Milletvekili, 21 Haziran 2016, 26 (1), B. 104

TBMMTD, Ak Parti Milletvekili, 21 Mayıs 2013, 24 (3), B. 107

TBMMTD, Ak Parti Milletvekili, 26 Ekim 2016, 26 (2), B. 12

- TBMMTD, Ak Parti Milletvekili, 26 Ekim 2016, 26 (2), B. 12
- TBMMTD, Ak Parti Milletvekili, 4 Mart 2016, 26 (1), B. 52
- TBMMTD, Ak Parti Milletvekili, 5 Ocak 2016, 26 (1), B. 23
- TBMMTD, Ak Parti Milletvekili, 6 Kasım 2013, 24 (4), B. 13
- TBMMTD, Ak Parti Milletvekili, 11 Aralık 2018, 27 (2), B. 29
- TBMMTD, Avrupa Birliği Bakanı, 25 Haziran 2014, 24 (4), B. 108
- TBMMTD, Başbakan Yardımcısı Ak Parti Milletvekili, 20 Aralık 2012, 24 (3), B. 46
- TBMMTD, Başbakan Yardımcısı Ak Parti Milletvekili, 20 Aralık 2012, 24 (3), B. 46
- TBMMTD, Başbakan Yardımcısı Ak Parti Milletvekili, 20 Aralık 2012, 24 (3), B. 46
- TBMMTD, Başbakan, 21 Haziran 2016, 26 (1), B. 104
- TBMMTD, Başbakan, 23 Nisan 2016, 26 (1), B. 79
- TBMMTD, Başbakan, 26 Şubat 2016, 26 (1), B. 45
- TBMMTD, BDP Milletvekili, 14 Mayıs 2013, 24 (3), B. 103
- TBMMTD, BDP Milletvekili, 24 Ekim 2013, 24 (4), B. 9
- TBMMTD, BDP Milletvekili, 7 Ocak 2014, 24 (4), B. 43
- TBMMTD, BDP Milletvekili, 7 Ocak 2014, 24 (4), B. 43
- TBMMTD, CHP Milletvekili, 11 Mayıs 2016, 26 (1), B. 88
- TBMMTD, CHP Milletvekili, 14 Mayıs 2013, 24 (3), B. 104
- TBMMTD, CHP Milletvekili, 21 Mayıs 2019, 27 (2), B. 80
- TBMMTD, CHP Milletvekili, 21 Mayıs 2019, 27 (2), B. 80
- TBMMTD, CHP Milletvekili, 14 Şubat 2012, 24 (2), B. 65
- TBMMTD, CHP Milletvekili, 30 Mart 2012, 24 (2), B.86
- TBMMTD, CHP Milletvekili, 28 Kasım 2012, 24 (3), B. 30
- TBMMTD, CHP Milletvekili, 17 Ocak 2013, 24 (3), B. 54
- TBMMTD, CHP Milletvekili, 17 Ocak 2013, 24 (3), B. 54
- TBMMTD, CHP Milletvekili, 13 Mart 2013, 24 (3), B. 77
- TBMMTD, CHP Milletvekili, 19 Mart 2013, 24 (3), B.79
- TBMMTD, CHP Milletvekili, 3 Ekim 2013, 24 (4), B.3

TBMMTD, CHP Milletvekili, 27 Kasım 2013, 24 (4), B. 22

TBMMTD, CHP Milletvekili, 4 Aralık 2013, 24 (4), B. 25

TBMMTD, CHP Milletvekili, 4 Aralık 2013, 24 (4), B. 25

TBMMTD, CHP Milletvekili, 13 Şubat 2014, 24 (4), B. 61

TBMMTD, CHP Milletvekili, 20 Temmuz 2014, 24 (4), B. 121

TBMMTD, CHP Milletvekili, 8 Eylül 2014, 24 (4), B. 137

TBMMTD, CHP Milletvekili, 17 Aralık 2015, 26 (1), B. 16

TBMMTD, CHP Milletvekili, 23 Aralık 2015, 26(1), B. 18)

TBMMTD, CHP Milletvekili, 7 Ocak 2016, 26 (1), B. 25

TBMMTD, CHP Milletvekili, 13 Ocak 2016, 26 (1), B. 27

TBMMTD, CHP Milletvekili, 13 Ocak 2016, 26 (1), B. 27

TBMMTD, CHP Milletvekili, 9 Şubat 2016, 26(1), B. 36

TBMMTD, CHP Milletvekili, 17 Şubat 2016, 26 (1), B. 40

TBMMTD, CHP Milletvekili, 17 Şubat 2016, 26 (1), B. 40

TBMMTD, CHP Milletvekili, 23 Şubat 2016, 26 (1), B. 42

TBMMTD, CHP Milletvekili, 26 Şubat 2016, 26 (1), B. 45

TBMMTD, CHP Milletvekili, 2 Mart 2016, 26 (1), B. 50

TBMMTD, CHP Milletvekili, 23 Mart 2016, 26 (1), B. 60

TBMMTD, CHP Milletvekili, 23 Mart 2016, 26 (1), B. 60

TBMMTD, CHP Milletvekili, 12 Temmuz 2016, 26 (1), B. 111

TBMMTD, CHP Milletvekili, 12 Temmuz 2016, 26 (1), B. 111

TBMMTD, CHP Milletvekili, 14 Temmuz 2016, 26 (1), B. 113

TBMMTD, CHP Milletvekili, 14 Temmuz 2016, 26 (1), B. 113

TBMMTD, CHP Milletvekili, 28 Temmuz 2016, 26 (1), B. 120

TBMMTD, CHP Milletvekili, 28 Temmuz 2016, 26 (1), B. 120

TBMMTD, CHP Milletvekili, 28 Temmuz 2016, 26 (1), B.124

TBMMTD, CHP Milletvekili, 25 Kasım 2016, 26 (2), B. 27

TBMMTD, CHP Milletvekili, 25 Kasım 2016, 26 (2), B. 27

- TBMMTD, CHP Milletvekili, 7 Aralık 2016, 26 (2), B. 33
- TBMMTD, CHP Milletvekili, 12 Aralık 2016, 26 (2), B. 38
- TBMMTD, CHP Milletvekili, 9 Şubat 2017, 26 (2), B. 68
- TBMMTD, CHP Milletvekili, 28 Şubat 2017, 26 (2), B.75
- TBMMTD, CHP Milletvekili, 17 Ekim 2017, 26 (3), B.9
- TBMMTD, CHP Milletvekili, 14 Kasım 2017, 26 (3), B. 22
- TBMMTD, CHP Milletvekili, 14 Aralık 2017, 26 (3), B. 37
- TBMMTD, CHP Milletvekili, 5 Şubat 2018, 27 (2), B: 48
- TBMMTD, CHP Milletvekili, 3 Ekim 2018, 27 (2), B. 3
- TBMMTD, CHP Milletvekili, 24 Ekim 2018, 27 (2), B. 10
- TBMMTD, CHP Milletvekili, 14 Kasım 2018, 27 (2), B. 17
- TBMMTD, CHP Milletvekili, 29 Kasım 2018, 27 (2), B. 24
- TBMMTD, Cumhurbaşkanı, 1 Ekim 2018, 27 (2), B. 1
- TBMMTD, Dışişleri Bakanı, 14 Aralık 2014, 24 (5), B. 29
- TBMMTD, Dışişleri Bakanı, Ak Parti Milletvekili, 26 Nisan 2012, 24 (2), B. 100
- TBMMTD, Dışişleri Bakanı, Ak Parti Milletvekili, 16 Aralık 2012, 24 (3), B. 42
- TBMMTD, HDP Milletvekili, 11 Haziran 2019, 27(2), B. 87
- TBMMTD, HDP Milletvekili, 3 Mayıs 2016, 26 (1), B. 84
- TBMMTD, HDP Milletvekili, 4 Mayıs 2016, 26 (1), B. 85
- TBMMTD, HDP Milletvekili, 14 Ekim 2014, 24 (5), B. 3
- TBMMTD, HDP Milletvekili, 15 Aralık 2014, 24 (5), B. 30
- TBMMTD, HDP Milletvekili, 8 Mart 2016, 26 (1), B. 56
- TBMMTD, HDP Milletvekili, 10 Mart 2016, 26 (1), B. 58
- TBMMTD, HDP Milletvekili, 6 Nisan 2016, 26(1), B. 68
- TBMMTD, HDP Milletvekili, 26 Nisan 2016, 26(1), B. 81
- TBMMTD, HDP Milletvekili, 12 Temmuz 2016, 26 (1), B. 111
- TBMMTD, HDP Milletvekili, (8 Şubat 2018, 26 (3), B. 57
- TBMMTD, HDP Milletvekili, 7 Mart 2018, 26 (3), B. 67

- TBMMTD, İçişleri Bakanı, 17 Aralık 2018, 27(2), B. 35
- TBMMTD, İçişleri Bakanı, Ak Parti Milletvekili, 14 Mayıs 2013, 24 (3), B. 103
- TBMMTD, İçişleri Bakanı, 20 Mart 2013, 24 (3), B. 80
- TBMMTD, İçişleri Bakanı, 12 Temmuz 2016, 26 (1), B. 111
- TBMMTD, İçişleri Bakanı, Ak Parti Milletvekili, 14 Mayıs 2013, 24 (3), B. 103
- TBMMTD, İyi Parti Milletvekili, 29 Kasım 2018, 27 (2), B.24
- TBMMTD, İyi Parti Milletvekili, 11 Aralık 2018, 27 (2), B. 29
- TBMMTD, İyi Parti Milletvekili, 11 Aralık 2018, 27 (2), B. 29
- TBMMTD, İyi Parti Milletvekili, 11 Aralık 2018, 27 (2), B.29
- TBMMTD, İyi Parti Milletvekili, 11 Haziran 2019, 27 (2), B. 87
- TBMMTD, İyi Parti Milletvekili, 11 Haziran 2019, 27 (2), B. 87
- TBMMTD, İyi Parti Milletvekili, 14 Aralık 2018, 27 (2), B. 32
- TBMMTD, İyi Parti Milletvekili, 14 Kasım 2018, B.17
- TBMMTD, İyi Parti Milletvekili, 15 Ocak 2019, 27 (2), B. 45
- TBMMTD, İyi Parti Milletvekili, 15 Ocak 2019, 27 (2), B. 45
- TBMMTD, İyi Parti Milletvekili, 15 Ocak 2019, 27 (2), B.45
- TBMMTD, İyi Parti Milletvekili, 15 Ocak 2019, 27 (2), B.45
- TBMMTD, İyi Parti Milletvekili, 16 Ekim 2018, 27 (2), B. 7
- TBMMTD, İyi Parti Milletvekili, 17 Aralık 2018, 27 (2) B. 35
- TBMMTD, İyi Parti Milletvekili, 17 Ekim 2018, 27 (2), B. 8
- TBMMTD, İyi Parti Milletvekili, 17 Ocak 2019, 27 (2), B.47
- TBMMTD, İyi Parti Milletvekili, 18 Aralık 2018, 27 (2), B. 36
- TBMMTD, İyi Parti Milletvekili, 20 Aralık 2018, 27 (2), B. 38
- TBMMTD, İyi Parti Milletvekili, 20 Aralık 2018, 27 (2), B. 38
- TBMMTD, İyi Parti Milletvekili, 20 Aralık 2018, 27 (2), B. 38
- TBMMTD, İyi Parti Milletvekili, 21 Aralık 2018, 27 (2), B. 39
- TBMMTD, İyi Parti Milletvekili, 21 Mayıs 2019, 27 (2), B. 80
- TBMMTD, İyi Parti Milletvekili, 28 Kasım 2018, 27 (2), B. 23

TBMMTD, İyi Parti Milletvekili, 28 Kasım 2018, 27 (2), B. 23

TBMMTD, İyi Parti Milletvekili, 29 Kasım 2018, 27 (2), B. 24

TBMMTD, İyi Parti Milletvekili, 3 Ekim 2018, 27 (2), B.3

TBMMTD, İyi Parti Milletvekili, 3 Temmuz 2019, 27 (2), B.97

TBMMTD, İyi Parti Milletvekili, 30 Nisan 2019, 27 (2), B. 72

TBMMTD, İyi Parti Milletvekili, 30 Nisan 2019, 27 (2), B. 72

TBMMTD, Maliye Bakanı, Ak Parti Milletvekili, 6 Şubat 2013, 24 (3), B. 62

TBMMTD, MHP Milletvekili, (8 Eylül 2014, 24 (4), B. 137

TBMMTD, MHP Milletvekili, 10 Ekim 2018, 27 (2), B. 6

TBMMTD, MHP Milletvekili, 10 Mart 2016, 26 (1), B. 58

TBMMTD, MHP Milletvekili, 11 Haziran 2014, 24 (4), B. 101

TBMMTD, MHP Milletvekili, 12 Temmuz, 2016, 26 (1), B.11

TBMMTD, MHP Milletvekili, 13 Ocak 2016, 26 (1), B. 27

TBMMTD, MHP Milletvekili, 14 Kasım 2013, 24 (4), B. 17

TBMMTD, MHP Milletvekili, 14 Mayıs 2013, 24 (3), B. 103

TBMMTD, MHP Milletvekili, 15 Aralık 2016, 26 (2), B. 41

TBMMTD, MHP Milletvekili, 15 Şubat 2017, 26 (2), B. 70

TBMMTD, MHP Milletvekili, 16 Aralık 2018, 27 (2), B. 34

TBMMTD, MHP Milletvekili, 19 Ekim 2017, 26 (3), B. 6

TBMMTD, MHP Milletvekili, 2 Mart 2016, 26 (1), B. 50

TBMMTD, MHP Milletvekili, 2 Mart 2016, 26 (1), B. 50

TBMMTD, MHP Milletvekili, 2 Mart 2016, 26 (1), B. 50

TBMMTD, MHP Milletvekili, 20 Aralık 2018, 27 (2), B. 38

TBMMTD, MHP Milletvekili, 20 Temmuz 2014, 24 (4), B.121

TBMMTD, MHP Milletvekili, 21 Ekim 2014, 24 (5), B. 6

TBMMTD, MHP Milletvekili, 21 Haziran 2016, 26 (1), B. 104

TBMMTD, MHP Milletvekili, 21 Haziran 2016, 26 (1), B. 104

TBMMTD, MHP Milletvekili, 21 Mart 2013, 24 (3), B. 81

TBMMTD, MHP Milletvekili, 21 Mart 2013, 24 (3), B. 81
TBMMTD, MHP Milletvekili, 21 Mayıs 2013, 24 (3), B. 107
TBMMTD, MHP Milletvekili, 21 Mayıs 2013, 24 (3), B. 107
TBMMTD, MHP Milletvekili, 22 Aralık 2016, 26 (2), B. 45
TBMMTD, MHP Milletvekili, 24 Ekim 2013, 24 (4), B. 9
TBMMTD, MHP Milletvekili, 25 Şubat 2016, 26 (1), B.44
TBMMTD, MHP Milletvekili, 28 Mayıs 2013, 24(3), B.111
TBMMTD, MHP Milletvekili, 28 Mayıs 2013, 24(3), B.111
TBMMTD, MHP Milletvekili, 28 Mayıs 2014, 24 (4), B. 94
TBMMTD, MHP Milletvekili, 28 Temmuz 2016, 26 (1), B. 120
TBMMTD, MHP Milletvekili, 29 Kasım 2018, B. 24
TBMMTD, MHP Milletvekili, 3 Mayıs 2016, 26 (1) B. 84
TBMMTD, MHP Milletvekili, 30 Ekim 2012, 24 (3), B.13
TBMMTD, MHP Milletvekili, 30 Ocak 2014, 24 (4), B. 55
TBMMTD, MHP Milletvekili, 4 Kasım 2014, 24 (5), B. 9
TBMMTD, MHP Milletvekili, 4 Ocak 2017, 26 (2), B.50
TBMMTD, MHP Milletvekili, 6 Haziran 2012, 24 (2), B. 116
TBMMTD, MHP Milletvekili,13 Aralık 2012, 24 (3), B. 39
TBMMTD, MHP Milletvekili,14 Aralık 2013, 24 (4), B. 31
TBMMTD, MHP Milletvekili,14 Aralık 2013, 24 (4), B. 31
TBMMTD, MHP Milletvekili,30 Ocak 2014, 24 (4), B. 55
TBMMTD, MHP Milletvekili,30 Ocak 2014, 24 (4), B. 55

EK-1 GÖRÜŞME SORULARI

1. Türkiye’de vatandaşlıkla ilgili düşünceleriniz nelerdir? Sizce Türkiye’de vatandaşlık nasıl bir rejime dayanmaktadır ve size neyi çağrıştırmaktadır?
2. Türkiye Büyük Millet Meclisinde, Türkiye’de geçici koruma altına alınan Suriye uyruklu yabancılara yönelik, insani yardım ve ulusal çıkar/korumacılık ekseninde çeşitli tartışmalar yaşanmıştır. Bu tartışmalarda, milletvekilleri tarafından durumun insani yardım boyutu ve Türk vatandaşlarının başta ekonomik anlamda olmak üzere çeşitli mağduriyetlerinin olduğu görüşleri ön plana çıkarılmıştır. Siz bu konudaki temel yaklaşımınızı (partiniz ve şahsınız adına) nasıl açıklarsınız?
3. 10. 05. 2017 tarihindeki Mülteci Hakları Alt Komisyonu toplantısında, Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürü Ahmet Sarıcan, Türkiye’de geçici ikamet statüsünde bulunan Suriyelilerin mevcut hukuki statülerinde Türkiye’de geçerli ikamet sahibi olma koşulunu sağlamadıkları ve sağlayamayacakları bilgisini vermiştir. Bu durumda, mevcut hukuki statüleri dahilinde istisnai yoldan vatandaşlık elde etmek dışında vatandaşlık elde etme yolu bulunmayan Türkiye’de geçici koruma altına alınan Suriye uyruklu yabancılara gelecekte kitlesel olarak vatandaşlık verilmesi konusunda ne düşünüyorsunuz?
4. Türkiye’de geçici koruma altına alınan Suriye uyruklu yabancılara vatandaşlık verilmesinin Türkiye’de sosyo-ekonomik alandaki etkileri hakkında (olumlu/olumsuz yönde) görüşleriniz nelerdir?
5. Türkiye’de geçici koruma altında bulunan Suriyelilerin geleceğiyle ilgili,
 - a. Geçici koruma statüsünde devam etme,
 - b. Türk vatandaşı olma,
 - c. Suriye’ye geri dönme ya da üçüncü bir ülkeye yerleştirilme,
 seçeneklerinden hangisini daha olası buluyorsunuz? Sizin bu konudaki temenniniz ne yöndedir?

T.C.
HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
Rektörlük

Sayı : 35853172-300
Konu : Derya ÇAKIR DEMİRHAN Hk.

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

İlgi : 08.10.2018 tarihli ve 12908312-300/00000267129 sayılı yazı.

Enstitünüz Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi (Siyaset Bilimi) Anabilim Dalı doktora programı öğrencilerinden **Derya ÇAKIR DEMİRHAN**'ın **Prof. Dr. Berrin KOYUNCU LORASDAĞI** danışmanlığında hazırladığı; **“Türkiye’deki Suriyeli Sığınmacılar ve Vatandaşlık Tartışmaları”** başlıklı tez çalışması Üniversitemiz Senatosu Etik Komisyonunun **16 Ekim 2018** tarihinde yapmış olduğu toplantıda incelenmiş olup, etik açıdan uygun bulunmuştur.

Bilgilerinizi ve gereğini saygılarımla rica ederim.

e-imzalıdır
Prof. Dr. Rahime Meral NOHUTCU
Rektör Yardımcısı

Evrakın elektronik imzalı suretine <https://belgedogrulama.hacettepe.edu.tr> adresinden e6cf24c3-6722-4293-809e-30f08daff460 kodu ile eri ebilirsiniz.
Bu belge 5070 sayılı Elektronik İmza Kanunu’na uygun olarak Güvenli Elektronik İmza ile imzalanmıştır.

